DE OPERIBUS SEX DIERUM, ET DE TERRESTRI PARADISO LECTIONES...

Luigi Alberti

DE OPERIBVS SEX DIERVM, ET DE TERRESTRI PARADISO LECTIONES

Aloysij Alberti, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Theologi, & in Gymnasio Patauino Sacræ Scripturæ publici Interpretis.

AD

ILLVSTRISS. ET REVERENDISS. D. D.

MATTHAEVM PRIOLVM

S. R. E. CARDINALEM

Amplissimum.

CVM INDICE LOCVPLETISSIMO.

VENETIIS, MDCXVIII.

Ex Officina Bartholomæi Ginami de Albertis,

Cum Licentijs, & Priuilegio.

ILLVSTRISS.

ET REVERENDISS D. D. MATTHÆO PRIOLO

S. R. E. CARDINALI

QVOD facere iam dudum cupiebam, Cardinalis Ampliſſime, vt quia non poteram alio pacto, hac ſaltem vulgari, & vſitata libros patronis dicandi ratione meam ſummam, & planè ſingularem in te obſeruantiam teſtatam relinquerem, id typographi culpa dilatum in hoc tempus fuiſſe gaudeo. Licebit enim eadem opera, & hoc qualecunque grati, & deuoti animi mei ſignum dare, & ſummum illum honorem in Rep. Veneta, ad quem nuper euectus eſt vir optimus, & ſapientiſſimus Pater tuus, tibi gratulari. Illa autem tua incredibilis humanitas, quę tibi arctè deuincit omnes, & quam toties ego expertus ſum, mihi ſpē facit, te hanc ſignificationē boni eſſe conſulturū, & veniam daturum, ſi veſtras laudes, vt mos eſt, non perſequor, nec veſtra immortalia in me merita expono. Etſi venia petenda non eſt ſilenti de vobis, ſed vos laudanti. Nam pro veſtra modeſtia nihil eſt, quod moleſtius audiatis. Præterquam

quod multo melius vos celebrat fama, quã quisquam vnus celebrare posset. Etenim in Rep. omnium virtutum laude vsque ad inuidiam florente, mirifica patriciorum, plebeiorũ, ciuium, peregrinorum, totiusque imperij gratulatione, & cõsensu Ducem creari, idest preferri ceteris omnibus, & virtute id iamdiu meritum esse, eximia quædam laus est. PAVLO autem V. Pontifici Max. adeo probatam esse tuam innocentiam, pietatem, prudentiam, & aliarum virtutum ingens agmen, vt te post breuem in Vrbe moram adhuc iuuenem in Cardinalium numerum ascripserit, primam laudem fama esse prædicat, neque vllum grauius testimonium requirit. Hæreo defixus in vtriusque rei admiratione, & magnitudinem vestram contemplatus agnosco tenuitatem meam, in quam vos innumera beneficia congessistis, quamq; in dies nouis cumulare non desinitis. Ea ego non verbis inanibus, neque hoc leui munusculo, sed grato animo, & quãtum fieri potest, frequenti prædicatione apud alios potius, quàm apud vos rependere institui. Deum immortalem precor, vt vos quam diutissimè & nobis, & patriæ, & orbi terrarum seruet incolumes.

Patauij Kalendis Iunij CIↃ IↃ CXIIX.

Illustriss. & Reuerendiss. D. T.

Addictissimus
Fr. Aloysius Albertus.

AD LECTOREM.

PRiusquam ad hoc opus legendum accedas, humanissime Lector, exponam tibi totam rationem consilij mei, cur post tam multos, & veteres Patres, & recentes auctores, ego quoque in librum Genesis scripserim, cur has appellarim Lectiones, nec rudi stylo vsus sim, & de multis naturalibus rebus disputarim. Vt enim prodeunt quotidie noui libri de Philosophia, Medicina, & alijs artibus, sic putaui licere mihi proferre in lucem, quæ in sacram Genesim essem meditatus: hic enim liber tam obscurus semper est habitus, vt exercere posset omnium mortalium ingenia: immo esse in hac re meas præcipuas partes, cum in nobilissima Italiæ Academia publicè sacras literas profiterer. An vero labor meus dignus sit, qui cum alijs comparetur, tui iudicij res est, benigne Lector. ego certè hoc vnum habui propositum, vt præclaros magnorum virorum conatus imitarer, & Christianæ reipub. hanc qualemcunque operam nauarem. Qua ergo simplicitate hæc docui publicè, eadem imprimenda existimaui, cum nihil pompæ causa additum sit. Id vel ex ipso Lectionum nomine potes intelligere, quod retinui non sine multorum, & magnorum virorum exemplo, sperans has meas vigilias nominis causa nihilo viliores fore. Omnem enim earum commendationem proficisci vellem à rebus ipsis & à studio, ac diligentia in illis tractandis, in quo scio me pro virili strenuè laborasse. Verborum quoque fuit aliquis delectus non nimis accuratus, & anxius, sed qui efficeret, ne plane barbara, & inquinata esset oratio. Sciebam enim Græcos, & Latinos patres hac inter cæteras laude floruisse, vt ornatissimè dicerent, & scriberent. Hos sequi statui optimos, & certissimos duces. Quamquam fortasse ne hac quidem ratione effugiam reprehensiones, & calumnias. Restant res naturales, de quibus disserui, quia de natura, & de primo rerum omnium ortu agebam. Quod si interdum excurri longius, aut paullum declinaui à recto cursu, id feci, vt haberes aliquod diuerticulum, in quo te recreares,

ac refi-

ac reficeres. Præter quàm quod hæc erant coniuncta cum ijs, de quibus disputabam, & quædam rerum series, ac nexus me ad ea ducebant. Varietas etiam quæsita est, quæ plerunque res nobis commendat. Habebunt non modo Sacræ Scripturæ interpretes, & Theologi, sed etiam Philosophi, quod eorum proprium sit. breuitas autem effugiet satietatem. Nam dixi pauciora, quam dici potuissent, non-solum ne nimis longè aberrarem à scopo, sed etiam ne alicui essem molestus. Habes igitur, Lector, rationem consilij mei, quod si non damnaris, breui quoque Lectiones in primam D. Pauli ad Corinthios expectato.

MAGISTER FRATER NICOLAVS à S. Angelo Ordin. Eremit. S. Augustini Prior Generalis Lit. ind.

Tenore præsentium & nostri muneris authoritate facultatem concedimus, vt Opus de sex operibus Dei, & de Paradiso terrestri à Ven. Patre Magistro Fratre Aloysio Patauino eiusdem Ordinis compositum, iudicioque Ven. Patris Magistri Fratris Liuij Veneti examinatum, & approbatum typis excudatur. In quorum fidem manu nostra subscriptas, nostrique Officij sigillo munitas dedimus.

Datum Romæ die 10. Martij 1618.

F. Nicolaus A Sancto Angelo Gen. Ind.

Præsens hic Liber de sex operibus, & de terrestri Paradiso Ad. R. P. Magistri Fratris Aloysij Alberti Patauini Ordinis Eremitarum Sancti Augustini publici interpretis Sacræ Scripturæ in Studio Patauino fuit visus, & diligenti oculo examinatus, & cum in eo nil sanctæ Fidei orthodoxę, bonis moribus, vel superiorum Legibus dissonum fuerit obseruatum, libenter fuit typis pro communi omnium vtilitate dimissus.

Ita est. Frater Ioannes Dominicus Vignutius, Magister, & Generalis Inquisitor Venetiarum.

Errata

ERRATA

Pagina 12 versu 24 Non indiget subiecto nec quoad operationem nec quoad esse, nec quoad operationem.
P. 26 v. 23 Superassent Superessent
P. 29 v. 31 Natura n. facit cum subiecto, & Deus sine subiecto
P. 37 v. 40 tertia Tertio
P. 38 v. 10 aut materia autem materia
v. 10 ens inchoatum, diminutum,
P. 40 in ora D.Th.ab recte non recte
P. 41 v. 31 confirmatum sit confirmatum it
P. 45 v. 26 vt dictum est. quamquam hoc ab indoctis, atque agrestibus hominibus percipi minime potuerit.
P. 50 v. 8 probatiuum prolatiuum
v. 30 auctores audiuimus auctores audimus
P. 97 v. 9 opinionem Aristoteli Aristotelis
P. 98 v. 23 fuisse creata spinas has herbas, & spinas
P.113 v. 14 agere quiescente egere
P.123 v. 12 pyrauste dicta dictas
v. 14 ac ab igne deuorentur dimouentur
P.128 v. 7 quia aqua est, Concentratur. n.calor, & fit bilis, quid amarum, & biliosum: quia aqua est quid amarum & biliosum. Concentratur.n.calor, & fit bilis.
P.133 v. 34 memisse meminisse
P.140 v. 36 Ex liquorum putredine ex lignorum put
P.142 v. 41 cum homo cur homo
P.152 v. 21 diuifisse diuisisse
P.153 v. 10 in vno vno enim in vno enim
in ora qua posterius coigerunt contigerunt
P.166 v. 4 primos homine homines
P.169 v. 40 violenta allegori allegoria.

INDEX

IN QVO PRIOR NVMERVS Lectionem, posterior paginam significat.

A

Ani-

B.

Caba-

C

E

F

G

N

O

Odor

T.

V.

Z.

FINIS.

DE OPERIBVS SEX DIERVM, ET DE TERRESTRI Paradiso,

LECTIONES.

Fratris Aloysij Alberti Patauini, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Sacræ Scripturæ Interpretis, Habitæ in Gymnasio Patauino, Anno Domini MDCXVI. & MDCXVII.

Lectio Prima.

DIVINA Scriptura Auditores, cuius cœlestis, saluberrimaque doctrina summis diuinæ maiestatis operibus contemplandis, & quatenus decet, ac fieri potest, imitandis, dux nobis proposita est, atque magistra; duo quasi præcipua capita omnium operum diuinorum sacra sua narratione prosequitur; creationis alterum, alterum redemptionis.

Est sane vtrunque præstantissimum, & eminentissimum, sed posterius multo etiam nobilius, atque excellentius; quia vt illud immensæ fuit potẽtiæ, ita hoc eximiæ, vel, vt inquit Apostolus, nimiæ etiam charitatis. Illud fortasse fuit admirabilius, hoc certe humano

E Ecli-

E

F

G

N

O

Odor

Q

R

S

T.

FINIS.

DE OPERIBVS SEX DIERVM, ET DE TERRESTRI Paradiso,

LECTIONES.

Fratris Aloysij Alberti Patauini, Ordinis Eremitarum S. Augustini, Sacræ Scripturæ Interpretis, Habitæ in Gymnasio Patauino, Anno Domini MDCXVI. & MDCXVII.

Lectio Prima.

DIVINA Scriptura Auditores, cuius cœlestis, saluberrimaque doctrina summis diuinæ maiestatis operibus contemplandis, & quatenus decet, ac fieri potest, imitandis, dux nobis proposita est, atque magistra; duo quasi præcipua capita omnium operum diuinorum sacra sua narratione prosequitur; creationis alterum, alterum redemptionis.

Est sane vtrunque præstantissimum, & eminentissimum, sed posterius multo etiam nobilius, atque excellentius; quia vt illud immensæ fuit potētiæ, ita hoc eximiæ, vel, vt inquit Apostolus, nimiæ etiam charitatis. Illud fortasse fuit admirabilius, hoc certe humano

generi longe vtilius,& conducibilius. Quid enim cõditos esse profuisset, si peccati veluti põdere de sublimi loco, in quo siti eramus, detracti,& in æternum exitium deturbati, in tantis miserijs perpetuo vixissemus? Hinc Auditores noui Testamenti splendor elucet, in quo descripta humanæ redemptionis, itidem vt in veteri creationis historia est. Quamquam non nego, vetus etiam Testamentũ ad plane diuinum redemptionis opus referri propria quadam, & peculiari ratione. Vetus enim id futurum prædixit, quod Nouum factum esse testatur,& nunciat. Et illud quidem vmbræ,& figuræ, hoc lucis,& veritatis instar est. Quo fit, vt quamquam vtrunque opus commemoratur in veteri, in eo tamen peculiariter rerum omnium à Deo conditarum initium, quam creationem dicimus, demonstretur.

Hæc in priori libri Geneseos parte, quã hoc anno, fauente Deo, sumus explicaturi, describitur: redemptio in reliquis omnibus libris, figuris, vaticinijsque prænunciatur. Ac ne id quidem temere, sed certa ratione, ac via. Nam in his libris redemptio promittitur, in illis ad eandem recipiendam rationalis creatura præparatur. Promittunt libri prophetici, dirigunt historici, moralesque, sed certo discrimine. Quippe historici etsi plurima profecta à Deo in Israeliticum populum beneficia commemorent, vt ad diuinæ liberalitatis,& beneficentiæ laudem assurgamus; in eo tamen præcipue versantur, vt seriem contexant generis,& sanguinis, à quo humani Christi Domini nostri natales deducuntur: cuiusmodi est in Genesi historiæ pars, quæ rerum creationem consequitur, libri Numerorum, Iosue, Iudicum, Regum, Paralipomenon, Esdræ. Morales vero ad optimam viuendi disciplinam nos instruunt. Neque enim omnes mortales immortali redẽptionis beneficio fruuntur, sed ij tantum, qui bonis moribus exculti, atque exornati purgant animos,& ad pietatem instituunt. Duplex est autem morum disciplina; illa verbis, hæc factis cernitur. Nos verbis erudiunt libri omnes morales, qui quoniam veram docent sapientiam, sapientiales à nostris Theologis appellari solent, vt Salomonis Parabolæ, Ecclesiastes, Canticum Canticorum, liber Sapientiæ, & Ecclesiasticus.

Factis vero instruunt exempla, atque res gestæ, quibus ad varia, virtutũ genera quasi manducimur, vt ad patientiã in libro Iob, ad fiduciã in Deũ, in libro Thobię, ad fortitudinẽ,& mortis contẽptũ pro patria,& pro Diuina lege, in libris Machabæorum. Atque hũc in modum vniuersa sacra scriptura partim signis, & oraculis Prophetarum redemptionis beneficiũ pollicetur, partim admonendo,

ac diri-

ac dirigendo, ad illud suscipiẽdum hortatur, allicit, atque disponit.
Et quia lex diuina regula est, quæ sua auctoritate, ac imperio nos bonis moribus, & sacrorum rituum institutis efficacius multo ad Christum adducit, nec repugnantes trahit: hinc factum est, vt inter Sacros libros primum, ac principem, ij, qui leges continent, obtinuerint locum: qualis est Exodus, in quo lex primum fertur, Leuiticus, in quo explicatur, Deuteronomium, in quo repetitur. Rursus quoniam lex generi humano conueniens, non vni tantum datur, sed multitudini, ac cœtui congregato, iccirco ante diuinę legis lationem congreganda erat rationis compos creatura, quæ legem, qua dirigeretur, acciperet. Id autem fit in hoc libro, in quo ostenditur, vnde sit hominum genus, vt propagatum, & per oras terrarum omnes diffusum, vt sparsis hinc inde nationibus per successiones generationum constitueretur, & à cęteris discerneretur fidelis populus, in lege, & vnius veri Dei cultu detinendus. Præterea quia omnis corporalis, vt aiunt, creatura, propter hominem facta est. Nam elementa ad mixta referuntur, mixta animæ expertia, ad ea, quæ animam habent, imperfecta ad perfecta, plantæ ad animalia, hæc ad hominem, vt eum nutriant, & iuuent: sed & cœlestia corpora facta quodammodo sunt, hominum gratia, vt illa indicant Deuteronom. 4 *Ne forte oculis eleuatis ad cælum, videns Solem, & Lunam, & omnia astra cæli, & errore deceptus, adores ea, & colas, quæ creauit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus.* Propterea primo loco describuntur res corporeæ à Deo conditæ vniuersè, deinde speciatim hominis fabrica, vt præeant, quę seruiunt, Dominus sequatur. Spectatur primum egregia hæc Mundi moles, quę cerni oculis potest, deinde ipse tantæ ditionis, & amplissimi regni administrator, atque possessor, vt est apud Bedam. Ex quibus facile est intelligere, quid præterea hic liber propositum habeat. Ostendit enim & esse Deum, & vnum esse, aduersus eos, qui multos Deos commenti sunt, & mundum esse à Deo cõditum, aduersus eos, qui sempiternum mundum statuerunt, & ab eodem regi, & gubernari, contra nonnullos, qui fato, & stellis omnia subijciunt, mundumque Dei prouidentia spoliãt. Docet præterea, quæ fuerit initio hominis natura, vt lapsus sit, an ab vno omnes originem duxerint, vt in alias alij terras migrauerint, quibus flagitijs commaculati, vt eluuione plerique obruti fuerint, qui ex ea seruati Dei beneficio regnorum omniũ fundamenta iecerint. Postremo Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph, Sanctorum Patriarcharum, qui ante scriptam Mosis legem floruerunt, vita, mors, præclara dicta, illustria facinora, religio, & pietas describuntur, vtque è regione Cananeorum, in

Aegyptum descenderint, exponitur. Quæ omnia, tam longo temporum spatio sunt gesta, vt ab orbe condito vsque ad supremum Iosephi diem, accurate subducta, quantum fieri potest, temporum ratione, librum Geneseos historiam bis mille trecentorum nouem annorum complecti reperiamus.

Propter hos autem, aliosque non paucos illustrissimos, & sanctissimos viros, quorum res gestæ in hoc libro narrantur, sunt qui velint hunc vnum ex omnibus esse librum illum Iustorum, cuius in Sacris literis tam sæpe mentio fit. In hac sententia D. Aug. 23. de Ciuit. Dei, cap. 38. & D. Hiero. in Ezechielem, cap. 6. est versatus. Quamquam D. Hier. alternante quodammodo sententia in quæstionibus Hebraicis in libros Regum, verba illa interpretans, *Sicut scriptum est in libro Iustorum*. Liber, inquit, Iustorum, liber Samuelis est, vbi continentur Prophetæ Iusti, Samuel, Gad, Natan, & Dauid. Sed & ab alijs dicitur liber Cœli, & Terræ, quod Deus in his duabus mundi partibus alia omnia nobis intuenda reliquerit: vt sic omnes creaturas simul comprehendat, tam in Cœlo, quam in Terra, vt inquit Chrysostomus in secundum caput Geneseos, Homilia 12.

Verum his missis, quæ vsurpari propemodum desierunt, de proprio, & germano libri huius titulo, nobis deinceps agendum est. Eum duplicem Auditores esse comperio, quorum alter ab Hebraica, alter à Græca editione manauit. Hebræi (vt rem paulo altius repetam, Eugubinum sequutus in recognitionibus Pentateuchi) triplici inscriptione vti consueuerunt. Nam vel ab Auctore, vel ab argumento, vel à libri initio, & à primis verbis duci solet. Ab Auctore habent nomen libri omnes Prophetarum. Duo Regum priores, qui Samuel inscribuntur, partim quia ab eo conscripti, partim quod, quæ ibi narrantur gesta, ad eum fere omnia referuntur. De Libro Iosue res est obscurior; quamquam est verisimile, eum rerũ suarum commentarios scripsisse. Non me fugit Rabbinos ire in alia omnia, sed eorum ego ineptias nihil moror. A materia, siue ab argumento titulum nactus est liber Iudicum, in quo de illis potissimum agitur. Libri Paralipomenon, qui verba dierum, hoc est temporum historia dicuntur, quia rerum per ea tempora gestarum historiam continent. Liber Ester, & Iudith, in quibus præclara illarum facinora referuntur. Hic autem, in quo versamur, neque ab Auctore, neque à materia indicem sortitus est, sed à primo verbo, nomẽ inuenit בראשית quod perinde est, ac si latine dicas, in principio. Sic Exodus inscribitur Hebræis שמות Leuiticus ויקרא à quibus verbis eos libros Auctor exorsus est, eademque omnium

Pentateu-

Pentateuchi Librorum ratio est. At Græca editio librum hunc nostrum γένεσιν vocat; cuius inscriptionis Philo Iudæus in libro de Mundo Mosem fuisse auctorem affirmat, quia cap. 2. vbi legitur, *Hæ sunt generationes Cœli, & Terræ*. Septuaginta Interpretes verterunt ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς. Hic est liber generationis Cœli, & Terræ. Quam versionem omnes Græci interpretes, eo in loco retinuerunt. Philo igitur autumat his verbis, Mosem de industria indicasse qualem esse vellet, primi huius Pentateuchi voluminis inscriptionem.

Sed neque sacer contextus, neque Hebraica editio vllam libri mentionem facit; verum breuiter quæ hactenus exposuerat enumerans, ita, vt dixi habet. *Hæ sunt generationes Cœli, & Terræ*. Hanc igitur inscriptionem præfixerunt habita eorum ratione, de quibus in hoc libro agendum erat. Quo fit, vt hic titulus non modo Mosis consilio non aduersetur, verum etiam Septuaginta Interpretum menti sit perquam accommodatus. Illi enim instituerunt ostendere, contrà quam Gentiles opinarentur, cœlum, & mundum aliquando initium habuisse. Sed quoniam, vt diximus, hic præcipuus libri huius scopus est, vt demonstret, quæ sint humani generis initia, vt homo primum sit à Deo procreatus, erit inscriptio γένεσις quasi hominis terreni generatio: cui in nouo Testamento veluti ex altera parte respondebit is liber, qui primum in eo locum obtinet. Matthæi, scilicet, Euangelium. Liber generationis Iesu Christi hominis cœlestis, cuius prior ille figura, & Symbolum fuit. Ille.n. ex terra virgine conditus, hic Matre virgine genitus. Ille conditus, per quem terreni homines caducæ, hic per quem cœlestes Filij æternæ vitæ essent consortes. Neque vero quemquam conturbet, quod in Matthæi Euangelio multa præter eam, quam Christus ab hominibus duxit, originem conscripta sunt: & in hoc libro ad eundem modum, præter mundi initia, & hominis procreationem, multa narrantur, ita vt generationis appellatio toti operi minime conuenire videatur. In hoc enim seruata est Hebraica consuetudo, ut ab his, vel vocibus, vel rebus, quæ in exordio referuntur, plerunque libris nomina imponantur. Præterquam quod Generationis nomē apud Hebræos duo significat, originem, & res gestas. Quo fit, vt Rabbini in illos Sacræ Scripturæ locos, *Hic est liber generationis Adam. Hæ sunt generationes Abraham*, & alijs eiusmodi notent, vbicunque nomen תולדות quod generationes significat, occurrerit, ibi non solum agi de genere, sed etiam de factis, & actionibus eorum, de quibus fit mentio. Vt igitur in Euangelio Matthæi sub titulo generationis Messiæ, præter Christi genus, & ortum in

plenitudi-

plenitudine temporis, quæ gessit vsque ad eam diem, qua ascendit in cœlum, exponuntur: ita in hoc libro Generationis nomine, præter ipsa mundi primordia, acta, & euentus tot sæculorum, quot diximus, comprehenduntur.

De Inscriptione, quæ Hebraico more à primis libri verbis, & ex Græcorum sententia ab argumento ducta est, satis multa Auditores iam diximus. Vnum igitur reliquum est, vt de Auctore pauca dicamus. Certus operis auctor est Moses, vt Hebręi affirmant, Christiani assentiunt, Ethnici quoque non pauci crediderunt. Hic ille est Moses, qui qua tempestate Iudæi in Aegyptum maioribus, quã alias vnquam angustijs premebantur, & non solum immensis, durissimisque laboribus, vti mancipia vilissima, vexabantur, erepta respirandi facultate, verumetiam odijs acerbissimis, quibus adducti Aegypti reges, edixerunt, vt mares Hebræorum liberi, simul atque nati essent, in Nilum proiecti suffocarentur: ea inquam tempestate, quam sibi diuina prouidentia ad populum suum ex asperrima seruitute liberandum proposuerat, natus est, mira infans elegantia, ac venustate. Eum parentes cum tribus mensibus enutrissent, vrgente regis edicto, in fiscella bitumine, ac pice illita in Nilo exponere coacti sunt. Sed Diuino consilio à Pharaonis Regis filia non modo seruatus, sed etiam adoptatus, & regio cultu educatus est, & doctissimo, ac sapientissimo quoque Aegyptiorum pręceptore vsus breui omni illorum sapientia imbutus est. Fuit autem arcana, & abdita Aegyptiorum doctrina, antiquitati vsque eo admiranda, vt ijsdem præceptoribus vsos fuisse Græcos omnes, qui diuiniores habiti sunt, Platonem, Empedoclem, Democritum, veterum historiarum monumentis proditum sit.

Sed vt ad Mosem redeam, annum natus quadragesimum spreta regia adoptione Aegyptium nescio quem in Israelitam insultantem cum occidisset, & postera die duos Israelitas inter se rixantes ad pacem compellens, ab eorum altero obiectum sibi hesterni homicidij crimen audisset, timore perculsus, aufugit, & totos quadraginta annos, in deserto montis Syna, pastoralem vitam egit oues pascens Iethro Soceri sui, Sacerdotis Madian.

In eo secessu Angelum vidit, siue is fuit minister Dei, siue Ille magni consilij Angelus. Eum igitur vidit in rubo, in flamma ignis ardentis, & non comburentis. Inde vox audita est, eum aduocantis, & profitentis se esse Deum patrum suorum, qui tam duram, & diuturnam Hebræorum seruitutem ferre amplius non posset: Iubentis denique, vt ipse ad eos in libertatem asserendos se accingeret. Quæ consequuta sunt neminem esse arbitror, qui ignoret;

quamobrem

quamobrem superſedebo eorum narratione. Nec dicam, vt Pharaonem adierit, vt ſignis, & prodigijs in Aegypto, in Rubro mari, in deſerto, quadraginta annis ad miraculum vſque claruerit. Vt à Deo in monte Syna legem acceperit continentem verba vitæ, hoc eſt, præcepta, cęrimonias, & iudicia, quæ Iſraelitis ſeruanda promulgaret. Ab hoc igitur diuino vate, qui vnus ex omni mortalium numero tot præclaris muneribus à Deo dignatus eſt, qui cum eo ſermonem habuit, qui eius nuntius fuit, Propheta maximus, dux fortiſſimus, legiſlator omnium ſapientiſſimus, quem Apoſtolus fidelem famulum appellauit; ab hoc inquam ſcriptus eſt liber, quem hoc anno euoluemus. In quo illud erit præcipue inſigne, & quod Moſem noſtrum longe ſuper aliorum omnium Prophetarum faſtigium extulit, quod alij dixerunt, vel quæ multo poſt in hoc mundo, vel quæ in alio ſæculo erant euentura. Moſes autem aliquot poſt orbem conditum annorum mille natus, vnus dignus eſt habitus, quem adeo ſuo lumine Deus illuſtraret, vt non ſolum futura prædiceret, verum etiam ea proderet de orbe condito, rerumque omnium initio, quæ merſa profunda caligine mortales omnes, quālibet ſapientes fugiebant. Hæc habui Auditores quibus ad librum hunc interpretandum, & mihi, & vobis muniendam eſſe viam exiſtimaui. Principio enim fuit argumentum omnino proponendum, vt qua de re agendum eſſet, omnes intelligeretis. Deinde titulus, ſiue inſcriptio, quæ plerunque operis ſcopo eſt conueniens, & conſentanea. Poſtremo de tam egregio ſcriptore nihil dicere mihi religio fuit, cū præſertim auctoris perſona maximū afferat auctoritatis pondus, & ad fidē faciendam, plus nimio interdum valere ſit ſolita.

Quantum vero & voluptatis, & vtilitatis fructum ex Geneſi percepturi ſitis, dicerem Auditores, niſi & ſatis conſtare per ſe, & ex his, quæ hactenus dixi, poſſet ab omnibus facile intelligi. Nam quod vnum poteſt efficere, vt is fructus ſolide à vobis percipiatur, ſi mihi attente operam dederitis, animiſque adfueritis, experta alias veſtra Auditores Humanitas, me facile impetraturum perſuadet. Quod in me erit dabo operam, vt nullis frangar laboribus, & à curſu inſtituto nunquam reuocer; quidque de rebus propoſitis viri doctiſſimi, & ſanctiſſimi ſenſerint, quam breuiſſime, & apertiſſime potero, vobis proponam.

Quæri autem ſolet initio Vtrum Moſes Hiſtoriam libri Geneſeos ſcripſerit ruditer, &, vt aiunt, pingui Minerua, an potius in ea eruditionis ſuæ copiam profuderit. De qua quæſtione quia plura dicenda ſunt, quam vt hodie abſolui poſſe ſperem, ſatius eſſe arbitror, eam totam reijcere in ſequentem Scholam.

Lectio

Lectio Secunda.

PRoposita est pulcherrima quæstio in superiore Schola, & digna, quæ animaduertatur ab ijs præsertim, qui studijs nostris delectantur. Num Moses, Deo plenus, in hoc libro Geneseos cõscribendo, copias suæ sapientiæ, & eruditionis profuderit; an potius ruditer, & quod aiunt, pingui Minerua, historiam texere voluerit. Sunt enim hinc inde grauissimorum virorum persuasiones, atque sententiæ.

Qui Auctoris personam considerant, & eius eruditionem, hunc esse Mosem, ex cuius legibus, referente Hermippo Pythagorico, plurima in suam Philosophiam Pythagoras transtulerit, eum veterum sapientum morem volunt seruasse, qui res diuinas, aut plene non scriberent, aut scriberent dissimulanter: qua ratione eorum dogmata, quia erant occulta, mysteria sunt appellata. Et Dionysius Areopagita, Pauli discipulus fuisse vetus Ecclesiarum institutum affirmat, ne secretiora dogmata de scripto, sed voce tantum, & rite initiatis communicarentur. Quid, quod Christus ipse imago substantię Dei, Euangelium non scripsit, sed prædicauit, idque turbis in parabolis, paucis vero selectis, quibus datum erat nosse mysteria regni Dei, aperte loquutus est? Non ergo inquiunt isti, attẽdendum est ad ea, quæ prima fronte se obijciunt, vt vulgaria, rudia, & humilia hæc existimemus, quæ à Mose scripta sunt, sed latere in sinu, in recessibus, in penetrabilibus, diuinius aliquid, quam fronte promittitur. Hæc introspicere oportet, si præstantissimum Philosophum Mosem, si eximium Theologum, magnæ sapientiæ artificem agnoscere velimus; alioqui si rudem tantummodo corticem verborum spectemus, quicquid dicitur, commune est, ac triuiale, & qui dicit contemnendus omnino, atque aspernandus videbitur. Deinde voluisse Mosem magnam aliquam doctrinam insinuare, res ipsa docet, & clamat, quæ nimirum altissima est, vti ea, in qua ex professo agitur de fabrica mundi, de celebratissimis operibus sex dierum, in quibus totius naturæ semina continentur; de rerum omnium emanatione à Deo, de gradu, de numero, de ordine partium mundanarum; de quibus videtur satius fuisse tacere, quam non altissime, & subtilissime philosophari. Hinc decretum illud fluxit veterum Hebræorum, cuius etiam meminit D. Hieron. in Epist. ad Paulinum; Ne hanc de mundi creatione historiam quispiam,

piam,

piam, nisi matura ætate, hoc est, non ante annum trigesimum attingeret. Arguit insuper operis huius nimiam obscuritatem, quod nulla ferme sit diuinæ Scripturæ pars, in qua exactiori cura, & acriori studio à Theologis omnium nationum sit elaboratum: quod etiam tot sunt, tamque multa ab eis congesta, vt vix eorum numerus iniri possit. Demum communis Doctorum fere omnium consensus hoc testatur, obscurissima in hac tractatione latere mysteria, incredibilem verborum, & sensuum perplexitatem, & ambiguitatem, ita vt D. August. in exponendo Genesim ad literam, in primo Retractationum volumine, confessus sit, se rei, ac laboris magnitudine exterritum, ac defessum, tandem ab incœpto desistere fuisse coactum.

Ex aduerso qui non personam tantum, & eruditionem Mosis considerant, verum etiam eiusdem singularem caritatem, & eorum, quibus erudiendis scribebat, captum, & ingenium, in longe alia versantur sententia. Noluisse Mosem altius se sustollere, quam ferret eorum ruditas, quos sibi instituendos susceperat, & quos ita diligebat, vt eorum salutẽ aliquãdo visus sit suæ ipsius saluti anteposuisse. Hoc esse ingenium boni doctoris, se se ad discentium captum accommodare, rudes ruditer instruere, eruditiores ad reconditam magis disciplinam prouehere: nullique esse dubium, Hebræos, quos secum ex Aegypto eduxerat, populari, ac rudi, propter eorum inscitiam, & hebetudinem sermone, atque doctrina fuisse erudiendos. Quod idem Apostolus Paulus prima Corinth. 5. obseruandum, suo exemplo docuit, cum perfectis solidum cibum, paruulis vero lac facilioris doctrinæ proponendum esse dicebat. Philosophos, vt soli sapientes viderentur, ex elatione animi, & inuidentia sua dogmata obscurasse. Et fuisse illud institutum veteris Ecclesiæ in secretioribus dogmatibus, ne diuina mysteria passim infidelibus promulgarentur, quibus propter ignorantiam, & odium contemptui forent. Christum aliqua obscure protulisse propter eos, qui veritatem iniquo animo ferebant, propter osores, & contemptores diuinorum mysteriorum, ne Sanctum daret canibus.

Stant pro hac sententia in primis locuples sane auctor D. Ioannes Chrysostom. & Photius Patriarcha Constantinopolit. in Bibliotheca. Verba D. Chrysostom. sunt manifesta. Inquit enim, *Mosem cum ad paruitatem eorum, quibus scribebat, respiceret, non incœpisse à rebus inuisibilibus; neque dixisse, In principio creauit Deus angelos, & archangelos, sed, In principio creauit cœlum, & terram. Volebat enim rudes Iudæos lacte nutrire quasi paruulos de gremio matris* *D. Chryso. Hom. 3. in c. 1. Geneseos.*

B *susceptos,*

susceptos primis elementis imbuere, vt postremum ad perfectiores magistros Paulum, & Ioannem transmitteret: contentus interim vt ex rebus sensibilibus ad earum Conditorem ascenderent. Photius autem loquens de Homelijs Chrysostomi in Genesim, ita inquit. *Accusant nonnulli D. Joannem, qui in* ἐξεγέσει *id est, declaratione Geneseos, & in ijs præsertim, quæ de operibus sex dierum enarrantur, nimium simplex sit, & ijs speculationibus destitutus, quibus in suis Hexemeris ex Patribus nostris eruditissimi quique, Origenes, Hippolytus, Eusebius, Basilius, abundant: qui plane mihi Ioannis mentem tenere non videntur. Is enim ad simplicitatem Mosaicæ narrationis respiciens, relictis intempestiuis theorijs facilitatem Mosis sequi maluit. Qui non vt inepte quidam putant, res obscurissimas de opificio mūdi scribens, obscurissimis verbis differere statuit, sed [illegible] ponens clarissima, ac simplicissima, quæ vastæ multitudinis ingenio comprehendi possent.*

Inuehitur in eos, qui interpretati sunt ἀλληγορικῶς.

Hæc sunt ipsa verba Photij. Quæ sane, vt mea fert opinio, vel neglecta, vel non animaduersa ab ijs fuerunt, qui in exponendis operibus sex dierum allegorijs omnia inuoluere voluerūt, & spreta historiæ veritate, in eo elaborarunt, vt cogitationes suas qualescunque intenderent, ac venditarent, nō animaduertētes quæ dicebant, distracte admodum, & præter rerum naturam, & intentionem austoris ab illis efficta esse. Hæ igitur sunt duæ opiniones inter se contrariæ.

Ego vero vtramque sententiam sane probo, satisfactum scilicet à Mose simul rudibus, & sapientibus fuisse. Nam lumen scientiæ, quod inspicere sapientes possunt, crassioribus, & pinguioribus verbis, quasi cornea testa velatum obduxit, ne hebetiores inde oculi perstringerentur. Attulit ergo lumen, vt sanis oculis proficeret, attulit occlusum, & velatum, ne lippiētibus officeret. Neque enim præsentibus tantum consultum, & cautum esse voluit, sed in futuras ēt prospexit ætates; nec minus voluit iuuare doctos, quam indoctos. Hęc fuit D. Augustini sententia, quotquot fuerunt Interpretum doctissimi, cap. 3. libri 5. super Genesim in fine. Vbi de difficilioribus huius tractatus locis differens, ita dicebat. *Hæc tu, si potes, apprehende, si nondum potes, relinque valentioribus: tu vero cum scriptura, non deserente infirmitatem tuam, & materno incessu tecum tardius ambulante proficias: illa enim sic loquitur, vt altitudine superbos irrideat, profundidate attentos terreat, virtute magnos pascat, affabilitate paruulos nutriat. Hæc ille.*

DE CREATIONE.

Sed quia de creatione nobis institutus est sermo, & quia ipsa creatio, sicuti cætera omnia, quæ fide tenentur, nobis supposita esse debet, non erit abs re primum annotare, quid sit creatio. Mox

ostendemus, creationem de nouo non posse rationibus Physicis demonstrari, quæ fuit opinio D. Thomæ, prima parte Summæ quæst. 46. art. 2. Ad primum igitur quod attinet, paucis illud absoluam, vt in secundo diutius immorer. Dicitur proprie creatio, quando ex nihilo aliquid fit. Dixi hanc proprie esse creationem, quia improprie, & æquiuoce creationis nomen ad ea etiam transfertur, quæ vtcumque mutantur in melius, vt cum quis prætor, aut dux exercitus creatur: qui sensus aliquando placuit D. Aug. in lib. contra Aduersarium legis, & Prophetarum. Dixi creationem esse ex nihilo, non quia nihilum sit materia, ex qua aliquid fiat, sicuti cum dicimus, ex lapidibus fieri domum, sed magis est negatio cuiuscunque materiæ, & cuiuscunque entis, & solum dicit ordinem ad ens: vt cum dicimus, ex die fieri noctem, volumus dicere, quod post diem facta est nox. Ad eundem modum ex non ente factum est ens, idest postquam erat non ens factum est ens, non quia ex non ente, ens intrinsecus constituatur. Et iccirco rationem illam, qua nonnulli ex nostris Theologis vsi sunt, 2. Sententiarum, vt ostendant virtutem creandi non posse communicari creaturæ, quia in creatione requiritur virtus infinita; termini enim, qui sunt Nihil, & Ens, ad infinitum distant à se inuicem; merito Durandus 2. Sententiarum, distinctione 1. quæstione 4. concoquere, & probare non potest. Quia per non ens non significatur terminus, qui attingi debeat; in creatione enim solum attingitur terminus ad quem; & per non ens significatur mera negatio secundum vnumquodque prædicamentum, idest non ens non est substantia, nec quid, nec quale, &c. Deinde, licet ponantur termini, tamen haud recte dicuntur distare à se inuicem, quia distantia est rerum positiuarum; quod est nihil, non potest distare, cum sit nihil. Et si quis his obiectis ita occurrat, dicendo, quod hoc modo loquendi vti possumus improprie, tamen distantia hæc infinita non esset, cum reperiri possit maior distantia; infinita autem nulla datur maior. Quod possit reperiri, ostendo, quia si accipiamus non ens implicans contradictionem, nonne magis distabit, quam non ens creabile? procul dubio, quia non ens creabile dicit non esse creatum, est tamen possibile creari, sed quod implicat, nec actu, nec potentia habet communionem cum ente, sicuti, creaturam omnino impeccabilem creari, implicat; quare maior distantia.

Sed redeo in viam. Ergo in creatione inter non ens, & ens, non erit ordo terminorum, quorum vterque attingatur ab agente, sed talis ordo, vt cum nihil esset, acquirat esse, virtute agen-

tis; & nihil supponitur ex parte subiecti. Et quia agere sine subiecto, est agere sine motu, quia motus, vt scitis, est à termino à quo ad terminum ad quem, in creatione vero non est terminus à quo, ergo creatio erit actio sine motu hoc vero agere sine motu, est agere sine tempore, in motu enim sunt partes prioris, & posterioris, ergo tempus; non est motus, ergo non erit tempus. Creatio itaque erit actio ex nihilo, sine motu, & sine tempore. Et de primo, quod proposuimus, satis multa Aud. iam dicta sunt: de secũdo proximũ est, vt agatur; creationẽ. s. de nouo non posse rationib. Physicis probari. Sunt aũt duo ceu fontes, ex quibus hauriri possunt argumenta, quæ creationẽ de nouo ostendere videntur. Alter ex parte Dei, alter ex parte mundi. Ex parte Dei, Aegidius vir apprime doctus, in libello Aristot. qui communiter inscribitur 8. Physicorum, obseruat discrimen inter primum agens, & cętera agentia; Quia primum agens cum sit primum, erit suum esse, actusque purissimus, labe potentiæ immunis: quare habebit pro effectu proprio dare esse sine subiecto, & sine vero motu. Secunda vero agentia, cum non sint puri actus, sed mixtam habeant potentiam, non possunt agere nisi ex suppositione subiecti. Videtur Aegidius ducere argumentum à negatione antecedentis ad negationem consequentis, quod est captiosum, & fallax, nisi termini conuerti possint, vti si dicamus, si est Animal, ergo est Homo, sed non est Homo, ergo non est Animal. Ad eundem modum Deus est actus purus, non indiget subiecto, nec quoad operationem, ergo non producit cum subiecto. Non sequitur. Quia quod non producat sine subiecto, non pendet ex imperfectione Dei, sed ex ipsa re, quæ eget subiecto. Et quod secunda agentia non sint puri actus, sed cum actu mixtam habeant potentiam, potius arguit ea dum mouent, moueri, quam quod agant cum subiecto. quin etiam idem Aegidius particulatim contendit, & confert primam causam cum secundis. Notat enim primam causam tripliciter differre ab alijs causis. Primo est causa vniuersalissima, totius scilicet entis, & propterea fit, vt quæ producit, sine subiecto producat. Si enim produceret cum subiecto, cum sit causa huius subiecti (alioqui non esset causa vniuersalissima) quæretur, numquid produceret hoc subiectum ex alio subiecto. Si ex alio, & illud aliud similiter ex alio, quare progrederemur ad infinitum, ergo standum est in aliquo producto ex nihilo. Ignorareque Deum posse agere sine subiecto, est ignorare, inquit, primas differentias entis. Diuiditur enim ens, per actum, & potentiam, per causam, & causatum. Cum ergo materia sit quid potentia, & alia non causet, necesse est esse

Aegidius 8. Physicorum in expositione textus 6. & 7.

est esse quid causatum à Deo. Et cum non possit produci ex alio subiecto, erit producta ex nihilo. Secunda differentia est, quia actio primæ causæ est sua substantia, & ideo est expers omnis potentiæ; quare sine motu producit, & consequenter sine subiecto. In secundis vero causis actio, & virtus differt à substantia: vnde fit, vt in secundis etiam Intelligentijs sit mutatio propter varias intellectiones, sed diuinum intelligere, & velle, est ipsamet diuina substantia. Tertia denique differentia est, quia quicquid potest prima causa medijs causis secundis, illud potest per se ipsam immediate. Probatur; quia cum sit causa omnium, erit etiam causa earum, quæ reperiuntur in secundis causis: sed medijs causis secundis potest noua facere, ergo absque causis poterit eadem facere. Hæc Aegidius, loco, quem dixi.

Sed neque hæc esse magni ponderis, & momenti vidit ipsemet Aegidius, vt erat doctus, & diligens; Inquit enim, Philosophum non negaturum omnia esse Dei effectus; à Deo enim omnibus communicatum est esse, his quidem clarius, his autem obscurius: Sed nihil noui Deum agere posse sine secundis causis, quia est immutabilis. Cum enim cœlum semper moueatur eodem modo ab immobili, & sit corpus, ex varijs motibus, & circulationibus cœli fiunt varij aspectus astrorum ad hæc inferiora, vnde manant varij influxus: ex qua varietate pendet nouitas, & successio effectuum inferiorum. Et Aristot. 2. de Generatione particula 56. hanc nouitatẽ reducit in circulum obliquum Solis: vnde dicit, quod accedente ad nos Sole, fit generatio, recedente autem corruptio. Mitto, quæ dicuntur in libris Meteororum, de Generat. mineralium, in visceribus terræ, quæ vniuersa tribuuntur virtuti Solis. Et similiter 2. Physicorum dicit, quod Sol, & homo, idest causa proxima, & vniuoca, generant hominem; sed semper cum influxu causæ superioris. Neque ignorare materiam fuisse productam à Deo ex nihilo, est ignorare primas differentias entis: Quia materia est potentia, est causa in proprio genere, & est etiam quid causatum, quatenus pendet à Deo, non autem quia fiat, cum non esset. Illa autem ignorantia ab altiori principio pendet, quam ratio naturalis. Quatenus verò attinet ad secundam differentiam, Respondetur, licet Deus sit actus simplex, cui nihil potentiæ admixtum sit, & sua actio sit sua substantia; tamen, vt ista actio recipitur in mobili, est cum motu. Et tertia demum differentia non obstat, quia falsum est, secundum Philosophos (& hoc velim notetis, & memoriæ mandetis) falsum inquam est, secundum Philosophos, (profiteor enim me loqui ex

eorum

eorum mente) quod quæ producit Deus per secundas causas, ea possit producere immediate sine secundis causis. Et ratio est, quia quamuis sit causa omnium, est causa quoad vniuersales perfectiones. Cum autem extra Deum prodeunt, contrahunt imperfectiones, & idcirco fit, vt per medias causas has imperfectiones producat.

Est alia ratio, quæ hoc idem probare videtur, & vt scriptum reperietis apud Ioannem Scotum 2. Sententiarum distinctione 1. quæstione 2. in ora libri, à quibusdam tribuitur etiam Aegidio. Et ratio est huiusmodi. Quia quo agens est perfectius, eo minus supponit in sui actione; constat enim naturam in productione minus supponere, quam artem. Ars enim supponit subiectum actu, natura vero solum potentia, quia est perfectior. Deus igitur cum sit agens omnium perfectissimum, nihil supponet in sui actione: igitur sine subiecto producet ea, quæ producit.

Et Scotus ipse obijcit acutissimus disputator, per hanc rationem, nos non habere creationem de nouo: Et siquid concludit, concludere de æterna, illamque propositionem, Agens perfectius natura, nihil supponere, non esse veram in secundis Intelligentijs, quæ quamuis sint agentia perfectiora natura, non tamen creant, licet aliter dixerit Auicenna. Hæc ille.

Sed potest etiam hæc ratio acrius vrgeri, quia falsum est, naturam in sui actione supponere solum ens potentia; Naturæ enim agere, est transmutare: hoc autem fieri nequit, nisi cum materia iuncta sit forma; ergo natura supponit materiam cum forma; sed quia supponit formam non in materia permanentem, hoc modo dici potest, ens potentia illi sufficere. Caietanus, quem nemo acumine superauit, commentarijs in D. Thomam prima parte Summæ, quæstione 44. art. 2. vsus est Aristotele; qui primo lib. Physic. particula 76. ait, animal fieri ex quodam animali, & ex animali. Vt fiat animal per se simpliciter, inquit Caietanus, debere fieri ex non animali per se simpliciter, ex aliquo enim non animali fit animal per accidens, non per se. Vt faciens canem per se, non intendit facere animal, quod iam est, sed intendit facere canem, qui non est: quia vero canis est animal, per accidens facit animal. Ad eundem modum inquit Caiet. si fiat ens per se simpliciter, debere fieri ex non ente per se simpliciter. ex aliquo enim ente si fiat, erit per accidens, quia cum iam sit ens, accidit, vt producatur ens. Ex quo elicit Caiet. quo vniuersalius est illud, quod produci debet, eo minus supponi ex parte subiecti, à nulloque agente

gente trāſmutante produci poſſe per ſe ens: quia aliquid ſupponit. Deus autem, qui eſt agens vniuerſale, agens totum ens nihil ſupponit. Hæc Caiet. Quæ ne acutiora ſint, quam veriora, nobis etiam atque etiam videndum eſt. Primum falſus eſt Caietanus, quia Ariſt. non dicit aliquod animal fieri ex aliquo non animali, & ex non animali ſimpliciter, ſed vtrunque affirmat. Canis, inquit, fit non ſolum ex quodam animali, ſed etiam ex animali. Neque fit vnum per ſe, aliud per accidens, ſed vtrunque per accidens. at non quatenus animal eſt, eſt enim iam hoc, dicit Ariſtot. ſed quatenus iuncta ſunt cum priuationibus animalis generandi. Neque tamen admittit Ariſtot. animal ſimpliciter fieri, quia non fit animal ſimpliciter, ſed ſolum fit quoddam animal. Neque comparat *vniuerſale cum particulari*, ita vt ſi fiat animal per ſe, minus ſupponendum ſit ex parte ſubiecti, vt inquit Caietanus, ſed dicit, animal fieri manifeſtationis gratia. Deinde labitur Caietanus ob nominis ambiguitatem agentis vniuerſalis. Agens enim vniuerſale exponi poteſt bifariam; vno modo quia producat effectum ſecundum ſe totum, ſit cauſa totius entis ſecundum ſubiectum, & ſecundum formam, vt loquuntur. Alio modo dicitur agens vniuerſale, quod eſt indeterminatum ad omnia. Si Deus dicatur agēs vniuerſale primo modo, negant hoc Philoſophi, quod Deus ſit tale agens vniuerſale, vt producat ex nihilo ſine ſubiecto. Et ſupponere tale agens vniuerſale, eſt ſupponere id, quod quæritur. Si vero agens vniuerſale accipiatur ſecundo modo, quod ſit indeterminatum ad omnia, quæ dicuntur fieri, & generari, admittent quidem Philoſophi tale agens vniuerſale; nam ſecundæ cauſæ agunt in virtute primæ; non tamen producet ex nihilo. Sed video vos ad extremum eſſe obiecturos, omiſſo Caietano, quia ſicut ſe habet aliqua generatio ad aliquid, ex quo fit, ita ſe habet generatio ſimpliciter ad id, ex quo generatur ſimpliciter; ſed generatio aliqua fit ex non aliquo, ex non ente illo, quod generatur, ſicut ex immuſico Muſicus, ergo generatio ſimpliciter fiet ex non ente ſimpliciter. Dico Auditores, vt hunc ſcrupulum vobis eximam, Philoſophos ſolum admittere generationem, quæ dicitur mutatio Phyſica: illā enim, qua totum ens à prima cauſa prodijt, & quæ æquiuoce dicitur motio, Philoſophi non agnouerunt. In mutatione autem Phyſica falſum eſt dicere, ex non ente ſimpliciter fieri aliquid, quia in mutatione Phyſica requiritur agens: agens autem non agit, niſi adſit patiens, & ſubiectum, & hoc antiqui Philoſophi dixerunt. Poſuerunt enim vel atoma, vel quatuor elementa, vel ignem, vel aquam, etiam Plato ponebat materiam inordinatam.

Hæ

Hæc igitur sunt rationes ex parte Dei, quibus vtuntur. Restant rationes ex parte Mundi.

Lectio Tertia.

HEsternam Scholam vobis non ingratam fuisse credo Auditores, cupio quidem, certe; in qua perstrinxi argumenta, quibus quidam probare nituntur, creationem de nouo ex parte Dei; sed illæ sunt rationes probabiles, vt dixi, quæ non cogunt. Venio nunc ad mundum. Neque rationes, quæ afferuntur ex parte mundi ad hoc idem probandum, sunt necessariæ, & in hoc nauabo vobis operam meam. Inquiunt enim, mirum esse nullum extare indicium de perpetuitate mundi, quæ tamen plurima, immo innumera esse deberent, si mundus esset æternus, si non à quadraginta millibus annorum, saltem à viginti, à decem millibus. Quę bella olim gesta fuerint, qui reges claruerint, quæ nationes cęteris imperitarint, qui philosophi, & in omni disciplina clarissimi viri floruerint. Nam si semper fuit mundus, semper disciplinarum studia, atque exercitia viguisse, verisimile est. Ad memoriam æternitatis mũdi quod attinet, missis his, quæ ab alijs dicuntur, Aristot. primo Cœli, part. 22. inquit, *in antiquissimo tempore non fuisse transmutatum cœlum*. Et secundo Cœli, part. 2. *quare bene se habet vnumquenque sibi persuadere antiquorum, & maxime patrum nostrorum veros esse sermones, vt sit immortale, & diuinum*. Et Simplicius ait apud Aegyptios memoriam quinque mille annorum extare, quod cœlum semper eodem modo se se habuerit, & quoad stellas, & quoad motum, apud Babylonios vero etiam maiorem extitisse. A Simplicio ad nos intercessit tẽpus nongẽtorũ & triginta quinq; annorũ, propterea quod Simplicius fuit tẽpore Ioãnis Grãmatici, Ioannes vero Grammaticus fuit tempore Concilij Cõstantinopolitani tertij, quod factum est anno salutis sexcentesimo octuagesimo primo. Si igitur addatis quinque mille Simplicij annis, nongentos triginta quinque annos habebitis memoriam circiter sex mille annorum, quod semper cœlum fuerit eodem modo. Deinde Aristoteles ibidem scriptum reliquit, non esse præter rationem, si dicamus scientias recedere ab vna regione, & recurrere ad aliam. Nõ autem quod scientiæ ex Aristotele possint omnino aboleri credit enim Aristoteles mundum esse æternum à parte ante, & à parte post, & speciem humanam esse perpetuam, nec nouit vniuersale dilu-

Simplicius Com. 22.

1. Cœli, tex. 22.

diluuium: icc irco necesse est etiam obiecta mouentia intellectum esse perpetua, vt quæ pertinent ad necessarios naturæ vsus, ad gustum, tactum; sine his enim non viueret homo: & ex his obiectis prima principia, & primæ veritates proficiscuntur. Præter hæc sunt alia multa, quæ non nisi vsu, & exercitatione consequi valēt, quæque non sunt naturalia, nec necessaria, sed solum ad bene esse, vt loquuntur. Scientiæ igitur quo ad conclusiones possunt aboleri, non autem quo ad sua principia. Vnde fama est, Thaletem primum fuisse, qui docuit causam Eclipsis Lunę. Obseruatis enim motibus Lunæ, conspexit, Lunam in tanto tempore carere luce, & id lumen habere à sole, propterea si sit interiectum corpus opacū relinqui lunam absque lumine. Et hoc modo scientię aboleri possunt, sed remanent principia. icc irco dicendum est, quod scientiæ sic semper fuerunt. Quod siquis vestrum obijciat, ergo intellectus fuit aliquando imperfectus. Respondeo, duplicem esse perfectionem, vnam necessariam, & essentialem, vt est cognitio primorum principiorum, alteram ad bene esse, & non necessariam. deinde dico, quod illa omnia fuerunt cognita in intellectu, virtute primorum principiorum, nondum tamen ad actum secundum producta.

Philo Iudæus in lib. de Mundo, probat mundum fuisse conditum: quia si mundus esset perpetuus, semper homines eodē modo fuissent, semper necessaria ad victum, & habitacula, quod est falsum. Habitabatur enim in speluncis, in solitudine, erexerunt paulatim homines tentoria, cœperunt domus inter se conferre, inde pagi, & vici orti sunt. Qualis fuit habitatio, non solum ferarum, & barbararum gentium, sed etiam Græcorum tempore Troiani belli, sicut Thucydides refert. Sequutæ sunt vrbes, & ingenia literis, & disciplinis exculta, & quotidie noua vsque ad hanc ætatem prodierunt inuenta, vt in re bellica, ac in ędificijs. Et mare esset exsiccatū, si mūdus esset ęternus; nā videmus quotidie exsiccari, & hoc indicāt insulę de nouo emergētes. Pręter ea, quę dicta sunt, hęc facile conuelli possunt ex his, quę scripsit Aristoteles in Meteoris. Non oportere ex rerum inuentis accipere opinionem de nouitate mundi, nam stante mundi æternitate, quam posuit, ponit etiam aliquam regionem infinities esse mutatam de inhabitabili in habitabilem, & è contra: similiter & artes concidisse, nationibus sublatis, apud quas vigebant, partim incendijs, partim eluuionibus, quæ statis temporibus ad motus, & progressiones syderum necesse est contingere. ita hominibus extinctis perire illa inuenta, & rursus vsu, atque ingenio pau-

statim reparari, atque redire. Ad illud de mari, si videtur ex vna parte exsiccari, ex alia augetur: sicut enim mundus ponitur ęternus, ita & mare. Albertus in octauo Physicorum, cap. 13 rationem attulit, cui inesse magnum pondus, atque momentum existimat, non tamen inquit esse rationem necessariam, quia itidem illi videtur, vt D. Thomæ, non posse hoc rationibus Physicis demonstrari. Obseruat Albertus in corporibus cælestibus reperiri differentias numeri, stellarum, magnitudinis, ordinis, situs rari & densi, & alias huiuscemodi non paucas, hasque differentias suspicari reperiri in his corporib. ex materia ipsorũ corporũ nimis abhorrere a vero. Neque hoc pendere posse ab agente naturali, quia est determinatum ad vnum; relinquitur ergo, vt hę differentiæ sint ab agente per scientiam, voluntatem, & electionem, idest vt sint ab agente ex arbitrio libere, & contingenter productæ. Et quia hoc agens, quod hãc diuersitatẽ causat in corporibus cælestibus, producit non solum formam, sed materiam corporum cælestium, & hãc non ex aliquo, alioqui progrederemur in infinitum, igitur ex nihilo, vnde erit creatio, & creatio noua. Et non solum per hoc quia libere, & contingenter pendent ab illa causa, contingentia vero noua sunt, sed etiam quia illa prima causa duratione præcedit alia omnia. Duratio enim primæ causæ est æternitas, quæ prior est tempore, ergo fuit alijs non existentibus, ergo alia omnia noua erunt, cum posteriora sint duratione causa ipsa. Et Rabbi etiam Moses Aegyptius libro, quem inscripsit Dux Neutrorum, idest Dux Dubitantium, lib. secundo cap. 20. sub initium, obseruabat, has differentias non necessario esse in corporibus cælestibus, vt talia corpora sunt, quia cum sint corpora sphærica, poterant innumeris alijs modis fieri. Poli enim multis modis in Sphæra designari possunt. in Sphæra enim possumus designare multa signa, quæ habeant rationem polorum, & terminent decrementum motus, vt circa axem moueantur Orbes. Cum igitur cœlestia corpora possint aliter, atque aliter se habere, necesse est fateri, ea esse a causa libere, & cõtingẽter agẽte, atque huiusce rei causam assignari non posse, nisi voluntatem primi Opificis. Et addit idem Rabbi Moses lib. 3. cap. 4. res naturales sunt finitæ, igitur habent finitorem, & terminatorem, his enim crassis verbis interpres vsus est. Hactenus illi. Quibus respondere possunt Philosophi, hanc constantem rerum omnium vniuersitatem docere nos, corpora cælestia moueri à principio immobili, eodemque modo semper se se habente, atque propterea esse perpetua. Neque Deum esse causam agentem huius vniuersitatis per

naturam, & necessitudinem, ita vt sit causa mere naturalis, sicut Sol calefacit, ignis vrit, sed esse causam per scientiam, voluntatem, & electionem, quia est agens, quod intelligit intelligens,& volens quod est optimum, ad illudque determinatur, non quia possit opposita, scilicet æque affirmationem, & negationem. Et cum dicit Albertus, hoc agens esse causam & formæ, & materiæ in corporibus cælestibus, materiamque non producere ex aliquo, igitur ex nihilo; responderi potest, producere id, quod fit vel ex aliquo, vel ex nihilo, non esse membra inuicem opposita, nisi quando est sermo de agente per verum motum. Neque prima causa duratione præcedit, ita vt aliquando fuerit, cum alia non essent, sed quia esse primæ causæ, & eius duratio mensuratur æternitate, quæ cum sit mensura nobilior, & eminentior tempore, dicunt Philosophi, primam causam duratione præcedere ordine perfectionis, non temporis. Argumenta etiam Rabbi Mosis, non magno negotio dilui possunt. primum enim argumentum est à potentia logica,ad naturalem, & vt aiunt, à nihil prohibens, ad actum; nihil enim prohibens, non dicit aliud, nisi non repugnantiam: Et non sequitur, non habet repugnantiam, ergo actu est; si esset naturalis potentia, haberet aliquam vim, sed est potentia logica, idest non repugnantia terminorum. secundo Perihermenias. differtque considerare corpora cælestia, vt corpora sphærica sunt, & vt talia corpora. Vt talia corpora, dicent Philosophi, ea, determinate habere illas dispositiones, & differentias; pendent enim ab agente determinato ad illas differentias, ita vt nec aliud, nec aliter, velle, vel operari potuerit; sed vt corpora sphærica sunt, nihil prohibet, quin poli possint aliter defigi. Et res naturales sunt finitæ quidem quo ad numerum, & magnitudinem, infinitæ vero quo ad durationem. Pro noua creatione potest etiã afferri ratio,quam legere potestis apud Ioannem Scotum secundo Sententia,distinctione prima,quæstione secunda,reficit memor á eorum, quæ docuerat primo Sententia.distinctione octaua,quæstione 5. & distinctione 39. Deum, ad ea, quæ sunt extra, non necessariam habere habitudinem, sed contingentem solum, quia Deus est summe necessarius, ergo quocunque alio non existente non tollitur; tolleretur autem, si necessariam habitudinem haberet ad extrinseca. Addit deinde, volens finem necessario,non necessario vult ea, quæ sunt ad finem, nisi illa necessaria sint ad finem obtinendum. Deo autem nihil est necessarium, vt finem consequatur, qui finis est sua bonitas, ipsemet Deus. Quare non necessariam habitudinem habet cum his, sed solum contingentem

Non erunt ergo isthæc sempiterna, sed contingentia, noua, & de nouo producta. In primo enim libro de Cœlo ostendit Aristoteles aduersus Platonem, reciprocationem horum terminorum, sempiterni,& necessarij. Ingenue tamen fassus est Scotus, vt sua natura ferebat, quas rationes adducit, non esse solidas, licet probabiliores illis existimet, quæ in contrariū afferri solent. Autumant enim Philosophi, esse necessariam habitudinem inter primam causam,& externa; non quia prima causa pendeat ab his, ita vt sine his, proprium finem consequi non possit, sed è contrario, cætera pendent à prima causa. Et est necessitas producendi in prima causa, vt proprietas sequens primam causam: id enim, quod bonum est, sui communicatio sequitur, veluti in intellectu actu existente, sequitur intellectio vt proprietas intellectus, inquit is, quem proxime nominaui, Rabbi Moses Aegyptius, lib. suo 2. cap.21. Et hæc habui, quæ dicerem de creatione noua.

Sequitur vt de creatione æterna breuiter dicamus. Non cognouit Arist. creationem de nouo, ita vt Deus fuerit causa efficiens mundi per creationem, & produxerit mundum; quia posuit mundum æternum, non ergo de nouo productum. Sed quæstio est, putarit ne Deum esse causam efficientem mundi sine nouitate essendi, ita vt mundus ab æterno pendeat a Deo non solum in genere causæ finalis, sed etiam efficientis, vt D. Thom. & plerique omnes Scholastici fuisse Aristotelis sententiam existimant. quam opinionem tribuit etiam D. August. Platonicis quibusdam 11. de Ciuit. Dei, cap.4. non procul ab initio: quod illustrant Platonici exemplo quodam, teste eodem D. Aug. 10. de Ciuit. Dei, cap.31. Fingite vos, esse pedem aliquem æternum, imprimētem sui vestigium in arena, ille pes erit causa efficiens illius vestigij; & nunquam erit ille pes, quin fuerit illud vestigium. Similiter D. Thom. Opusculo 27. aliud exemplum suppeditat de lumine, quod à Sole, vt à causa efficiente producitur in stellis, & est æternum; ita dicunt mundum quidem pendere à Deo in genere causæ efficientis, & tamen esse æternum. Ad Platonem quod attinet, vt hoc obiter dicam, D. Aug. loco, quem recens dixi, inquit, Platonem asserere mundum cœpisse, initiumque habuisse, sed finem non habiturum. Plato enim in Timæo posuit quidem mundum sempiternum, non quia esset ingenitus, sed quia incorruptibilis: totum enim perfectum ex totis perfectis conflatum est, quare non potest ab aliena natura affici, corrumpique, sicuti etiam 8. de Rep. cum optime constituta sit Resp. quęrit nunquid possit dissolui, & dicit, difficile. Et Arist. cum in 8. Physicorum, tum

tum 1. Cœli tribuit Platoni, quod posuerit mundum esse genitum cum nouitate, & principio temporis, ita vt deductus sit de non esse ad esse, & non dicat solam dependentiam, & habitudinem extrinsecam ad primam causam, sed dicat aliquid intrinsecum ipsi cum hac habitudine ad primam causam. Neque est dicendum, inquit Philo Iudęus in lib. de Mundo, Aristotelem, qui optime calluit opinionem Platonis sui magistri, ei tribuere, quod est falsum. Sed quicquid sit de opinione Platonis (pauca enim hęc sunt præ illis, quæ dici possent) non satis est Aud. dependentia ad hoc, vt seruetur proprium genus causæ efficientis, sed requiritur sic pendere, vt fiat, cum non esset. A quauis enim causa pendent sui effectus, non tamen fit, quod quælibet causa sit causa efficiēs sui effectus. Mundus pendet a prima causa, ergo effectiue pendet; non sequitur hæc conclusio, sed potius est fallacia à genere ad speciem, sicut si dicamus, est animal, ergo est homo. Et exempla, quæ afferuntur, non sunt similia. Vestigium enim non potest imprimi a pede, nisi cum motu, quod fit cum motu est nouum, non ab ęterno. Et exemplum lucis, non est exemplum vere efficientis, quia lux nihil est aliud, nisi præsentia corporis luminosi in diaphano, ex Arist. 2. de Anima, text. *69.* & idcirco non vere efficientis: nos vero loquimur de vero efficiente, quod deducit de non esse ad esse. Sed non desunt qui dicant, vt tueantur proprium genus causæ efficientis, mundo competere non esse prius natura priuatiue, per ablationem s. primæ causæ, quia si prima causa tolleretur, mundus non esset, non aũt mũdo competere nõ esse prius natura positiue, ita vt non esse mũdi aliquãdo præcedat esse, quia sic non esset æternus. Quod ego semper risi, & porro ridebo. contingit ne hoc per actionem primæ causæ? minime vero, immo per suppositionem passionis, si supponamus primam causam auferri: qui igitur erit causa efficiens?

Ioann. Scotus (vt iudicium vestrum exacuam) vtitur quidem ijsdem vocibus, quibus hi vtuntur, positiui, & priuatiui, sed longe aliter explicat 2. Sententia. distinctione 1. quæstione 2. Inquit enim prius natura positiue aliquid alicui inest, quando vna entitas affirmata prius illi inest, quam altera, vt in composito substantiali prius natura positiue inest materia, quam forma, & in composito per accidens prius substantia, quam accidens. Et prius natura priuatiue aliquid alicui inesse dicitur, non quia vere insit, sed quia inesset, nisi ab alio impediretur, vt priuatio, inquit Scotus, prius natura priuatiue inest materiæ, quam forma, non quia vere insit, sed quia inesset, nisi impediretur à forma, quæ dat esse ma-

se materiæ. Et quemadmodum nec priuatio, nec forma est de ratione materiæ secundum se formaliter, quia priuatio conuenit materiæ extrinsecus, ratione formæ per abnegationē formæ in materia, & forma est quid posterius materia secundū se; formatur.n. materia à forma ab extrinseco; formari ab extrinseco est quid posterius ipsa secūdum se: ad eundem modum creaturam dicit Scotus, ex se formaliter nec habere esse, nec nōn esse, nec esse necessariam, nec non necessariam, si consideretur secundum se, circumscripta causa extrinseca, sed creaturæ conuenire esse, vel non esse, si causa extrinseca det illi esse, vel non. Ex quibus infert Scotus mundi, & æternorum esse causam efficientem, vt causa efficiens dicit genus causæ distinctum ab alijs causis, Hæc Scotus, quæ proprio Marte finxit, non à vero duxit; eius enim fundamentum non est verum, nisi supponamus id, quod dicit Scotus, æternis prius natura priuatiue non esse, quam esse conuenire, si causa extrinseca non det illis esse. Quod si quis hoc neget, & dicat, æterna ex se necessario, & formaliter essentia, sequetur oppositum, scilicet, quod non habeant causam agentem. Et re vera Aristoteles existimat, multa esse necessaria ex ratione sua intrinseca, & tamen pendere à causa extrinseca, 9. Met. particula 17. Non esse timendum, ait, vt Sol, aut Luna cesset, quia carent potentia. Carere potentia sumitur à ratione intrinseca.

Dicet Ethnicus Philosophus, hæc fuisse, à Scoto ficta, & excogitata.

Mundus ergo nō pendet à Deo, vt ab efficiente causa, quia efficienti respondet suum fieri, sicut actiuo passiuum, sed fieri repugnat æterno, quia quando dico æternum, excludo factum. Mundi igitur non erit Deus causa efficiēs ex Aristotele. In sequēti Schola finem omnino imponam huic quæstioni de creatione, & aliam aggrediar de ordine productionis mundi, quam etiam, si potero, absoluam.

Lectio Quarta.

PROLIXAE, sed non Inutili quæstioni de mundi productione hodierna Schola extremam manum imponam. Meministis, opinor Auditores mundum pendere à Deo, sed non in genere causæ efficientis, vel producentis de nouo, vel etiam sine nouitate essendi; quia efficienti respondet suum fieri ex parte passi, & fieri repugnat ipsi æterno. Fieri enim supponit id, quod fit, non esse, sed habere esse post non esse, æterna vero semper habent esse. Sic poteritis rationem

tionem texere, si libet. Aeterna ita includunt esse, vt excludantur à non esse; facta ita includunt esse, vt non excludantur à non esse; igitur æterna non possunt esse facta. Et nouit quidem Aristoteles, mundum pendere à Deo, sed non in genere causæ efficientis, nisi addatis efficientis, & conseruantis, vt loquitur Auerroes 8. Physic. vt significaret mundi, & intelligentiarum, Deum esse causam agentem improprie, vt conseruat. Neque enim in ipsis Intelligentijs potest esse ordo originis ab imperfecto ad perfectum, quia hic ordo est naturæ generantis: sed est ordo perfectionis, ita vt inferiores intelligentiæ à superiore pendeant, vt à forma, & fine conseruante. Vnde prodijt illud coniunctum, si causa prima auferatur, tolli etiam æterna, quamuis habeant proprium esse: sicuti in *per se ordinatis*, sublato primo tollitur secundum. Et hæc dicta sint de creatione æterna.

Redeo nunc ad creationem de nouo. Rationes, quas audiuistis, & quæ veluti in prima acie poni solent ad hoc probandum, non conuincunt: & in his soluendis nobis elaborandum fuit, ne quis Ethnicus Philosophus existimaret, fidem nostram niti his rationibus non solidis: sed & ille, qui nititur ratione naturali probare ea, quæ sunt fidei, derogat fidei dupliciter, vt testatum reliquit D. Thomas in sua Summa, quam pene affecta ætate scripsit, prima parte quæstione 32. art. 1. Primum enim derogat fidei dignitati, quia fides est de his, quæ humanis rationibus antecellunt. Ad Hebræos, cap. 11. Fides est de non apparentibus: est enim fides substantia sperandarum rerum non apparentium. Probando vero fidem per rationem naturalem, videmur eam subijcere naturali rationi. Secundo derogat vtilitati fidei, quæ est, trahere alios ad fidem, quia cum rationes, quæ afferuntur, non cogant, ridetur fides nostra ab infidelibus, qui putant, nos ita credere propter huiusmodi rationes, quæ nihil cogunt; & propterea inquit D. Thom. quod sufficit ea, quæ sunt fidei, tueri non esse impossibilia apud ipsos infideles: apud fideles vero satis est illa probare auctoritate diuinæ Scripturæ, vel aliqua similitudine. Hæc habet D. Thomas. Mundum incœpisse, & debere corrumpi, ex ore diuino haustum, ductumque est.

Facile vero omnia argumenta Aristotelis eludetis. Arist. enim non nouit, nisi quod fit per motũ, vel consequitur motum, iccirco in 8. Phy. definit motum, & inquit, motũ pręcedere motũ ad infinitum. Creatio vero non est motus, nisi æquiuoce, & metaphorice, & non fit præcedente motu, Deinde ea solum ponit Aristot. quæ consentiunt cum sensibus. nam scientia nostra nititur sensibus;

bus; non negat autem ea, quæ superant ordinem sensibilium. Quo circa non negatur posse diuina potentia mundum esse genitum ex nihilo. Et 1. Physic. docebat, ex non ente nihil posse generari, quia requiritur necessario aliquod substinens actionem agentis: quod verum est de productionibus particularibus; Quæ generantur, non generantur ex non ente, quia vnum quodque fit ex determinato. Sed non est verum de productione vniuersi; quia cum dico fieri simpliciter, non necessario aliquid determino. Et similiter D. Thom. 1. lib. de Cœlo notat, Deum producere operationem secundum quod est, id est secundum suum esse, & suum esse, esse suum velle, & producere per suum esse, esse producere determinatum, & rationem producentem non esse naturam simpliciter, sed voluntatem, neque esse quærendam aliam causam suę voluntatis. Et quia non habet pro fine principali productionem mundi, sed suimet intellectionem, propterea etsi non produxit mundum ab æterno, non in vmbra, & in otio fuisse. Et quod necessarium sit cæleste corpus, in quo simul sit nouitas, & æternitas, verum esse respectu corporum, & motuum singularium, sed non respectu vniuersi. Mundus ergo cœpit, & desinet. Atque hæc sit firma, & constans huius quæstionis clausula.

D. Tho. 1. lib. de Cœlo, in expositio. tex. 20.

Hac quæstione absoluta pergam disputare id, quod mihi disputandum proposui, antequam verborum explicationem aggrediar; Nos enim fideles profitemur, non solum res à Deo creatas fuisse, verum etiam suis speciebus, formisque distinctas, nec non qualitatibus exornatas. Post ergo disputationem de creatione oritur illa controuersia, numquid simul hæc tria, creatio scilicet, distinctio, & exornatio ipsarum rerum à Deo effecta sit, vel per interualla temporum. Sunt enim vtrinque oppositæ sententiæ clarissimorum, doctissimorum, sanctissimorum hominum. Principio autem monendi mihi estis Aud. quod ea, quæ sunt fidei, duplicis generis sunt, quædam enim per se sunt de substantia fidei, vt Deum esse trinum, & vnum, filium Dei carnem sumpsisse, futuram esse humanorum corporum resurrectionem, & id genus alia. In quibus nemini licet aliter opinari, teste Apost. ad Gal. 1. Si angelus Dei aliter euangelizauerit, anathema sit. Quædam vero accidunt fidei, quatenus scilicet in diuina Scriptura traduntur, quam fides supponit auctore Spiritu Sancto fuisse editam: quæ quidem ignorari sine salutis discrimine possunt ab his, qui Scripturas Sacras scire non tenentur. Cuiusmodi multa sunt, quæ ad historiam, hoc est, rerum gestarum narrationem pertinent, in quibus sancti viri diuersa senserunt, varie diuinam Scripturam interpretantes.

Sicu-

Sicuti ergo in alijs multis, ita circa mundum ipsum hoc discrimen quo ad fidem seruandum est. Mundum enim per creationē initium habuisse, ad fidei substantiam attinet, & in hoc concors est omnium Sanctorum sententia: quo autem modo, atque ordine factus sit mundus, non attinet ad fidei substantiam, sed quatenus in Scriptura traditur, cuius veritatem diuersa expositione Sancti seruantes, diuersa opinantur. Duæ autem præcipue, & quæ aduersis frontibus concurrere videntur, de modo, & ordine creationis Mundi extant sententiæ. Altera D. Aug. & paucorū quorundam, altera communis fere aliorum omnium. Existimauit D. Aug. præsertim in lib. 1. de Genesi ad lit. cap. 21. & in sequentibus, in ipso creationis mundi initio, quasdam res per species suas *distinctas fuisse in* natura propria, vt elementa, corpora cœlestia, & substantias spirituales. Alia vero in rationibus seminalibus tantum, vt animalia, plantas, & homines: quæ omnia in naturis proprijs postmodum producta sunt in illo opere, quo post senos illos dies Deus naturam prius conditam administrat. De quo opere dicitur Ioann. 5. *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*, constitutis primum rerum initijs, cœlo, vt agente, elementis, vt materia. Itaque secundum hanc opinionem, simul omnia condita sunt, atque distincta: neque interiectus est in distinguendis rebus ordo temporis vllus, sed naturæ dumtaxat, ac doctrinæ. Ordo naturæ, siue originis, sicut vox, & verbum simul fit, licet vox origine prior existat, atque ita quæ naturaliter priora sunt, prius facta narrantur, terra, prius quam animalia, aqua, prius quam pisces, & sic de alijs. Ordo doctrinæ, sicuti in Geometrica disciplina. Quamuis enim partes figuræ sine ordine temporis figuram constituant, docet nihilominus Geometra figuræ constitutionem fieri ex linea, & superficie quasi quod primo præcedat linea, & superficies, & postea ex his generetur figura, quod tamen est falsum; in designatione enim figurarum, non est prius, & posterius, sed simul est figura, & superficies, Quo etiam exemplo vsum fuisse Xenocratem prodit Arist. 1. lib. de Cœlo, particula 104. Ad eundem modum Moses rudem, & imperitum populum de mundi creatione instituens, diuisit, distribuitque per partes, quæ ab omnium summo opifice, & fabricatore mundi Deo simul condita sunt. Nititur D. Aug. in primis auctoritate diuinæ Scripturæ, cum Ecclesiastici 18. vbi dicitur, *qui viuit in aeternum, creauit omnia simul*, tum ex eo, quod scriptum est Deuter. 32. quod Dei perfecta sunt opera. Certum est autem rerum perfectionem in specie, & ornatu ipsarum

Additur ratio.

rerum maxime positam esse. Deinde est ratio. Nam cum opus creationis diuinam potentiam manifestet, minus hæc potentia manifestaretur, si opus creationis successiuè, & non subito fuisset completum, immo vero successio dierum quandam imbecillitatem potentiæ præ se fert, vt mox audietis. Nec minus hoc probat ipsa dependentia, ac necessaria partium vniuersi connexio. Inferiora enim à superioribus pendent; alterum sine altero esse non potest. Quare omnia simul condita, atque suis speciebus & formis distincta esse dicendum est. Et si quæratur ex D. Aug. si hęc omnia simul sunt facta, quid nam ergo sibi voluerint sex illi dies à Mose in rerum creatione distinctè enumerati? Respondet sanctissimus, & eximius doctor, dies illos non ad distinctam rerum creationem, & successionem, sed ad angelorum variam cognitionem nobis esse referendos, quæ cognitio quoniam distincta fuit, & de distinctis reb. idcirco senario numero multiplicatur; ita vt cognitio angelorũ de luce fuerit vnus dies, cognitio eorũ de firmamẽto, alius dies, atq; ita sex dies distincti habeantur, quia sex genera, vel modi rerum creatarum à Mose describuntur. Similiter cum expleta creatione dicitur, quod in die septimo requieuit Dominus ab omni opere, quod patrarat; ea ratione illa quies intelligenda est, scilicet, quod habita notitia, atque intelligentia sexti generis, vel modi rerum creatarum, ab earundem cognitione cessantes desiuerint, ac quieuerint angeli; cum non amplius superaſsent illis alia genera rerum intelligenda. Et ad eundem sensum accommodat D. Aug. Vespere, & Mane, quæ in condendis rebus singulorum generum memorantur. Sicut enim habuit quodcunque genus rerum conditarum, vespere, & mane, ita Deo excepto, quem angelus per se ipsum cognoscit, de alijs rebus omnibus geminam habet cognitionem, matutinam, & vespertinam, quarum altera fuit in verbo, altera in proprio genere. His verbis, vt notat D. Thomas, D. Aug. cognitionem angelorum matutinam, & vespertinam inuexit, & causam explicauit D. Thomas, quæ illum mouerit, ac rationem. Hæc igitur fuit opinio Diui Augustini, quam ipse non pertinaciter defendit, sed in eam magis propendet. Et obseruate Auditores, Diuum Augustinum primum huius opinionis auctorem non fuiſse. Legite, si libet, Philonem Hebræum primo libro Allegoriarum Legis. *Rusticane*, inquit, *simplicitatis esse, putare sex diebus, aut certo aliquo temporis spatio mundum fuisse conditum*: & huius rei rationem adiungit, *quia tempus est vicissitudo dierum, ac noctium, quam Solis motus super terram, sub terraque neceſsario conficit. Sed Sol pars Cæli censetur, ergo dicendum est, tempus posterius*

rius esse Cælo, quippe quod Cæli, & mundi est effectus; nam Cæli motus indicauit naturam temporis. Ergo sex dies re vera non numerum dierum designant, sed indicant perfectionem, quæ per senarium perfectum numerum significatur. Et in lib. de Creat. Mundi affert etiam rationem, cur sex diebus omnia hæc perfecerit Deus, quoniam numerus senarius continet ternarium, qui est numerus masculinus; binarium quoque, qui est numerus fœmininus; & vnitatem, quæ dicitur forma, ex quibus optime fit vnumquodque. Procopius etiam inter Græcos dixit, numerum dierum à Mose assumptum fuisse, non temporis, sed doctrinæ gratia, ob nostri intellectus imbecillitatem, qui rerum creatarum ordinem pro earum multitudine alio modo comprehendere non poterat. Ergo & alij nouerunt ante Augustinum, inter ista sex dierum opera, naturæ, & doctrinæ ordinem solum reperiri, non temporis. Quæ opinio D. Augustini mirum in modum arridet, & probatur D. Thomæ 2. Sententiarum distinctione, 12. articulo 2. ea potissimum ratione, quia per regulam Beati Augustini super Genesim, Sacræ Scripturæ sic sunt exponendæ, ne ab infidelibus rideantur. *Non enim*, inquit D. Augustinus, *tam molestum est, quod errans homo derideatur, quam quod Doctores nostri tanquam indocti reprehendantur*. Magis autem obnoxia est reprehensioni infidelium diuina Scriptura, si interuallo sex dierum dicamus mundum fuisse conditum, quam si simul, quia diuinæ virtuti, ac potestati tribuimus similitudinem humanæ imbecillitatis. Et iccirco videtur rationabilior opinio D. Augustini, quæ ab hac derisione Sacram Scripturam vendicat. Ex aduerso alij fere omnes, Basilius, Gregorius Nissenus, Chrysostomus, Ambrosius, & alij quamplures (ne omnes enumerem; neque enim necesse est) opinantur, creationem, distinctionem, & ornatum mundi per interualla dierum, & temporum processisse. Quæ opinio probatur, quia ipsemet D. Augustinus 2. super Genesim ad lit. cap. 5. inquit, quod maior est huius Scripturæ auctoritas, quæ habetur in principio Geneseos, quam omnis humani ingenij perspicacitas. Cum igitur ita scriptum sit in Genesi, per senos illos dies creaturas distinctas fuisse, ita videtur necessario esse censendum. Quam sententiam maxime roborat, & confirmat, quia Moses posuit, mundum fieri ex inornato ornatum, capit. 2. Genesis in initio. *Igitur perfecti sunt Cæli, & terra, & omnis ornatus eorum*. Ergo est transitus ab vno contrario in aliud contrarium: non enim possunt esse simul duo contraria: ergo prius, & posterius, ergo tempus, ergo creatio, distinctio, & ornatus mundi vere facta fuerunt in tempore. In sequenti

Oportuit esse transmutationem, per quã inornata fierẽt ornata.

Arist. 1. Cæli, par 105. et 10. vsus ẽ hac rõne, vt ostenderet,

Platonem putasse, mundum esse genitũ in tepore, quia posuit mundũ ex inordinato fieri ordinatum.

quenti Schola, quando ita vultis, paucissimis absoluam hanc quæstionem, vt verba Mosis statim explanare possim.

Lectio Quinta.

DE modo, & ordine creationis mundi duæ in vniuersum inter se dissidentes sunt sententiæ, altera D. Augustini, qui omnia simul condita, distincta, & ornata fuisse existimat, & illam sex dierum distributionem mysticam esse credit. Ex quo incidimus in venas, vnde hausta est ab Augustino, cognitio angelorum matutina, & vespertina. Multum enim interest inter cognitionem cuiusque rei, vt in Dei verbo est, & vt in propria natura existit, vt illa ad diem merito pertineat, hæc ad vesperam. Creatura enim cum in verbo cognoscitur, mane est (Est enim mane, finis tenebrarum, & principium lucis; creatura vero à Verbo principium lucis sumit, cum prius esset in tenebris ipsius nihil) Cum autem in proprio genere cognoscitur, vesper est. Vesper enim est terminus lucis, & initium tenebrarum. Creatura in se ipsa subsistens est terminus operationis Verbi, quasi facta per verbum: & ex se tenderet in defectus tenebrarum, nisi verbo sustentaretur. Hæ igitur sunt duæ cognitiones angelorum, matutina in verbo, & vespertina in rebus. Illa vero cognitio, quæ nihil secum admixtum habet tenebrarum, solius Dei est, & meridiana cognitio dici solet, quia in Deo plena lux est, *in quo tenebræ non sunt vllę*. Ioan. primo, & in Canticis sponsus, qui est Deus gloriosus, dicitur *pascere, & cubare in meridie*, idest in plenissima, & perfectissima luce. Stante hac declaratione diei, Vespere, & Mane, stat sententia D. Augustini omnia simul creata, distincta, exornata fuisse. Siue enim loquamur de cognitione angelorum in Verbo, manifestum est, quod illa per successiones dierum, & temporum non habetur, quia omnia in Verbo vnico intuitu cognoscuntur, cum sit idea rerum omnium. Similiter de cognitione, quæ est in proprio genere, patet, quia intellectus angelicus habet species rerum omnium simul inditas, & concreatas, quare præditus, & instructus illis speciebus omnia naturalia simul cognoscere potest: cum presertim non ponatur in angelis discursus respectu rerum naturalium cognoscendarum, in conclusionibus, sicuti nec in nobis est discursus respectu principiorum. Hoc ideo dixi, quia aliqui ex mente D. Aug. existimant esse successionem

in co-

in cognitione angelorum, distinguendo, quod species, vel sunt in memoria angeli, vel in intelligentia. in memoria sunt simul impressæ sine successione in cognitione habituali, vel potentiali; in intelligentia vero fiunt in actu successiue, quia inquit D. Aug. 11. de Trinit. cap. 8. *non potest acies intueri omnia simul, quae tenet memoria, sed vicissim alternat cedendo, aut etiam succedendo cogitationes*. A memoria igitur gignitur species in intelligentia, sicuti proles à parente, & iccirco in memoria angeli non est successio dierum, sed in ipsa intelligentia. Hæc igitur fuit opinio D. Aug. & eiusdem sententiæ est etiam Vgo Victorinus 1. lib. de Sacramẽtis parte 1. cap. 6. Creata scilicet simul cuncta fuisse, & distincta, cum dicat, nullam moram interiectam esse, ita vt vere dici possit, hoc post illud factum, sed inter hoc factum, & illud, nullum omnino interuallum fuisse. Quare male recens quidam auctor, cuius nomen referre nihil est opus, oppugnat Diuum Bonauenturam, qui tribuit Vgoni, in creatione non temporis ordinem sed naturæ solum. Et quamuis dicat ordinem temporis fuisse, exponi debet pro ordine originis. Priorem sententiam, quæ D. Aug. est, iam habetis: altera est locupletissimorum, & doctissimorum Sacræ scripturæ interpretum, illorum scilicet, quos nominaui in superiore Schola: creationem, distinctionem, & ornatum mundi per interualla dierum, & temporis facta esse: quod quidem conueniens, & consentaneum est literæ, & historicæ veritati. Expositio vero, & sententia D. Aug. est potius mystica, quam literalis. D. Thom. 2. Sentent. loco, quem dixi in præcedenti Schola, vtitur hac ratione, vt probet in his operibus reperiri ordinem durationis, vel temporis. Natura imitatur operationem creatoris, sed in operatione naturæ est progressus ab imperfecto ad perfectum, ergo idem videtur sentiendum in operationibus Creatoris. Sed collatio naturę facientis cum Deo est æquiuoca. Natura enim facit cum subiecto: ergo inepte à natura ad Deum ducitur argumentum. Consulite, si libet, D. Thomam in sua Summa; quam senex, & matura ætate conscripsit, 1. parte, quæstione 66. artic. 1. qui hanc sententiam, vt veram simpliciter amplectitur, scilicet inter ista sex dierum opera, spatium temporis intercessisse. Quæ cum ita se habeant, diluendæ sunt rationes oppositæ pro sententia D. Aug. & in primis illud, quod ex diuinis Scripturis sumptum est. *Qui viuit in aeternum creauit omnia simul*. Eccles. 18. Hoc ita dissoluetis. Creauit Deus omnia simul, sed deinde excoluit, & ornauit. Neque hoc prouenit ex impotentia Dei, sed ex eius sapientia, vt ordinem in perficiendis rebus

D. Bonauetura 2. Sent. dist. 13.

Deus, & natura in efficienti ratione nō conueniũt nisi aequiuoce.

bus seruaret. Vt enim dicitur Sapientiæ 8. *Attingit à fine vsque ad finem, & disponit omnia suauiter.* Et ea, quæ inuicem pendent, simul condita sunt, sed non distincta, & ornata. Ad illud, quod obijcit Philo Iudęus, Resp. Tēpus quidem posterius esse cœlo, quia tempus est numerus motus supremi corporis, idest cœli, & sequitur motum cœli; formatio vero cœli fuit prima die, eodemque instanti. Vnde sequuta est distinctio temporis, noctis scilicet, & diei, sed distinctio, & ornatus mundi, non nisi interuallo temporis facta sunt. Neque illud silentio inuoluam, Simplicium ethnicum philosophum hinc ansam rapere ad maledicendum Mosi; inquit enim, quod solus Moses ineptia quadam adductus posuit tempus, & mundum esse genitum cum nouitate essendi, non animaduertens, dum vult generare tempus, ponere tempus ante tempus, quia dicit: Deum die quarta produxisse duo luminaria, luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti. Iam igitur ponit tres dies præcessisse. Sed à quo sumitur dies? à motu Solis rapto à primo cœlo, qui fit spatio viginti quatuor horarum. ergo vel ante non erat dies, vel ante productum fuerat luminare maius, idest Sol. Multipliciter hoc solui potest. Quidam dicunt ibi per diem non debere intelligi formatum diem, qualis nunc est, sed spatium quoddam, quod æquiualuit postea spatio diei, qui factus est existente Sole. Illud autem spatium sumebatur à motu quodam inordinato, vel firmamenti, vel primi cęli, vel etiam lucis productæ in communi. Sed vera solutio est, quam affert D. Thom. in 1. parte Summæ, quæst. 70. artic. 1. nam dicebat, prima quidem die conditam esse lucem, quo ad hanc rationem distinguendi diem a nocte. Quarta autem die, quæ erat non creationis simpliciter, sed ornatus, facta fuisse duo luminaria: non quia non fint prius simpliciter facta, sed quia sibi adiunctæ sunt virtutes propriæ, & peculiares, secundum quas distinguuntur tempora, veris, æstatis, &c. Et videmus, quod aliam proprietatem habent radij solares, & super generationem animalium, & super plantas. Sol enim, & homo generant hominem. Et Luna habet dominium in mare. Quare non inconueniens est, si ante quartam diem fuerunt dies, quia aderat Sol, & Luna, quæ ideo dicuntur facta quarta die, quia sibi fuerunt adiunctæ istæ virtutes. Hactenus ille. Hoc hausit D. Thomas è nitidissimis fontibus D. Dionisij lib. de Diuinis nominibus, cap. 4. vbi inquit, *lumen solis, quod primum fuerat productum informe, quarta die formatum esse, & virtutem accepisse:* quasi dicat. Non putetis, quarta die lumen Solis de nouo productum esse, sed erat ante productum informe, sine

Magister 2. dist. 13.

D. Thomas.

Prima die factã fuisse lucem Solis.

D. Dionysius de diuinis nominibus.

ſine virtute; quarta die accepit, quod non acceperat in creatione. Sed de hac re denuo ſuo loco erit agendum. Et hæc pauca vobis vſui eſſe poterunt ad diluenda omnia ea, quæ pro ſententia D. Auguſtini afferuntur, vel etiam afferri poſſunt. Iam his ita conſtitutis, ad rem ipſam explicandam aggrediar.

In principio creauit Deus cœlum, & terram. De creatione rerum diuinus Moſes ſcribere volens, germanum doctrinę ordinem ſeruat, quo Theologorum, & Philoſophorum ſapientiſſimi quique, naturam imitati, in tradendis diſciplinis vti ſolent; vt ſcilicet prius de principijs rerum, de quibus pertractant, ſermonem habeant, deinde de his, quæ ex principijs ortum ducunt. Vt vero prius magnitudinem rei, de qua acturus erat, oſtenderet, non ſtatim de rerum initijs, & cauſis, earundemque effectibus ſermonem exorſus eſt, verum totius mundi viſibilem faciem ſub vno aſpectu oculis intuentium propoſuit. Eadem facilitate, & humanitate erga rudem, quem ſibi inſtituendum ſuſceperat, populum vſus eſt, qua ciuis Romanus benignus in hoſpites peregrino cuipiam, primum Romam adeunti, atque illius Vrbis ingentes ruinas, & monumenta vetera contemplanti, obuius diceret. Hæc Vrbs, amice, quam cernis, à Romulo huius gentis primo auctore, atque parente condita eſt, mox eandem vrbem in partes ſuas diſtribuẽs, oſtenderet ſingula. Duobus autem verbis magis, quam coloribus, magnum hoc totius mundi theatrum expreſſit, cœli nimirũ, & terræ: cœlum intelligens, ac vocans quicquid ſuper terram imminet, quod cęlum ęthereum à Platone in Epinomide, & in alijs locis dicitur. vel potius cum cęlum tripliciter dicatur, vel pro vltima ſphęra, vel pro omnibus ſphęris, vel pro infimo cœlo, non ſumitur cœlum pro octaua ſphæra, vel infimo cœlo, i. pro elemẽtis terræ circumfuſis, ſed pro omnibus ſphæris; omnes enim ſphæræ habent denominationem cœli, & vni alia hærens eſt, & inferior continetur in ſuperiore propter perfectionem, & ordinem vniuerſi.

Cœlum quid ſignificet.

Sumitur cœlũ pro aggregato ex omnibus ſphæris.

Terram autem appellat, quicquid ſuam infra hæc ſedem obtinet, vt cum terra etiam aquam intelligamus, quandoquidem hæc ſimul cum terra creata eſt. Et Græci expoſitores, præſertim Theodoretus, ex eo quod Moſes dicit, quod terra erat inuiſibilis, & incompoſita, arguit vna cum terra aquas creatas fuiſſę. Et Exodi 20. hæc ſimul connectuntur. *Sex diebus operaberis, Sabbatho autem eſt requies Domino Deo tuo, qui creauit cœlum, & terram, & mare, & omnia, quae in eis ſunt.* Et pſal. 145. *Beatus, cuius eſt Dominus Deus Iacob adiutor eius, ſpes eius in Dominum Deum ſuum, qui fecit*

Terra quid.

Creata terra, aquis cooperta.

Exodi 20.

Pſal. 145.

fecit cœlum, & terram, & mare. Et notetis hic velim. *In principio,* inquit Moses, *creauit Deus cœlum, & terram,* quia mundus fuit, & erit in omni differentia temporis, non autem quia sit perpetuus. Non enim idem est, esse in omni differentia temporis, & esse perpetuum. Nam si ponatur aliquid cœpisse, & finem habiturum cũ tempore, non sequitur esse perpetuum. Mundus cœpit, & desinet cum tempore: etsi Philosophi pro eodem accipiant esse in omni differentia temporis, & esse perpetuum, vt qui existiment æternitatem solum natura præcedere tempus, vt dictum est. Atque hic modus loquendi, tempus cœpit, cum prius non esset, quamuis existentiam temporis afferre videatur, quia ponit duo signa, alterum, in quo fuit verum dicere, tempus non est, & alterum, in quo fuit verum dicere, tempus est; & quia idem simul, in eodemque signo non potest esse, & non esse, videtur inter illa duo signa ponere spatium, & successionem mediam, quibus species quædam temporis exhibetur: re vera tamen existentiam temporis non affert, sed negatur existentia temporis, & ponitur existentia Dei, non cum spatio, aut successione, sed in æternitate indiuidua, quæ tota simul est Dei, vitam beatam, & immortalem degentis. Sensus igitur erit. *In principio creauit Deus cœlum, & terram,* idest in nunc æternitatis produxit Deus simul, & mundum, & tempus, non in tempore, in mensura illa successiua. Quidam existimantes Mosem non solum rerum sensibilium, & visibilium creationem describere voluisse, verum etiam spiritualium, ac inuisibilium, per cœlum, cœlum empyreum interpretantur, quod non inane, & vacuum, vt terra, conditum est, sed mox angelis repletum, vt inquiunt Strabo, & Beda. Cuius sententiæ fuit etiam D. August. 11. de Ciuit. Dei, capit. 9. vbi asserit in hac narratione primæ rerum creationis, angelos non fuisse prætermissos, sed nomine cœli, vel lucis significatos: & sic creationem rerum corporearum creationi incorporalium, & angelorum præmissam fuisse. Ad cœlum empyreum quod attinet, animaduertite; cœlum empyreum rationibus physicis probari non posse, nec naturaliter esse notum, vt patet ex D. Thoma. 2. Sentent. distin. 12. qui probat ipsum esse auctoritate Sanctorum patrum. Quod si ratione confirmatur, ratio quoque non est physica; ita enim probãt, quoniam gloria duplex est, spiritualis, & corporalis, debent esse duo exemplaria huius gloriæ, spiritalis gloriæ exemplar dicunt esse angelos, corporalis vero gloriæ cœlum empyreum. Sic legetis apud D. Thomam 1. parte Summæ, quæst. 66. artic. 3. Sed est incertum cœlum empyreum corporeæ, an incorporeæ naturæ sit; & ratio

Cœlũ empyreũ non esse naturaliter notum.

ratio D. Thomæ est Theologica, non naturalis. Sed vtcunque res se se habet, neque enim pluribus de hac re disputandum est, non est vero simile Aud. Mosem, qui rerum corruptibilium, ac visibilium origines describit, ab inuisibilibus inchoasse sermonem. Quia cum reliqua historia tota sit naturalis, & physica, nihil erat, cur principium esset metaphysicum, aut theologicum. Et si cœlum empyreum Moses intellexit, nullam expresse mentionem fecisse de angelis, non videtur rationi conueniens, & consentaneum. Et si angelos intelligeremus nomine cœli, vel lucis, id potius ad allegoriam, & sensum mysticum, quam ad literam, & historicam veritatem pertineret. Neque tamen suspicari fas est, angelos non fuisse creatos; hoc enim diuina oracula ostendunt, quæ angelos inter alias creaturas commemorant. Sunt qui probent, angelos fuisse creatos hac ratione; quia præter Deum, inquiunt, nihil est incausatum, & ingenitum; qui tamen confundunt causatum cum genito: sed occurrent Philosophi, dicendo, angelos, & intelligentias esse causatas à Deo, quia pendent à superiore causa, non autem genitas: nam genitum est, quod fit in determinata parte temporis, cuiusmodi non possunt esse æterna.

Moses historiã persequutur.

Cur autem Moses non meminerit creationis angelorum, causam attulit Theodoretus, quem multi Grecorum, & Latinorum sequuntur: quia cum rudi, hebeti ingenio, & crassa Minerua populo loqueretur de rebus inuisibilibus, & remotis à sensibus, dicere non opus esse iudicauit. Deinde quia ad idololatriam erant propensi, de angelis loqui prætermisit, ne illos adorarent. Hæc ille.

Sed ne quid sit, quod vobis deinceps negotium facessat, dirimẽda est lis de tempore productionis angelorum: An scilicet ante cœlum creati extiterint. Duplex enim circa hoc Sãctorum doctorum sententia inuenitur, Græcorum altera, altera Latinorum. Antiqua Græcorum Schola, & presertim Basilius, quotquot fuerunt Græcorum interpretum doctissimus, sermone primo sui Hexameron, manifeste sentire videtur, Deum multis ante hunc visibilem mundum sæculis alium mundum inuisibilem creasse, & in eo angelicã naturam condidisse; quod tamen, inquit ipse, Moses narrare omisit, propterea quod his, qui introducuntur, infantibus, & lacte nutriendis non idonea ea cognitio videretur. Eius verba recitare nõ grauabor.

Quæstio de tẽpore productionis angelorum.

Basilius.

Erat sane, inquit Basilius, *status quidam mundi generatione vetustior, abstractis illis à concretione materiae potentijs mundo*

praestantioribus conueniens, temporis etiam conditione anterior, aeternus nimirum, ac sempiternus. Loquitur Basilius de prioritate temporis, vel durationis, non naturæ, & esse, vt quidam volunt, quia existimat, angelos antiquiores esse mundo visibili. Et cauendum est vobis, ne fallamini. Aug. enim Eugubinus, fretus his Basilij verbis, confirmat sententiam suam de cœlo empyreo, quod existimat (tametsi sub correctione) esse æternum, & increatum. Sed sua eum fefellit opinio, quia æternitas, de qua loquitur Basilius, in eum sensum debet accipi, non quod ille status aliquod sui initium non habuerit, sed quod finem nullum sit habiturus. *Ibi*, inquit, *omnium conditor perfecit lucem spiritualem, conuenientem beatis mentibus, ibi rationabiles, & inuisibiles naturas, & omnem ornatum intelligibilium, quae nec intelligi, nec nominari à nobis possunt, quae inuisibilis mundi essentiam complent, de quibus Apost. ad Coloss. 1. inquit, quod in ipso condita sunt omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes.* Et rursus serm. 2. suam sententiam testatam reliquit his verbis. *Consideremus*, inquit, *quod quicquid erat ante sensibilis huius, & corruptibilis mundi constitutionem, in luce nimirum id erat. Neque enim angelorum dignitates, neque omnes caelestes exercitus, neque in summa si quid est nominatum ex rationabilibus, & ministrantibus spiritibus, in tenebris degebant, sed in luce, & in omni spirituali laetitia conuenientem sibi statum habebant.* Hactenus Basilius. De his itaque non pertractat Moses, sed in principio, quod est iuxta tempus post inuisibilia, & intelligibilia, quæ ob causam iam proxime dictam silentio præterijt, & visibilium horum, & sensu apprehensibilium principium originis narrat.

D. Thomas 1. p. q. 61. a. 3. Verum aduersus hanc D. Basilij sententiam est ratio D. Thomæ 1. parte Summæ, quæst. 61. artic. 3. & etiam Concilij Lateranensis auctoritas, quod celebratum fuit Romæ anno MCCXV. sub Innocentio III. Ratio D. Thomæ est, quia hæc sententia pugnat cum auctoritate diuinæ scripturæ. Deuteronomij enim 32. dicitur, quod Dei perfecta sunt opera. Nulla autem pars est perfecta extra suum totum: angeli naturaliter sunt vna pars vniuersi, quare essent imperfecti extra vniuersum, ergo non sunt creati ante vniuersum. Neque enim ipsi angeli per se constituunt vnum vniuersum, sed ipsi cum creatura corporali integrant vniuersum, quia vna pars ordinatur in aliam, & in hoc ordine, & nexu partium bonum vniuersi consistit: estque veluti vna respublica hominum, & angelorum; per eos enim res corporeæ, præsertim humanæ gubernantur. Quare sicut probabile est, vno, eodemque tempore totam rempublicam extitisse; ita improbabile est, ab illis

crea-

creatis ad nos creatos, diuturnum, vel quoduis temporis spatium intercessisse. Hæc D.Th. Et notabitis etiam, mundum significare aggregationem partium constituẽtium hãc rerum vniuersitatem, ideo non possumus dicere, mundum esse factum, nisi cum omnes eius partes sunt constitutæ. Et cum dico vniuersum, dico omne id, extra quod nihil est. Sed si angeli creati fuerunt ante hoc vniuersũ, iam dico, hoc vniuersum non esse vniuersum. Auctoritas vero sacri Concilij prima suarum Sanctionum, sic se habet. *Creator omnium visibilium, & inuisibilium, spiritualium, & corporalium, sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam.* Hæc sunt ipsa verba Concilij, Reliqua in sequentibus.

Lectio Sexta.

DE tempore productionis angelorum duæ extant oppositæ sententiæ, vt superiore Schola accepistis. Basilius post æternitatem ante huius visibilis mundi ortum, angelos conditos fuisse inquit: aliorum vero sententia est, quod angeli simul cũ rebus corporatis creati fuerint; quam sententiã vt probabiliorem amplexus est D. Thomas loco, quem dixi, 1. parte. Summæ, quæst. 61. art. 3. Quia angeli sunt pars vniuersi, quod per se non constituunt, sed ipsi, & res corporeę ad illius constitutionem concurrunt. Cum enim ex D. Paulo *Spiritus administratorij sint*, ad quid ante res conditas creati sunt, cum adhuc non extarent, quæ ipsorum ministerio indigerent? *Heb. 1.* Idemque colligitur ex Concilio Lateranensi. Inquit enim Innocentius cap. firmiter. *qui sua præpotenti virtute ab initio temporis vtramque creaturam condidit, spiritalem, & corpoream, angelicam scilicet, ac mundanam:* Quorum tamen verborum occasione, vobis maxime cauendum est Aud. ne quicquam temere super Basilij sentẽtia statuatis, erroris insimulantes, vel ipsum, vel alios quam plures illustrissimos viros illius sententiæ assertores. *Opinionẽ de Angelorũ creatione ante Mundũ, non esse damnandam.* In quibus (vt interim Origenem omittam, qui primus hoc asseruit in lib. περὶ ἀρχῶν id est, De Principijs, & Hom. 4. in Esaiam.) adest in primis Gregorius Nazianzenus, cuius est tanta in Christiana doctrina auctoritas, vt nullus vnquam eius dictis calumniam inferre præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis, inquit D. Hier. *Origenes* Gregorius igitur in serm. de Natali sic ait. *Deus primum quidem angelicas, & *Greg. Nazianzen.*

praestantioribus conueniens, temporis etiam conditione anterior, aeternus nimirum, ac sempiternus. Loquitur Basilius de prioritate temporis, vel durationis, non naturæ, & esse, vt quidam volunt; quia existimat, angelos antiquiores esse mundo visibili. Et cauendum est vobis, ne fallamini. Aug. enim Eugubinus, fretus his Basilij verbis, confirmat sententiam suam de cœlo empyreo, quod existimat (tametsi sub correctione) esse æternum, & increatum. Sed sua eum fefellit opinio, quia æternitas, de qua loquitur Basilius, in eum sensum debet accipi, non quod ille status aliquod sui initium non habuerit, sed quod finem nullum sit habiturus. *Ibi*, inquit, *omnium conditor perfecit lucem spiritualem, conuenientem beatis mentibus, ibi rationabiles, & inuisibiles naturas, & omnem ornatum intelligibilium, quae nec intelligi, nec nominari a nobis possunt, quae inuisibilis mundi essentiam complent, de quibus Apost. ad Coloss. 1. inquit, quod in ipso condita sunt omnia, siue visibilia, siue inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes*. Et rursus serm. 2. suam sententiam testatam reliquit his verbis. *Consideremus*, inquit, *quod quicquid erat ante sensibilis huius, & corruptibilis mundi constitutionem, in luce nimirum id erat. Neque enim angelorum dignitates, neque omnes caelestes exercitus, neque in summa si quid est nominatum ex rationabilibus, & ministrantibus spiritibus, in tenebris degebant, sed in luce, & in omni spirituali laetitia conuenientem sibi statum habebant*. Hactenus Basilius. De his itaque non pertractat Moses, sed in principio, quod est iuxta tempus post inuisibilia, & intelligibilia, quæ ob causam iam proxime dictam silentio præterijt, & visibilium horum, & sensu apprehensibilium principium originis narrat.

D. Thomas 1. p. q. 61. a. 3.

Verum aduersus hanc D. Basilij sententiam est ratio D. Thomæ 1. parte Summæ, quæst. 61. artic. 3. & etiam Concilij Lateranensis auctoritas, quod celebratum fuit Romæ anno MCCXV. sub Innocentio III. Ratio D. Thomæ est, quia hæc sententia pugnat cum auctoritate diuinæ scripturæ. Deuteronomij enim 32. dicitur, quod Dei perfecta sunt opera: Nulla autem pars est perfecta extra suum totum: angeli naturaliter sunt vna pars vniuersi, quare essent imperfecti extra vniuersum, ergo non sunt creati ante vniuersum. Neque enim ipsi angeli per se constituunt vnum vniuersum, sed ipsi cum creatura corporali integrant vniuersum, quia vna pars ordinatur in aliam, & in hoc ordine, & nexu partium bonum vniuersi consistit: estque veluti vna respublica hominum, & angelorum; per eos enim res corporeæ, præsertim humanæ gubernantur. Quare sicut probabile est, vno, eodemque tempore totam rempublicam extitisse; ita improbabile est, ab illis

crea-

creatis ad nos creatos, diuturnum, vel quoduis temporis spatium intercessisse. Hæc D. Th. Et notabitis etiam, mundum significare aggregationem partium constituētium hāc rerum vniuersitatem, ideo non possumus dicere, mundum esse factum, nisi cum omnes eius partes sunt constitutæ. Et cum dico vniuersum, dico omne id, extra quod nihil est. Sed si angeli creati fuerunt ante hoc vniuersū, iam dico, hoc vniuersum non esse vniuersum. Auctoritas vero sacri Concilij prima suarum Sanctionum, sic se habet. *Creator omnium visibilium, & inuisibilium, spiritualium, & corporalium, sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem, & corporalem, angelicam videlicet, & mundanam.* Hæc sunt ipsa verba Concilij, Reliqua in sequentibus.

Lectio Sexta.

DE tempore productionis angelorum duæ extant oppositæ sententiæ, vt superiore Schola accepistis. Basilius post æternitatem ante huius visibilis mundi ortum, angelos conditos fuisse inquit: aliorum vero sententia est, quod angeli simul cū rebus corporatis creati fuerint; quam sententiā vt probabiliorem amplexus est D. Thomas loco, quem dixi, 1. parte. Summæ, quæst. 61. art. 3. Quia angeli sunt pars vniuersi, quod per se non constituunt, sed ipsi, & res corporeę ad illius constitutionem concurrunt. Cum enim ex D. Paulo *Spiritus administratorij sint*, ad quid ante res conditas creati sunt, cum adhuc non extarent, quæ ipsorum ministerio indigerent? Idemque colligitur ex Concilio Lateranensi. Inquit enim Innocentius cap. firmiter. *qui sua praepotenti virtute ab initio temporis vtramque creaturam condidit, spiritalem, & corpoream, angelicam scilicet, ac mundanam.* Quorum tamen verborum occasione, vobis maxime cauendum est Aud. ne quicquam temere super Basilij sententia statuatis, erroris insimulantes, vel ipsum, vel alios quam plures illustrissimos viros illius sententiæ assertores. In quibus (vt interim Origenem omittam, qui primus hoc asseruit in lib. περὶ ἀρχῶν id est, De Principijs, & Hom. 4. in Esaiam.) adest in primis Gregorius Nazianzenus, cuius est tanta in Christiana doctrina auctoritas, vt nullus vnquam eius dictis calumniam inferre præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis, inquit D. Hier. Gregorius igitur in serm. de Natali sic ait. *Deus primum quidem angelicas, &*

Heb. 1.

Opinionē de Angelorū creatione ante Mundū, non esse damnandam.

Origenes

Greg. Nazianzen.

caelestes excogitauit virtutes, statimque excogitatio opus fuit, verbo pariter adimpletum, & spiritu consumatum: & ita substituerunt splẽdores secundi primi illius splendoris ministri. Caeterum postquam illa primo splendori successerunt, secundario excogitauit mundum materialem. Is est è caelo, & terra, & eorum, quae in medio sunt, commixtio.

D. Hier. cap. 1. Et D. Hier. præceptorem suum Gregorium sequutus commentarijs in epistolam ad Titum ita scripsit. *Sex millia nondum nostri temporis complentur annorum, & quanta tempora, quantasque saeculorũ origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, & Dominationes, ceterique ordines Deo seruierunt?* In eandem sententiam it *D. Amb.* D. Ambros. lib. 1. sui Hexameron, cap. 5. *Factus est*, inquit, *mundus, & cœpit esse qui non erat, Verbum autem Dei in principio erat, & semper. Sed & angeli, & si aliquando esse cœperunt, erant tamen, quando hic mundus est factus.* Verba sunt clara, & aperta, quæ non egẽt interprete. Addite his Hilarium 12. de Trinit. & in libello plane aureolo contra Auxentium, Isidorum Hispalensem lib. 1. de Summo bono, cap. 12. Ioan. Damasc. lib. 2. de fide Orthodoxa, cap. 3. vna cum multis alijs, cum Græcis, tum Latinis, quos quia longum esset enumerare, sit vnus pro omnibus *Ioan. Cassian.* Ioan. Cassianus, qui lib. Collationum 8. indicare videtur hanc sua tempestate fuisse omnium catholicorum sententiam, his verbis; *Ante constitutionem huius visibilis creaturae Deum spirituales, caelestesque virtutes fecisse, quas pro hoc ipso, quod sciunt se ad tantam beatitudinis gloriam beneficio Creatoris ex nihilo fuisse productas, ei gratias referre, indesinenterque eius laudibus inhaerere, nemo fidelium dubitat.* Et quamuis D. Aug. magis probet opinionem eorum, qui simul cum mũ- *D. Aug.* do angelos creatos affirmant, tamen in 12. de Ciuit. Dei cap. 32. permittit, vt in hac re libere sentiat vnusquisque quod velit, modo spirituales substantias Deo coæternas non faciat, & omnia tam visibilia, quam inuisibilia affirmet à Deo in tempore condita. Cui postremo subscribit Theodoretus, Cyri Episcopus, *Theodoretus.* quæstione 3. in Genesim, vbi postquam multa aduersus D. Basilium disseruit, demum hæc intulit. *Illud porro scire necesse est, omnia, quaecumque existunt, excepta Sancta Trinitate, naturam habere corruptioni obnoxiam. Hoc autem concesso, siquis angelorum turbas ante cœlum, & terram conditas esse dixerit, non offendet verbum pietatis.* Quæ cum ita sint, & probabilis sit vtraque sententia, ratio *Diluitur ratio D. Thomæ.* nem D. Thomæ ita diluat qui volet, scilicet quod creatura spiritualis ordinatur ad duo, ad fruitionem summi boni, & ad ministerium corporalis creaturæ, præsertim rationalis. Quo ad hanc secundam operationem angeli sunt pars, & quidem nobilissima

vniuersi,

vniuersi, vt ij, per quos Deus administrat ipsum vniuersum, nec ipsi creaturæ corporeæ suo tempore defuerunt: Quo vero ad summi boni fruitionem, non fuit necesse, vt simul cum mundo visibili conderentur. Ad decretum Concilij Lateranensis, Resp. (vt præclare hic à Caietano notatum est) non esse spectanda verba, sed mentem Concilij. Mentem autem Concilij fuisse (vt etiam explicuit D. Thomas, opusc. 23.) in 1. illa Sanctione conuellere opinionem illam, siue potius errorem Origeni adscriptum, quod Deus prius solos angelos condiderit, & postea nonnullis eorum peccantibus, corpora, in quibus penderent pœnas: non autem illorum Sanctorum opinionem damnare, decreto illo, quod multo post subsequutum est, post hos Patres natos. Atque ita Aud. elui debet illa macula, qua aspersi videntur illi sancti Patres. Quare Moses per cælum non intellexit cœlum empyreum. *Caietan. in Commentarijs D.Th.*

Sed & nomine terræ putant debere intelligi primam materiam omnino informem, idoneam tamen ad suscipiendas omnes formas. Alij negant materiam creatam fuisse omnino informẽ, quia habuit formam confusam: iccirco inquiunt nomine terræ intelligendam esse materiam sub communi forma. Ita Mag. 2. Sentent. dist. 12. Primæ opinionis auctores hac ratione nituntur, quia terra dicitur à Mose Chaos, Abyssus, inanis, vacua, arida, inuisibilis, incomposita: hæc autem omnia sunt epitheta primæ materiæ. Et si informis materia tempore anteierit formationem suimet, recte possumus inferre interuallo sex dierum Deum opus suum, idest mundum fecisse. Ex aduerso D. Thomas 1. part. Summæ, quæstione 66. artic. 1. negat materiam fuisse creatam sine forma. Creationis enim terminus est actu esse: materia, quia accipit existentiam à forma, non potest esse terminus creationis. Neque creatam fuisse materiam sub communi forma, quia tunc materia esset ens actu, & generatio esset alteratio. Ioan. vero Scotus, inimicus doctrinæ D. Thomæ, vt nullus sit ei aduersatus infensius, non dicam acrius, cum aliquando rationes eius sint plumis leuiores, 2. Sent. dist. 12. quæst. 2. existimat materiam non accipere existentiam à forma: vnde sequitur, materiam posse creari à Deo sine forma. Quod probatur multipliciter. Primo quia materia est ens, si enim materia non esset ens, quomodo huic non enti innniterentur entia? ergo cum sit ens, potest esse terminus creationis. Deinde quæ sunt diuersa a se inuicem, vnum potest creari sine alio, materia, & forma sic se habent, ergo materia potest creari sine forma. Tertia argumentatur Scotus. Non magis pendet materia à forma, quam accidentia à subiecto, sed potest Deus facere *D. Thomas.* *Scotus.*

cere

cere subiectum sine accidentibus, vel accidentia sine subiecto; vt patet in Sacramẽto altaris, quia species illa albedinis, est sine subiecto, ergo ẽt potest facere materiam sine forma. Quarto, & vltimo. Quicquid potest Deus cum causis secundis, potest etiam sine ipsis, Deus seruat materiam per causam formalem, ergo etiam potest seruare sine forma. Hæ igitur sunt quatuor rationes Scoti.

7. Meta. tex. 8. materia non est quid, nec quale nec quantum, neq; vllũ aliorum prædicamentorum. Obseruate breuiter, materiã ex Arist. non esse nec quid, nec quale, nec quantũ, i. nullũ esse ens, sed esse inchoationẽ entis. Nõ sequitur aut materia est ens inchoatũ, diminutũ ergo est ens simpliciter, quia, vt scitis, à compositis ad diuisa nõ valet argumentũ. Est sutor bonus, ergo bonus, non valet. Rursus notate materiam, quæ est pura potentia, ratione illius potentiæ, ordine naturæ, non autem temporis, respicere duos actus, vnum per se, alterum secundario. Et primus actus est essentiæ, & formæ; materia enim dicitur esse in potentia ad formam. Secundus actus est subsistentiæ, vt postquam forma vnita est materiæ, iam subsistat. Quamobrem *Ergo nullum est genus, seu species entis, quæ de materia prædicetur, quare neque ens prædicabitur de illa.* nec materia, nec forma, potest esse terminus creationis: terminus enim creationis est quidpiam subsistens, cuiusmodi est solum cõpositum. Compositum ergo solum creatur, materia vero, & forma non creantur, sed magis concreantur. Et accidens quidem, quia est aliquid, materia vero quia non est aliquid, sed alicuius aliquid, est minus separabilis a forma, quam accidens à subiecto.

Ad 4. Argumentum Scoti Resp. siue Deus possit, siue non possit supplere vicem causæ secundæ (neque enim potest supplere effectum causæ materialis, vel formalis, quia hoc dicit imperfectionem quandam) materia non potest produci sine forma. Sed obijcit Scotus, Primo producta materia Deus non cogitur producere formam, quia in his, quæ sunt ad extra libere agit. Iam dixi, materia *Subsistentia sequitur essentiam, & formam.* non potest esse terminus productionis. Secũdo obijcit. Sicut se hẽt prima causa ad operari in ordine ad effectũ secundæ causæ, ita etiã se habere effectum primæ causæ quoad esse in ordine ad effectum *Materia alicuius aliquid non aliquid.* secundę causæ: nã effectus sortitur modum causæ: sed prima causa ita se habet in operari, quod potest operari sine secunda causa, nõ autem secunda sine prima; ergo effectus primæ causæ quo ad esse, ita se habet, vt possit esse sine effectu secundæ causæ, sed nõ ẽ cõtra. Atqui materia prima est effectus primæ causæ. forma vero secũdæ causę, ergo materia prima potest esse sine forma; nõ aũt forma sine *Quamuis materia sui efficiẽte causam* materia, Neque hoc est alicuius ponderis, quia cum producitur prima materia, producitur etiam forma. Et illa forma non est effectus secũdę causæ, sed primę. Eorũ, quæ hactenus dicta sunt sũma breuis,

breuis hæc est. Implicat materiā esse sine forma, ergo hoc per nullam potentiā fieri potest; siquidē obiectum potentiæ est possibile, non impossibile, & si à Deo nunc de nouo oīa crearētur, exordiū quidē creationis sumendum esset à materia. Neque.n. forma, quæ suapte natura hæret materiæ, prius crearetur: nō tamē materia est prior simpliciter forma, quia per se sumpta, non subsistit, Propterea sibi etiam atque etiam caueant asseclæ Scoti, qui actum entitatis materiæ tribuunt: hic enim actus suapte vi significat, non repugnare materiam esse sine omni forma. Nomine igitur terræ, non potest intelligi materia omnino informis. Quæ sequūtur, crastino die audietis.

habuerit, non tamē seorsum à forma producta est.

Actus entitatis includit materiā posse esse sine forma.

Lectio Septima.

NOMINE terræ quando inquit Moses, quod *in principio creauit Deus cælum, & terram*, materia formæ penitus expers non est intelligenda: quæ fuit clausula hesternæ Scholæ. hodie, initium ducet ab altera quæstione. Vtrum nomine terræ intelligi possit materia generali forma corporis prædita: videtur enim Magister hoc asserere 2. Sententiarum dist. 12. quo loco inquit, materiam creatam esse informem, non quod nullam formam omnino habuerit, sed creatam fuisse sub confusa forma: quod confutare, ac refellere conatur D. Thomas 1. parte Summæ, quæst. 66. art. 1. quia materia esset aliquod actu, & non esset subiectum generationis. Subiectum enim generationis est ens potentia, non aliquid actu. Addit D. Thomas, neque in composito admittendam esse pluralitatem formarum. Non vos morabor quærendo, an subiectū generationis sit ens potentia, ita vt forma substantialis recipiatur in materia nuda, quæ fuit opinio D. Thomæ plerisque in locis. 2. Sentent. dist. 20. quæst. 1. 4. Sētent. dist. 11. quæst. item 1. Opusc. 32. qui ait, in eodem instanti temporis corrumpi præuias dispositiones, quæ aduocant formam, & in materia nuda recipi formā substantialem. Potentia.n. debet suscipere primū actum sui generis, hic autem actus est forma substantialis, non aliquod accidens. Non vos inquam in hoc morabor, ne alienam personam induere videar, & id, quod Philosophi naturalis est, suscipere. Hoc vnum satis sit, D. Thomam præpostere iudicio meo explicare naturam; ordine enim naturæ esse effectus sequitur esse causæ. Non enim

Materia quam nūquam sine passione possibile est esse, neque sine forma, 1. de Gener. tex. 29.

possu-

D. Th. ab recte explicat ordinē generationis naturæ.

possumus ponere esse effectus, si causa non sit. Et loquor de ordine naturæ, non temporis, ordine enim naturæ vt sit effectus, supponitur esse causæ. Sed dispositiones præuiæ aditum aperiunt formæ, & tamen non sunt, ex sententia D. Thomæ, cum aduenit forma, ergo esse effectus sequetur non esse causæ. Deinde dispositiones cum sint in ea excellentia, vt viam muniant formæ, tunc ponit eas corrumpi, quod est præter naturam. Nam quod est in statu nō corrumpitur, sed viget. Et materiam recipere primū actū sui generis verum est; recipit enim primā formā substantialem, sed in esse remisso, vt loquuntur: sunt enim formæ elemētares, quæ intensionem, & remissionem suscipiunt: Vt quando ex aqua fit ignis, forma ignis sensim educitur, & illa forma non dat perfectam constitutionem, & iccirco dicitur potius quid igneum, quam ignis.

Ad pluralitatem autem formarum quod attinet, Ioannes Scotus ægre fert, si dicamus in mixtis non reperiri plures formas, atque huiusce rei alias, atque alias rationes comminiscitur, & in medio ponit 4. Sententiarum, distinctione 11. quæstione 3. articulo 2. Ego vero vnam solum eius rationem attingam, eamq; pręcipuam, ne vos multitudine onerem, obruamque. Inquit enim Scotus, generi propriam formam conuenire, alioqui si esset vna, & eadem forma generis, & differentiæ, definitiones non essent constituendæ ex proprio genere, & differentia, quia dicendo, homo est animal, bis eadem natura sumeretur, & contingeret nugatio. Et siquis obijciat, si essent diuersæ formæ generis, & differentiæ vnum per se de alio non prædicaretur. Respondet Scotus, (hæc enim fuit ratio communis expensa à Scoto) si tam prædicatum, quam subiectum sumatur à forma posteriori, non esse prædicationem per se: quod quidem verum est: sed quæritur, quando prædicatum sumitur à forma priori, & subiectum à posteriori, vtrum sit prædicatio per se? Dicit Scotus non esse prædicationem per se & non sequi genus per se de specie non prædicari, quia forma generis, & speciei dicunt eandem naturam, quare potest esse prædicatio per se in primo modo dicendi per se. At hoc est ambiguū, quia quando animal de equo dicitur, & equus sit subiectum, equus, & minus vniuersale terminabitur ne differentia animalis? & si respicimus ad formam respondentem generi, & quæ inest speciei, non erit prædicatio per se. Deinde in prædicatione per se in primo modo dicendi per se, scopus est satisfacere prædicatis in quid. Cum enim quęritur, quid sit res, vt satisfaciamus quęsito, oportet nos respondere per rem, quę illa sit, non

autem

autem per quid diuersum: exempli gratia, quãdo quis quærit, quid sit homo, quia non quærit, quæ insunt homini, sed quærit, quæ sint partes hominis, quærit, vt sibi explicetur, quid sit homo. Potest autem hoc explicari vel per quædam communia, vt si volumus respondere per genus, vel per quædam particularia. Quod si genus esset quid diuersum ab homine, non fuisset satisfactum quæsito, quid sit homo. Ergo illa forma generica est illa res, quamuis sub conceptu confuso. Vnde reijcio dictum quorundam Philosophorum, qui inquiunt melius dici, hominem esse constitutum ex animali, & rationali, quam quod sit animal. Et quænam causa est, cur destructa forma specifica, destruatur alia forma generis? Neque enim hoc esse potest, quia ad destructionem posterioris sequatur corruptio prioris: oppositum.n. esse deberet; ablato.n. minus communi, non tollitur magis commune, sed è contra. Sed hoc contingit, quia est eadem natura generis, & differentiæ, & iccirco necesse est, vt vna corrupta corrumpatur & altera. Quamobrem dicendum est, in composito vnam tantam formam reperiri. Neque ratio Scoti aliquid probat, quia genus, cum non dicat rationem actus, non fit nugatio. In definitione enim quædam sunt, quæ habent rationem potentiæ, & quædam actus, & nulla contingit nugatio: Sed quando sumitur genus, & volumus omnes differentias accipere, non contenti vltima differentia, idem repetitur, non propter genus, sed propter differentias. Legat qui volet Aristot. lib. 7. Metaphis. particula 43. Sed video vos ambigere, quia proditum est ab Aristot. 2. de Generat. animal. cap. 3. Hominem primo viuere vita plantæ, deinde animalis, & postremo hominis. Quinetiam vtitur differentia temporis: nam inquit, tempore præcedente post vegetalem aduenire sensitiuam. Et nõ esse existimandum, quod simul sit & animal, & homo. Et 3. de Generat. animal. cap. 9. inquit, generationem fieri per multa media, quæ sunt diuersa inter se: quod confirmatum sit exemplo erucę, & bombycis, in quibus videmus primo oriri vermem, deinde vermem quasi mori, & postea verti in animal perfectum. Hic animaduertite, si libet, vt his obiectis occurramus, vnam tantũ esse formam, quæ virtute amplectitur plures potentias; est enim vna forma habens plures potentias; & comparando has inter se, nos dicere communiores præcedere minus communes, non autem supponi priorem formam, quasi sint plures formæ. Sed & in productione animalium esse quasdas formas, per quas species seruentur, sed illas formas esse imperfectas, ac veluti gradus ad veram formam, & aduentu perfectioris formæ imperfectiorem corrum-

In generatione animalium, quæ indi-

corrumpi, & acquirere aliam naturam. Esto illud exemplum, quo vsus est Aristot. erucę, vel bombycis, vt qui aliam naturam nancifscitur, vt quando efficitur volucris. Similiter conceptus in vtero matris, ante organizationem nutriri quidem propter illam virtutem motricem, & cum cœpit habere corpus, cœpit & sensus. Sed quia organizatio non adest, iccirco non apparere virtutem sensitiuam, & fieri quoddam medium, quod habet rationem formæ, non conuenientis rei, sed illi medio. Quando vero partes sūt distinctæ, oritur esse hominis, & tunc desinit illud esse imperfectum, & est forma hominis virtute continens omnes alias perfectiones. Sed de hac re fuse, & abunde agent Philosophi; nobis enim sat est exordiri, & digitum ad locum intendere. Quare procul dubio concludendum est, in vno, & eodem vnam tantum formam reperiri. Ridiculum enim est, vt quidam aiunt, in vno, & eodem ponere plures animas, vt in equo Troiano. Mitto etiam loqui de forma mixti, sit forma distincta à mixtione, eique super addita, & reperiatur in animatis corporibus pręter ipsam animā, nec ne: Scotus enim affirmat, loco, quem dudum innui.4.Senten. dist. 11. quæst. 3. & quodlib. 3. qua de re alias, Deo volente, audietis.

gent varia transmutatione, natura progreditur per varios gradus. Primo fit vermis, tum nascitur ex ouo eruca cum cortice duro, & immanente, ex qua deinde generatur Volucris

De fœtu in vtero matris.

Vocabulo igitur Terræ non intelligit Moses materiam communi forma corporis præditam, quia sequeretur in eodem esse plures formas, vt dictum est, sed intelligit verum elementum terræ, & aquæ, subdit enim, *Terra autem erat inanis, & vacua, & tenebrae erant super faciem abyssi*. Notate particulam AVTEM, quæ habet uim iungendi, & aduersandi. Et est ac si diceret Moses, *In principio creauit Deus cælum, & terram*; sed terra non poterat appellari: erat enim תהו ובהו Communis lectio habet inanis, & vacua, sed Septuaginta legunt, inuisibilis, & incomposita, quia terra maximis aquis obruta erat. Aquarum enim altitudo initio mundi maxima erat, vt quæ eam superarit, quæ postea fuit eluuionis tempore, inquit Caietanus, cum adeo tumefactæ sunt aquæ, vt essent omnium montium vertice quindecim cubitis altiores. Linea enim ducta à summo terræ ad summum aquæ orbem lōgior est, quam ea quæ à centro terræ, vt Græci loquuntur, ad extimam eius partem duci potest. Nam elementa, quo superiora sunt, eo sunt grandiora. Et minima omnium dimensionum, quā habet materia, est dimensio terræ, maxima vero ignis, vt dicit Aristot. lib. 2. de Anima. Hincque pendet illa analogia aeris, & aquę 2. de Generat. part. 37. quod scilicet ex vno pugillo aquæ fiunt decem aeris, ita vt aer comparatus cum aqua sit decuplo maior.

ior. Notat prçterea Caietanus, tunc temporis terram fuisse puram, cum nullum in se corpus mixtum haberet: Sed terra non potest non misceri aquç 2. de Generat. particula 49. & Aristot. vnum globum constituit ex terra, & aqua, & vnam tantũ dicit esse sphçram ambarum. Et puto ego non posse reperiri elementum purum. Galenus etiam 1. de simplicium medicamentorum facultatibus scriptum reliquit, elementa quidem esse pura quo ad sensum, nõ autem quo ad substantiam. Et 1. de Natura animal. inquit. *Si terra esset pura, esset durior, quam adamas.* Quamuis quo ad hoc secundum, contrarium habeat Aristot. loco, quem proxime attigi 2. de Generat. particula 49. vbi inquit. Terram nisi habeat humiditatem, non posse subsistere. Item aer non est purus, quia aer, quẽ habitamus, & qui terram, & aquam ambit, aquosus aer est, vel potius aqua aerea. Infima enim regio est terrç, & aquç, nec non crassioris vtranque ambientis aeris. Et si aer in infima regione nõ est purus, nec in media, nec in suprema regione erit purus. Ignis etiam non est purus, quia vt sit, semper eget pabulo: pabulum autem habet rationem contrarij, ergo ignis est aliquo modo mixtus. Deinde exit fumus ex igne, quare non est in summa perfectione. Neque vos moueat ignis, qui est in suprema regione, quia ille nõ est vere ignis, vel est ignis secundum metaphoram, & similitudinem solum. Quod si quis argutus, & acutulus obijciat. Vbi datur magis, & minus tale, ibi datur vere tale, sed datur aliquid, quod magis, & minus participat naturam elementi, ergo datur vere elementum. Ratio est vera respiciendo ad naturam rei secundum se, vt scilicet mente, & cogitatione concipitur, non autem quod subsistat. Plura enim requiruntur ad hoc, quod aliquid subsistat, quã vt simpliciter sit. In sequenti, progrediar in explicatione verborum, quorum occasione audietis, num tenebrç dicant priuationem, vel positionem: & an ignis sit elementum.

Lectio Octaua.

ANTIQVI philosophi, ille in primis, quem Deum vocant philosophorum, Plato in Timæo, & ante illum Hermes Trismegistus in Pimandro, & Asclepio, elementa omnia fluida ante mundum conditum, in quandam rudem, atque informem molem, quam Chaos vocarunt, confuse, & inordinate posita fuisse aiunt: & Deum deinde indigestam illam elementorum confusionem digessisse ad eam, quam cernimus, pulcherrimam speciem, & elegantissimum ordinem: cum tamen illud (me iudice) debuerit prius explicari, vnde esset ipsum Chaos, aut quomodo constare cœpisset; de quo cum ne verbū quidem illi fecerint, merito reprehenduntur. At Moses noster omnia diligentissime persequitur. inquit enim, *in principio creauit Deus cælum, & terram, & terra erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi.* idest super indistinctam quandam confusionem terræ, & aquæ, inquit D. August. 11. de Ciuit. cap. 9. sub initium. Neque tenebræ supra, abyssus autem sub tenebris erat, sed erant tenebræ, quia nondum lux à Deo condita fuerat. Et re vera quid sunt tenebræ, nisi lucis absentia? tenebræ enim, quatenus tenebræ sunt, secundum se dicunt priuationem lucis, quamuis per accidens possint dicere positionem, affectionem scilicet corporis, impedimentum luminis in aliquo corpore. Hinc præclare Auctor libelli de coloribus, quisquis ille fuerit, probat colorem nigrum dicere positionem, non autem puram priuationem, vt faciunt tenebræ, quia color niger mouet visum, & quod mouet visum, est positiuum. Tenebræ verò non mouent visum ex se, sed ratione tenebrarum negamus nos quidquam videre. Quod si nigredo comparatur tenebris, causa est, quia maxime omniū videtur accedere ad tenebras, cum parum luminis habeat, non aūt quia posita sit in omnimoda priuatione lucis. Neq; tenebræ habēt humiditatē, & frigiditatem, ita vt dici possit, lumen à tenebris extingui, ratione humiditatis, & frigiditatis tenebrarū: quia in tenebris etiam contingunt caliditates, & siccitates: ergo tenebræ non sunt humidæ, & frigidæ. Tenebræ continent humidum, & frigidum nulla facta remissione calidi, & sicci; ergo non sunt humidæ, & frigidę. Et argumento esse potest, quod ferrum ignire in

Auctor libelli de colorib⁹, quisquis ille fuerit siue Arist. siue Teophrastus.

Tenebræ ex se priuationes, & non entia.

noctę,

noctę; vel in die nihil refert, ęque enim ferrum vrit. Tenebrę nihil addunt, aut adimunt, ficuti neque etiam lumen. Sol procul dubio propter reflexionem, & motum calefacit, sed nunc loquimur de tenebris, vt tenebræ sunt, & de lumine, vt lux est. Ergo tenebræ non dicunt naturam positiuam, vt Academici opinantur. Subdit Moses. *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Quid sibi vult Moses, cum dicit *Spiritus Domini*? D. August. in Genesim ad lit. tres expositiones affert. Vel enim per Spiritum Domini intelligit Moses elementum aeris, qui propter mobilem eius naturam ferebatur: cuius opinionis fuit Theodoretus quæst. 8. super Genesim. Vel per Spiritum Domini, intellexit Moses Spiritum Sanctum, vt Sacramentum regenerationis significaretur, quam opinionem, inquit D. Basilius, se à Syro quodam accepisse. Vel denique per Spiritum Domini intellexit Spiritum Dei, vt verbum sonat. Quam vltimam expositionem magis probo, quia verbum Hebræum est מרחפת, quod significat, incubabat, vel fouebat. Ducta est enim metaphora à volucribus, quæ pullos fouent. fouebat scilicet, vt perficeret, quod iam inchoauerat. Neque placet per Spiritum Domini debere intelligi Spiritum Sanctum: hic enim sensus est mysticus, non literalis: Non meminit autem Moses explicate aeris, sicut nec ignis, inquit D. Thomas 1. parte Summæ, quæst 66. artic. 1. Quia Iudęi rudiori, & crassiori erant Minerua, quam vt intelligere potuissent hæc elementa, quæ sensui non sunt adeo manifesta, sicuti terra, & aqua. Verum non fecit mentionem aeris, cùm sit annexus aquæ, vt dictum est. Aer enim semper mutatur in aquam, & alit, & nutrit quodammodo aquam. Inter symbola enim est assidua mutatio, & restauratio. Aer, & aqua in se inuicem mutantur; qua de re alias oportuniore loco dicemus. Sunt qui negent, ignem esse elementum, sed inquiunt esse accensionem superfluam, positam in subiecto. Sed ignem debere numerari inter elementa non est ambigendum Aud. Ratio enim elementi cognoscitur ex inexistentia in alijs. Hæc combinatio, siccitas scilicet, & calor, quæ sunt principia constitutiua ignis, inueniuntur in mixtis; habet enim mixtũ ex siccitate consistentiam, ex calore vero redigitur in vnionem naturæ, & ista reperiuntur in mixtis, ergo ignis erit vnum ex elementis. Nouus quidam Auctor vtitur hac ratione, vt probet ignẽ esse vnum ex elementis. Quia si est terra corpus grauissimum, & infimum, erit quoque ignis leuissimus, & sursum petens. Et si hæc duo extrema sunt (natura enim non patitur vnum contrarium sine altero reperiri, ne vnũ illorum omnia secũ trahat, & rapiat) erũt et

Ferrum candens, & ignitũ in die, vel in nocte æque vrit

Probatur ignẽ esse elementum.

Nouus Auctor.

duo

Lectio Octaua.

ANTIQVI philosophi, ille in primis, quem Deum vocant philosophorum, Plato in Timæo; & ante illum Hermes Trismegistus in Pimandro, & Asclepio, elementa omnia fluida ante mundum conditum, in quandam rudem, atque informem molem, quam Chaos vocarunt, confuse, & inordinate posita fuisse aiunt: & Deum deinde indigestam illam elementorum confusionem digessisse ad eam, quam cernimus, pulcherrimam speciem, & elegantissimum ordinem: cum tamen illud (me iudice) debuerit prius explicari, vnde esset ipsum Chaos, aut quomodo constare cœpisset; de quo cum ne verbũ quidem illi fecerint, merito reprehenduntur. At Moses noster omnia diligentissime persequitur. inquit enim, *in principio creauit Deus cœlum, & terram, & terra erat inanis, & vacua, & tenebræ erant super faciem abyssi.* idest super indistinctam quandam confusionem terræ, & aquæ, inquit D. August. 11. de Ciuit. cap. 9. sub initium. Neque tenebræ supra, abyssus autem sub tenebris erat, sed erant tenebræ, quia nondum lux à Deo condita fuerat. Et re vera quid sunt tenebræ, nisi lucis absentia? tenebræ enim, quatenus tenebræ sunt, secundum se dicunt priuationem lucis, quamuis per accidens possint dicere positionem, affectionem scilicet corporis, impedimentum luminis in aliquo corpore. Hinc præclare Auctor libelli de coloribus, quisquis ille fuerit, probat colorem nigrum dicere positionem; non autem puram priuationem, vt faciunt tenebræ, quia color niger mouet visum, & quod mouet visum, est positiuum. Tenebræ verò non mouent visum ex se, sed ratione tenebrarum negamus nos quidquam videre. Quod si nigredo comparatur tenebris, causa est, quia maxime omniũ videtur accedere ad tenebras, cum parum luminis habeat, non aũt quia posita sit in omnimoda priuatione lucis. Neq; tenebræ habẽt humiditatẽ, & frigiditatem, ita vt dici possit, lumen à tenebris extingui, ratione humiditatis, & frigiditatis tenebrarũ: quia in tenebris etiam contingunt caliditates, & siccitates: ergo tenebræ non sunt humidæ, & frigidæ. Tenebræ continent humidum, & frigidum nulla facta remissione calidi, & sicci; ergo non sunt humidæ, & frigidæ. Et argumento esse potest, quod ferrum ignire in

Auctor libelli de colorib⁹, quisquis ille fuerit siue Aristot. siue Teophrastus.

Tenebræ ex se priuationes, & non entia.

noctẽ,

nocte, vel in die nihil refert, æque enim ferrum vrit. Tenebræ nihil addunt, aut adimunt, sicuti neque etiam lumen. Sol procul dubio propter reflexionem, & motum calefacit, sed nunc loquimur de tenebris, vt tenebræ sunt, & de lumine, vt lux est. Ergo tenebræ non dicunt naturam positiuam, vt Academici opinantur. Subdit Moses. *Et spiritus Domini ferebatur super aquas.* Quid sibi vult Moses, cum dicit *Spiritus Domini?* D. August. in Genesim ad lit. tres expositiones affert. Vel enim per Spiritum Domini intelligit Moses elementum aeris, qui propter mobilem eius naturam ferebatur: cuius opinionis fuit Theodoretus quæst. 8. super Genesim. Vel per Spiritum Domini, intellexit Moses Spiritum Sanctum, vt Sacramentum regenerationis significaretur, quam opinionem, inquit D. Basilius, se à Syro quodam accepisse. Vel denique per Spiritum Domini intellexit Spiritum Dei, vt verbum sonat. Quam vltimam expositionem magis probo, quia verbum Hebræum est מרחפת, quod significat, incubabat, vel fouebat. Ducta est enim metaphora à volucribus, quæ pullos fouent. fouebat scilicet, vt perficeret, quod iam inchoauerat. Neque placet per Spiritum Domini debere intelligi Spiritum Sanctum: hic enim sensus est mysticus, non literalis: Non meminit autem Moses explicate aeris, sicut nec ignis, inquit D. Thomas 1. parte Summæ, quæst 66. artic. 1. Quia Iudæi rudiori, & crassiori erant Minerua, quam vt intelligere potuissent hæc elementa, quæ sensui non sunt adeo manifesta, sicuti terra, & aqua. Verum non fecit mentionem aeris, cum sit annexus aquæ, vt dictum est. Aer enim semper mutatur in aquam, & alit, & nutrit quodammodo aquam. Inter symbola enim est assidua mutatio, & restauratio. Aer, & aqua in se inuicem mutantur; qua de re alias oportuniore loco dicemus. Sunt qui negent, ignem esse elementum, sed inquiunt esse accensionem superfluam, positam in subiecto. Sed ignem debere numerari inter elementa non est ambigendum Aud. Ratio enim elementi cognoscitur ex inexistentia in alijs. Hæc combinatio, siccitas scilicet, & calor, quæ sunt principia constitutiua ignis, inueniuntur in mixtis; habet enim mixtũ ex siccitate consistentiam, ex calore vero redigitur in vnionem naturæ, & ista reperiuntur in mixtis, ergo ignis erit vnum ex elementis. Nouus quidam Auctor vtitur hac ratione, vt probet ignẽ esse vnum ex elementis. Quia si est terra corpus grauissimum, & infimum, erit quoque ignis leuissimus, & sursum petens. Et si hæc duo extrema sunt (natura enim non patitur vnum contrarium sine altero reperiri, ne vnũ illorum omnia secũ trahat, & rapiat) erũt et

Ferrum candens, & ignitũ in die, vel in nocte æque vrit

Probatur ignẽ esse elementum.

Nouus Auctor.

duo media, aer scilicet, & aqua, quare quattuor erunt elementa. *Refellitur.* Et simili ratione, Platonem vsum fuisse affirmat. Sed omnino fallitur (assuescite enim, me monente Aud. expendere aliorum dicta. Polliceor enim fore, vt huius studij numquam vos pœniteat) terram enim, & ignem esse duo extrema, potest bifariam intelligi. Vel duo extrema, vt contraria, ita vt inuicem agant, & patiantur; vel duo extrema, vt loco distincta. Primo modo terra, & ignis non sunt duo extrema, magis enim contraria est aqua igni, quam terra. Sed secundo modo *Aristot. 4.cœl.32.* sunt duo extrema, quia maxime distant. Et Aristot. 4.lib de Cœlo, particula 32. colligit numerum elementorum, quia est vnum tantum, quod supereminet omnibus, & vnum, quod subest omnibus, ergo duo alia media, quorum vnum supereminet alteri, & alterum substat. Loquitur de qualitatibus motricibus, non de actiuis, & passiuis. Et Simplicius notat hanc rationem Aristot. niti *Simplicius.* hac, quia extremum desinit in medium sibi respondens: cum igitur sint duo extrema, & vnumquodque eorū desinat in mediū sibi respondēs, necesse est, vt sint duo media. Non tamen videtur rō necessaria; quia quāuis extrema desināt in mediū, nō sequitur necessario mediū debere esse duplex. Quare idē Simplicius inquit, Arist. hoc ad incudē reuocare lib. 2. de Gener. vbi ex quattuor cōbinationibus qualitatum, docet numerum elementorum. Sed non est in animo, rem tam remotam à scientia, quam profiteor, longius persequi.

Hic igitur finis sit impositus his, quæ de creatione à Mose dicta sunt.

Lectio Nona.

Opus Distinctionis. DIXIT QVE Deus. Fiat Lux. Et facta est Lux. Emersimus ex illo Chaos, & confusa rerum mole, quam vt digesserit Deus, describit Moses initio huius libri. Emersimus inquam, & circumfusam vndique profundissimis tenebris abyssum tranauimus; iamque formatoris mundi, Diuini Spiritus beneficio, licet iucundissimam, & optatissimam lucem intueri, qua recens animi etiam nostri, Deo *Habita post diem Natalis Domini.* conciliati, vt opinor, perfusi sunt. Gemina igitur luce affulgente, quæ restant, persequemur, tenebrasque illas illustrare conabimur, quibus circunfusa rerum vniuersitatis initia latent. Hic enim Deus opera distinguere, & quasi secare cœpit. Quod plane

intel-

intelligetis Aud. si memoriam vestram refricuero. Primum diuinum opus fuisse opus creationis, Secundum opus distinctionis, Et tertium ornatum mundi. Et primum quidem creationis opus, merito principem locum sibi vendicat inter alia opera. Nam rerũ omnium corporearum, mixtorum scilicet perfectorum principia ipsa, idest elementa, primum quidem esse, atque subsistere debuerunt, deinde ex ijsdem alia propagari. Esse, atque subsistere cœperunt per creationem, qua tributæ sunt illis formæ substantiales, & à non esse simpliciter ad esse translata sunt. Alia autem producendi, & propagandi vim, & facultatem habent per mutuas agendi, ac patiendi vices, atque virtutes; quas virtutes D. August. rationes seminales appellat, quibus effectus ex his consequentes producuntur. Quos effectus Græci vocant *ἀποτελέσματα*, idest complementa euentus, quia non sunt primæ partes vniuersi, sed consequentia magis, & complementa vniuersi, quæ prodeunt ex illis in varijs regionibus. Huius autem gemini operis hæc ratio reddi potest. Actiuarum, passiuarumque virtutum quædã sunt ad determinatas species, vt virtus in leone, aut equo, mouet ad leonis vel equi determinatam generationem; similiter quæ est in planta, ad plantæ generationem determinat. Quædam vero mouent ad omnem speciem, vt virtus, quæ est in rebus per qualitates calidi, & frigidi: calore enim vti communi instrumento naturalis actionis res corporeæ quantumuis specie differentes generantur, vegetantur, aluntur. Cum igitur Deus tribuerit rebus iam ab eo conditis, atque per substantiales formas subsistentibus virtutes actiuas, & passiuas communes, mouentes ad omnem speciem, illud ab eo effectum est per opus distinctionis. Cum vero indidit virtutes mouentes ad species determinatas, id perfecit, ac præstitit per tertium opus ornatus. Et quia vtrunque horum operum trifariam fieri contingit, iure optimo operi distinctionis tres dies assignantur, nec non operi ornatus alij tres dies. Ergo ab opere creationis ad opus distinctionis progrediendum est. Vt quod in primo opere impolite, atque ruditer productum fuerat, per secundum opus ad formositatem, & speciem deduceretur. Qualis autem circa corpoream naturam hæreret informitas, duabus præcipue sententijs à Mose nostro comprehenditur. Altera in eo, quod dicebatur, quod terra erat inanis, & vacua: altera quod tenebræ erant super faciem abyssi. Ex quibus apparet, cœlum, terram, & alia elementa fuisse informia, non quia substantialibus formis essent orbata, sed terra quidem informis, quia plantarum, & animalium varietate destituta iacebat;

infor-

informe cœlum, & elementa, quoniam obscurissimis vndique tenebris offusa, lucis decore, & venustate carebant. Itaque cum multiformis adesset informitas, duo necessaria erant, primum vt esset processus operum diuinorum ab imperfecto ad perfectum, & Deus veluti dedolaret, quod iam inchoauerat: quod quidem nō solum nihil detrahit Diuinæ Sapientiæ, ac potestati, sed etiam eādem sapientiam, & potestatem euidentius multo manifestat. Per hoc enim quasi manuducimur ad cognoscendum, quod rerum omnium perfectio est ab ipso Deo. Propterea dicebat D. August. secundo super Genesim capit. 15. non procul ab initio. Si aliquid imperfectum Deum fecisse dicatur, quod postmodum ipse perfecerit, reprehensioni non esse obnoxiam istam sententiam. Secundo necesse fuit, vt primo loco informitas tenebrarum tolleretur, idque per lucis productionem, per quam cœlorum, & omniū corporum diaphanorum informitas sublata est. De hac igitur luce nobis in præsentia agendum est. Et primum de congruenti ordine productionis lucis: deinde de modo, quo eius productio à Mose facta describitur: tertio, & vltimo de essentia huius lucis, quænam ea sit. Hæc enim omnia maxime faciunt ad illustranda ea, quæ à Mose dicta sunt.

Primū caput. Congruo tēpore lucem factam fuisse. D. Basil. Ad primum quod attinet. Post rerum corporearum initia cōgrue lucem factam fuisse narratur, quia per lucem, vt inquit D. Basilius, omnia manifesta fiunt. Et veluti in ædificio si lucis gratia, & commoditas absit, tota domus deformi hæret incultu, & lux est, qua cętera domus ornamenta clarius conspiciuntur. Vt præterea quod primum explorat architectus, est, vnde constructioni ædificij lumini aditus commodius aperiat: idem quoque à sapientissimo architecto, & fabricatore mundi Deo, in suo ædificio seruatum est. Vacabat mundus luminibus, tenebris, & summa caligine obductus; sed cum lux à Deo facta, & creata fuerit, mundus è tenebris erupit, & se conspiciendum præbuit. *Plato.* Plato etiam in Timæo scriptum reliquit. Nisi inspiceremus cœlum, & astra cœli, nos non posse de mundo disputationem inire; & hinc fluere, & manare vniuersam philosophiam; quæ philosophia nulli, nisi homini data est, & iccirco, inquit Plato, eos, qui philosophiam abhorrent, debere oculis priuari, ne videant. *Secundū caput. De modo productionis lucis.* Modum autem productionis lucis explicat Moses, cum ait. *dixit Deus, fiat lux, & facta est lux.* Ex quo intelligimus Diuini verbi imperio, ac iussione, lucem factam fuisse. Notate circa verba. *Verba observanda.* Quidam legunt, *fiat lux*, quemadmodum septuaginta, & in nostris codicibus habetur. Alij, vt Chaldaica editio, *fit lux*. Et idem est sensus. Nam היה verbū & fieri,

fieri, & esse, apud Hebræos significat, sicuti γενέσθαι, apud Græcos. Neque quemquam perturbet, quia quod futurum est in Hebręo, *erit*, noster interpres latine reddiderit per præsens modi imperandi, *fiat*. Peculiaris est enim Hebręis illorum modorum, ac temporum commutatio. Et haud magno in discrimine ponendum est, quod Septuaginta lucem verterunt φῶς idest lumen. φῶς enim Gręce, & Hebraicum etiam verbum אוֹר vtrunque exprimit, ac repræsentat, hoc est tam lucem, quam lumen: licet sit aliqua distinctio, quia lux, inquiunt, est qualitas corporis lucidi, lumen vero dicitur, quatenus recipitur in aliquo subiecto, idest in diaphano. Sed de hoc fusius infra dicturus sum. Is ergo est modus, quo Deus lucem condidit, quia dixit, vt lux fieret, & facta est. Quę verba à Sacris interpretibus varie exposita occasionem prębent inquirendi, quo locutionis genere opifex mundi in fabricanda luce vsus sit. Notate igitur ex D. Thoma in Iob, cap. 1. fere sub initium. Cum aliquid dicentem Deum, aut audimus, aut ipsi referimus, suum illud dicere, vel refertur ad conceptum, qui est in Deo, vel ad signum, quo idem conceptus angelis, vel hominibus manifestatur. Et primum quidem dicere Dei est æternũ, & ipsa verbi à Diuina mente prodeuntis generatio. Secundum dicere, & si Diuinum, temporale tamen est, varijsque modis fit, prout congruit illis, quibus dicit. Hominibus enim corporeos sensus habentibus aliquando loquutus est Deus aereo sono, formato in aliqua subiecta creatura, sicut vox sonuit in baptismo, & transfiguratione Christi. *Hic est filius meus dilectus*. Aliquando vero per imaginariam visionem, sicuti multoties allocutus est Prophetas. Et demum intelligibili expressione, vt scilicet nos facit intelligere, quod ea, quæ agimus, ab ipso Deo cernuntur. Et in hoc sensu Sathan allocutum fuisse dicitur, quia fecit illum intelligere, quod quęcunque molitus fuisset aduersus seruos Dei, ea ab ipso Deo cognoscebantur. Quæstio igitur est, quomodo hic dicendi verbum Diuina Scriptura accipiat. Hieronymus ab Oleastro existimat in secunda illa acceptione dicendi verbum diuinam scripturam hoc in loco sumere; ita vt Deus externa voce formatam locutionẽ ediderit, cũ dicit, *fiat lux*: immo vero assũpta ẽt humanitatis effigie humanis verbis, & facie hæc, quæ dixisse à Mose perhibetur, protulerit: quam quidem interpretationem iugulat, & reprehendit omnis Sanctorum Patrum auctoritas, atque sententia. Ex omnibus enim, quos mihi hactenus videre licuit, veteribus interpretibus, nemo plane est, qui sibi hoc delirium finxerit, humana voce ut effigie, etiam cum nondum homines extarent, Deum fuisse lo

Septuaginta lucem verterunt, lumen.

QVAESTIO.

D. Th. in Iob, cap. 1. lect. 2.

Hier. ab Oleastro qui hoc æuo, & tẽpore vixit.

Refellitur.

citum. Notastis ne Aud. verba Theodoreti, quæ ego obseruaui quæstio. 9. super Genesim. Inquit enim, *quod si voce aliqua Deus lucem condidit, id inuisibilium virtutum gratia fecit, vt scirent ipso Deo iubente ea, quæ non sunt, ad esse perduci*. Accipit Theodoretus inuisibiles virtutes pro angelis, quorum tamen gratia, cum spirituales substantiæ sint, corporea voce, & corporeo sono formata non fuit necesse, Deum habuisse sermonem. Quod cum ipse etiam Theodoretus perpendisset, statim subdit. *Probatiuum est verbum, fiat, sed quod prolati verbi vim minime habeat, sed quia aliter à nobis intelligi non poterat arcanum Dei consilium, hoc modo Moses patefecit*. Hoc ipsum habet & D. Basilius Hom. 2. in Hexameron, qui dicere Dei pro diuina iussione interpretatus, vocem in Deo momentum diuinæ voluntatis, imperium, atque præceptum significare inquit. Et D. Ambrosius hoc verbum quid amplius, quam iubere significare docuit: *Hæc*, inquit, *vox, dixit Deus, plena est luminis, quia non dispositionis apparatum significat, sed operationis resplendet effectu. Nos lucem loquimur, sed non efficimus. At naturæ opifex loquutus est, & creauit. Quia sermo Dei eius voluntas est, operatio Dei eius natura est. Non ideo dixit, vt sequeretur operatio, sed dicto absoluit negotium. Vnde pulchre Dauidicum illud extat huic Mosaico conforme, dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt*. Psalmo 32. & 148. ipsa sunt verba D. Ambrosij. Hoc etiam dicit Eucherius Commentarijs ad hunc locum. N*on solum* inquit, *dixit, significat, iussit, voluit fieri, sed fecit. In Deo enim idem est dicere, & facere. Maluit tamen Diuinus Moses vti verbo dicendi, quam faciendi, vt celeritatem, & facilitatem diuini operis ostenderet. Et est ac si diceret, tam facile Deus lucem fecit, sicut quis loquitur*. Et denique Caietanus obseruat, dicere Dei intellectuale quidem fuisse, non vaticinando, quod hoc, vel illud futurum esset, sed practicum, definitiuum, ac præceptiuum, vt aliquid esset. Itaque si hos omnes certissimos, & grauissimos auctores audiuimus, verbum, *dixit*, accipi debet pro Diuina iussione, vel operatione per diuinum, & increatum verbum, non autem pro vocali locutione per vocem sensibilem formatam. Sed hoc iam missum facio. Et animaduertetis postremo, quod quamuis non careat mysterio, quod hoc locutionis genere hoc in loco vsa sit diuina Scriptura, quæ in producenda luce diuinum verbum induxit, quia scilicet diuina sapientia distinctionis causa est; & iccirco dicere Mosem, res à verbo Dei fuisse distinctas, quod verbum est conceptus sapientiæ: tamen supposito mysterio, dici potest, diuinam iussionem per verbum dicendi à Mose exprimi, vt phrasim Hebraicam

Verba Theodoreti.

D. Basilius.

D. Ambrosius.

Eucherius.

Caietanus.

serua-

seruaret. Est enim Hebraicis scripturis, præsertim veteris testamenti peculiaris idiotismus, iussionem, & imperium ipsius Dei, per verbum dicendi exprimere. Sicut Ionæ, cap. 2. *Et dixit Dominus pisci, & euomuit Ionam.* Restat inquirendum, qualis illa lux fuerit, de qua re dicam in sequenti Schola.

Iona 2.

Lectio Decima.

TRIA de luce proposita sunt, primum de congruo ordine productionis lucis, tum de modo, quo lux à Deo producta est, & in his duobus capitibus enucleandis totus fui in superiore Schola. Tertium remanet excutiendum, qualis nam illa lux fuerit, corporea ne, an incorporea, & vtrum mobilis, vel immobilis: de hoc enim postremo loco mihi dicendum esse statui. D. August. 11. de Ciuit. Dei, cap. 7. sub ipsum initium, incertum facit, qualis ea lux fuerit, & quo alternante motu, & qualem vesperam, & mane fecerit, ait remotum esse à nostris sensibus, nec ita vt est, à nobis facile intelligi posse; re vera tamen fuisse, sine vlla hæsitatione esse credendum. Et cap. 9. eiusdem operis inquit, Mosem vtranque naturam expressisse, angelicam scilicet, & humanam. Deinde formationem vtriusque cum docere voluisset, ab angelica tanquam à digniori exordiri, illamque in lucis productione significare, vt appellando cœlum creatam angelicam naturam insinuaret; appellando vero lucem, formatam iam, & illuminatam, conuersamque ad Conditorem suum ostenderet. Inconueniens enim esse videtur D. August. Mosem de rerum creatione tractaturum, nobilissimarum creaturarum partem silentio præterijsse, angelicas scilicet substantias. Hæc Augustinus: ex quibus quidam conijciunt D. Augustinum voluisse lucem illam, non corporalem, sed spiritualem fuisse. Quamuis mihi semper visum sit, D. Augustinum in longe aliam iuisse sententiam, angelos scilicet, tam bonos, quam malos, esse corporeos. Hoc conijci potest ex multis locis collectis ex eodem D. Augustino 2. super Genesim ad lit. cap. 17. & 3. eiusdem libri, cap. 10. vbi dicit, angelos habere corpora aerea, per mortem tamen non dissolubilia. Et quod vigeant in illis elementa apta ad agendum, cuiusmodi sunt aer, & ignis æthereus, sicuti humus, & humor sunt apta magis ad patiendum. Hinc ad Nebridium epist. 115. vocat angelos animantia aerea, & ętherea.

D. Aug.

Quidam pu. ant luce primo die cōditā ex D. Augu. fuisse incorporeā, angelicam naturam.

Et 3. de Trinit. cap. 1. inquit, eos habere corpus spirituale, cui non subdantur, sed quod obsequens, & subditum habeant. Et in expositione psalmi 85. inquit, corpora beatorum se se habitura esse post resurrectionem, qualia sunt corpora angelorum. Idem in expositione psalmi 145. & 11. & 15. de Ciuit. Dei, cap. 23. meminit de Dęmonibus succubis, & incubis. Et in lib. qui sub nomine Augustini inscribitur de Dogmatibus Ecclesiasticis, firmissime asseritur, nihil pręter Deum esse incorporeum, angelos, & virtutes omnes cælestes esse corporeas. Vt cum tot locis, ac toties hæc fuerit ab Augustino repetita sententia, mirum sit Magistrum in 2. lib. sentent. dist. 8. dixisse, D. Augustinum loqui ex aliorum sententia. Loquitur enim re vera ex sua, secutus Philonem in lib. de Opificio mundi, Origenem in lib. περὶ ἀρχῶν idest de principijs, Lactantium, & Hilarium, atque alios catholicos scriptores, qui suo tempore floruerunt. Cui postremum etiam subscripsit Ioannes Cassian. lib. Collationum 7. Ioannes Damascen. lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 3. & lib. 3. aduersus Iconomastas. & Nicęna synodus actione quarta, quo loco etiam refertur, hanc eandem fuisse Magni Basilij, Athanasij, Methodijque sententiam. A quibus tamen omnibus dissentiunt D. Thomas, & plerique omnes scholastici, qui nituntur auctoritate D. Dionysij, de Celesti Hierarchia cap. 1. vbi non solum appellat angelos incorporales, & immateriales substantias, verumetiam deiformes, simplicitates, & immaterialitates, cui adstipulatur D. Chrysost. Hom. 22. in Genesim, in priorem epistolam ad Corinthios, cap. 17. & 32. & in expositione sexti capitis in Esaiam. Et Cyrillus lib. commentariorum 4. in Ioann. cap. 20. Quæ quidem posterior sententia & si proprius ad verum accedere videatur, cum angeli, neque intelligendi, neque se ipsos mouendi gratia corporibus indigeant, mihi tamen mirifice probatur D. Bernardi mira modestia, & singularis pudor, qui Hom. 5. super Cantica Cantic. hanc controuersiam in medio relinquens ait. *Cæterum vtrum ipsis spiritibus naturalia sint corpora, sicut hominibus sua, an vero ipsi spiritus, cum opus est, sumant corpora, ac rursus expleto opere ea ponant in eandem, de qua assumpta sunt, materiam dissoluenda, nolo, vt à me requiratis. Videntur Patres diuersimode de huiusmodi sentire, nec mihi perspicuum est, vnde alterutrum doceam, & nescire me fateor, sed & profectibus nostris non admodum arbitror conferre harum rerum notitiam.* Hæc sunt ipsa verba D. Bernardi. Expositio vero D. Aug. de luce, non arrisit germanum sensum literæ aspicientibus. Perinde enim est de hoc nomine lucis, sicut de nomine visionis. *Visio* prima sui significatione vsurpata

Magister sententiarũ.

D. Bernardus.

Expositio D. Augustini, non literalis.

pata est ad significandum actum sensus visus, deinde ad cognitionem aliorum sensuum; immo ad cognitionem intellectus, secundum quem sensum dicitur Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. In quibus verbis, de spirituali, & intellectuali visione sermonem esse, haud dubium est. Non aliter institutum est hoc nomen lucis, primo ad significandum id, quod facit manifestationem, & euidentiam in sensu visus; deinde translatum est ad significandum omne illud, quod facit euidentiam secundum quancunque cognitionem. Quemadmodum dicebat Apost. Ephesiorum quinto, *omne, quod manifestatur, lumen est*. & D. Dionisius cap. 4. de diuinis nominibus ponit lumen inter nomina intelligibilia ipsius Dei. Et apud D. Ambros. lib. 5. de Trinit. scriptum reperietis, Splendorem numerari inter ea, quæ de Deo dicuntur secundum translationem. Hoc igitur discrepat inter D. Augustinum, & nos, quod ille lucis nomen accipit secundo modo, nos primo modo accipimus: & quod D. August. indecens, non ita visum est alijs Patribus. Prætermissam enim esse à Mose spiritualis creaturæ productionem illi non iniuria arbitrantur. D. quidem Basilius Hom. prima in Hexameron, *Quoniam*, inquit, *exordium huius tractationis rectissime à rebus sensibilibus temporeque dimersis sumendum fuit*: cum substantiarum intelligibilium creationem idem Basilius existimet ante mundi sensibilis creationem fuisse. D. vero Chrysost. ea ratione, quoniam Moses rudem populum allocuturus, & ad spiritualia intelligenda minus appositum, de rebus incorporeis erudiendum esse non iudicauit, ne in errorē idololatriæ, ad quem is populus erat propensus, mentione spiritualium creaturarum impingeret. Si enim ad cultum syderibus exhibendum tam facile ferebatur, vt necesse fuerit Deuter. 4. illos ab eo impietatis genere minis, atque supplicijs deterreri, quanto facilius diuini numinis cultui iniuriam intulissent, si cœlorum, ac syderum motrices aliquas mentes in rerum natura consistere edocti fuissent? Hactenus D. Chrysost. Sed de hoc dictum est etiam superius. His sic stantibus, propositæ quæstioni respondeo. Lucem illam, & corpoream, & mobilem fuisse. Corporeis enim rebus, & quæ videntur, non nisi corporea lux congruere potuisset. Sed supposito quod corporea, & mobilis fuerit illa lux, in explicanda tamen huius lucis conditione, ambigunt interpretes mirum in modum. Quidam putauerunt (vt auctor est D. August. lib. 1. in Genesim, cap. 11.) illam lucem fuisse a Deo conditam in tam remotis mundi partibus, vt à nobis cerni minime posset, & iccirco oportuisse creari solem, vt inferiores mundi partes illustraret: qui merito ridetur ab

Mosem de industria spiritualis creaturæ productionem præterijsse.

De conditione, & natura huius lucis.

Aegidius. Aegidio lib. 2. sui Hexameron, seu ut multis dicere, lib. de sex operibus, parte 2. cap. 6. quia illę partes si elementares erant, ergo illa lux fuit aliquando corrupta, cum sequeretur formam corruptibilis elementi. Neque fuit necesse miraculo pręseruari, quia existente Sole nulli vsui esset. Et circumuolutis igne, & aere, ad motum cœli, necesse est, ipsam etiam circumuolui, & visibilem apparere, sicuti oportuit etiam à principio fuisse visibilem, si ipsa distinguebat diem, ac noctem. Si autem posita in oris, regionibusque cœlestibus, idem sequeretur, scilicet, quod ad motum cœli, nostros non lateret aspectus. Sed hoc omittamus. D. Thomas 1. parte Summæ, quæst. 67. art. 4. refert, quosdam asseruisse, lucem illam, nubem lucidam fuisse, quæ creato Sole abierit in materiam ante iacentem, quod reijcit D. Thomas, quia hoc repugnat primæ rerum institutioni, quæ ideo facta est, vt primo condita seruarentur, ex quibus deinde alia originem ducerent. Alij dixerunt, remansisse illam nubem lucidam, & Soli coniunctam fuisse. At neque hoc probat D. Thomas, quia superuacanea remaneret. Alij denique dixerunt, ex ea corpus Solis effectum esse: quæ sententia fuit non ignobilium authorum, & præsertim Theodoreti, qui in quęstionibus super Genesim dicit, quemadmodum cœlum empyreum ex nihilo à Deo fuit conditum, alij vero cœli ex aquis: ita Deum primum ex nihilo lumē quoddam vagum, lateque diffusum, subobscurum, condidisse, quod deinde coactum, atque collectum ita partitus est, vt quicquid esset purius, & defecatius, in solarem globum ab eo fuerit redactum, reliquum vero Lunæ, & astris formandis distributum. Sed si dicatur, Solem non esse de natura elementorum, sed esse natura incorruptibilem, vt D. Thomas ipse docet, ruit hæc opinio. Vt vt res se se habet; de hac enim re, alias etiam, Deo volente, dicturus sum; lucem aliam corpoream ante Solem creatam esse, non videtur rationi consentaneum. Re vera enim Aud. (vt me alias dicere meministis) lux ista, de qua agimus, nihil aliud fuit (vt sensit ille Magnus Dionysius, & cum eo doctiores Patres) nisi ipsa lux Solis: ita vt hic, lucis nomine, Solem ipsum, vel lucem à Sole manantem intelligamus. Possem huius veritatem sententiæ pluribus rationibus confirmare; Sed tres tantum afferam, easque precipuas. Prima sumitur ab ipso ordine creationis rerum. Secunda ab ordine diuinæ sapientiæ. Tertia, & vltima, ab ipsa lucis appellatione.

D. Thomas.

Ab ordine creationis, quia à principio dicit Moses, cœlum, & terram à Deo fuisse creata, ergo non possumus eadem sententia, & cogitatione non comprehendere Solem, qui est de substantia

cœli,

cœli, vt & ipse primo sit genitus. Secundo Diuina Sapientia maxime in eo cernitur, vt ante particulares effectus vniuersales causas excogitarit. Sicuti ergo primum, & præcipue terram, & aquã fecit, vt ex his alia quoque producerentur, vt animalia, & plantæ: ita Solem istarum rerum genitorem præmisit. Nam vulgo in Scholis philosophorum dicitur: Sol & homo generant hominem. Ad extremum hoc & ipsa lucis appellatio ostendit. Nuspiam enim Moses Solis nomen vsurpat, sed prima die, lucem, quarta die, luminare appellat, vt causam ostenderet, ob quam fuerit creatus Sol, vt scilicet eadem, quæ lux, munera obiret. Munera vero lucis sunt fugare, & pellere tenebras, distinguere inter diem, & noctem. Hæc eadem officia à Mose maiori luminari tribuuntur; Nõ enim fuisset prima, secunda, & tertia dies, non vesper, & mane, nisi Sol primo conditus fuisset. Et diuina Scriptura Solem passim nomine lucis significat, & cum luce coniungit, vt 2. Regum, cap. 23. Esaiæ 60. Hieremiæ 31. & innumeris alijs in locis, quos commemorare, & vobis omnes proponere nihil attinet. Ergo nomine lucis Sol, vel lux Solis debet intelligi. Sed hic est scrupulus, quem vobis eximam. Quia Sol quarta die vna cum Luna, cęterisque astris conditus describitur: igitur non prima die. Respondent quidam; Solis creationem quarta die repeti. Sicuti enim cęterarum loquendi figurarum frequentissimus est vsus in diuinis scripturis, ita vt nõtatum sit in hoc loquendi genere nullam esse disciplinam, quę cum Sacris eloquijs conferri possit: ita inquiunt per repetitionis figuram, Solis creationem, quæ prima die facta est, quarta die repeti. Quam sane repetitionem cum non animaduerterint nonnulli, coacti sunt fingere nubes; nouaque genera dierum, ac noctium, ante Solis creationem: ita vt Philo Iudæus, vir alioqui doctissimus, hac eadem de causa, cum hæsitaret, vt qui videret, post arborum productionem fieri mentionem quarta die creationis Solis, eam sibi causam huius rei excogitauit, Deum quarta die, & non prius, Solẽ creasse, vt idololatrię tolleretur occasio, quę nimirum ferebat, Solem istarum rerum auctorem, ac genitorem fuisse: quam causam etiam attulit Basilius Hom. 4. in Genesim, Philonem in hac parte imitatus. Ergo creatio Solis quarta die per repetitionem commemoratur. Quod non solum in hac re, verum etiam in alijs seruasse Mosem, familiarissimumque habuisse, & pręsertim in primis Geneseos sermonibus, pręclare annotauit Theodoretus. Nam in opere sextę diei de feminę creatione fit mentio, cum dicitur, *Creauit Deus hominẽ ad imaginem, & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & feminam creauit*

Nuspiam Moses Solis nomen vsurpat.

2. Regum Isaia. 60. Hierem. 31.

Dubitatio.

Philo Iudaeus.

Basilius.

Theodoretus.

creauit eos. Et tamen inferius cap. 2. repetens eandem feminę creationem induxit Deum ita loquentem. *Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi: itaque immisso sopore in Adam, acceptaque vna de costis eius*, narrat inde formatam fuisse mulierem. Deinde rationi consentaneum videtur tunc Paradisum terrestrem fuisse conditum, cum tertia die iussisset Deus, vt virides herbæ, arboresque omnigenæ è terra nascerentur, tunc verisimile est hortum illum amęnissimum, omnium fęlicium arborum genere consitum, plantatum fuisse, & tamen cap. 2. occasione terrestris Paradisi repetit descriptionem consitionis omnium arborum, quæ tertia die facta dicitur, *produxitque dominus Deus de humo terræ omne lignum, pulchrum visu, & ad vescendum suaue*. Inquit, *omne lignum*, quia illa terræ descriptio pertinet in vniuersum ad omnes arbores. Ibidem etiam dicitur, *formauit igitur Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem*. Hoc autem omne dictum etiam fuerat superius. Et ad eundem modum inquiunt fieri repetitionē creationis Solis quarta die. Hæc igitur fuit responsio quorundam, quam sane non probo, creationem Solis per repetitionem tantum quarta die commemorari. Soli enim quarta die virtutes determinatæ tributæ fuerunt ad singulares aliquos effectus: Consulite, si libet. D. Thomam 1. parte Summæ, quæst. 70. art. 1. vbi dicebat, prima quidem die factam esse lucem, quo ad hanc rationem contradistinguendi diem à nocte, vt lucis, ac tenebrarum vicissitudines fierent, quarta autem die facta esse duo luminaria, non quia non sint prius simpliciter facta, sed quia sibi adiunctæ sunt virtutes, & proprietates, secundum quas distinguuntur tempora veris, æstatis, &c. Quo fit vt veris tempore plantæ germinēt, animalia multa nascantur. Hæc igitur ita se habeant, & constituta sint. Superest inquirendum, in qua parte cœli Sol conditus sit.

D. Thomas.

Lectio

SOL prima die creatus est, vti diximus, & hinc se se nobis aperit via ad solutionem alterius dubitationis, vbi conditus sit, idest, in qua parte cœli illucescere cœperit. Quæ dubitatio quamuis à Magistro 2. Sentent. dist. 13. de luce in mediũ allata sit, quam ipse existimauit tribus prioribus diebus Solis vices gessisse, tamen eius solutio accommodata est etiam solutioni nostræ dubitationis. Nam quia Sol iccirco est institutus, vt suo cursu perageret dies, ac noctes, in ea parte cœli situm illuxisse oportuit, vnde digressus peracta circulatione motus diurni, perficeret diem naturalem, comprehendentem spatium viginti quattuor horarum. Hoc autem spatium oportet accipere iuxta sensum diuinæ Scripturæ, scilicet discurrente Sole à mane ad vesperam, & inde per noctis curriculum, ad mane sequentis diei. Hoc enim toto spatio dies naturalis expletur viginti quattuor horarum. Sed quia Sol vndequaque motu suo, ac lumine circunfertur, & propter diuersos terrarum, ac regionum situs, quod nobis est oriens, alijs est occidens, item alijs oritur, & occidit, cum est in medio cœli, & nostris verticibus imminet, probabilior mihi semper visa est illorum opinio, qui censuerunt ibi primæ diei initium fuisse, vbi Sol primo super horizonte lustrare cœpit cœlum. In creatione vero in hoc nostro hemisphærio in medio cœli creatus est Sol, loquendo quo ad situm, vbi natus est homo. Ex testimonio enim diuinarum Scripturarũ constat Adam conditum, & primos homines in Armenia, Chaldæa, & Mesopotamia, locisque illis passim habitauisse, ibi terrestrem Paradisum fuisse. Ergo ibi primum, vt ita dicam, in cœli laquearibus Solis lucerna suspensa est, inde hemisphærium nostrum primum lustrare cœpit, & per totum circumquaque orbem vagari, & ad antipodas deferri. Quamobrem subdit Moses. *Et vidit Deus lucem, quod esset bona.* Hebræa enim vox טוב quæ illo in loco latine subest, non significat bonum, quod ad vlteriorem perfectionem tendit, sed sumitur pro perfecto, & omnibus numeris absoluto. Namque Deo in Sacris literis epithetum istud sępe tribuitur, vt liquido constat ex illo Psal. 33. *Gustate, & videte, quoniam suauis est Dominus.* In codice enim Hebræo habetur, Quoniam bonus est Dominus. At in oriente lux Solis obtusior est, quam

Magister Sent.

quæ in meridie micat: ergo dicendum est in meridie lucem soli conditam fuisse. Neque illud scrupulum inijciat animis vestris, quia tunc prima dies mane non haberet. Mane enim est finis præteritæ diei, & principium sequentis: primam autem diem nulla dies antecessit, alioquin non fuisset prima. Sed de hac re paulo fusius in sequentibus mihi erit dicendum.

Dicet forte quispiam. qui fieri potest, vt Moses postea subiungat, *Et dixit Deus, fiat lux*, cum Sol antea conditus extaret, & præsertim si illa fuit lux Solis, vti diximus. Sed hoc nō obstat: lux enim illa facta est cum ipso Sole, quia lux est qualitas corporis lucidi: & iccirco non de Solis productione intelligēdum est, quod dixit Moses, *Et dixit Deus, fiat lux*, sed de Mundi illustratione.

Sol conditus cum sua luce.

Huiusque propositionis; præsentia luminis est lux; absentia vero tenebræ; bipartitus est sensus: vnus reddendo propositionem causalem, vt si dicamus, ex pręsentia corporis lucidi causatur lumen in diaphano; hic enim sensus est causalis, quia si respicimus ad lumē separatum à diaphano, hoc lumen non est Sol, sed est à Sole causatum in diaphano. Alter sensus potest esse formalis, sumendo lumen pro apparentia formali diaphani, quia lumē nō est forma superaddita diaphano, sed contingit ex habitudine inter lumen, & diaphanum.

Lumen non est de essentia diaphani

Et lumen non est de essentia corporis diaphani, quia lumē pēdet ab aliquo extrinseco corporis diaphani, sed diaphanū hēt habilitatem ad lumen: & lumen est salus, & perfectio in corporibus luminosis, non autem mutatio à contrario, quia tenebrę cum sint meræ priuationes, non possunt dici contrarię lumini. Vt autē quę diximus hactenus, clariora, & illustriora reddantur, statui diligenter inquirere, quid sit lux.

QVAESTIO, Quid sit lux.

Et cum multa dici possint, dabo operam, vt multa dicam, eaque paucis perstringam. Lux est aliquid corporis lucidi, non tamen substantia, quia non esset visibilis: sensus enim substantias non percipit: Nec potest esse quantitas corporis lucidi, quia non pertinet ad eius mensuram. Multo minus potest dicere relationem aliquam, cum sit natura absoluta corpori lucido immanens, seclusis etiam omnibus externis: relinquitur ergo, vt lux sit quędam qualitas corporis lucidi.

Lux qualitas corporis lucidi.

Hanc qualitatem quidam putarunt (teste Auicenna in 3. parte 6. Naturalium cap. 2.) esse idem prorsus quod color ipse; ita vt color quatenus sit manifestus, & superat ipsum visum, dicatur lux, siue splēdor. Sunt inter colores nonnulli maxime actiui, & efficaces, isti ergo cum sua vi, & efficacia visum superent, acquirunt nomen lucis, & splendoris. Ex aduerso alij negant lucem esse idem prorsus, quod colorem, immo inquiunt, luce sępenumero colo-

ro colorem offuscari: impeditur enim, ne possit videri: & propterea dicunt in corpore lucido esse hanc vtranque qualitatem, lucem scilicet, & colorem. Vnde notate, quod ex vtraque hac sententia color ponetur in omni corpore lucido.

Non est negandum Aud. lucem dici posse aliquo modo colorem corporis lucidi, quia lux proportione respondet colori in corpore colorato: nam sicut per colorem corpus coloratum dicitur visibile, ita per lucem lucidum: non tamen vere lux est idem quod color, quia color est passio mixti, lux autem conuenit etiam corpori simplici. Deinde color fit ex mixtione lucis cum opaco. Et hic obiter obseruo, colorem fieri quidem ex primis qualitatibus, caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, sed non sequitur ex his tanquam ex proprijs rationibus, sed quatenus lumen adiungitur, vel etiam perspicuitas, cum ex his tanquam ex proprijs principijs ortum ducat. Quare ex coloribus vix possumus inferre qualitates primas, vt si sit color albus, non licet postea arguere, ergo est calidus, quia est albus, ratione lucis, non autem ratione illarum qualitatum. Et lux est aliud quam manifestatio coloris: nam videmus esse corpora, quæ lucem aliquam habent in tenebris, cuiusmodi sunt noctilucæ, & quæ omnino nocte videntur, non autem die, non tamen eorum color manifestatur. Et falsum est in omni corpore lucido esse colorem, quia color est passio mixti, vt recens dixi. His igitur missis D. Thomas, quem multi sequuntur, prima parte Summæ quæst. 67. art. 3. & 2. Sentent. dist. 13. quæst. 3. visus est in ea sententia versari, vt crediderit, lumen esse qualitatem realem aduenientem ipsi subiecto, idest diaphano, ita vt subiectum efficeretur materia huius qualitatis. Nam dicebat, sicuti corpora hæc inferiora habent aliquas qualitates, per quas agunt, vt exempli gratia, ignis habet calorem, per quem agit, ita corpora cælestia habere aliquam qualitatem actiuam, & hanc esse lucem, per quam agunt in subiectum receptiuum luminis, idest in diaphanum, & propterea existimabat D. Thomas inter lucem, & lumen non esse aliam differentiam, quam quæ est inter calorem existentem in proprio subiecto, & calorem existentem in corpore calefacto. Lux enim dicit hanc qualitatem existentem in proprio subiecto, idest in corpore lucido; lumen autem dicit hanc eandem qualitatem existentem in corpore luminoso. Lumen itaque est qualitas realis, forma superaddita diaphano. Et hęc est opinio D. Thomæ. Et quia videbat D. Thomas aliquem sibi posse obijcere, sicuti re vera illi obiectum fuit à Ioanne Scoto 2. Sentent. dist. 13. Qui fit vt lumen sit qualitas realis? Nam qualitas realis posita in ipso sensiterio, *Scotus 2. Sent. dist. 13. quæst. vnica.*

non sentitur, sed lumen positum in oculo percipitur, ergo lumen non est qualitas realis. Hanc obiectionem diluit D.Thomas in 2. Sentent. Lumen, inquit, habere vim producendi omnem alteratione tam realem, quam intentionalem, quia est qualitas primi corporis primi alterantis, idest cæli. Primum autem alterans habere vim alterandi, tam alteratione reali, quam spirituali, & iccirco etiam lumen habere hanc vtranque uim. Ex quibus conficit Caietanus, lumen continere in se eminenter hanc vtramque vim, & hoc vtrumque esse, scilicet, esse reale, & esse intentionale. Quare cum habeat in se esse intentionale, positum in oculo non impediet sensationem. Sic occurrit illi obiectioni, quam attullit Ioannes Scotus, & quam quis afferre posset. Et siquis quærat ex D.Thoma, vnde est, quod illuminatio fit subito, tota simul? Respondet, causam huius esse, quia lumen in hoc differt a calore, & cæteris qualitatibus actiuis, quia calor habet contrarium, propterea non transmutat subiectum, nisi expellendo contrarium, & sic contingit successio. Lumen vero non habet contrarium, sed habet subiectum maxime dispositum, ita vt nihil aliud requiratur, nisi præsentia corporis luminosi, & iccirco statim illuminatur diaphanum. Ioannes vero Scotus quamuis videatur sequi hanc sententiam, lumen esse quiddam spirituale, & intentionale, illa ratione fretus, quia positum in sensiterio sentitur, is tamen demum in eadem quæst. occurrens illi interrogationi, si lumen est qualitas spiritualis quomodo producit effectum realem, calorem ipsum? habet hæc verba? *Lumen est ita intentio, vt sit etiam res, & iccirco potest producere effectum realem; nec tamen impedit sensationem, quia potest esse etiam intentio, & ratio videndi obiecta.* Obseruate non vocat Scotus lumen rem, accepto hoc nomine rei, vt est commune etiam intentioni, vt dicunt qui pro doctrina Scoti, vt pro aris, & focis dimicant, quia non solueret dubitationem propositam, quæ est de re, vt res contra distinguitur ab intentione. Nam dicebat, si lumen non est res, quomodo producit effectum realem calorem? Respondens, concedit, lumen esse rem, ergo tribuit lumini, quod sit res, vt res contra distinguitur ab intentione. Quare etiam Scotus labitur in opinionem D.Thomæ, vt dicat, lumen esse aliquo mō rem, aliquo mō intentionem. Quid dicendū? Cogor ego Aud. hanc opinionem refutare; causa aūt vel præcipua hæc est: quia si lumen dicit hanc qualitatem realem aduenientem ipsi subiecto, ita vt subiectum efficiatur materia huius qualitatis, quid causæ est, quod recedente corpore lucido, statim deficit totum lumen? Interposito inter corpus lucidum, & diaphanum aliquid opacum, statim cessat

Caietanus.

Verba Scoti in solutione tertij Argumenti eiusdem quæstionis

lumen

lumen, sed si lumen erat actus realis receptus in diaphano, remoto etiam corpore lucido, oportebat hunc actum manere per aliquod spatium in diaphano: in subiecto non remanet, ergo non erat actus realis in hoc subiecto receptus. Sed ex sola remotione corporis lucidi tollitur lumen ipsum: quod arguit lumen pendere ex sola habitudine, quæ est inter corpus lucidum, & diaphanum, non autem esse actum inhęrentem ipsi diaphano. Sicut se habet, inquit Alexander (vt rem hanc aliquo exemplo explicem) in libello Aristotelis de sensu, & sensili cap. 7. in dextro, & sinistro: res enim dicitur dextera, vel sinistra, cum aduenit aliquid in dextero, vel sinistro, absque ulla mutatione; ita per solam præsentiam corporis lucidi in diaphano fit lumen, ex relatione scilicet, quæ est inter corpus lucidum, & diaphanum, non autem quia generetur aliqua forma. Deinde quando hi viri doctissimi amice coniurant (vt Horatiana verba vsurpem) inquientes, lumen esse aliquo modo rem, aliquo modo intentionem, quæro ego ex ipsis, an hoc, quod lumen sit intentio, minuat aliqua ex parte realitatem luminis, sicuti nigredo mixta albedini minuit ipsam, ita vt resultet natura quædam media, quæ aliquo modo sit res, aliquo modo intentio. Sed vix, & neque vix fingi potest hęc natura media: quoniam qualitas, vel est realis, vt si sit qualitas recepta in aliquo subiecto, ita vt subiectum sit effectum materia illius qualitatis, & sustentet illam qualitatem, vt caliditas est in materia, & omne aliud accidens: vel est qualitas spiritualis, scilicet, quando subiectum non est effectum materia illius qualitatis, sed illa qualitas pendet ab aliquo extrinseco. Inter hæc non datur medium, & propterea vel est in subiecto, vel non, vel est realis, vel spiritualis. Si vero dicant esse rem, & perfectam quidem, sed vltra hoc, habere etiam virtutem intentionis, quia ambas has virtutes continet eminenter, vt dicebat Caietanus, hac ratione non effugient impetum illustrationis, quia non causaret sensationem. conditio enim rei est, vt posita supra sensiterium non causet sensationem. Quod si lumen causaret sensationem, causaret producendo speciem spiritualem, non autem quia realiter poneretur supra sensiterium. Sed difficile est dictu Aud. quid sibi velint hæ species spirituales, & quomodo fingantur, vt audietis in sequenti schola, qua & finem imponam huic quæstioni, & ad verba Mosis explicanda redibo.

Sicuti si dicere- mº dextẽram non ab alia causa pendere, quã à præsentia sinistri. Non tamen lumẽ significat solũ relationẽ, sed actũ ipsũ, quatenus adest.

Lectio Duodecima.

Dicere cœperam in calce superioris scholæ de illis speciebus, quas vulgo species spirituales appellant; quidnam essent. Quidam philosophi nimis acuti, & subtiles in libello Aristotelis de sensu, & sensili, in illa quæstione, num sensibilia secundum esse reale sint in medio, vsi sunt hac distinctione. Esse reale tripliciter accipi. Vel enim significat rem ad distinctionem eorum, quæ sunt in anima, vt sunt secundæ intentiones, quæ sunt in anima, & non habent esse reale. Vel aliquid dr̄ habere esse reale, quia habet esse in aliquo prædicamēto quātitatis, vel qualitatis, vel ēt alterius naturæ in prędicamēto existentis. Et ita inquiunt species spirituales habere esse reale in medio. Non .n. habent esse per operationem intellectus, & pertinent ad prædicamentū: nam sunt quædā actu existentia, apta mouere sensorium; non mouerent aūt, nisi essent alicuius prędicamenti. Tertio, & vltimo mō intelligitur aliquod esse reale, quia corporeum, & sic species spirituales non habere esse reale: non enim sunt corpora, quia sunt tota in toto, & tota in qualibet parte. Et quia obijciebatur. Videmus in speculo res spirituales habere distinctionem realem partium dextrum, & sinistrum, & similiter lineas esse distinctas: respondent, se intelligere species spirituales habere hoc, quo ad vim repręsentandi, quia in qualibet parte medij habent vim, & facultatem repræsentandi totum obiectum. Hæc illi, quæ tamen sunt nugæ. Non enim species spirituales sunt, quæ mouent, sed obiectum est, quod mouet per habitudinem, quam habet ad perspicuum, ex qua perspicuum aptum est in sensorio offerre obiectum. Perspicuum enim significat, quod res appareat, & illud, cum est in medio, significat apparentiam obiecti per medium. Quare existimo species istas spirituales nihil aliud significare, nisi apparentiam obiecti, quæ est inter medium, & obiectum. Apparentia vero dicitur conuenientia cum ipsa re: & iccirco apparent figuræ cum quadam extēsione cum dextero, & sinistro, quę sunt passiones, quæ à corpore proficiscuntur. Nec perspicuum per aliquam formam distinctam hoc facit, sed est ipsamet relatio inter obiectum & sensorium. Et lumen non est qualitas realis, forma superaddita diaphano: Si enim esset qualitas realis adueniens ipsi subiecto, redderet totum magis compositum. Sed quænam

Gandauensis in vltima q.

Species spiritualis apparētia, quę procedit ex habitudine medij, & obiecti.

nam compositio fit in aere, exempli gratia, cum illuminatur? sed est qualitas, vt vocant, spiritualis, actus secũdus, operatio, imitatio quædam corporis luminosi. Et notet hoc Ioannes Scotus, qui loco, quem dixi, putauit qualitatem spiritualem esse sensibilem. Sunt ineptiæ Scoti. Qualitas spiritualis est actus secundus, quo sentimus obiectum, & iam dixi esse habitudinem inter corpus luminosum, & diaphanum. Diaphanum enim est huius naturæ, vt statim ac nihil est inter corpus luminosum, & ipsum diaphanum habeat vim repræsentandi corpus luminosum, tanquam illi ex propria ratione subordinatum. Vnde fit, vt corpus luminosum dici possit esse aliquo modo in diaphano, tanquam in repræsentante ipsum corpus luminosum. Et hoc esse quod habet in diaphano, non est suum esse reale, sed est quoddam esse spirituale, sicuti repræsentatum est in repræsentante: sicuti etiam cum videmus nostram speciem in speculo, non est in speculo vt in subiecto, sed vt in repræsentante. Et ad hunc modum dicitur diaphanum aliquo modo habere formam corporis luminosi, non quia recipiat formam aliquam nouam, sed quia per hunc exitum in actum repræsentat corpus luminosum. Ex ea habitudine inquam, quam habent diaphana ad sua principalia mouentia, fit, vt mutentur. Sed quomodo hæc species spiritualis potest producere effectum realem, calorem videlicet? Non est confugiendum ad hoc, vt dicamus; est ita spiritualis, vt sit etiam res, quia re vera ab esse etiam spirituali potest proficisci species realis, & effectus realis. vt qui iter facit per niuem, albedo lędit eius oculos, quamuis albedo non attingat, nisi secundum esse spirituale; similiter ex imaginationibus, quas concipimus, in corpore contingunt multi motus reales. Anima enim perturbata, in corpore producit varias qualitates. Ita dicunt quidam, ex spiritualibus virtutibus cælestibus causari influxum in his inferioribus. Et hinc etiam diluitur obiectio illa de odoribus. Odor enim licet confortet cerebrum, non tamen, quod pertingit ad olfactum, est qualitas realis, sed spiritualis. ex spirituali enim potest contingere species, & actio realis, vt dixi. & hic sit finis huius quæstionis. Nunc ad verba Mosis, si libet, veniamus. Subdit Moses. *Et facta est lux.* idest lux Solis repente cælum, & elementa illustrauit. Ex quo cognoscite, corpora diaphana esse visibilia ab externo lumine, & idcirco posse omnino obtenebrari, & talia fuisse initio mundi, ante lucem conditam. Sed video vos ambigere, quia nihil est, quod totum simul mutetur. Omne enim, quod mutatur, habet partem in termino à quo, & partem in termino ad quem ex Arist. lib. 6. de Physica auscultat. p. 32. Sed

Lumen actus diaphani. Reddit enim actu ipsum diaphanum vt appareat.

Corpora diaphana visibilia ab externo lumine

8. q. 3

possum

possum facile respondere, lumen non egere motu reali, qui fit in tempore. Addit Moses, *Et vidit Deus lucem, quod esset bona*. Bonam esse lucem asseritur, & bonitatis suæ testem nactam esse, non hominem, sed Deum ipsum. Quomodo autem ipse Deus lucem viderit, ac proinde bonam iudicarit, vt intelligatur, sciendum est, quod genus philosophandi sanctarum Scripturarum longe diuersum est ab eo, quod posterorum sæculorum Philosophi inuexerunt. Genus enim philosophandi in sacris literis quamuis diuinum, perpetuam tamen, & incorruptam loquendi simplicitatem seruat, posterorum autem philosophorum quanto subtilius, tanto captiosius, & cum sincera veritate magis pugnans. illud translationibus vtitur ex quotidianis hominum sermonibus, consuetudineq; sumptis, quia omnes homines omnium ordinum, graduum, ætatum, ad diuinæ sapientiæ studium prouocat, & allicit, & propterea à consueto hominibus loquendi genere non abhorret.

Gen' philosophandi scripturarum diuersũ ab eo, quod Philosophi inuexerunt.

Hinc de Deo sæpissime loquitur tãquam de homine iustissimo, ac potentissimo: hinc & corporeis interdum sensibus, & organis sacræ literæ ipsum Deum vestiunt, atque insuper humanas eidem affectiones per quandam similitudinem tribuunt, iram, indignationem, dolorem, pœnitentiam, commiserationem, sententiæ mutationem, placationem, oblatorum munerum gratam recordationem, & id genus alia. Quod genus philosophandi etsi vetustissimi etiam gentium non improbarint, recentiores tamen philosophi aspernati sunt tanquam rude, vile, abiectum, & id contemptim vocarunt ἀρχαῖον, idest antiquum. Inter hos fuerunt præcipue Celsus, Porphyrius, & Iulianus, acerrimi sanctarum Scripturarum hostes. nec solum philosophi, sed heretici quoque permulti ea ipsa ratione Mosaicam philosophiam repudiarunt. Manichæi enim, vt prodit D. August. lib. 22. contra Faustum Manichæum cap. 4. dicebant se libros Mosis reijcere, quia in eis ab initio vsque ad calcem quamplurima legerentur indigna Deo, & pietatem, ac mores destruentia. Referam vobis duo, quæ ad rem nostram faciunt. in ipso, inquiunt, statim Geneseos principio; Mosem describere Deum ab æterno in tenebris versatum, tenebras fuisse conditas ante lucem, & Deum super aquas tenebris obsitas per noctem antequam lucem faceret, inambulasse. Quin etiam describit eundem Deum ad insolitæ lucis prospectum admiratione perculsum, atque adeo antea nescientem, quid esset lux, vt cum primum illam vidisset, tunc optimam iudicasset. Hæc illi, quæ ideo commemoraui, vt hunc locum etiam atque etiam animaduerteretis. Dico itaque cum D. August. summo magistro,

Manichæi.

cap. 8.

cap. 8. eiusdem libri, quod & si lux non erat super faciem abyssi, non tamen Deus in tenebris degebat. Nam erat alia lux, idest ipsemet Deus, in quo tenebræ non sunt vllæ. Et proinde cum spiritus domini ferebatur super aquas, non in tenebris, sed in clarissima luce, hoc est in se ipso manebat. Deinde cap. 13. inquit D. Aug. falsum esse, quod hæretici commenti sunt, Deum lucem intuitum, admiratum fuisse. Id enim neque scriptum est, neque ex ijs, quæ scripta sunt, confici potest. Et dato etiam, quod vetus Scriptura hoc diceret, damnari non posset. Nam in nouo Testamento Matth. 8. Christum, quem Manichæi Deum esse fatentur, legitur admiratum fuisse fidem Centurionis; non quia aliquid in Centurione præter opinionem tunc deprehendisset, sed quia id, quod futurum precognouerat, probauit. Sicuti ergo admiratio in Christo fuit in illo homine quædam fidei approbatio, ita & visio lucis in hoc loco est approbatio eiusdem lucis factæ à Deo. Atque in hoc sensu videndi verbo diuinam Scripturam vsam fuisse. Et 1. de Genesi ad lit. cap. 8. vt breuissime, ita apertissime scriptum reliquit, quod sicut antea Deo placuit, vt lux fieret, ita facta placuit, vt maneret. Duo enim sunt, in quibus amorem, & benignitatem conditoris Dei erga creaturam spectari vult, primum vt sit, deinde vt maneat. Qua ergo benignitate placuit ei, vt lux fieret, eadem placuit, vt maneret. Et quod dictum est de luce, de alijs quoque rebus conditis intelligi debet, siue conditis incorruptibiliter, vt sunt angeli, animæ rationales, & cœli, siue corruptibiliter, vt scilicet manerent secundum successionem, & speciem. Hactenus D. August. Sed est alius sensus horum verborum, quem affert Iunilius libello plane aureolo in Genesim, & Glossa interlinearis, vidit, idest fecit, atque instituit, vt lux videretur bona. Vel vt Theodoretus ait; Vidit Deus lucem, quod esset bona, vt ingratis persuaderet, ne vitio ea darent, quæ Diuino testimonio bona vocata fuissent. Fuerunt enim in hac hæresi, & opinione illi ijdem, quos dixi, Manichæi, vt qui duo prima rerum principia efficientia esse crediderint, duos Deos auctores, alterum bonorum, alterum malorum. Inuisibilia omnia, & spiritalia, bona esse dixerunt, & à bono Deo: visibilia autem, & corporalia, mala, & à malo Deo. Qui dupliciter errant, & falluntur. Primum in eo, quod creatores plures faciunt, cum sit vnus rerum omnium visibilium, & inuisibilium creator: deinde in eo quod creaturas aliquas ex suo genere malas esse affirmant, cum ab vno, eoque bono principio omnes creaturæ fluant. Et iccirco Moses de rerum creatione loquens repetit, *Vidit Deus quod esset bonum. vidit cuncta,*

D. Aug. lib. 22. contra Faustum c. 8.

Theodoreti expositio.

Manicheorum hæresis.

qua fecerat, & erant valde bona, & Sapientiæ 11. legitur, *Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti*. Et Apostolus 1. ad Timotheum 4. *Omnis creatura Dei bona est*. Et D. August. 2. de libero arbitr. ostendit, nihil esse malum, nisi quod à rationalis creaturæ pendet arbitrio. Et quoniam à lucis productione cœpit secundum opus, quod dicitur opus distinctionis, qualis distinctio facta sit, expressit Moses, cum inquit, *Et diuisit lucem à tenebris*. Quod quomodo intelligendum sit, explicat D. August. de Genesi ad lit. imperfecto: hoc non esse ita interpretandum, vt lux seiuncta sit à tenebris, quasi esset mixta tenebris, & ob hoc separatione indiguerit; sed eo ipso, quo lux facta est, sequuta est diuisio lucis, & tenebrarum. Sunt enim opposita, lux, & tenebræ, non sicut contrariæ qualitates, sed sicut habitus, & priuatio, vt nos antea docuimus. Cum autem inter hæc duo talis sit consequutio, vt vno posito, statim intelligatur distinctio ab altero sibi opposito; tamen hæc distinctio à Mose expressa est, vt res fieret dilucidior, & manifestior, & vt finis artificis exprimeretur, qui nimirum fuit, vt lux Solis vagaretur: neque enim de alia, quam de Solis luce nobis sermo est: & noctis fieret interuallum, sine quo lux perniciosa fuisset. Legite D. Chrysostomum hoc loco, qui summa eloquentia, vt solet, noctis vtilitatem, & necessitatem persequitur: piget enim referre eius verba, quę sane multa sunt. Illud quæri potest, cur non videamus nocte, vt multa animalia vident. Causa est, quia externa illorum animalium membrana est magis lucida, respectu humiditatis, quæ magis in ipsa viget, quam in nostris oculis. Neque hoc debet nos admiratione afficere, quod oculi quorundam animalium magis splendeant. Illa enim animalia idcirco sunt a natura instituta, vt debeant nocte vagari, ideo debent habere oculos claros, nimia vero luce Solis offenduntur. Nos autem, quos natura ita instituit, vt simus degentes sub luce Solis, non possumus nocte videre. Ex quibus moraliter infertur, omnia, quæ á nobis aguntur, ita facienda esse, ac si sub Solis luce fierent. *Appellauitque lucem diem, & tenebras noctem*. D. Th. 1. par. Sūmę, q. 67. art. 4. distinctionē à tenebris triplicē esse dicit, 1. quantū ad causam; quatenus in natura Solis luminis causa erat, in opaca terra causa tenebrarū. 2. quātū ad locū, quia in vno hemisphærio lumē, in alio tenebræ erāt. 3. quātū ad tēpus, quia in eodē hemisphério iuxta vnā tēporis partē, lumē, iuxta aliā, tenebrę erāt. Sed nō solū lux producta, distincta est a tenebris, causa, loco, & tēpore, verum etiam appellatione, quia lucē diē, & tenebras noctem vocat. Neque illo triduo diffusa illa luce fiebat dies, & rursus contracta nox, vt putat D. Basilius hom. 2. super

Sapiētia 11.
1. ad Thimoth. 4.
D. Aug. 2. de libero arb.
D. Aug. de Gen. ad lit. imperfect.
Lux sine interuallo noctis perniciosa.
D. Chrysost.
D. Thomas.
D. Basil.

Genesim. Hoc enim non habet natura corporis lucidi, vt lumen contrahat, nisi miraculose. In prima autem institutione naturæ non esse confugiendum ad miracula, docuit D. August. 2. in Genesim ad lit. cap. 1. non procul ab initio. Deinde illa lux non solum fecit diem, sed etiam mane, & vesperam. *Factumque est vespere*, inquit Moses, *& mane dies vnus*. Sed non fuisset mane, & vespere, quæ fiunt accretione, & diminutione luminis propter motum corporis lucidi, sed statim fuisset dies clarissimus, & nox omnino tenebricosa. Ergo erat dies propter motum Solis. Et hoc plane conuellit opinionem D. Basilij. In sequenti Schola pergam in expositione verborum Mosis.

Non propter motū Solis, sed diffusi illa luce fiebat dies, & rursus cōtracta nox.

Lectio Decima tertia.

F*ACTVMQVE est vespere, & mane dies vnus.* Ortum rerum omnium creatarum à diuina bonitate, temporísque ab immensitate æternitatis, Moses noster diuino dictante Spiritu descripsit. Temporis autem ortum, anni annorum, menses mensium, dies dierum, certis, ac præfinitis terminis, ac spatijs distinxerunt. Itaque diem aliquam primam fuisse oportuit, quæ vniuersi temporis esset initium. Hæc a Theologis in opere distinctionis prima dies est appellata; quia creatio fuit ante omnem diem, distinctio vero in ipsa, vel cum ipsa die; Creatio in instanti, distinctio in tempore. Cum enim creationem dicimus, non mutationem aliquam dicimus, quę fuerit terminus alicuius motus; quia creatio sicuti non supponit mobile, ita neque supponit motum, vt dixi in initio, cum in quęst. de creatione versarer: Sed creatis rebus, in illo instanti, quod fuit primum momentum essentiæ ipsarum, simul ijsdem datum est principium motus, & temporis, vt sicut per creationem habuerunt esse informe, ita per motum, & tempus, speciem acquirerent, ac formositatem. Et quia motus nō est absq; motore, hic motor fuit spiritus Dñi, qui super aquas ferebatur, tribuēs primis illis rerū initijs vitales vires, ac seminales alia gignēdi, ac procreādi. Hoc spiritu moueri, & agitari cępit tota illa moles informis. Et cū superiecta esset vndiq; terrę profundissima aquarū illuuies, ad diuinę vocis iussionē educta, & emergēte luce, cœlorū, & reliquorū corporū diaphanorū subita illustratio, ac splēdor illuxit: vnde primę diei ortus apparuit. De hac luce satis superq; dictū est à nobis in præcedentibus: de eius essentia,

quænam sit, de ordine productionis, & de modo productionis ipsius; qui modus hæc amplectebatur. Primum Dei voce, idest, eius nutu, ac arbitratu lucem fuisse conditam, & hinc visam Deo bonã, hoc est, approbatã fuisse, approbatã inquã in eo sẽsu, quẽ attulimus ex D. Aug. quia sicuti diuinæ benignitati placuit, vt lux fieret, ita facta, eidem placuit, vt maneret. Et distinctam fuisse à tenebris dictum est, non solum causa, loco, & tempore, vt dicebat D. Thomas, verum etiam appellatione. *Appellauitque lucem diem*, inquit Moses, *& tenebras noctem & factum est vespere, & mane, dies vnus*.

Mag. 2. sen. d. 13. Multiplex diei acceptio. Operæ precium est, vos hic animaduertere Aud. quemadmodum animaduertit, & notat Magister 2. Sentent. distin. 13. multiplicẽ esse diei acceptionem. Vel enim accipitur dies quoad causam, vel quoad subiectum, vel denique quoad motum, & cursum Solis. Primo modo lux Solis, 2. modo aer illustratus à Sole dicitur dies. Et his duobus modis nos non accipimus diem, sed pro spatio motus, quo lux Solis orbem illuminat. Hic autem dies duplex est, scilicet artificialis, & naturalis. *Dies artificialis* Dies artificialis est illud temporis spatium, quo Sol lucet super nostrum horizontem, siue breui, siue longiori lucis interuallo finiatur, nihil habens commune cum tenebris. *Naturalis* Dies naturalis est totum illud temporis spatium, quod Sol suo cursu peragit integra circulatione, à puncto ad idem punctum, quam circulationem conficit spatio viginti quattuor horarum, includens lucem diei artificialis in vno hemisphærio, & tenebras noctis in alio hemisphærio. Diei artificialis meminit Moses, cum inquit, quod Deus appellauit lucem diem, & tenebras noctem. Diei naturalis cum exacto toto opere primæ diei, subdit, *Factum est vespere, & mane, dies vnus*. Per quę verba indicat Moses, quod ex die, & nocte artificiali factus est dies naturalis: quasi diceret: Sol venit ab ortu ad occasum, & rursus rediit ab occasu ad ortum, & sic factum est tempus vespertinum, & tempus matutinum, & expletus est dies primus. sensus horum verborum est apertus, vt videtis. Circa quę verba, tria, non plura, occurrunt expẽdẽda. Primũ illud, cur Moses diẽ primũ, nõ primũ, sed vnum appellarit. 2. cur incœperit describere diem à vespere. 3. & vlt. cur non fecerit mentionem noctis. Tum illa grauiora, in præcedenti Schola proposita, quo anni tempore, & qua hebdomadis die exordium fuerit nascentis lucis, & illustrati mundi. *Cur Moses diem primum, non primum sed vnum appellarit.* Ad primum quod attinet, ratio dubitationis est, quoniam vnum refertur ad multa, primum autem ad secundum & tertium. Cum igitur in operibus sex dierum secundus, tertius, quartus dies, & deinceps numerentur vsque ad sextum, habita ratione huius ordinis dies primus.

mus; non vnus fuerat nuncupandus. Huic dubitationi quidam non satisfaciunt, qui dicunt, primum diem iccirco vnum, non primum à Mose fuisse appellatum, vt significaret, se de die naturali habere sermonem, qui dies naturalis comprehendit spatium viginti quattuor horarum, quibus conficitur integer cursus diei, ac noctis artificialis. Quamuis enim in Solstitijs dies exuperet noctem, aut nox diem, spatium tamen horarum semper est idem, nec propterea quod idem fere est, quia reditus Solis ab eodem in idem punctum vna die redigitur, vnus dies dicendus est, hoc enim commune est etiam alijs diebus, qui eodem spatio horarum, eodemque Solis cursu peracti sunt. Nec mihi probatur quod dicunt alij: primam diem in orbis morem septies reuolutam, in se ipsam reuerti, referreque seculi, aut æternitatis speciem: ad quam æternitatem vt erigeret animos, Moses principium ipsum omnium dierum, vnum diem appellauit. Hic enim non mysterium, vel figura, sed ordo rerum primo quærendus est, deinde quod mystice ad hunc ordinem sequitur explicandum. Dicendum itaque est, iuxta Hebraicam phrasim hoc fuisse dictum, quia apud Hebræos, vnum etiam ordinis est, & primum significat, qui loquendi modus etiam in Euangelijs frequens est, quorum phrasis tota Hebraica est; Vna enim Sabbathi, primam Sabbathi significat, idest primam hebdomadæ diem, sicut Theophylactus exponit; Et vna mensis est prima dies mensis. Et notate non esse idem, si dicamus priorem, & primum diem. Nam prior dies dicitur per collationem ad alios dies, primus vero, non. Non enim sequitur, est prior dies, ergo primus; potest enim esse prior, respectu alicuius, non tamen absolute primus. Hæc de prima dubitatione dicta sint. De secunda dubitatione, cur Moses descripserit diem per vesperam, cum dies naturalis à mane incipiat, sunt variæ sententiæ. Oritur autem varietas sententiarum ex illa quæstione, quam in superioribus Scholis attigi, scilicet in qua parte cœli lux pertinens ad primum diem fuerit condita. Hac in re Greci, & Latini Scriptores partim conueniunt, & partim discrepant. Conueniunt quidem, quoniam in meridionali plaga cœli, sub qua nati sunt primi homines, primo conspectus est Sol, ibiq; primi dies ex ascensu Solis super horizonte numerari cœperunt. In hoc, omnes facile conueniunt. Verum cum in illo orbis situ, & vbique terrarum gentes suos prospectus habeant ad plagas Cœli Aquilonares, & Australes, ad ortum, & occasum, inter se discrepant. Quia Magister, & qui eum sequuntur, potiores Theologi, in 2. Sententiarum, distinctione 13. opinantur in primo puncto orientis Solem illuxisse: vbi crepusculum vel

Apud Hebræos vnum et ordinis est, & primum significat.

Marci 16.

Ioannis 20.

Cur Moses descripserit diẽ per vesperam.

Opinio Magistri sent. in primo pũcto Orientis Solẽ fuisse cõditum.

vel aurora fecisset mane, si mane ibidem adesse potuisset, aduentante Sole in inferiori hemisphærio. Sed quia Sol nondum conditus fuerat, illa lux attulit diem sine mane: diem inquam, non subobscurum, sed clarum, & perspicuum, qualem esse decebat. Ergo circunducta illa lux, & progressa per meridiem ad occasum, fecit vesperam, & inde circuiens subiectum nobis hemisphærium fecit noctem, & conscendens ad ortum, fecit vere auroram, & mane, reuersa ad punctum, vbi cœperat. Atq; ita plena, & perfecta fuit dies, habens spatium viginti quattuor horarum, sicut & alij dies. Cui sententiæ videtur fauere locus Sacræ Scripturæ, Abachuc cap. 3. vbi dicitur, quod Sol, & Luna steterunt in habitaculis suis: quem locum plerique ita interpretantur, quod cessante motu primi mobilis, Sol, & Luna stabunt in locis suis, vbi à principio creata fuerunt. Communiter autem asseritur, quod Sol stabit in oriente, & luna in occidente. Verisimile enim est, quod tunc mundus erit perfectus, & perfectæ mundi circulationes: Luna autem perfecta est, cum plena luce; & tunc est in occidente. Sic erit in termino sæculorum; ergo sic fuit ab initio suæ conditionis; & per consequẽs Sol in termino sæculorum erit, & fuit ab initio in oriente. Aliorũ vero opinio est, non in oriente, sed in meridie, solem primo micuisse, & diem integrum statuere volentes, (alioqui primus dies non fuisset eiusdem rationis cum alijs diebus, quando autem numeramus vnus, duo, tres, intelligimus esse eiusdem rationis) dixerunt, Solem vergentem à meridie ad occasum, & transacta subinde nocte, redeuntem in eundem circulum meridianum, spatium, viginti quattuor horarum confecisse, & ita factum fuisse vespere, & post noctem mane; quia illi mane appellant totum illud spatium quod est ab oriente ad meridiem, sicuti etiam vespere vocant à meridie ad occasum, quemadmodum vulgo apud multos populos appellari solet. Quod quamuis non displiceat aliquibus, quo ad initium illucescentis Solis, Solem s. in meridie primo illuxisse, illis tñ nõ arridet ea partitio, vt à meridie ad meridiẽ dies cõpleatur. Quare vt & ipsi terminent primum diem naturalem, ab ortu Solis in meridie vsque ad mane sequentis diei, vt inde postmodum initium sui ortus regulariter haberent cæteri quoque dies; venit illis in mentem suspicari, productionem mundi per sex horas antecessisse productionem lucis; & sic integrum diem constituunt, vt exorto Sole in meridie, vsque ad occasum sex horis superius hoc hemisphærium illustrarit, & per duodecim horas noctis percurrerit inferius hemisphærium vsque ad mane, quod est principium orientis, sequentis diei: quibus decem & octo horis, si addantur

Abachuc

Plena Luna decima quarta.

Aliorum opinio, Solem in meridie primo micuisse.

tur.

tur sex, quibus præcesserat productio mundi, habebimus integrum diem viginti quattuor horarum. Hęc illi. Sed neque etiam desunt, qui huic sententiæ refragentur. Negant enim sibi probari inter productionem mundi, & lucis fuisse sex horas: quia angelica natura fuit coæua materiæ informi, & eadem natura angelica fuit illuminata, & diuisi fuerunt boni angeli à malis, quando producta fuit lux, & seiuncta à tenebris. Quare inter creationem mundi, & lucis, tantam moram fuisse inquiunt, quanta fuit inter creationē bonorū angelorum, & eorum illuminationem, siue inter creationem Luciferi, & eius casum: sed hanc moram fuisse perexiguam, quantam animo cogitari potest esse inter hominem stantem, & cadentem; his enim metaphoris vtitur diuina Scriptura in describenda productione malorum angelorum, & eorum auersione à Deo. Nam *diabolus in delitijs paradisi fuit*, Ezech. 28. hoc est in veritate, & in innocentia, & tamen, vt dicitur Ioan. 8. fuit homicida ab initio, & in veritate non stetit, sed cecidit, vt inquit Esai. cap. 14. Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Verum hæc obiectio, quia nititur allegorijs, parum vrget, ac multo minus erit efficax aduersus D. Basilij sententiam, & aliorum, qui putant angelicam naturam multo ante omnem visibilem, & corpoream naturam fuisse conditam. Et re vera Aud. si verum est, quod materia informis non solum natura, vt voluit D. August. verum etiam duratione anteierit formationem suimet (vt semel, atque iterum dixi) non absurdum nobis videri debet, ante opus distinctionis, hoc est ante conditam lucem, ita opus creationis præcessisse, vt creata primum in instanti ex nihilo materia, sequutus sit motus eiusdem materiæ; ita vt vere fuerit processus ab imperfecto ad perfectum, non per exiguam, & imperceptibilem morulam, sed per pręcedentiam durationis, quæ inseruiret ordini productionis. Huiusmodi autem pręcedentia fuerit ne sex, aut potius duodecim horarum, non reperitur scriptum in diuinis literis, nec quicquam de hac re temere affirmandum est. Sed si tenebras quasi loco noctis præcessisse velimus, demus licet eisdem tenebris, potius spatium integræ noctis, quam dimidiæ, sicuti satius est primæ diei dare integritatem, quam medietatem. Quid ergo dicendum est? quid consilij capiendum est? Scopum mihi attigisse visus est Magnus Basilius hom. 2. in Hexameron, qui inquit, Moysem describere diem per vesperam, vt innueret finem diei artificialis; finis enim diei artificialis est vespera: & per mane finem noctis significare, ita vt diem priorem fuisse nocte appareret. Eius verba, si libet, recitabo. *In ordine creationis*, inquit, *prærogatiuam*

Obiectio.

Ezec. 28.

Ioan. 8.

Esa. 14.

D. Basil.

Diem noctem præcessisse.

defert

vel aurora fecisset mane, si mane ibidem adesse potuisset, aduentante Sole in inferiori hemisphærio. Sed quia Sol nondum conditus fuerat, illa lux attulit diem sine mane: diem inquam, non subobscurum, sed clarum, & perspicuum, qualem esse decebat. Ergo circunducta illa lux, & progressa per meridiem ad occasum, fecit vesperam, & inde circuiens subiectum nobis hemisphærium fecit noctem, & conscendens ad ortum, fecit vere auroram, & mane, reuersa ad punctum, vbi cœperat. Atq; ita plena, & perfecta fuit dies, habens spatium viginti quattuor horarum, sicut & alij dies. Cui sententiæ videtur fauere locus Sacræ Scripturæ, Abachuc cap. 3. vbi dicitur, quod Sol, & Luna steterunt in habitaculis suis: quem locum plerique ita interpretantur, quod cessante motu primi mobilis, Sol, & Luna stabunt in locis suis, vbi à principio creata fuerunt. Communiter autem asseritur, quod Sol stabit in oriente, & luna in occidente. Verisimile enim est, quod tunc mundus erit perfectus, & perfectæ mundi circulationes: Luna autem perfecta est, cum plena luce; & tunc est in occidente. Sic erit in termino sæculorum; ergo sic fuit ab initio suæ conditionis; & per consequēs Sol in termino sæculorum erit, & fuit ab initio in oriente. Aliorũ vero opinio est, non in oriente, sed in meridie, solem primo micuisse, & diem integrum statuere volentes, (alioqui primus dies non fuisset eiusdem rationis cum alijs diebus, quando autem numeramus vnus, duo, tres, intelligimus esse eiusdem rationis) dixerunt, Solem vergentem à meridie ad occasum, & transacta subinde nocte, redeuntem in eundem circulum meridianum, spatium, viginti quattuor horarum confecisse: & ita factum fuisse vespere, & post noctem mane; quia illi mane appellant totum illud spatium quod est ab oriente ad meridiem, sicuti etiam vespere vocant à meridie ad occasum, quemadmodum vulgo apud multos populos appellari solet. Quod quamuis non displiceat aliquibus, quo ad initium illucescentis Solis, Solem s. in meridie primo illuxisse, illis tñ nō arridet ea partitio, vt à meridie ad meridiē dies cōpleatur. Quare vt & ipsi terminent primum diem naturalem, ab ortu Solis in meridie vsque ad mane sequentis diei, vt inde postmodum initium sui ortus regulariter haberent cæteri quoque dies; venit illis in mentem suspicari, productionem mundi per sex horas antecessisse productionem lucis; & sic integrum diem constituunt, vt exorto Sole in meridie, vsque ad occasum sex horis superius hoc hemisphærium illustrarit, & per duodecim horas noctis percurrerit inferius hemisphærium vsque ad mane, quod est principium orientis, sequentis diei: quibus decem & octo horis, si addantur.

Abachuc

Plena Luna decimaquarta.

Aliorum opinio, Soli in meridie primo micuisse.

tur.

tur sex, quibus præcesserat productio mundi, habebimus integrum diem viginti quattuor horarum. Hęc illi. Sed neque etiam desunt, qui huic sententiæ refragentur. Negant enim sibi probari inter productionem mundi, & lucis fuisse sex horas: quia angelica natura fuit coęua materiæ informi, & eadem natura angelica fuit illuminata, & diuisi fuerunt boni angeli à malis, quando producta fuit lux, & seiuncta à tenebris. Quare inter creationem mundi, & lucis, tantam moram fuisse inquiunt, quanta fuit inter creationē bonorū angelorum, & eorum illuminationem, siue inter creationem Luciferi, & eius casum: sed hanc moram fuisse perexiguam, quantam animo cogitari potest esse inter hominem stantem, & cadentem; his enim metaphoris vtitur diuina Scriptura in describenda productione malorum angelorum, & eorum auersione à Deo. Nam diabolus in delitijs paradisi fuit, Ezech. 28. hoc est in veritate, & in innocentia, & tamen, vt dicitur Ioan. 8. fuit homicida ab initio, & in veritate non stetit, sed cecidit, vt inquit Esai. cap. 14. Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Verum hæc obiectio, quia nititur allegorijs, parum vrget, ac multo minus erit efficax aduersus D. Basilij sententiam, & aliorum, qui putant angelicam naturam multo ante omnem visibilem, & corpoream naturam fuisse conditam. Et re vera Aud. si verum est, quod materia informis non solum natura, vt voluit D. August. verum etiam duratione anteierit formationem suimet (vt semel, atque iterum dixi) non absurdum nobis videri debet, ante opus distinctionis, hoc est ante conditam lucem, ita opus creationis præcessisse, vt creata primum in instanti ex nihilo materia, sequutus sit motus eiusdem materiæ; ita vt vere fuerit processus ab imperfecto ad perfectum, non per exiguam, & imperceptibilem morulam, sed per precedentiam durationis, quæ inseruiret ordini productionis. Huiusmodi autem precedentia fuerit ne sex, aut potius duodecim horarum, non reperitur scriptum in diuinis literis, nec quicquam de hac re temere affirmandum est. Sed si tenebras quasi loco noctis præcessisse velimus, demus licet eisdem tenebris, potius spatium integræ noctis, quam dimidiæ, sicuti satius est primæ diei dare integritatem, quam medietatem. Quid ergo dicendum est? quid consilij capiendum est? Scopum mihi attigisse visus est Magnus Basilius hom. 2. in Hexa meron, qui inquit, Mosem describere diem per vesperam, vt innueret finem diei artificialis; finis enim diei artificialis est vespera: & per mane finem noctis significare, ita vt diem priorem fuisse nocte appareret. Eius verba, si libet, recitabo. *In ordine creationis*, inquit, *prærogatiuam defert*

Obiectio.

Ezec. 28.

Ioan. 8.

Esa. 14.

D. Basil.

Diem noctem præcessisse.

defert Moses diei, ipsius diei finem primo commemorans, qui est vespera, deinde subnectit finem noctis, qui est mane; vt sic constet priorem fuisse diem artificialem, quam noctem. Prior enim ille mundi status nimirum ante primigeniam lucem exortam, non nox, sed tenebræ dicebatur. Nox enim ea temporis portio dicta est, quæ distincte se habet, & apposite ad diem, quæ quidem diei succidanea, nouam hanc appellationem adepta est. Sic Basilius. Noctem autem silentio inuoluit, ac præterit Moses (quod fuit tertium in ordine explicandum) quia diei nomine vtrunque complexus est, hoc est, tam diem artificialem, quam noctem, idque diei potius, quam noctis nomine, quia digniori tota appellatio erat tribuenda, nocte interim non omissa, sed intellecta, quia nominatis extremis, vespere, & mane, intelligitur medium. Sicuti enim cum virorum generatio computatur, inquit Diuus Ambrosius libr. 1. in Hexameron, capit. 10. intelligitur etiam generatio fœminarum, quia posteriora prioribus, & potioribus annectuntur: ita & diebus noctes æstimantur adiunctæ. Restat mihi docendum, quo anni tempore, & qua hebdomadis die mundus fuerit conditus; quod bona vestra venia, fiet in sequenti Schola, & opus secundæ diei explicare aggrediar.

Cur Moses non fecerit mentionem de Nocte.

D. Ambrosius.

Lectio Decimaquarta.

EX his, quæ proposita sunt in superioribus Scholis, duo remanent explicanda, quæ breuiter expediemus. Quo anni tempore, & quo hebdomadis die mundus à Deo fuerit conditus: Nimirum eo tempore, quo dies, ac noctes sunt æquales, vt duodecim horæ essent diei, ac totidem noctis; quod tempus à nostris æquinoctium dici solet. Cum autem æquinoctium geminum sit, vernum scilicet, & autumnale, vernum mundo initium dedisse dicimus. Nam quicquid sit de varia Astrologorum sententia, qui tunc Solem statuerunt vel in signo Cancri, mense Iunio, propter maiorem diei longitudinem, vel vt Iulius Firmicus, in signo Leonis, mense Iulio, quod signum Solis domicilium vocant propter summam caloris potentiam: nobis certe cum D. Hieronymo, Ambrosio, Basilio, atque alijs grauissimis, & sanctissimis viris statuendus est in signo, & primo puncto Arietis, mense Martio. Consentiente etiam Catholica Ecclesia, quæ in supputatione annorum mundi, eiusdem

Quo anni tempore Mundus fuerit conditus.

mundi,

mundi primam diem vigesimam quintam Martij fuisse testatur. Hoc enim signum est, quod primum numerant signorum Zodiaci, ad cuius normam calculationes, & reuolutiones annorum, & naturalium euentuum prædictiones moderātur. Hoc igitur verni æquinoctij verum est tempus, quod & creationis mundi fuit initiū, & spiritualis etiam recreationis factę per Christum. Nam & vigesimaquinta die Martij, quo die Dominus resurrexit, æquinoctium veris fuisse compertum est. Hinc Diuinæ legis decreto, Exod. 12. mensis Nisan, idest Martij, Hebræis est primus mensium, & principium anni: & Romani etiam, M. Varrone teste, Macrobio, & alijs, Martium initium anni habuerunt: quamuis ob Iani cultum, vana, & supestitiosa religione, à Kalendis Ianuarij principium anni vulgo auspicarentur. Quo mensium ordine, & eorum etiam nomenclatura, & dierum intercalatione à Iulio Cæsare ad hæc vsque tempora & nos vsi sumus, idque, vt docti viri censuerunt, non absque aliqua bonæ supputationis iactura: cui iacturæ, publico Gregorij XIII. Pontif. Maxim. decreto consultum est. Quod siquis mihi obijciat de æquinoctio autumnali, fuisseque Solem non in signo Arietis mense Martio, sed in signo Libræ mense Septembri, cum mundus est factus, quia tunc tellus non solum vernabat floribus, quemadmodum veris tempore, sed etiam erat referta omnium frugum, & pomorum copia, ex testimonio diuinæ Scripturæ: hæc obiectio nihil est. Positio enim Solis in aliquo signo, non necessario infert, terram vbique eodem modo se se habere. Namque certum est, iuxta diuersum situm cœli, eodem tempore alijs esse æstatem, alijs vero bruinam, quibusdam fructus maturescere, alijs vix prima germina terram profundere, & ad victum conditi hominis necesse erat alimenta fuisse parata. Neque mirum est, sub meridionali plaga, vbi nati sunt primi homines, fructus tunc fuisse maturos. Non igitur ambigendum est, vernum tempus illud fuisse. Sed sunt etiam aliæ obiectiones, quæ quanti momenti sint, postea suo loco videro. Et fama est, mundum primo die hebdomadis fuisse conditum, quo nihil tritius, nihil magis est decantatum ab Ecclesia. *Obiectio.*

Primo dierum omnium,
Quo Mundus extat conditus.

Et conuincitur ex illo Exodi 20. quo loco asseritur, Deum sex diebus fecisse Mūdum, & requieuisse in die septimo. Et iccirco, inquit Moses, *benedixit Deus diei Sabbathi, & sanctificauit eum.* Dies septimus est dies Sabbathi, & per consequens mundus fuit conditus primo die, idest, die dominico. Sequitur opus secundæ diei. *OPVS SECVNDAE DIEI.*

Primæ cõtrouersia de firmamento.

Dixit Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Quid nomine firmamenti intelligendum sit, est magna lis, & pugna inter interpretes. Nam post lucis creationem, quæ fuit opus primæ diei, nobis occurrit aggredientibus opus secundæ diei de creatione firmamenti differendum, quod cœlum est appellatum. Lucem autem, Solem sumus interpretati: Solem vero partem esse cœli, non modo Sacra, verum etiam prophana fatetur philosophia. Quare cœlum vna cum ipso Sole comprehensum est, vt eius firmamentum secunda die repeti non fuerit necesse. Hoc primum. Deinde non mediocriter nos commouent aquæ illæ, quæ supra ipsum cœlum positæ dicuntur, atque per firmamentum ab aquis inferioribus seiunctæ. Quamuis enim non sit ambigendum, aquas super cœlos esse, quia has diuina scriptura commemorat, vt Psalm. 103. *Qui tegis aquis superiora eius.* Et, *aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini*; ex altera tamen parte humana ratio non apprehendit huiusce modi aquas. Sedes enim cum aquæ, tum cæteris elementis datæ sunt infra ambitum Lunę. Et cum fluxa sit aquarum natura, mirum est, quomodo super cœlos, qui perpetuo motu cientur, esse queat, nisi contra naturæ ordinem, ad cuius institutionem præcipue attendendum esse in hac historia, dicebat alicubi D. Augustinus, & certum est, elementa ordinari ad generationem mixtorum; sed super firmamentum non est locus generationis mixtorum, nisi dicamus, multa esse illic animantia ex aquis genita, atque in illis enatantia. Si miraculum, ac Dei potentiam in his operibus expectare malimus, vt D. Ambrosius, Eucherius, & Iunilius (siue quis alius fuerit Auctor eius libelli, qui nunc extat in Hexameron) dicendum est, sicuti olim ad transitum Israeliticæ gentis facta est diuisio maris rubri, & Iordanis retrocessio, ita per Dei potentiam supra cœlos fluxam aquæ naturam posse consistere. Et sic cuique facile erit fingere quicquid velit, reseruatas scilicet esse ibi illas aquas, vel propter futuram orbis illuuionem, cum cœlorum apertę sunt cataractæ, & facta totius terræ inundatio; quæ fuit sententia quorundam apud Bedam in libro de Natura rerum. Vel ad temperandum calorem corporum cœlestium, vt autumant Magnus Basilius Homilia tertia in Hexameron, & Beda loco, quem proxime dixi. Vnde etiam aliqui confecerunt, Stellam Saturni frigidissimam esse, ob superarum aquarum vicinitatem, referente D. Augustino lib. 2. de Genesi ad lit. cap. 5. Neque has difficultates effugiunt quidam, de quibus meminit idem D. Augustinus secundo super Genesim ad lit. cap. 4. qui non ipsas aquas, secundum propriam naturam, & speciem, putant

Secunda de aquis supercœlestibus.

Elementa ponuntur vt ex ipsis aliquid fiat.

D. Ambros. Eucherius. Iunilius.

tant esse supra firmamentum, sed adeo tenues, & subtiles, vt non solum ad mediam aeris regionem ferantur, verum etiam supra ipsos coelos. Hanc enim opinionem certissimis argumentis coarguit, atque refellit D. Thomas prima parte Summæ, quæstio. 68. art. 2. Et res per se est manifesta. Aeris enim in suprema regione circularis motus incitatissimus, qui pendet à motu cœli, eiusdemque aeris, & ignis calor, impedimento sunt, quo minus in ea regione vapores consistant, aut densentur; tantum abest, vt possint orbem Lunæ attingere, idque corpus, quod penetrari non potest, penetrare. Et quia hæc posterior de aquis supercelestibus dubitatio pendet à priori, quæ est de ipso firmamento, eiusque solutio ex illius solutione habetur, iccirco prior perdiligenter, & accurate expendenda, & examinanda nobis est, vt certus sensus, ac plane perspectus habeatur, quomodo firmamentum accipiendum sit, nisi iisdem, quibus plerique, ambagibus implicari velimus. Ea enim de firmamento sententia eligi debet, quæ non impingat facile in propositas difficultates. Itaque sciendum est, quod multi ex Græcis præsertim interpretibus, existimarunt per firmamentum secunda die productum, ipsum cęlum debere intelligi: illud inquam cęlum, de quo in primis verbis Geneseos dictum est, quod *in principio creauit Deus cœlum*. Neque frustra factam esse inquiunt hanc repetitionem, quia primo Moses in vniuersum attulit, quæ Deus fecit, & postea per partes explicuit, sicuti si de aliquo architecto diceretur, qui construxit ædificium: Hic architectus primo iecit fundamentum, deinde erexit parietes, & postremo superposuit tectum. Alij per firmamentum, non cęlum simpliciter, sed cęlum sydereum intelligunt: quas sententias, vt mox intelligetis, firmissimis rationibus oppugnabimus, & conuellemus; sed antea velim, vt obseruetis, quod primi de cęlo loquentes, comprehendunt sub nomine cęli omnes cęlos, quasi partes sub nomine totius: qua quidem distinctione totius, & partium, conciliantur duo magni, & summi viri, D. Chrysostomus, & Basilius, qui de numero cęlorum loquentes inter se conuenire non videntur. Nam D. Chrysostomus Homilia quarta in Genesim, negat plures esse cęlos, sed vnum tantum inquit esse. Quod si numero multitudinis aliquando cęli appellantur, illud euenire inquit ex proprietate linguæ Hebraicæ, in qua cęlum solum pluraliter significatur; sicuti etiam Latinis multa sunt nomina, quæ singulari carent. Exaduerso D. Basilius homilia tertia in Genesim affirmat, plures esse cęlos propter plures distinctiones, quæ sunt in illa mole orbium cęlestium, quod nos opportuniore loco de numero orbium loquentes excutiemus.

D. Thomas.

Græci interpretes nomine firmamenti cœlum intelligunt

Damascenus. lib. 2. cap. 5.

Secundo notãdum. Secundo notate qua ratione cęlum firmamentum dictum esse voluerunt. D. Basilius affert hic distinctionem corporis mathematici, & naturalis. Mathematicum enim corpus est, quod solis dimensionibus constat, longitudine, latitudine, & profunditate; Physicum vero corpus est, quod cum dimensionibus ita firmum, ac solidum est, vt reniti, ac resistere possit. Scriptura sacra non solum corpus firmum, sed firmamentum vocat, quod robore, & viribus exuperat, ac cedere nescit. Cęlum ergo nunc sumitur pro quadam solida, firmaque natura ad retinendas aquas idonea, quæ suapte vi fluxæ sunt. Et hunc esse vsum secundi cęli diuersi ab eo, quod à principio conditum est. Hactenus D. Basilius. Et quamuis Hebraica editio habeat רקיע quod verbum à Latinis efferri nequit; idest, extensionem, Septuaginta tamen interpretes, & Græci expositores, qui eos sequuntur, & noster etiam interpres, verterunt firmamentum, quia sicut Hebræi ad extensionem, ita ipsi ad duritiem, & soliditatem cęli respexerunt. Sic Theodoretus quæstio. 11. in Genesim: *Quoniam*, inquit, *cælum ex fluxa aquarum natura consistit, & quæ prius liquida erat, solidissima effecta est, ea de causa firmamentum est appellatum.* Et Gennadius inquit, firmamentum dictum esse, quia *cum prius lenta, fluxa, solubilisque materia esset, solidam, & minime mobilem constipationem accepit.* Sed quicquid sit de hoc nomine firmamenti, & vtro modo vertatur, non sane laboro. garriat quicquid velit Eugubinus. Dissimili enim voce verbum Hebraicum D. Hieronymus & Septuaginta verterunt, appellantes firmamentum, quod Hebræi extensionem vocant. Si illud cęlum significat, quomodo verum esse potest, hoc firmamentum factum esse à Deo, vt diuideret aquas ab aquis? Neque enim vere elementum aquæ, neque aquei vapores ita sublimes feruntur, vt supra cęlos esse possint, atque consistere. Origenes Homilia prima in Genesim, per aquas supra cęlos exponit, nõ veras aquas, sed aquas spirituales, angelicas scilicet substantias, de quibus aquis intelligit illud Psalmi 148. Et Danielis cap. 3. quod aquæ, quæ super cęlos sunt, benedicunt, & laudant Dominum. Sed præter id, quod hic sensus est allegoricus, & Mosis intentioni parum accommodatus, qui sese ad rudium, & imperitorum captum, atque intelligentiam accommodat, nulla propemodum in hoc sensu videtur esse analogia. Quæ enim conuenientia esse potest aquarum materialium, & angelorum? Forte dicet quispiam vestrum esse similitudinem, quia sicut aquæ fluxæ sunt, atque diaphanæ, ita angeli mobiles ratione ministerij, lucidi ratione claræ notitiæ. Sed hæc omnia, quam remote ad angelos referantur, nemo est, qui nesciat.

Hebraica vox רקיע

Fiat quodam extẽtum, Iob 9. Qui extẽdit cælos suos.

Theodoretus.

Gẽnadius

Origenes

Refellitur.

sciat: Quod nomine firmamenti, cęlum sydereum intelligi non debeat (idest, cęlum, in quo fixa fuerunt sydera, & firmamentum dicitur; quia diuidit inter aquas, & aquas, idest, inter cęlum cristallinum, primum mobile à Philosophis, aqueum à Theologis, dictum, ac septem orbes planetarum) hæc argumento vobis esse possunt. Primum, quia quod distinguit inter aliqua, diuersam debet præseferre naturam, at cęlum sydereum non est distinctæ naturæ à cæteris, ergo hac ratione distinguendi, non est firmamentum appellandum. Deinde distinctio debet esse inter propria, aut propria, & translata: hæc vero distinctio neutro modo se habet: non enim est inter aquas proprie, idest elementares, neque inter has, & cęlos, sed inter cęlos tantum, qui translatione, vel etiā constitutione non aquæ, sed aquei potius appellandi sunt. Tertio & postremo, vtraque sententia communi refellitur ratione, quia cęlum prima die conditum est, ergo non secunda die. Assumptum, siue prior propositio patet ex dictis, quia prima die condita est lux Solis; Sol est pars cęli, ergo conditum est cęlum. Quare nomine firmamenti aliquid aliud, quam cęlum intelligendum est: quid vero illud sit, docebo, si Deus annuerit, in sequenti Schola.

Lectio Decimaquinta.

Nomine firmamenti, neque cœlum in vniuersum, neque in specie sydereum cęlum posse intelligi, dictum est in præcedenti Schola extrema. Nolo ea, quæ dicta sunt, iterare: conor enim effugere inimicum, nō solum his, qui dicunt, sed etiam his, qui audiunt, fastidium. D. Thomas in sua Summa, quam senior conscripsit, prima parte quæst. 68. art. 1. post multas opiniones, firmamentum, quod secunda die factum esse dicitur, intelligi posse inquit, non illud, quod stellas fixas habet, & quod aeris spatia transilit, sed illam aeris partem, in qua nubes densæ sunt, sic appellatum propter aerem in illa parte densum, quia quod spissum est, & solidum, firmum corpus dicitur, ad differentiam corporis mathematici: quam opinionem D. August. ante D. Thomam, 2. super Genesim ad lit. cap. 4. commendans ait, considerationem huiusmodi se laude dignam iudicare. Quod si quis obijciat, nomine firmamenti non esse accipiendum aerem, quia dicit Moses, quarta die, Solem, & lunam, astraque omnia in firmamento cœli fuisse posita: hæc vero sydera non sunt in aere: hunc scrupulum nobis eximit

D. Thomas.

D. Augustinus.

Obiectio.

idem

D. Thomas. idem D. Thomas 1. parte Summæ, quæst. 70. art. 1. Mosem loqui populariter, & accommodate ad vulgi sensum. Sensui enim videtur esse vnum, idemque spatium, in quo sita sunt sydera, cum eo, in quo est aer. Et firmamentum secunda die factum fuisse, quo ad inferiorem partem eius, & quarto die, quo ad superiorem partem, in quo fixa fuerunt sydera. Hæc D. Thomas. Quæ sententia probatur, primo ex natura, & conditione medij; quia illud vere dicendum est medium, cui vtrinque hærent extrema, ergo oportet tale intelligere, quod & natura, & situ aquis sit contiguum. Sed hoc non potest esse cælum, quia infinita est propemodum distantia ab aquis inferioribus ad cœlum. Deinde distinctio aquæ, & terræ, quæ tertia die facta est, fieri non potuisset, nisi prius aquæ inter se distinctæ fuissent. In quem enim locum congregari potuissent, vt appareret arida, nisi maxima aquarum pars, quæ terram tegebat, in vapores, tractusque aereos abijsset, quando omnia plena erant aquis? & demum, quam ob causam existimamus tantam vim aquarum à principio Deum condidisse, nisi vt his tota terra madesceret, & pars, quæ remansisset, aerearum nubium esset materia, & continua fieret aeris regeneratio, & reparatio, vnde pluuiæ, & venti generarentur. Et si licet etiam seria miscere ludo, quãdo Poetæ dicunt, Deũ nutriri nectare, & ambrosia. Alber. in libello Arist. de sensu, & sensili c. 4. voce Dei significari inquit corpora cęlestia. Virtute. n. horũ corporũ sese attollũt vapores horũ inferiorũ, qui cũ sint aquei, & cõsequẽter dulces, assimilãtur nectari, & iccirco corpora cęlestia nectare nutriri dicuntur. sed quia sui gratia non attrahunt hos vapores, neque enim re vera nutriuntur, hanc nutritionem ita interpretatur, quia veluti dicimus, nos nutriri rebus, quibus delectamur, ad eundem modum corpora celestia, cum sint benefica, delectari dicuntur attrahendo hos vapores, eosque rursus in terram demittendo, vt sic seruetur generatio, & omnia apotelesmata in his inferioribus: Ambrosiam vero significare priuationem mortis. Hæc Albertus, quæ obiter dixi. Sed quæret quispiam, cur illa aeris pars firmamenti nomine insignita sit? Non quia aqua densa sit, firmamentum dicitur, quia sic firmamentum non distingueret inter aquas, & aquas: distinguẽs enim necessario debet esse alterius naturę à distinctis. Neque firmamentum appellatur propter aerem in illa parte concretum, vt putat D. Thomas, quia non propter stationem, sed ob firmitatem, quoniam scilicet superiores, & inferiores aquę terminum transgredi nequeunt, firmamentum vocatum esse, inquit D. Augustinus lib. 2. in Genesim ad lit. cap. 10. sed quia per vapores imminutę

sunt aquæ superiores nubium ab inferioribus, quę ob suum pondus in terram fluunt, Ad quod alludens Iob, cap. 26. inquit. *Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.* Sed esto firmamentum dici propter aerem in illa parte concretum, est difficilis, & impedita quæstio, qui fiat hęc aeris concretio (obsecro, obtestorque vos, Aud. vt mihi attentis animis adsitis) nam tunc videtur dicendum, vel quod detur vacuum, vel quod detur penetratio corporum. Quando enim partes in angustiorem locum recipiuntur, partes illæ, quæ erant extensæ, penetrent alias partes oportet, in quas recipiuntur. Quonam ergo recipiuntur? vel in vacuum, vel in plenum. si primum, ergo datur vacuum; si secundum, ergo erit penetratio corporum. Et si dicatis, aerem ex tenuiori substantia in corpus densius transmutari, hoc nihil est, quia non datur corpus tenuius aere; aer est tenuior, quam sit aqua, & alia elementa; quomodo ergo fieri potest hæc densitas in aere? Quidam dicunt, aerem posse mutari in aquam, non solum propter humiditatem aeris, & aquæ (mutatio enim maxime fit inter Symbola) verum etiam ob conculcationem. In Aethiopia enim, vbi venti australes compellunt vapores in montes Arabiæ, contingit mutatio vaporis in aquam; similiter in æstate fiunt multi imbres. Sed verum est Audit. quod vapores mutantur in aquam, aer vero difficilius vertitur in aquam, & non est idem dicendum de vaporibus, & de aere. Fit igitur ex hoc impulsu, vt aer possit acquirere raritatem, & densitatem, & rarefactus cadere, non quia interponantur pori, vel aliud quidpiam, sed quia illa substantia quodammodo mutatur, & induit aliam naturam, idest medium quemdam modum inter esse reale, & spirituale, vt philosophi appellant. Et ex contiguitate aeris, & aquę necessario, cum attrahitur vnum horum duorum, attrahitur & alterum. Quæ proprietas aquæ, vt ascendat, non inest aquæ preter naturam, vt vulgo putant, quia aqua cum humida sit, est huius naturę, vt dispergatur, & sequatur tangens: propria enim hec sunt humiditatis. igitur quia adest susceptiuum huius proprietatis, aqua facile dispergitur, & ascendit. Quomodo hic effectus aquę, vt ascendat, pręter naturam non insit, diuersi diuersas causas attulerunt, vt proditum est à Clariss. Viro Hieronymo Francastoreo in lib. quem inscripsit de Sympathia. Sed vera ratio est, quam ego dudum significaui. Ergo ex his omnibus cognoscetis, aquas super firmamentum reperiri, idest in illa parte aeris, quam mediam aeris regionem vocant. Vapores enim eo delati, inquit Conciliator differentia 16. sunt tanquam aqua passa, quę paulatim ex vnione redit in naturam

Iob. 26.

QVAESTIO. Qui fiat aeris concretio in media regione aeris.

Aer subtilior aqua & aliis elementis.

Auerroes lib. 8. Physic. com. 81.

Dum euacuatur fistula aere attrahit simul, & aqua, q. inter hæc duo corpora non datur vacuũ

Non est praeter naturam, quod aqua ascendat.

Aquas super firmamentum existere, idest in media regione aeris. Conciliatur.

ram aquæ. Et quia hæc vnio fit ibi, ibi etiam generantur pluuiæ. Et propter hanc aquam, quæ sua natura frigida est, illa regio seruatur frigida. Nec propterea fit, quod cum frigidum illud sit violentum, non possit esse perpetuum, quia hoc contingit ratione naturæ vniuersalis, non particularis. Sic ille. Vtimini vos hac distinctione, si libet: mediam regionem aeris posse bifariam sumi. Vel enim consideratur ratione corporis in ea existentis, quod corpus est aer, & sic frigiditas inest ei præter naturam, & non est perpetua, sed mutatur. modo enim accedit, modo recedit aer, modo est sursum, modo deorsum, nec possumus dicere eundem numero aerem esse semper frigidum, quia non permanet. Vel potest considerari ratione loci ipsius regionis, & locus est per se talis, natura scilicet frigidus, quia caret causis caloris, & habet causas frigiditatis. Caret enim motu, siue ponatur esse motum cœli, siue motum Lunæ, qui causet calorem, vnde Philosophus in lib. de Animalibus dicit, noctes plenilunij esse calidiores; habet vero causas frigiditatis, vapores. s. illos delatos ad illam regionem, qui sunt aqua passa, & aqua est frigida. Et exhalantibus illis humoribus crassioribus, aer ipse facile reducit hos vapores in naturam aquæ. sicuti si aquę ebullienti in olla (rem enim hanc noto exemplo explanabo) operculum ponatis, vapores illi cum non possint inde exire, sola constipatione in aquam rediguntur. Et notabitis (vt hoc quoque obiter dicam) quod hi vapores cum sursum ferantur, necesse est, vt sint affecti qualitate calida, quę dominetur materiæ, non tamen sunt simpliciter leues, ad differentiam aeris, quia in aquam facile vertuntur. Si igitur hi vapores, quamuis differant à natura aeris, habent calorem dominantem, ratione cuius fiunt leues (leuitas enim est à calore) aerem, qui est leuis, habere calorem dominantem, quis inficias ibit? Et hanc rationem ego offendi apud Galenum lib. 2. de facultatibus elementorum cap. 2. Vbi etiam dicit, Stoicos dissentire à Peripateticis, quia Stoici existimant aerem esse frigidum, Peripatetici autem calidum. Et sunt etiam, qui hac ratione vtantur, quam dicunt esse Stoicorum, vt probent, aerem esse frigidum. oleum est naturæ aeris, sed oleum est frigidum, quia facile congelatur, ergo & aer erit frigidus. Sed Galenus hoc non tribuit Stoicis, sed dicit, Stoicos, & Peripateticos conuenire, oleum esse aereum, & deinde ex hoc principio, alios dicere esse frigidum, alios calidum. Neque obstat, quod natura vtatur aere, vt instrumento naturali ad refrigerandum, igitur ratione naturæ frigidæ; Non dicam, quæ dicuntur ab alijs, & quæ sunt in impressis codicibus. Aristot. qui vobis consulendus est, 2. de Partibus animal.

Aqua passa attenuata, alterata exilis reddita.

Galenus.

Oleum congelatur, non quia frigidum sed, quia crassum.

Aristot.

animal. cap. 2. annotat, calidum, & frigidum dici multis modis, primo quatenus afficiunt sensum tactus, deinde dicitur calidum, quod infirmissime afficit, sed est tale ex sua natura, quia suam generationem, & constitutionem habet per calorem, quamuis illa qualitas tenuissime afficiat, vel propter contrarij mixtionem, vel propter disgregationem. Et hi quidem sunt duo modi, quibus aliquid dicitur calidum, & frigidum apud Aristotelem, missis alijs modis. Aer ergo dicitur frigidus, & frigefacere primo modo, quia afficit sensum tactus, non autem secundo modo, idest ex sua natura. Inuenta est enim hæc frigiditas, quæ secundum contactum dumtaxat refrigerat, quia debuit esse frigiditas blanda. Non enim quæuis frigiditas apta esset ad hoc officium, & munus obeundum, quia potuisset reperiri aliqua frigiditas, quæ male afficeret. Et ex his cognosci potest quomodo aer frigefaciat, & calefaciat. Nam potest ad tantum gradum caloris alterari, vt calefaciat, vt in æstate, & etiam frigefaciat, vt in hyeme. Et quamquam remoto calefaciente, idest radio solari, aer videatur frigidus, vt in nocte, & in hyeme, item in locis vmbrosis; est tamen frigidus, quatenus afficit sensum tactus, non autem per se, & ex sua natura, vt dixi. Sed nolo amplius spatiari, & de scammate, quod aiunt, exire. Nomine igitur firmamenti intelligite mediam aeris regionem, sedem scilicet aquarum cœlestium, vnde Moses per aquas supra cœlos nubes, ac pluuias significare voluit. Neque illud vobis negotium facessat, & injiciat scrupulum animis vestris, quia huic operi laudatio deest, quæ tamen ad cæteros dies addita est. *Et vidit Deus quod esset bonum.* Nam septuaginta adiunxerunt, & sic D. Ambrosius, Augustinus, & Græci interpretes legunt. Cur autem ab Hebræis adiuncta non sit, D. Hieronymus in Aggeum Prophetam cap. primo, & in Apologia contra Iouinianum duplicem causam attulit, quarum altera coniectura dumtaxat nititur, altera vera est. Prima causa est, quia numerus binarius, qui primus ab vnitate discedit, frequenter improbatur in diuinis Scripturis: vnde quæ bina animalia ingrediuntur in arcam, immunda sunt. Vtcunque res sese habet, siue numerus binarius dicit imperfectionem, siue minus, certe numerus decem est numerus perfectissimus, atque, vt aiunt, rotundus. Numero enim decem omnia numerantur, vt inquit Simplicius in secundo lib. de Cęlo, comm. 12. Neque hic reticebo, me illis non assentiri, qui vim tantam numeris tribuunt, vt existiment maiorem vim habere numeros, quam formas; & numeros esse, vt concentus temporum in musica, & dies decretorios in medicina. Non enim numeri aliquid efficiunt, sed conditiones sunt eorum, quæ

D. Hier.

Lib. 1.

Simplici⁹

Contra quosdam, qui maiorē vim numeris tribuūt, quā formis.

quæ efficiuntur; nec numeris vlla inest virtus per se, nisi numeros numeratos intelligamus, qui significant res distinctas materia, & forma. Nec illi, vt numeri sunt, aliquid agunt, sed vt sunt res naturales, quibus inest numerus. Atque huc forte facit, quod medici affirmant, quadratos homines optime valere; sunt enim in primis idonei ad resistendum cuiuis causæ, quæ in alijs morbos parere potest. Notandum vero numeros numerantes duobus modis dici posse perfectiores formis: primo quia numeri sunt in anima, forma autem in materia corruptibili: secundo quia non solum rebus materialibus, verum etiam à materia abstractis applicari possunt; non tamen habent vllo modo vim agendi, aut patiendi, nisi vt conditiones sunt. Et hæc habui, quæ dicerem de numeris per occasionem. Secunda causa vero, quam affert D. Hieronymus, est, quia distinctio aquæ secunda die perfecta non fuit. Perfecta enim distinctio in proximo fit, tertia scilicet die, vbi dicitur, *congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum*; & Rabbi etiam Salomon in cæteris diebus ad illorum approbationem dictum esse affirmat: *Vidit Deus, quod esset bonum*; quia opus completum respiciunt. Et hic sit finis operis secundæ diei.

Numeri numerantes perfectiores formis dupliciter.

Lectio Decima sexta.

C*ONGREGENTVR aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum vnum, & appareat arida.* Completurus Deus opus distinctionis elementorum, aquæ videlicet, & terræ, inchoatam distinctionem aquæ prosequitur; & facta prius diuisione aquarum inter se per firmamentum constitutum in medio aquarum, iussit aquas, quæ sub firmamento erant, a terra segregari, & in locum vnum colligi, quia tota terra aquis obruta erat, & quasi veste obducta, ita vt perspici minime posset. Verum dubitant, & ambigunt interpretes, qui potuerit illa aqua in vnum locum congregari, cum ante diem tertium omnem terram operiret. Apud D. August. lib. primo de Genesi ad lit. cap. 12. scriptum reperietis, trifariam intelligi posse, aquas in vnum collectas, & coactas fuisse. Primo modo, vt aquæ in maiorem altitudinem elatæ sint, vbi congregatio facta est, cuius sententiæ fuit D. Basilius Homilia quarta in Hexamæron. Nam mare, inquit, est altius terra, vt in mari rubro nautæ experti sunt.

Et

Et D. Thomæ prima parte Summæ, quæstio. 69. artic. 1. itidem videtur, quod D. Basilio. Altero modo intelligi potest, quia rarior aqua, quæ veluti nebula terræ superficiem operiebat, congregatione densa effecta sit, quod non probatur. neque enim aqua alteratione densior facta est, sed in vnum locum dumtaxat congregata. Tertio & vltimo dici potest, terras præbuisse aliquas partes concauas, quibus confluentes aquæ reciperentur, quæ est apertissima huius loci sententia. Et attendite, obsecro, diligenter. Aqua supereminet terræ, quare continet terram, & locus terræ simpliciter esse dicitur. Continere enim est proprium eius corporis, quod alteri supereminet: sed quia terram pro parte aliqua, gratia scilicet salutis animalium terrestrium, aquis detectam esse oportuit, terra secundum quid dici potest locus aquæ, aqua ipsa in terræ specubus, & concauitatibus recepta. Et hæc est ratio, qua auctores Sphæræ vtuntur, cur terra non sit vndique aquis tecta, vt scilicet animalia seruentur. Et hinc sequitur locum aquæ esse partim aeris, partim terræ superficiem, ex ea scilicet parte, qua terra aquæ supereminet, & locum terræ pro parte esse aerem, pro parte vero aquã. An vero aqua mole, & extensione terra maior sit, est quæstio alius temporis, & negotij. Dicit ergo Moses iussisse Deum, aquas, quæ sub cęlo erant, redigi in locum vnum, cum ante diem tertium omnem terram operirent; quibus aquis segregatis, terra arida, idest suapte vi, & natura sicca visa est. Siccitas enim est proprium terræ, vt inquit is, quem proxime dixi, D. Basilius in Hexameron. Forsitan obijcietis, quod ignis videatur magis siccus, quam terra: nam siccitatis duæ causæ afferri solent, altera caliditas consumens, altera frigiditas compellens ad medium humiditatem; sed vbi contingit maior consumptio humiditatis, ibi forma opposita maxime viget: in igne est maior ratio consumptionis humiditatis, ergo in igne forma opposita humiditatis maxime viget: sed forma opposita humiditatis est siccitas, ergo siccitas maxime erit in igne. Longe alia ratio est Aud. cum quæritur à qua nam causa proueniat siccitas, & cum qua qualitate annexa habeat meliorem modum operandi, & melius se habeat. Quia enim definitur siccitas, quæ facile est terminabilis proprio termino, & difficulter alieno, siccitas iuncta cum caliditate in igne seruat suam naturam secundum quid, non autem simpliciter. ratio enim humiditatis est, vt facile terminetur termino alieno, & sequatur tangens: sed siccitas hoc non habet: non enim sequitur tangens, sed quoad alias conditiones iuncta cum caliditate deficit à natura siccitatis, quia per caliditatem distrahitur, & redditur facilis, vt terminetur termino alieno; in

Siccitas proprium terræ.

Obiectio.

ex.ra autem, quia est annexa frigiditati, seruat suam naturam simpliciter. Et cum dicitur, maior est siccitas, cum adest calor consumens humiditatem, quam cum est frigus comprimens eandem, verum est, quando calor agit in subiectum alienum; in hoc enim magis consumitur humiditas; sed nō fit ex hoc, quod siccitas cum calore magis retineat suas conditiones, & proprietates. Sed Philosophi, quorum munus hoc est, melius hæc discernent. subdit Moses noster: *Et vocauit aridam terram, congregationesque aquarum appellauit maria.* Notat D. Hieronymus in Quæstionibus Hebraicis, omnis generis aquas apud Hebræos maria appellari, siue illæ dulces sint, siuæ salsæ. Quare, temere, & per summam iniuriam, Porphyrius carpit D. Ioannem Euangelistam, qui cap. 6. sui Euangelij, lacum Tiberiadis mare nuncupauit. Sed apud nos nomine maris illæ aquæ intelligendæ veniunt, quę salsæ sunt. Et de mari duo, in gratiam vestram, occurrunt expendenda. Primum quare mare salsedinem habeat; secundum an aquæ omnes vnum terminum habeant, scilicet vnum mare, in quod confluant. Ad Primum quod attinet Mare ex mixtione terræ, habere salsedinem docuit Aristoteles in libello de sensu, & sensili, cap. 4. quia sal est species terræ, quod etiam confirmat experimento aquæ percolatæ è cinere, si enim fiat vehemens percolatio, erit sapor amarus, vt patet in lixiuio. Cinis autem est quid terrestre dissoluta vi caloris humiditate. Addit deinde plurimos etiam fontes reperiri habentes diuersos sapores pro diuersitate terrę, per quam transeunt. nam fontes, & dulces reperiuntur, vt in agro Pyrrhæo (Pyrrhæus ager est territorium Pyrrhæ, quæ Lesbi insulæ vrbs est) sunt aquę dulces, & amaræ, & omnium generū saporum. Et postremo subiungit ē rationē; quia certum est, humidū in generatione saporū fungi munere materiæ patiētis, & quicquid patitur, à cōtrario suo pati; sed humidū hēt pro contrario siccū; ergo oportebit esse siccū, alterans humidū, ad hoc, vt in humido generetur sapor. Quod si quis dicat, nonne ibi etiam reperitur ignis, qui hēt caliditatē, & siccitatē? ergo ignis sat est. Fatetur quidem Arist. etiam ignem aliquid conferre ad generationem saporis, sed non sufficit ignis, quia quamuis sit siccus, caliditas tamen est eius propria, & siccitas propria terræ: quasi dicat; effectus pendens à siccitate tribuendus est illi, cui primo per se, & proprie conuenit siccitas; sed siccitas primo, per se, & proprie conuenit terrę, non igni; ergo hic effectus debet attribui siccitati terræ, non ignis. Aqua enim tenuis est, & non est sufficiēs ad generationem saporis, etiam si alteretur à calido, sed oportet incrassari, & hanc crassitiem, hanc corporis molem non habet, nisi

D. Hieronymus.

Quare mare salsedinem habeat.

Humidū materia saporis.

Ignem in terra reperiri.

ex mixtione siccitatis terrestris. Ex quo Theophrastus sexto de Causis plantarum, cap. 3. dictum quorundam antiquorum Philosophorum, talem esse aquam, qualis est terra, ad hunc modum interpretatur; idest, qualis est mixtio naturæ terrestris, non autem quia ex aqua generentur sapores: nullum enim simplex potest habere saporem: sapores enim & odores necessario sunt alicuius mixti. Aqua igitur quia natura sua insipida est, quo purior est, eo magis elongatur à natura saporis, & idcirco aqua maris, quia sapida, inter aquas habet maiorem crassitiem, & magis sustinet pondera. Et quam proportionẽ habet aqua maris ad aquas fluminum, eandem habet ad mare, inquit Galenus lib. 4. de Simplicium medicamentorum facultate, cap. 2. Aqua paludis, quæ est in Palęstina, quam Mare mortuum appellant, quæ adeo densa, & crassa est, vt si quis ibi proijciatur ligatis manibus, & pedibus, enatet in superficiem. Et cap. 15. eiusdem lib. cum dixerit Galenus, dulce esse aptum nutrire, occurrit ei, quod obijci poterat, quia pisces existentes in mari nutriuntur aqua amara, & salsa, & dicit, pisces nutriri aqua maris, hauriendo ex ipsa quod est dulce. Nam quod in aqua maris sint partes dulces, nos etiam docet Philosophus secundo Meteororum, cap. 3. Et qui volunt ex aqua maris dulcem haurire, conficiunt globum cerę, vt aqua maris per poros cerę delata, amittat illam salsedinem: idque etiam contingit in fossis, & puteis, qui sunt prope mare. Nam aqua transit per poros illos, & amittit illam salsedinem, & redditur dulcis. Et quia aqua maris hanc mixtionem passa est, addit Aristotel. in eodem libello, cap. 5. aquam maris habere odorem, quia habet saporem; non quia omnia sapida habeant odorem, vt enim inquit Theophrastus, fructus acerbi, nondum calore excocti, cum sint terrestres, videntur habere minimum saporis, & consequenter non habere odorem. Quamuis enim possemus respondere cum Galeno lib. quem dixi, cap. 22. illos fructus dici non habere odorem, quia parum odoris habent, vel non habere odorem proportionatum magnitudini sui corporis, quamuis inquam, hoc verum sit, tamen Philosophus non vtitur hac propositione, Omne habens saporem habere odorem, sed solum ostendit odorem presupponere saporem. Salsedo igitur in mari ex mixtione cum terra prodijt. Hactenus de primo capite. Sequitur secundum caput explicandum. Num aquæ omnes in vnum locum congregentur, ita vt maria omnia iuncta sint cum Oceano, & ab eodem originem ducant. Nam à Diodoro Siculo, & ab Herodoto traditum est, mare Caspium, siue Hircanum, quod nomen inuenit à Caspijs, & Hircanis montibus, inter quos continetur,

Teophrastus.

Galenus.

Aqua maris quia sapida habet odorẽ.

Mare Caspium cũ Oceano non misceri.

netur, esse mare per se, nec vllo modo misceri cum Oceano, aut alio quouis mari. Quod confirmatur etiam ab Aristotele lib. 2. Meteororum cap. primo; cum vndique litoribus obseptum sit. Neque dici potest, per sinus occultos accipere aquam ab Oceano, quia huiusmodi aquam scaturientem, qui id mare incolunt, aliquando deprehendissent: quod videtur aduersari Salomoni in initio libri Ecclesiastes, dicenti; Aquas omnes ad vnum locum, vnde exeunt, confluere, scilicet, ad vnum mare. Sed sensus illorum verborum est, quod sicuti Deus vnicuique rei propriam virtutem, & magnitudinem tribuit, ita & modum, quo seruetur. fluit, inquit Salomon, assidue aqua in mare, nec tamen mare redundat, nec suam molem excedit Oceanus: elementaque inuicem mutantur, seruata semper sui ipsorum naturali virtute, & magnitudine, & sic recte Vniuersum est constitutum. Et notat etiam Plinius libro secundo Naturalis historiæ, alia maria, quo magis, vel minus distant ab Oceano, eo magis, vel minus fluere, & refluere. Et ideo Scoticum aperte fluere, refluereque, Mediterraneum similiter huic obnoxium esse mutationi; sed cum decurrat iuxta Galliam, Italiam, Græciam, & Aegyptum, non ita manifeste variari. Adriaticum vero bis quolibet die naturali fluere, & deinde refluere. Hoc ille. Nos ad cætera explicanda, si libet, pergamus. *Et dixit Deus. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum facientem fructum iuxta genus suum, cuius semen sit in semetipso super terram.* Terra aquis detecta, & patefacta, herbis virentibus, atque fructiferis arboribus induta apparuit, & singulis vim, seminalemque quandam virtutem Deus indidit, qua à terra & vitam, & perpetuam in specie sua conseruationem haurirent. Vnde constat plantarum productionem hac tertia die actu factam esse, non autem terram produxisse, idest, vim, atque virtutem producendi accepisse, vt sentire videtur D. August. lib. 5. de Genesi ad lit. cap. 4. sub ipsum initium; qui mouetur auctoritate diuinæ Scripturæ, Geneseos cap. 2. dicentis. *Et omne virgultum agri, antequam orietur in terra.* Ergo antequam nasceretur in terra, in causis suis factum est: Moses enim ait, hac tertia die omnes herbas, & arborum species à Deo fuisse productas, prima enim specierum institutio ad sex dierum opera pertinet. *Et facientem semen*, vt scilicet deinceps ex similibus similia emergerent: quod ad rerum administrationem spectat. Deus enim res conditas propagatione administrando, vsque modo opera efficit. Et hoc Scriptura significat illis verbis, *Antequam orirentur in terra.* idest, prima herbarum, & arborum genera, non de semine, sed de terra prodiisse, quia terra ad

Aqua ad infinitũ fluit in mari, nec tamẽ mare redditur mai⁹, alioqui omnia aquis subĳcerentur. Plinius.

Plantarũ productionem tertia die actu fuisse factã contra Diuũ August.

terra ad

terra ad vnum Conditoris iussum, herbis, & arboribus culta, & munita apparuit. Sed de plantis, & arboribus in sequenti, quando ita vultis.

Lectio Decimaseptima.

PRAECEPIT Deus, & statim terra herbis, arboribusque instructa apparuit, quæ arbores, poma generis sui tulerunt, ac semina. Oportebat siquidem, vt rerum formæ ex imperio primo manarent, & herbæ, & plantæ in seipsis semen haberent, quod plane ad propagandum pertinuit, neque enim plantæ ex terra propagationem, & incrementum haurire possunt, alioqui frustra fuisset adhibitum semen. Obseruate plantas habere folia ad tegendum pericarpium, quod fructum significat, & fructus proprie est semẽ, vel illud, quod semen obtegit, vt cortex in nucibus, radices autem in plantis esse, vt os in animalibus, his enim vtrisque trahitur alimentum. Sed vt melius vobis operam nauem, dicam priore loco breuissime de animalibus, vt his cognitis, facilius, quæ de plantis dicere institui, cognoscatis. D. Thomas in sua Summa, prima parte Summæ, quæst. 71. art. primo in responsione ad primum argumentum notat contra Auicennam, naturam progredi ad suos effectus per media determinata, & propterea, quæ naturaliter fiunt ex semine, non posse naturaliter fieri ex putri. Et primo Sentent. distinct. 10. quæst. 5. loquens de distinctione personarum Sanctissimæ Trinitatis, dicebat, processionem per spirationem, & processionem per generationem non posse constituere vnam, & eandem personam, quia vnius rei non potest esse nisi vnus modus originis: ideo quę fiunt ab arte, specie differre ab his, quæ fiunt à natura, & similiter quæ fiunt per putredinem specie differre ab his, quæ fiunt per semen. Idemque, quod est æque perfectum, non posse habere duplex genus originis. Quod si fuerit aliqua ex parte orbatum, nihil prohibet, quin habeat duplicem modum originis, vnum tradentem perfectionẽ, alium diminutionem. Et quia in diuinis nefas est fingere imperfectionem, cum perfectum non possit habere imperfectionem, nõ possumus dicere vnam personam constitui per duas generationes, per spirationem scilicet, & generationem. Et hoc est, quod sibi voluit D. Thomas loco, quem recens dixi. Illud obseruabitis, hanc fuisse Philosophi sententiam, quatenus spectat ad animalia, non

Pericarpiũ à Teophrasto dicitur caro.

D. Thomas.

Animalia perfectiora nō possunt generari ex putri.

non omnia, quæ fiunt ex semine, posse restaurari ex putri, vt animantia perfectiora. Ipsum consuletis multis in locis, & præsertim sectione 10. problem. 64. itidem alijs locis problematum, & 7. Metaph. particula 23. nam dicit quædam fieri ex semine, & quę dam sine semine. dicit quædam, non omnia vniuersaliter, quia imperfectiora possunt generari ex semine, & ex putri. Et similiter lib. 5. de Historia animal. cap. primo propemodum in initio, postquam dixit aliquã fieri ex semine, & aliqua absque semine, subdit hæc verba. *Illa, quæ non possunt aliter procreari, quam ex cognati semine, ea per coitum solum fiunt.* quare supponit Aristot. esse quędã, quæ fieri nequeunt, nisi ex semine sui cognati. Et hoc est certum.

QVAESTIO, An genita ex semine, & putri, sint eiusdem speciei.

Sed quæstio est, quæ ex semine, & ex putri generantur, sint eiusdem speciei necne, & vt pauca e plurimis dicamus; puto ego esse animantia diuersæ speciei hac ratione, quia virtutes cœlestes cum semine possunt quid amplius, quam sine semine. Sed quod nam illud erit? non tempus hoc gerendi, non quantitas, quia hæc determinata sunt à natura, ergo alteratio, & qualitas. Et sic materia elaborata per semen, erit melius disposita, quam sine semine, vt autem se habet materia ad materiam, ita forma ad formam, & effectus ad effectum; quare erunt diuersi effectus. Sed Ioannes Scotus, qui falso putat, sed tamen putat, genita ex putri esse eiusdem speciei cum genitis ex semine, inimicissime obijcit primo Senten. distinctione 2. quæstio. 7. habent eandem formam, eandem figuram, easdem operationes, & accidentia, cur igitur non erunt eiusdem speciei? Ex aduerso Auerroes lib. 8. de Physica auscult. commen. 47. existimat esse æquiuoce talia. Ego vero mediam quãdam viam secans, dico non esse æquiuoce talia, quia non simpliciter differunt in forma, vt homo verus, & pictus, qui dicũtur æquiuoce homines; sed quamuis conueniant in forma, quia tamen illam formam coniunctam habent cum materia adeo imperfecta, vt non possint propagare perfectam sobolem, hoc modo dicuntur æquiuoce talia, vt Aristoteles ipse nos docet primo de Generat. animal. cap. primo his verbis. Si enim, inquit, generarent, *vel generarent idem eiusdem generis*, idest æque perfectum, *sed oportuisset etiam ortum primorum parentum fuisse talem;* , idest æque perfectum, & completum, non defectiuum. At est defectiuus, quia constitutus ex putri materia; ergo non potest producere quid perfectũ. Quare si generabit, generabit adhuc magis deficiens, & diuersi generis, idest, imperfecti, & si in generatione procederent, sequeretur imperfectius ad infinitum, vnde tandem veniendum esset ad aliquid, quod non erit nec mas, nec femina. Hæc Arist. En ratio, en

Scotus.

causa,

causa, cur non sint eiusdem speciei, quia non possunt propagare perfectam sobolem, nec exercere easdē operationes. Quod siquis vestrum obijciat: virtus superior potest quicquid inferior, & perfectiori modo, media enim, quæ agunt, pendent à superioribus: quare si inferiora per semen, superiora sine semine producere poterunt. Negatur cōsequentia. Aliud enim est dicere, quod possint, & aliud quod immediate possint. Virtutes cœlestes superiores possunt, non tamen sequitur, quod immediate possint, idest, sine causis proximis. Veluti faber lignarius potest, & melius quam serra secare lignum, non tamen secabit sine serra. Sed de his hactenus, & nimis fortasse multa. Ergo necessarium est semen, & quod dictum est de animalibus, idem quoque dicendum est de plantis. Plantæ enim, vt animalia ex semine, & ex putri generantur. Nec admodum refert, vbi plantæ semen habeant, vtrum in stipite, an in fructu, an in radice, vt scriptum reliquit D. Basilius Homilia quarta in Hexameron. Et notat etiam Theophrastus libro primo de Causis plantarum, cap. 3. quasdam esse plantas, quarum surculi in terram defossi seruantur, qui cum plurimum habeant humoris viscosi, in eo humore vim, & facultatem restaurandi seruant, nec à calore ambiente læduntur. Et alias esse plantas, quæ quo magis senescunt, eo arescunt magis, & quarum humor facile soluitur in ligno, & in surculis: & has plantas fieri non posse, nisi habeant radices. Nec desunt, qui dicant, eas partes plantarū dumtaxat seruari, in quibus inest medulla, quæ proportione respondet semini, & in qua est virtus animæ partitionis expers, quod tamen vniuerse verum non esse constat. Rustici enim perticas salignas findunt per longum, & medullam corrumpunt, quas tamen videmus germinare, & producere virgulta: quamuis non longo tempore seruentur, emittunt tamen radices, earumque ope nutriuntur. Quare existimo, vim vegetandi esse in ipso ligno, & omnes partes plantarum habere animam, sed aliquas ita, vt tamen seruari, & viuere non possint. Huius rei causam affert Aristot. in libro, quem inscripsit de Incessu animal. quoniam in plantis non est tanta diuersitas, quanta in metallis, quin attrahere possint alimentum, & effici plantæ, adeo vt planta sit vna actu, & potētia plures. Habent enim plantæ, quæ vocant organa potentia, quæque fiunt in actu. At metallorum longe alia natura est, cum sint maxime diuersa. Ne insecta quidem, quia maiore opera egent quam plantæ, possunt in seipsis reficere organa. Sed quæret quispiam. An sicut in plantis, quæ actu vnum sunt, si diuidantur, fieri possunt plura: ita è contrario, ex multis fieri possit vnum, vt in incisione. Respon-

Obiectio. *D. Basil.* *Teophrastus.*

M detur

detur ex Theophrasto, re vera non fieri vnum, quod patet ex fructu, sed esse instar embryonis in vtero matris. Vt enim hic trahit alimentum per venam, quæ est in vmbilico, ita illa ex arbore. Notate deinde ex Aristotele libro secundo, de part. animal. cap. 3. & 10. in plantis non esse partem, per quam excrementa, & inutilia excernantur, quoniam plantæ ex terra cibum præparatum hauriunt, sicut infantes in vtero vtuntur nutrimento elaborato à matre. Sed quia non fit tanta digestio, vt opus non sit distinctione aliqua excrementorum, dicit excrementa transire in folia, flores, & fructus. Nec tacitus hic prætermittam (vt intelligatis, qualis cibi elaboratio plantis conueniat) animalia variè exerceri circa cibum assumptum. Nam primum in minutissimas partes cibum diuidunt, & humori saliuæ in ore miscent, quod Aristotel. non dignatur nomine cōcoctionis, & digestionis, sed præparationem vocat, loco, quem modo dixi, secundo de part. animal. cap. 3. Galenus vero lib. de facultatibus natural. cap. 7. appellat digestionem, sed minorem ea, quæ fit in hepate, venis, & ventre: quia videmus cibum per motum saliuæ mixtum magis immutari, quam si retineatur intra dentes. Addit Galenus triticum motu saliuæ mixtum ocyssime furunculis mederi, & saliuam euacuare scorpiones, & animalia venenosa. quare saliuæ inerit aliqua vis, quæ non est in tritico mixto aquæ. Hæc Galenus, quibus tamen non satis demonstratur mutari cibum in aliam speciem, ita vt dicatur vere digestio. Hæc igitur est prima elaboratio, quæ ore perficitur. Sequitur altera, quæ fit in ventre. Nam omnibus animalibus inest ingluuies, vel nescio quid referens ingluuiem, & in hac excernuntur excrementa. Priori elaboratione carent plantæ: cum enim sint rudes, cibus sumptus è terra illis sufficit, vt humor haustus in ventre matris puero sat est. Sed posterior elaboratio est in plantis ei similis, quæ fit in ventre, & hepate, & in hac fit aliqua segregatio, sed transit in folia, & fructus. Notate postremo ex eodem Arist. in fine libelli de Iuuentute, & Senectute, & in lib. de Expirat. & inspirat. Plantis quoque refrigeratione opus esse; refrigerari autem cum aere tum alimento. Alimenta enim refrigerant, sicut ieiunia calefaciunt. Et iccirco nos monet Aristot. vt ad radices plantarum ponamus vasa aqua plena, vel lapides, vt ex radicibus plantæ refrigerentur.

De varietate plantarum. Hæc de plantis in vniuersum. De varietate autem plantarum, quam ex terra produxit Deus, & quæ nobis, & ceteris animalibus vsui sunt, & non solum ad vescendum, verum etiam aspectui, & odoratui sunt iucundissimæ, nihil mirius Aud. vt Plautino verbo vtar. Et vt non nihil dicam de odore plantarum, Aristot. sect. 12. pro-

12. problem. problemate tertiò, refert obseruatum fuisse à pastoribus quibusdam, qui habitant in campis, quando Iris cœlestis decumbit in aliquam arborem, quæ odorem emittit, tunc illam arborem optime olere. Et quidem Aristot. ipse est dubius, & anceps, an hoc sit verum, & inquit, hoc non posse referri in Iridem per se, si illa obseruatio sit vera, quia Iris est apparentia quædam, contingens ex radijs Solis à nubibus ad oculum; quæ apparentia non potest causare odorem, quia odor est quid reale; sed si hoc sit verum, tribuendũ esse Iridi per accidens. Quia vt sint odores, neque oportet esse minimam siccitatem, neque superfluam humiditatem, sed requiritur, vt sit humiditas tenuis; & propterea notat regiones illas, quæ sunt in Oriente, habere arbores, quæ magis odorẽ spirãt, quam illæ, quæ sitę sunt ad Septentrionem: & inter eas, quæ sũt in Oriente, illas, quæ vergunt ad meridiẽ minus habere odoris, quia in meridie oritur calor consumens odorem, & icciirco Africam, cũ sit arenosa, habere parũ odoris, sed Syriam, & Arabiã plus habere odoris, quia habent humiditatem coniunctã. Et addit Aristot. in eodẽ problemate, regiones, quæ sunt in Septentrione, propter paucam humiditatem, minus esse odoriferas. Et hinc etiam fieri, vt canes venatici melius mane sentiant odorem ferarum, quam quãdo Sol est in meridie, & peruenit vsque ad verticem. Hactenus Aristot. Legetis Theophrastum 6. de Causis plantarum, extremo, & cap. 25. 27. & 28. quibus in locis inquit, quod canes venatici melius mane sentiunt odorem ferarum, quia roris humiditas facile potest exhalare, & afferre odorem, sed in meridie, quia illa humiditas consumitur, minus percipiunt odorem. Et notate præterea ex Aristotele in libello sæpe repetito, de sensu, & sensili, cap. 5. duas esse species odorum. Sunt enim odores ciborum, qui delectationem, & molestiam ferunt per accidens, ratione scilicet nutrimenti. Si enim sit animal famelicum, & sitibundum, delectatur odoribus ciborum, sed si nullo modo cibis indigeat, nihil iucunditatis percipit ex illis odoribus; Quin, vt cibi superfluitas, ita odores ciborum, nauseam mouent. Et tales odores inquit Arist. esse communes omnibus animalibus; quia pertinẽt ad alimentum, quod est commune omnibus animalibus. Hæc igitur est prima species odoris. Secunda species est, quæ delectationem, vel molestiam affert per se, non autem ratione alimenti, vt sunt odores florum, vnguentorum, &c. Et huiusmodi odores, dicit Aristot. esse proprios hominum, & non conuenire alijs animalibus, & causam dicit esse secũdo de part. animal. cap. 7. quia cerebrum in hominibus est valde frigidum, & humidum, & sanguis ille circa cerebrum

Duæ species odorum.

(si ibi aliqua pars sanguinis reperiatur) quia est tenuis, facilè potest frigescere. Vnde isti odores, quia sunt calidi, & sicci, ad cerebrum delati, sunt veluti medicamentum illius frigiditatis. Ergo isti odores sunt gratia sanitatis, quia sunt naturæ calidæ, & confortant cerebrum. cum tamen odores, qui manant ex cibis iucundis, sæpe noceant sanitati, vt odor vini generosi; petit enim caput. Et quamuis in alijs animalibus sit etiam cerebrum, non tamen est adeo magnæ quantitatis, vt in hominibus: homo enim respectu sui corporis habet plus cerebri, quam cętera animalia, & magis frigidi, & maiori etiam abundantis humiditate: destitutus est enim muneribus, præsertim sapientiæ, & prudentiæ, indigetque maxima caliditate proficiscente à corde, & frigiditate à cerebro. Et vt esset aliqua temperies, & cerebrum hominis calefieret, necessariũ fuit aliquod medicamentum illi adhibere per odorem. Alia vero animalia hac temperie nihil indigebant; quare de industria, ac cõsulto factum est, vt soli homines hoc genus odoris perciperent. Nec quemquam commoueat Theophrastus sexto de Causis plantarum cap. 5. in initio, dicens prata bene olere alijs animalibus, vt se alliciant ad Venerem, & delectentur. Et similiter tempore florum, flores obstare, & impedimento esse, quo minus canes venatici percipere possint odores ferarum, quia percipiunt odores florum: ergo non solum ratione nutrimenti, sed etiam alia ratione percipiunt odores. non enim negandum est, animalia percipere odores florum, & excitari ad Venerem, percipere amica, & inimica, sed negatur illa ratio iocundi, & tristis, quia non habent, illam frigiditatem cerebri, quæ est in hominibus. Dixi, illa animalia non percipere hoc genus odoris afferens per se delectationem, vel molestiam, quia etiam nos videmus ea non sentire odores fœtidos, sed versari in illis, nisi sit aliquod lędens temperiem animalis, vt sulfur. Lęduntur enim animalia à fumo sulfuris, vt homines à fumo carbonum: sed hoc contingit per accidens, ex illa scilicet indispositione. Neque etiam vos turbet, quia Aristotel. definit odorem per qualitatem sapidam, sed definitio est vniuersalis, quare odores supponunt simpliciter qualitatem sapidam, & respiciunt nutrimentum. Grati enim odores, licet sint ex illa qualitate sapida, tamen requirunt vlteriorem elaborationem humidi factam à calido, quia humidum magis attenuatur. Ille enim odor, vt solum respicit nutrimentum, esset ingratus, vt quando, exempli gratia, odoramur rosam, vel aliquod vnguentum, sed ex ista maiori elaboratione, relicta priori qualitate, per quam sequitur nutrimentum, induit aliam, quatenus iuuat hominem indigentem aliquo

Non afficiũtur illis odoribus per se.

In l. de sen. & sẽsibi.

Grati odores requirunt elaborationẽ humidi.

auxilio,

auxilio, ob frigiditatem cerebri, & sic euadit odor gratus propter frigiditatem cerebri. Ita vt possimus in his odoribus considerare duplicem habitudinem, alteram, quam habēt ad sapores, alteram ad frigiditatem, & humiditatem cerebri: & hinc prodijt illa noua species odoris, quæ prodest cerebro hominis propter sanitatem. Et hæc hausta sunt ex libello plane aureo Aristotelis de sensu, & sensili, cap. 5. & 2. de part. animal. cap. 7. *In sequenti Schola audietis, An sensorium olfactus locandum sit intra nares, & de vsu cerebri, refrigeret cor nec ne.*

Lectio Decima octaua.

DVAE sunt species, seu mauultis dicere differentiæ odorum. Altera est, cui annexum est esse, vel afferre delectationem, vel molestiam per accidens, ratione scilicet saporum, & alimenti: altera, quæ suapte vi delectationem, vel tristitiam affert: & hoc genus odoris esse proprium hominis dictum est, quale est, quod ex floribus, & rebus huiusmodi odoratis percipimus. Est autem hoc genus odoris hominis proprium, eo quod in spirando attrahitur corpus odoratiuum, quod sui caliditate, & siccitate, cerebro hominis maxime confert. Et quamuis alia animalia inspirantia vtantur hoc eodem organo ad olfactum, non tamen percipiunt voluptatem, vel molestiam ex odore contingentem, quia non indigent hac medella: nō enim habent tantam magnitudinem cerebri, quantam habet homo, vt nos docuit Aristoteles secundo de part. animal. cap. 7. sub initium. Sed vt, quæ hactenus dicta sunt, exacte percipiantur, statui duo inquirere, primum vbi sensorium olfactus positum sit, deinde de vsu cerebri, quid præstat. Ad primam quæstionem quod attinet, Aristoteles plerisque in locis censet sensorium olfactus reperiri intra nares, membranis obtectum, quodque per inspirationem detegitur, vnde odores percipiuntur. Neque Hippocrates visus est alienus ab hac sententia: dicit enim in lib. de Carnibus, cerebrum existens humidum, attrahere ad se odores siccos, & remittere odores ad concauitates narium, vbi nullum os, nulla caro potest odores impedire, sed adesse solum tunicam quandam, mollem, & hanc percuti ab odoribus. Et quibus animalibus narium concauitates siccæ sunt, ea optime odorari. Quare etiam Hippocrates visus est sensorium olfactus collocauisse intra nares. Ex ad-

uerso Galenus in libello de Sensorio olfactus, & 8. de Vsu partiũ; & 7. de Placitis Hippocr. & Plat. & in tertio de locis affectis, extremo, negat hoc sensorium esse intra nares, sed posuit ipsum in anteriori parte cerebri, in qua substantia cerebri est magis rara, & per consequens magis idonea ad recipiendos odores. Et quod possint odores deferri ad hanc partem cerebri, ostendit Galenus, quia inde fluunt spiritus crassiores, vt in sternutamẽtis, ergo multo magis tenuiores, & leuiores possunt eo deduci. Deinde videmus ex aliquibus odoribus cerebrum confortari, ex alijs vero lędi, & grauari, quod argumento esse potest, odores attingere illam partem cerebri. Et Conciliator etiam differentia 45. roborat hãc opinionem Galeni hac ratione; quia si illa pars cerebri non sit male affecta, odor percipitur, alioqui si sit lęsa, lęditur etiam perceptio odoris, etiam si nares sint porosæ: ergo non in naribus, sed in anteriori cerebri parte sensorium olfactus locandum esse inquit, scilicet iuxta illas partes, quæ vulgo carunculæ mamillares dici solent. Hęc illi, sed falluntur. Neque enim negandum est, Auditores, quin odores possint per nares attingere cerebrum; nam odores confortant cerebrum, vt dictum est; sed non fit ex hoc, quod sensorium olfactus sit constituendum in ea parte cerebri. Et Auerroes secundo colliget cap. 17. vsus est principio ad hoc probandum ab ipso Galeno concesso, quia certum est per os ad illam partem cerebrĩ patere aditus, adeo vt possint etiam occlusis naribus spiritus eo deduci: sed si sensorium olfactus esset in ea parte cerebri, sequeretur etiam occlusis naribus, dum attrahimus spiritum, nos posse odores percipere, quod tamen est falsum. Et additur ratio, quam Auerroes dicit esse Auenpazar, quia experimur, cum habemus in stomacho aliquod exhalabile (vt cum comedimus cæpas, &c. nondum est facta perfecta digestio) nos percipere odores, qui deferuntur per vias, per quas possunt deduci ad olfactum, quamuis sit os occlusum, dummodo nares pateant. Addite etiam aliud experimentum, cuius meminit Aristot. secundo de Gener. animal. cap. 5. & Hippocr. in quinta par. aphorism. 60. vt si sit mulier aliqua, quæ non concipiat, & volumus experiri, vtrum sit apta ad cõcipiendum, nos monent adhibendam esse suffitionem in partibus inferioribus, & si odores percipit, eam inquiunt esse aptam ad concipiendum, sed si venter sit occlusus, ita vt odorẽ percipere nõ possit, non esse idoneam. Quare odor per totum corpus permeat, & ad sensorium olfactus vsque peruenit. Ergo experimur occlusis naribus nos non posse odores percipere: & quamuis odores deferantur ad illam partem cerebri, quam dicit Galenus, non tamen

Anterior pars cerebri vaporosa.

men

men sentiuntur, nisi intra nares. Neque ratio Conciliatoris aliquid probat, quia læsa illa parte cerebri, tanquam necessaria ad olfactum, læditur etiam sensus, non tamen sequitur sensorium olfactus in illa parte cerebri necessario reperiri. Veluti etiam læsio in parte visiua affert lęsionem in visu. Nerui enim illi maxime conferunt ad visionem. Et cum addit Conciliator, porosis naribus existentibus non impediri odores, hoc est falsum, si porositas sit tāta, vt ad eam partem perueniat, in qua cōstituitur sensorium olfactus. Quamobrem nihil video causæ, cur sensorium olfactus nō sit ponendum in ea parte, in qua positum fuit ab Aristotele, idest intra nares, coopertum membranulis. Sunt aliæ rationes Galeni, quas referre nihil necesse est, neque enim mihi imposita est prouincia, vt fusius, & accuratius de hac re agere debeam. Ad secundam quæstionem, quid præstet cerebrum, iam dixi ex Aristotele vsum cerebri esse, vt temperet, & refrigeret calorem cordis. Sed Galenus octauo de vsu. part. acriter inquirit in opinionem Aristotelis. Inquit enim, si hoc dicatur, naturam primum in hoc errasse, collocando cerebrum in loco tam remoto a corde, quia oportuit locari prope cor, vel saltem in thorace. Et cur posuit in cerebro sensus, si cerebrum datum est, vt solum refrigeret? Verum, inquit Galenus, demus naturam cœcutire, non tamen tantum debuit cœcutire, vt posuerit tot obstacula impedientia, ne frigiditas cerebri ad cor veniret. Nam cerebrum muniuit ossibus capitis, duris admodum, cor vero thorace; & cur etiam natura interposuit collū, per quod cerebrum adhuc magis elongatur à corde, quodque habet etiam ossa? & multo minus poni debuit in animalibus, quæ suapte natura calida sunt, vt sunt animalia, quæ habent dentes serratos, vt canes, & lupi: in his enim cerebrum est frigidissimum. In auibus multo minus, nam habent collum longum, & consequenter afferens maximam distantiam ab ipso corde: ita vt in aliquibus calcaneus sit magis proximus cordi, quam cerebrum, & in homine etiam. Nam partes illæ inferiores sunt membranosæ, non osseæ, per quas calor cordis facile defertur ad illas partes. Et si consideremus partes superiores in homine, videmus illas impediri propter ossa, & iccirco frigiditas cerebri minus potest ptingere ad cor, quam virtus cordis ad illas partes deferri. quare etiam in homine ipso, calcaneus poterit magis frigefacere cor, quam cerebrum, cum non sint tot impedimenta. Neque dicendū est, calcaneum posse minus frigefacere, quam cerebrum, cum cerebrum etiam calorem mixtum habeat, calcaneus vero hoc destitutus sit. Præterea obijcit Aristoteli, quia cum Aristoteles ipse sit auctor

Galen. 8. de vsu part. c. 2. & 3.

huius propositionis, quod qui contradicit sensui, non eget ratione, sed pęna sensus: si tamen ex vna parte sensu tangamus cerebrum, ex alia vero parte aerem, comperiemus, maiorem refrigerationem esse in aere, quam in cerebro. nam quando caput est vulneratum, medici curant, vt defendant ipsum ab aere ambiente, ne infrigidetur. Quare si adest aer cerebro frigidior, quid opus est cerebro, vt frigefaciat? Et cur non dicimus potius, cerebrum calefieri à corde, quam cor frigefieri à cerebro; cum caloris officium, & munus sit ascendere? Ad extremum obijcit Galenus, quia pauca admodum quantitas est nerui, & virtutis prodeuntis à cerebro ad cor: ex quo cognoscitur, paruam virtutem transferri à cerebro ad cor. Ex aduerso sunt nerui magni, qui transferuntur ad sensoria, & iccirco oporteret sensoria magis refrigerari à cerebro, quam cor. Nisi forte existimemus, inquit Galenus, cerebrum esse instar cuiusdam monstri, vt possit per paruas has deductiones frigefacere cor, & non possit, quæ sunt viciniora, & maioris virtutis, quod tamen est falsum. Hæ igitur sunt rationes Galeni, quibus reprehendit, & damnat Aristotelem: quas quidem esse Galeni mihi nūquam persuadere potuissem, nisi eius verba legissem. longe enim aberrat à scopo optimus sagittarius, & eas rōnes affert, quę nobis pili non sunt faciendæ. Putat siquidem Galenus, cum Aristoteles inquit, cerebrum datum esse refrigerandi gratia, hanc refrigerationem ita accipiendam esse, quasi substantiam cordis refrigeret, ita vt hæc alteratio facta à cerebro, pertineat ad substantiam cordis: & iccirco arguit, quod natura non debuit tam longe locare cerebrum à corde, neque esse interiecta tot obstacula, ossa, collum: & calcaneum magis debere refrigerare cor, quam cerebrum. Quæ omnia facile corruunt: nam substantia cordis, & ipsa temperies longe diuersa est, refrigerationemque dicit Aristoteles esse sanguinis arterialis per arterias deducti ad cerebrum: hic enim sanguis, qui erat feruens, & calidus, & ex consequenti non vsquequaque aptus sensationi, redditur habilis ad sensationem, quia obtunditur eius calor aliqua ex parte frigiditate cerebri. Deinde Galenus confundit refrigerationem, quæ fit per inspirationem aeris, contingentem cordi, cū ea, quæ a cerebro proficiscitur. Refrigeratur quidem cor per inspirationem naturalem aeris, ne suffocetur, vt scilicet pellantur illi halitus fuliginosi à corde: sed non est illa temperies, quæ est necessaria propter sensus. Et longe alia Aud. requiritur mensura caloris, vt fiat nutrimentum, & alia, vt sensus suas operationes exercere possit. Immo vero ex illa vētilatione calor seruatur, vt cibum digerere, & concoquere possit. Et quamuis

2. de par. anima. c. 7. & 10. 4. de par. cap. 10.

Cor per inspirationem naturalem refrigeratur, ne suffocetur.

Calor alia mēsura nutrit, alia exercet operationes.

cerebrum

cerebrum virtute externa frigefiat, vel calefiat, non tamen fit, quin propria natura sit frigidum, & humidum. Præterea cum addit Galenus, cur dicat Aristoteles cerebrum frigefacere cor, & non magis dicat contra, cor calefacere cerebrum? Non est hoc negatum ab Aristotele, nouit enim agentia, dum agunt re pati, immo legetis apud Aristotelem quarto de part. animal. cap. 10. sanguinem, qui est circa cerebrum, reddi temperatum ad calefaciendum cerebrum. Et neque illud, quod postremo obijcit Galenus, euertit opinionem Aristoteli, cerebrum debere prius frigefacere propinquiora. Medici enim existimant, generationem spirituum primo fieri in cerebro, & spiritus, qui à corde proficiscuntur ad cerebrũ, habere potius rationem materiæ, quã formæ, & deinde his elaboratis, induere aliam naturam, & primam originem esse in cerebro. Aristoteles vero it in alia omnia, munus quidem, & officium cerebri esse, afferre hanc temperiem, sed à corde veluti à fonte, & origine manare omnes vitæ operationes, nutritionem, motum, & sensum. Neque enim frigiditati tribuitur actio, sed calori, & frigiditas concurrit secundario ad temperandum calorem. Ad institutum nostrum redeundum est, ne extra scientiam, quam profiteor, late vagari videar. Igitur vsus cerebri est, vt temperet, & refrigeret calorem cordis. Calor enim cordis recipit à frigiditate cerebri aliquam temperiem, vt sua opera agere possit. Frigiditati autem cerebri grati odores medentur; sunt enim calidi, & sicci. Et hæc quidem est vna vtilitas, quam habemus ex tanta diuersitate herbarum, florum, arborum, à Deo producta. Sunt etiam alia ingentia beneficia, & vtilitates, & præsertim medicamentorum, quas referre nihil est opus, & de quibus medici accuratissime, & exactissime pertractant. Solum hic animaduertite, si libet, discrimen cibi, veneni, & medicamenti. Cibus enim habet vnde possit conuerti in naturam. Non enim est contrarius contrarietate extrema, sed media, quia seruat naturam symbolam, & aliquo modo conuenientem cum eo, quod nutritur. Sed venenum superat naturam, calorem scilicet naturalem: medicamentum vero superatur à calore naturali. Existimo enim, motum factum à medicamentis fieri alteratione quadam. Medicamenta enim habent affinitatem cum humore tollendo. Et quia inter habentia similitudinem facilior est transitus, & motus, iccirco etiam medicamenta per se primo, & facillime agunt cum illo humore, cum quo habent aliquid symboli, ex quo contingit, quod humores illi alterati à medicamentis, suscipientesque aliam dispositionem, quam prius haberent, separentur ab alijs humoribus, adiuuante ad hoc calore na-

Quarto Meteororum, frigiditas nõ ingreditur motus natura.

Discrimen cibi, veneni, et medicamenti.

Motum factum à medicamentis fieri alteratione.

Inquit Galenus scamoneã in certa mensura exhibitã corpori, educere bilẽ, in maiori vero copia, alios humores, & idcirco per se primo respicere bilẽ, alios vero humores per accidens, quod ait bilẽ respicit, est rõne similitudinis, quare ratione similitudinis attrahit.

turali, cuius officium est congregare homogenea. Et ita fit, vt humores illi vniantur cum medicamentis, & segregentur ab alijs humoribus: quæ est quædam digestio ipsorum humorum. Et quia medicamenta repugnant naturæ, dum alterant humores, illis cõmunicant hanc qualitatem repugnantem naturæ. Ex qua repugnantia, natura irritata expellit, & medicamenta, & humores similes illis medicamentis. De hac re ita sentio Aud. Non quia in medicamentis sit vere attractio, ita vt medicamenta ratione similitudinis vere attrahant humores, sicuti legitur apud Galenum plerisque in locis lib. primo de Facultat. natural. cap. 14. & lib. 7 de simplicium medicamentorum facultate cap. 24. & lib. quinto eiusdem operis cap. 17. Sed potius est alteratio quędam; medicamenta enim alterandi humores vi pollent; ex qua alteratione sequitur & segregatio humorum, & irritatio naturæ ad reijciendos hos humores, vt testatum reliquit Auerroes, qui vobis legendus est sexto colliget, cap. 22. Sed hæc sunt alius negotij. Sed quid dicendum de cicuta, helleboro, mandragora, & huiusmodi? quæ herbæ hominibus noxiæ sunt, atque lethales? Scio plerosque non vulgaris doctrinæ viros existimare, eas non nisi post peccatum Adæ emersisse. Et D. Augustinus idem sentit de spinis, & tribulis, scilicet, à peccato dumtaxat esse ortas, lib. primo de Genesi contra Manicheos, cap. 13. Alij vero censuerunt, ante peccatum fuisse creatas spinas, non quia pœnam homini aliquam ingererent, pœnam enim culpam anteire necessum est, sed vt animalium vsui inseruirent, quæ animalia sunt propter hominem. Turdi enim helleboro victitant, & coturnices napello, quæ solent hominibus esse venena. Quod autem quidam dixerunt, etiam homines veneno ali, credo esse falsum: pharmaca enim, & venena, non possunt à calore naturali transmutari. Quod vero attinet ad spinas, & tribulos, etiam ante peccatum fuerunt productæ spinæ, sed non erant Adamo noxię, vt post peccatum; & propterea dum hominem alloqueretur Deus, & terræ malediceret, non dixit; terra spinas, & tribulos germinabit, sed germinabit tibi, hoc est, in perniciem tuam, & laborem. Terra enim culta ab homine, si non peccasset Adam, nihil infructuosum, nedum perniciosum ei tulisset.

Cicuta, planta.
Mãdragora herba, quæ frigefacit vsq; ad interitũ.
August.
Napellus planta.
Veneno non nutrimur, sed interficimur.

Qui volunt in autumno mundum fuisse conditum, ex hoc loco argumentantur. Quia in autumno fructus in arboribus maturi, perfectique sunt, non autem verno tempore. Sed hoc nihil officit. Immo ex hoc loco D. Ambrosius contrariam elicit sententiam, lib. primo sui Exameron, cap. 4. quia iussu, & imperio Dei, terra germinare cępit herbam virentem, quod non alio, quam veris tempore

Argumẽta, quæ

pore fieri videmus. Secundo obijciunt, quia si verno tempore arbores fructus tulissent, tunc temporis oportuisset ex arboribus fructus colligere, vt postea esset locus in autumno fructibus maturandis. Toto enim anni tempore plantæ in autumno fructus præparant ad maturitatem: quare si tempore veris arbores fructus maturos habuissent, nulli deinceps in autumno potuissent esse fructus in arboribus. Sed neque hoc est efficax, quia diuersa sunt climata, & in locis calidis, & humidis, præsertim in Syria, quæ Mesopotamiam continet, vbi primum hominem creditur habitasse, vere arbores fructus habebant. Si enim alibi erat ver, vel hyems, ibi erat autumnus. Et productæ fuerunt à Deo arbores non vbique terrarum pomis onustæ, sed prout postulabat cuiusque regionis tempus, scilicet vel cum folijs tantum, vel fructibus, vel floribus, vel etiam sine his omnibus, vt postea suo tempore, & modo, similes producerent. Tertio, & postremo obijciunt. Exitus, & reditus anni fit in autumno, Exodi cap. 23. Vbi iussi sunt Hebræi festum tabernaculorum, quod mense septimo agebatur, idest, in autumno celebrare in exitu anni, quando de agris congregatæ erant fruges. Et cap. 34. eiusdem libri iubentur eandem solemnitatem agere in primitijs frugum messis triticeæ, & quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. Exitus, & reditus anni est in autumno, ergo in autumno mundus erit conditus. Sed, me iudice, longe alia est sententia verborum Mosis. Autumnum enim dicit esse exordium, & finem anni, non simpliciter, sed respectu frugum terræ. Et requies anni terræ incipit ab autumno, Leuitici 25. Firmum ergo, ac bene solidum sit hoc fundamentum, mundum verno tempore esse factum. Cur autem Moses noster de lapidibus quoque, & metallis non meminerit, rationem reddit D. Thomas prima parte Summæ, quæstione 69. artic. secundo, quia Moses ea solum explicat, quæ vnicuique sunt obuia, & manifesta; metalla vero habent generationem occultam, cum in terræ visceribus generentur. Et addit præterea, non habent manifestam distinctionem a terra, sed veluti terræ species videntur, & iccirco tanquam illius partes accipi debent. Quæri potest, metalla, & lapides, cum semen non afferant, quomodo commendent se æternitati? Quidam Philosophi leuissimis causis adducti aiunt, etiam inanimatis corporibus hoc conuenire, vt generent sibi simile, secundum mensuram ipsis accommodatam: nam etiam generatio non æque conuenit omnibus animalibus. Deinde dicunt, virtutem generandi non competere lapidi, aut particulari metallo, sed toti vniuerso, vt partibus animalis non competit, sed animali.

probant mundum in autumno fuisse côditum.

Exodi 23

Leuitici 25.

Comparant, & contendunt inter se partes lapidis cum partibus animalis, & vniuersa inanimata cum vniuerso animali. Et vt in animalibus si perit portio carnis, illa reficitur, ita etiam fieri inquiunt in lapidibus. Omnia præpostere. primum peruerse tribuunt inanimatis corporibus principium generandi sibi simile. maximum enim est discrimen, habere in se ipsis principium generandi, & posse producere, quale ipsum. Inanimata corpora alterant materiam, sed non habent in se ipsis principium generandi. Et quando conferunt, & contendunt inter se partem lapidis, seu metalli, & partem animalis, & totum inanimatum cum toto animato, quod vt totum animatum generat, ita & totum inanimatum: videte peccatum plusquam puerile. Verum est, conuenire toti animato generare per partes, quia est organicum: sed metalla, & lapides sunt similaria, in quibus est eadem ratio totius, & partium. Et in his, quod conuenit toti, conuenit parti, modo habeat subsistentiam. Quod demum inquiunt de resarcitione carnis, non recte dicitur. In animalibus enim aliquid perit, vnde fit resarcitio; & hoc quia postulant certas partes, & mensuras, sine quibus esse non possunt: at similaria nihil causæ habent, vt resarciantur, quia sunt indeterminata, sed semper agunt, quando datur facultas agendi in his, quæ illis subijciuntur. Sed hæc missa sint. Dictum est de primo, & secundo opere creationis, & distinctionis, restat tertium opus ornatus explicandum.

Lectio Decima nona.

OPVS ORNATVS QVARTAE DIEI. Habita die tertia Quadragesima.

FIANT *luminaria in firmamento cæli.* Redimus ad exercitationes nostras, longo sane interuallo prætermissas. Neque mihi admonendi estis Auditores, vt quæ dicenda sunt, attente audiatis, cum aures ieiunas, & sitientes, vt ita dicam, afferatis. Recordamini, quod creata ab exordio mundi rerum corporearum materia duo subinde ordines successerunt, quorum alterum distinctionis, alterum ornatus ordinem Theologi nostri appellant. Prior ordo fuit, quia cœlis, & elementis, rudibus quidem, ac indistinctis primum species, ac distinctio tributa est, creata scilicet Solis lux, quæ tenebras pelleret, & diem adduceret; pars aquarum in aereos tractus diffusa, residuaque aquarum copia in vnum locum coacta; terræ patefactæ, montes, & campi vestiti floribus, herbis, arboribus. Hæc tribus

diebus

diebus sunt facta. Et dum infra Solem hæc agebantur, non cessauit idem sapientissimus opifex, & fabricator mundi Deus aliud opus moliri, exornandi scilicet ea, quæ primo opere formauerat, quod luminum, stellarumque infinito fere numero absoluitur. Sed pergrauis est controuersia, num hac quarta die sydera condita sint, sicuti verba sonant: Nam inquit Moses iussisse Deum fieri luminaria, & stellas in firmamento cœli, atque ita factum esse: Vel potius determinatæ sint virtutes syderibus antea creatis ad particulares aliquos effectus gignendos. Neque enim credendum est, dum in terra herbæ, & plantæ nasci iussæ sunt, cœlum Luna, & syderibus caruisse. Et licet alias dixerim, lucem primo die conditam, fuisse lucem Solis, nunc tamen addo his, quæ dixi, lucem illam secundum vsum, & officium, non solum fuisse Solis, sed etiam Lunæ. Ea enim lux facta est, quę distingueret diem à nocte. Ad quę autem pertineret hæc distinctio, expressum est in hoc opere quartæ diei, asserente diuina Scriptura, Solem esse factum, vt præesset diei, & Lunam nocti, quia hæc principem locum obtinent inter sydera, quamuis etiam cætera sydera fulgeant. Ergo simul ambo, Sol, & Luna, prima die fuerunt producta, & de hoc non potest esse difficultas. Verum quo tempore, quoue die stellæ creatæ sint, ex diuinis Scripturis quis dicere non potest. Nam si dicamus hoc quarto die stellas incœpisse, hoc non videtur veritati conueniens, & consentaneum, quia eadem die commemorantur luminaria magna, Sol & Luna, quæ tamen necessario oportuit (ratione iam dicta distinguendi diem à nocte) prius creata fuisse. Nihil prohibet dicere Aud. (vt hunc scrupulum vobis eximam, quantum vires meæ ferunt) ante quartam diem sydera creata fuisse. Hoc vero die influendi facultatem accepisse. Et in hoc multum nos iuuat, quod non amplius opus creationis, neque distinctionis, sed opus ad decorem, & ornatum, vt inquiunt, remanet explicandum. In hoc autem opere describendo, incipit Moses à cœlo, quod sicuti primo in opere distinctionis formatum est, ita primo ornari debuit. Et vt esset integer cœlorum ornatus, non de solis syderibus, (cum quibus etiam planetas intelligere oportet) mentionem fecit, sed etiam de Sole, & Luna, vt tota simul haberetur cœlestium luminum multitudo. Et quoniam ornatus cœlorum potissimum secundum determinatas virtutes inditas corporibus cœlestibus comprehēditur, virtutes autem ex eorum effectis & officijs; iccirco Moses officia, propter quæ luminaria sunt instituta, enumerat, ac recenset, quæ quatuor, vel quinque sunt ad summum. Primum officium est, *vt diuidant diem, ac noctem*, idest, vt Sol diem, & Luna

Cōtrouersia nū sydera hac quarta die condita sint.

Stellæ quo die creatæ sint, nō cōstat ex diuinis Scripturis.

Officia luminarium.

noctem

noctem illustret. Secundum *vt sint in signa* pluuiæ, vel serenitatis; nam & signum pluuiæ sunt Hyades, & nimbosus Orion.

Virgil. in Georg. *Sol quoque & exoriens, & cum se condit in vndas,*
Signa dabit.

Inquit Poeta. Vel *in signa* naturalium motuum præsertim corporeorum, & ab his dependentium, vt serendi, plantandi, & huiusmodi. Ex quo constat naturalē syderum scientiam non modo nō reijci à sacra Scriptura, verum etiam doceri, vt & agricolæ in serendis seminibus, plantandisque arboribus motum lunæ, & planetarum obseruent, & medici in medendo, curandisque corporibus: nam iccirco Deus sydera condidit, vt hominum vtilitati consuleret. Sunt etiam, qui dicunt, hæc quoque intelligi debere de humanis euentibus, qui à libero arbitrio pendent, atque ex hoc loco iudiciariam Astronomiam, & fatum defendere nituntur, de qua re infra erit dicendum. Neque enim hoc conniuentibus oculis præteribo. Tertio addit Moses eadem cœlestia lumina instituta fuisse ad distinguenda tempora. Plerique exponunt per tempora, quattuor anni partes, æstatem, hyemem, ver, & autumnum: sed re vera (vt hic animaduertit Eugubinus) non est hoc tempus, quod à Philosophis mensura motus dici solet. De hoc enim tempore infra loquitur Moses, cum adiungit dies, & annos. Sed hic tempora significant dies statos, & solemnes, quorum præcipui indices sunt Sol, & Luna. Et Luna magis, de qua dicitur Psal. 103. fecit Lunam in tempora. Et cum meminerit de diebus, non enumerat menses, quia voce mensis etiam celebritates significantur. Et apud Græcos, & Hebræos mensis, & Luna eodem nomine exprimuntur, Græce μήνη Hebraice ירח est ergo hoc officium cœlestium luminum, & præsertim Lunæ, sacras celebritates, & festa significare. Quartum eorundem ministerium est, mensurationis dierum, & annorum: diem enim computamus cursu Solis ab Oriente in Occidentem, illam scilicet temporis partem, qua Sol in hemisphęrio nostro, in globo nostro dimidio moram trahit; annum vero cum in id principium, vnde sui cursus initium sumpsit, denuo reuertitur peractis trecentis sexaginta quinque diebus, & sex horis, idest, quadrante vnius diei, quæ pars quater ducta, vnum diem constituit, quem Romani bisextum vocant. Et secundum hunc regressum ad idem principium assignandi sunt nō modo anni solares, sed & lunares, & maiores etiam his, anni superiorum planetarum. Quintum, & postremum ministerium est, *vt luceant in firmamento cæli, & illuminent terram.* Hæc igitur sunt functiones, & officia celestium luminum, à Mose nostro cōmemorata.

Verba

Verba Mosis diligentissime pro virili parte explicuimus: nunc dandum est aliquid auribus eruditis: Mihi dicendum est de cœlo,& de his,quæ à me, quamquam sine vitio prætermitti possunt, dici tamen satius est. Et primum cœli substantia occurrit consideranda. An celum sit incorruptibile, an anima præditum, & an motus cœli post diem iudicij omnino desinet. Cęlum esse incorruptibile,nos docuit Philosophus primo de cęlo,quia neque est graue,neque leue,quod tamen non demonstrat cęlum simpliciter non esse corruptibile,& causam mox suo loco indicabo. Et iccirco secundo cęli part. 4. infert Aristoteles, quia cęlum deorsum non fertur,non esse opus Atlante,qui cęlum sustineat, quemadmodum poetę finxerunt. Quam tamen fabellam non reijcit, immo illam interpretatur in lib. de motu animal. cap. secundo significare omne,quod mouetur,ægere quiescente,& motum cęli circularem niti terra,vt Atlante. Ferunt, Atlantem fuisse Mauritaniæ regem, Promethei fratrem,qui astronomiæ operam dederit,& stellas docuerit,& qui in montem magnum fuerit conuersus,ita vt eius vertice cœlum fulciri videretur. Sed hæc sunt somnia. Illud mihi notabitis,esse vsitatissimum loquendi modum sanctarum Scripturarum,vt cœlum vocent quandoque corruptibile, & quandoque non. Nam secunda Petri, cap.3. legetis. *Adueniet dies Domini, vt fur*, (recito enim eius verba) *in quo cœli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur, terra autem, & quæ cum ipsa sunt, opera exurentur, nouos vero cœlos, & nouam terram secundum promissa ipsius expectamus*. Quod quomodo intelligi debeat, explicauit Esaias cap. tertio inquiens. *Et erit lux Lunæ, sicut lux Solis, & lux Solis septemplicitur, sicut lux septem dierum*. Diminuta namque fuit, inquit Magister Sentent. lux Solis, & Lunæ, aliorumque syderum per peccatum primi hominis. Quantum autem luxit Sol in prima sui conditione ante peccatum, tantum lucebit post iudicium. Et quia post iudicium corpora cęlestia ab omni motu locali cessabunt,à quo motu inferiorum corporum transmutationes promanant,non erunt generationes,& corruptiones. Similiter in aere non erunt impressiones aliquæ, siue aqueæ, siue igneæ, nullæ nubes, nulla fulgura, & vniuersa elementa multo, quam nunc sunt, puriora reddentur. Cœlum ergo (siue loquamur de cœlo æthereo,in quo fixa fuerunt sydera,siue aereo,quod montium altitudinem parum transcendit) est corruptibile penes qualitatem, sed secundum substantiam incorruptibile. Nec quispiam commoueatur,quia lapides,metalla, & omnes species debeant corrumpi,quę ad vniuersi perfectionem pertinere videntur: Vniuersum enim est

Cœlum incorruptibile.

2. Pet. 3.

Esaiæ, 3.

quoddam

quoddam corpus complectens primas partes suas, idest, corpora simplicia, illa vero, vt Græci loquuntur, sunt ἀποτελέσματα euentus, non primæ partes vniuersi. Sed numquid cęlum sit animatum? Empedocles (vt testatum reliquit Aristoteles secundo cęli, particula quinta) existimat, cęlum suapte vi, & natura esse graue, & aptum ad motum deorsum, non cadere autem ob velocitatem motus. Vt in hydria aqua plena, aqua non desluit, dum descendit, quoniam motus velocitas cursum præuenit. Et Empedocli nihil aliud obijcit Philosophus, nisi illa verba, quæ legetis, *tanto tempore?* quasi dicat, absurdum esse, cęlum tanto tempore violenter, & contra naturam fuisse. Et deinde particula sexta refert Platonicorum sententiam, qui dixerunt, hoc contingere propter animam cogentem. Consulite, si libet, Plotinum lib. primo Enneadis secūdę, cap. 3. vbi inquit, *Siquis est, qui metuat ne ignis*, hoc est, cęlum, *ruat, is habet, per quæ confidat, nam animæ circumuolutio præuenit motum naturalem*. Quod tamen destruit dictum Timæi. Plato enim in Timæo inquit, animam à medio ad supremum vsque cęlum habere felicitatem, & beatitatem. Sed si circumuolueret corpus hoc violentia, & præter naturam, esset vita plena negotij, non autem beata, & esset anima peioris vitæ, quam sint aliæ animantium animæ, quæ licet moueant corpora, tamen est habilitas ad motum in corporibus. Et Alexander etiam obijcit, (teste Simplicio) melius fore hanc animam esse sine corpore, quia perpetuo iuncta fuisset ei, quod debet abhorrere. Hæc igitur est vnio violenta, quam Platonici in cęlum inuexerunt.

SECVNDA QVAESTIO. An cœlū sit animatum. Empedocles. Platonici. Plotinus. Alexander.

Aristoteles quidem non posuit in cęlo aliam animam, præter intelligentiam abstractam. Nam 12. Metaph. docet motores corporum cęlestium esse intelligentias, quæ adeo vniuntur corporibus, vt reddant ipsa corpora animata. Et cęlum, quod est organum intelligentiæ, maiori vinculo vnitam habet intelligentiam, quam possint coniungi animæ cum alijs corporibus. Corpus enim animalium non est per se tale, idest, determinatum ad hoc, vt fiat motus, sed eget primo determinante, idest, musculis, & deinde sequitur motus determinatus in corpore: sed cęlum est per se tale, determinatum, vt obediat intelligentiæ, & moueatur. Inter cęlum ergo, & intelligentiam erit nexus arctissimus, & quasi vinculum. Auicennas nono Metaph. cap. secundo, quoniam motus cęli est determinatus ab vno in aliud signum, ab ortu in occasum, & quia ille motus est effectus illius mouentis, ait, motum illum debere esse ab aliquo principio determinato, apto scilicet ita mouere ad hoc, quod non ad aliud. Effectus enim determinati causam determinatam

Auicennas.

minatam habent. Sed intelligentia est principium vniuersale,& mouet per omnia signa: Ergo præter intelligentiam debet attribui corporibus cælestibus anima, quæ particulariter moueat. & hanc animam, inquit, iunctam habere phantasiam, & appetitum. Sed primo dubio procul cœlo non sunt necessarij sensus; Nam sensus sunt necessarij vel ad bene esse, vel ob rectam rationem corporis, vel denique propter scientiam. Primo & secundo modo corpora cœlestia non indigent sensibus, cum neque sint animata, neque habeant contrarium. Nec multo minus, vt cognitionem, & scientiam nanciscantur, quia intelligentia omnia intrinsece cognoscit. Neque tamen dicendum est, cœlestia corpora his virtutibus esse orbata, quia cognitionem multo nobiliorem habent. Non enim dicitur priuatio eius, quod est ignobilius, & imperfectius. Deinde (ne quis fallatur) notate, intelligentiam non esse vniuersalem eo modo, quo genera (exempli gratia) dicuntur vniuersalia, quæ sunt potentia ad hoc, vt per differentias ad diuersas species contrahantur: Nihil minus; quia intelligentia est natura, & causa maxime determinata; operatur enim tali operatione, vt alia operari non possit. Sed si dicatur vniuersalis, causa est, quia est primum mouens, & per primum eius motum omnia pertinentia ad illum motum mouentur; ergo in cœlo alia anima ponenda non erit ab intelligentia, quæ cœlo iungitur, non vt forma informans, vt loquuntur, sed vt forma assistens. Quamuis enim cœlum actu sit, & habeat esse, includit tamen naturalem aptitudinem, & proprietatem ad esse, quod est viuere per intelligentiam. Et vt lumen adeo vnitur diaphano, vt eius ratione diaphanum dicatur splendescere, ac fulgere: ad eundem modum intelligentia ita cœlo inhæret, vt ipsius causa corpus cœleste dicatur animatum, intelligens. Et hoc modo (vt mea fert opinio) cœlum animatum fecit Philosophus, æquiuoce scilicet, cum his inferioribus. Reliqua in sequentibus.

Reijcitur.

Intelligentia quo pacto vniuersalis.

Lectio Vigesima.

SVNT qui existiment cœlum non esse actu, sed esse compositum ex materia, & forma. Et hanc fuisse sententiam Aristotelis. Cuius opinionis fuit D. Thomas, summus æque Philosophus, ac Theologus, prima parte Summæ, quæstione 66. art. secundo, qui vtitur hac ratione: quia quod est actu, vel est actus, vel habens actum: cœlum non est actus, neque enim est intelligentia, sed est habens actum, idest, compositum. Hæc Diuus Thomas, cui assentitur Caietanus, vir acri iudicio præditus. Nam, inquit, substantia diuiditur, ac secatur in materiam, formam, & compositum. Cœlum non est materia, quia materia significat puram potentiam; non est forma, quia non est quod quid erat esse; ergo erit compositum, & compositum ex materia, & forma. Sed hæ rationes ductæ ex nostro modo loquendi, nihil me mouent. Dicimus enim, cœlum habere actum, & esse compositum analogia quadam, quia in cœlo est compositio ex substantia, & accidentibus, motu, lumine, dimensionibus, & sic cœlum dicitur compositum, & materiale, ad differentiam intelligibilium, non autem quia sit compositum ex aliquo potentiali. Quod si quis obijciat, compositum accidentale supponere compositum substantiale; si in cœlo est compositio accidentalis, ergo erit & substantialis. Minime vero; hoc enim neque semper verum est, neque necessarium, quia si sit aliquid, quod sit actu, & non sit compositum, nisi anologia, & per similitudinem, illud potest esse subiectum accidentis: Verum Caietanus longius progreditur. Et quia Arist. 9. Metaph. par. 17. ostendit, in æternis non esse potentiam, quia omnis potentia est potentia cōtradictionis, affert distinctionem potentiæ. Alia enim, inquit, est potentia receptiua solum, sicuti cœlum recipit suum motum, & corpora naturalia suas proprietates; & alia est potentia receptiua, sed cum actione, & passione; & dicit, Aristotelem non negare in cœlo potentiam receptiuam, immo vero putat Caietanus, se posse redigere peruicaces ad fatendum, in cœlo reperiri hanc potentiam receptiuam; Aristoteles enim negat, in cœlo esse potentiam ad motum, & solum dicit, esse potentiam respectu terminorum motus localis 8. Metaph. particula 12. & 12. Metaph. part. 10. & tamen certum est, quod cœlum habet hanc potentiam receptiuam, quia recipit

D. Thomas.

Caietanus.

Reijciuntur.

Obiectio.

Arist. probat, in æternis non esse potentiam.

pit

pit suum motum. Et ad hoc probandum vsus est definitione motus: quia motus est actus entis in potentia. Hæc igitur est potentia receptiua, quæ non negatur. quam ergo potentiam negat Aristoteles? expectabam, vt hic vir doctissimus afferret aliud allatæ distinctionis membrum, scilicet, Aristotelem non negare potentiam receptiuam solum, sed receptiuam cum actione, & passione, sed tamen loco huius, dicit, Aristotelem negare potentiam, vt potentiã. Quæ verba mihi visa sunt subobscura, & callide vsurpata à Caietano ad nos fallendos, & decipiendos. An intelligit Caietanus, Aristotelem negare ab æternis potentiam vt potentiam? idest, secundum communem rationem vtriquе potentiæ. si negat potentiam in communi, ergo negat & receptiuam tantum, & receptiuam cum actione, & passione. Sin dicat Caietanus, Aristotelem negare potentiam secundo modo, vt est cum actione, & passione, ergo Arist. negabit in æternis hanc potentiam, quod cum actione, & passione non recipiant, vt prius sint, & postea operentur; quod quidem esset dignum risu. Cui enim dubium esse potest, æterna hanc potentiam nõ habere, vt prius sint, antequã actũ habeãt? Forte dicet Caie. per. potentiã vt potentiã, se intelligere potentiã, q̃n non hẽt actũ: sed potẽtiam non habere actũ, bifariam intelligi põt. Primum vt quantũ sit ex se, actũ nõ hẽat, sed ille actus naturaliter fit ab alio. Secundo modo, vt non habeat actu actum. Si primo modo loquimur de potẽtia, est eadem cum materia prima; materia enim prima, vt potentia, secundum se dicit meram potentiam: sed si secundo modo loquitur Caietanus, & dicit, Aristotelem negare in æternis esse potentiam vt potentiam, idest, quæ habeat actu actum, sequitur maximũ inconueniens, Aristotelem docere, quod probatione non indiget, & in re apertissima moram trahere, materiam scilicet esse prius potẽtiam, & postea habere actum: probare inquam potẽtiam pręcedere actum, quod probare fuisset superuacaneum, immo contrarium docet Aristoteles actum præcedere potentiam. Et quando Caietanus nititur coarguere, atque refellere proteruos, Aristotelem non negare in cœlo omnem potentiam; non enim potentia receptiua motus negãda est, quia cęlum mouetur, & motus est actus entis in potentia; & licet dicat Aristoteles cœlum esse potentia respectu solum terminorum motus, tamen hæc potentia receptiua non est neganda, quoniam cœlum recipit in se suum motum: ambigue loquitur, & vt aiunt in Scholis, æquiuocationem committit. Nam aliquid recipi in alio bipartito diuiditur. Primo vt res illa recepta sit tamquam proprietas; quæ subiectum sequatur, vt actu est quod Græci vocant συμφυὴς agnatum, & conueniens naturæ recipientis;

Aliquid recipi in aliquo dupliciter.

pientis; & talis potentia receptiua à cęlestibus non excluditur. Certum est enim cęlum recipere motum, figuram, illuminationem; sed hæc recipit vt cognata, & conuenientia naturæ suæ. Et Aristoteles docet motum circularem conuenire cęlo ex sua natura, & vt actu est; sicuti etiam dici solet, compositum recipere suas proprietates, quia proprietates sequuntur compositum, vt actu est; & de tali recipiente, & recepto non est sermo, sed de illis, quorum alterum vicem materiæ habeat, alterum formæ, ita vt res illa in duplicem naturam resoluatur, in materiam, & formam, quæ coeant in vnum, & fiat vnum tantum esse. Et quia Caietanus sæpe vtitur hac potentia, quæ est coniuncta cum actu, non est prætereundum, quomodo accipi debeat. De hac enim meminit Philosophus in secundo de interpret. cap. 3. Distinguebat enim ibi Aristoteles potentiam in ea quæ non dicuntur ad actum, *sunt enim eorum, quæ actu sunt*, & exemplum afferebat, vt hominem possibile est ambulare; nam potentia hæc potest sumi ex subiecto, quod potest ambulare, & non ambulare, & ex actu, quia ambulat, ita vt hæc potentia non sit defixa substantiæ, & talis potentia extenditur etiam ad Deum, & intelligentias. Dicimus enim Deum intelligere, quia potest intelligere, & quia semper actu intelligit. Illa vero potentia, quæ nititur substantiæ purè potentiali, & quæ materia contradictionis dicitur, à cęlestibus excluditur. Et quia D. Thomas, & Caietanus existimant, cęlum esse compositum ex materia, & forma, admittunt potentiā, quæ nititur substantiæ: & hæc ab Aristotele negatur. Sed vtcumque res se se habeat, cęlum sit animæ expers, vel potius animatum; ita vt præter intelligentiam in cęlo sit forma, quæ det esse cęlo, D. Augustinus in medio reliquit lib. 2. super Genesim ad lit. cap. 18. & in Enchiridio, cap. 58. Et quia Christiana veritas (masculum quoddam, & quasi virile, vt ita dicam, philosophādi genus) docet, munus esse quorundam angelorum, vt cęlos moueant, feriaturi aliquādo, cùm omnia requiete perpetua stabilientur: est difficilis questio, quia cęlum est habile ad motum circularem, vt dictum est, vel igitur illa quies cęlo perpetuo post iudicium violenter inerit, vel si fit alia proprietas cęli, non erit eadem substantia. Res est plena difficultatis, vel potius videtur. Ioannes Scotus lib. 4. Sentent. dist. 48. quæstione 2. inquit, Cęlum ad motum circularem neque habere habitudinem naturalem, quæ illum motum expostulet, neque repugnantiam, quia cęlum moueri in orbem, & circulariter non repugnat, & iccirco posse & moueri, & priuari motu circulari absque vlla vi. Quę sententia si ad Lydium lapidem exigatur, eam falsam esse apparebit. Nam etiam ignis mouetur circulariter ex Aristotele

Cœlū propēsum ad motū circularem.

tele primo Meteororum; & quamuis ille motus partim sit circularis, & partim rectus, quia ignis a primo mobili agitatur varijs motibus, ab ortu ad occasum, & partes illius modo sursum, modo deorsum feruntur, vnde fit attritio, & calor; ille tamen motus sursum, & deorsum est per accidens, & per intellectum separari potest, quo separato, motus circularis in igne erit simplex. Quin etiam notabat Auerroes 2. Meteororum, cap. 2. motum circularem in igne nec dici posse esse violentia, alioqui non esset perpetuus, nec secundum naturam, quia non est à principio intrinseco; sed neutro modo se habere, idest, esse motum præter naturam, vt pręter naturam dicit negationem, non autem repugnantiam. Nemo enim ignorat, Arist. 3. Ethicorum cap. item 3. motum violentum ita definire: esse motum factum à principio extrinseco passo nihil conferente. Si enim passum coadiuuaret, esset motus naturalis, non violentus. Et passum esse posse in mera negatione, idest nullam propensionē naturalem habere ad illum motum, quamuis moueri illo motu nō repugnat: vel etiam reluctari, vt terram moueri motu ignis, nedum est consentaneum naturæ terræ, sed repugnat. Ergo igni moueri in orbem, non repugnat quamuis suapte vi tali motu non moueatur. Quare si cęlum similiter ad motum circularem, neque habeat habitudinem naturalem, neque violētam, quid hinc efficitur? Cęlum non esse diuersæ naturæ ab elementis. Non dubito igitur, quin sententia Scoti sit falsa. Dicunt alij, cęlum habere propensionem æque ad quietem, vt ad motum. Sed si cęlum intrinsecam, & naturalem propēsionem habet ad motum, vt semel, & iterum dixi, non pōt ex se naturaliter quiescere; sed si quiescit, quiescit ab alio, & præter naturam. alioqui (quod obijcit Platoni Arist. primo cęli, particula 103.) deueniendum erit ad hoc, vt ponamus, possibile esse aliter se habere, quod impossibile est aliter se habere. Sed vt me intelligentius audiatis, notate Platonicos, ex parte vniuersi duplicem propensionem posuisse, idest, ad corruptionem, & ad perpetuitatem. Legite, si libet, Plotinum primo lib. Ennead. secundæ vbi inquit, mundum ex intrinseca ratione esse incorruptibilem. Non enim frigore lędi, aut calore corrumpi potest, quia est constitutus ex omnibus contrarijs, & idcirco ab aliena natura non posse affici, corrumpique; aliqua tamen ratione posse solui, quatenus scilicet connexum est. Omne enim connexum solui potest. Hæc Platonici; contra quos disputat Arist. quia ponere vniuersum ex propria ratione genitum, & incorruptile, est cōtradictio. Est enim ponere possibile esse aliter se habere, quod non est possibile aliter se habere. non negat autem Arist. vniuersum diuina virtute posse

reddi incorruptibile. Et notate pręterea Arist. primo lib. de Cęlo, part. 15. ex quo loco communiter sumi solet illa propositio, nullum violentum esse perpetuum, hoc non asserere, sed solum *videmus, quæ preter naturam sunt, citissime corrumpi.* Hęc vero propositio non est vniuersalis, quod omnia, quæ pręter naturam sunt, sint facile corruptibilia, sed solum voluit docere absurdum huius connexionis respectu eius, quod propria ratione est perpetuum: non negatur autem ab Arist. posse aliquid pręter naturam esse perpetuum, si ab alia causa seruetur, sed sat illi est, quod dispositio pręter naturam est deficiens, nisi ab extrinseco seruetur. Hoc autem de cælo nullo modo intelligi debet, vt præter naturam, & violenter ei quies inesse possit, & sic à Deo post diem iudicij seruetur, quia illa quies neque erit cælo violenta, neque naturalis, sed supra naturam, communicata scilicet à supremo agente, & si mauultis dicere, à perpetuo agente, quod perpetuo illam conseruabit. Ad hunc enim modum etiam se habituram esse nouam illam rerum dispositionem, quam tunc res naturales consequentur, putat D. Thomas lib. 4. Sent. dist. 48. art. primo, quem auctorem vobis auctor sum, vt consulatis. Et de his hactenus, quæ attinent ad substantiam cæli, sequitur, vt quæramus de quantitate, quot numero sint, tum de qualitate, an sint naturę igneę, & an figura cęli sit sphęrica.

Lectio Vigesimaprima.

De quantitate cæli.

DIxi quam paucissimis poteram, de his, quæ pertinent ad essentiam cæli, sequitur nunc dicendum de quantitate, quot numero sint. Arist. qui sequutus est antiquorum astronomiam, Eudoxi, & Calippi, dicentium omnes orbes esse concentricos, octo dixit esse cælorum subordinatas, & concentricas sphęras, septem planetarum, & octauam stellarum, esseque veluti in horologio, in quo multæ sunt rotæ, ex quibus quædam velocius, quædam tardius mouentur; efficiunt tamen vnum motum tantum: sic in cælo vnus tantum est motus, ad cuius motum mouentur partes ipsius, & dum primum mobile tricies circunuoluitur, Luna semel tantum proprium absoluit orbem. Et licet octaua sphæra in occasum tendat, & planetę in orbem ferantur, quia tamen ille motus circularis lineæ vnitatem habet, secundum quam determinatur, nulla ibi potest esse contrarietas. Et si motui circulari nullus alius motus est contrarius,

vt do-

vt docet Arist. primo lib. de Cælo, multo minus circulares inter se pugnabunt. Sunt ergo octo sphæræ, quarum septem inferiorũ vnaquęque vnum ex planetis obtinet, octaua vero est stellarum. Neque enim audiendi sunt Ptolemæus, & recentiores astronomi, ponentes in eadem sphęra Solem, Venerem, & Mercurium, sola inuicem epicyclorum distinctione seiunctos: contra quos disputat Auerroes primo lib. de Cælo, comm. 10. Sed iuniores astronomi animaduertentes in octaua sphęra præter motum raptus, motum etiam ab occasu ad ortum, addidere nouum cælum. Et ante annos fere trecentos, quia deprehensus est ab alijs alius eiusdem sphęrę motus, quem illi motum trepidationis appellant, decimum quoque cælum ponere coacti sunt. Supra ergo octauam sphęram duas alias esse sphęras autumant; quæ nullum in se ex syderibus habeāt. Hæc illi. Præclare D. Thomas, vt solet, in sua summa, quam senior conscripsit, prima parte quæst. 68. art. 4. animaduertit cælum varijs modis sumi in diuinis scripturis, & apud sanctos patres. Primo proprie, pro corpore illo, quod super omnia quattuor elementa existit, & more Hebręorum cæli cælorum dicitur. Atque ita cælum triplex esse, empyreum, de quo alias ex me audiuistis, christallinum, seu aqueum, & cælum syderibus exornatum, quod in sphęram stellarum, & septem sphęras planetarum diuiditur. Altero modo dicitur cælum propter conuenientiam, & similitudinem in aliqua proprietate, videlicet, vel sublimitatis, vel luminositatis, non quod vere sit tale. Et sic Damascenum preter cælum sydereum, & aliud cælum superius, ponere infimum cælum, quod appellat aereum, conuenienter Psalmo 8. Volucres cæli, & pisces maris. Tertio modo cælum dicitur secundum sensum mysticum, & metaphorice, quod à patribus cælum Sanctissimæ Trinitatis appellatur; & hoc fuisse illud, quod appetebat Lucifer: Ascendam in cælum. Esaię 14. Quarto, & postremo modo sumitur cælum pro triplici genere supernaturalium visionum, corporalis, imaginariæ, & intellectualis. ad quod tertium genus visionis raptum fuisse D. Paulum vsque ad tertium cælum 2. Cor. 12. arbitratur D. Aug. lib. 12. de Genesi ad lit. cap. 29. Hactenus D. Thomas. Sed quęret quis: An stellæ fixę in octaua sphęra (& dixi esse fixas, quia semper in eodem loco viderentur, nisi cælum moueretur) sint innumerabiles, ita vt earum numerus a quopiam iniri non possit, quod asserere videtur vetus diuina scriptura plerisque in locis, & præsertim Hierem. 33. vbi dicitur. *Sicut enumerari non possunt stellę cæli, & metiri arena maris sic multiplicabo semen Dauid serui mei.* Et numerum stellarum non alij à Deo, esse cognitum affirmat Dauid psal. 146.

reddi incorruptibile. Et notate pręterea Ariſt. primo lib. de Cęlo, part. 15. ex quo loco communiter ſumi ſolet illa propoſitio, nullum violentum eſſe perpetuum, hoc non aſſerere, ſed ſolum *videmus, quæ præter naturam ſunt, citiſsime corrumpi*. Hęc vero propoſitio non eſt vniuerſalis, quod omnia, quæ pręter naturam ſunt, ſint facile corruptibilia, ſed ſolum voluit docere abſurdum huius connexionis reſpectu eius, quod propria ratione eſt perpetuum: non negatur autem ab Ariſt. poſſe aliquid pręter naturam eſſe perpetuum, ſi ab alia cauſa ſeruetur, ſed ſat illi eſt, quod diſpoſitio pręter naturam eſt deficiens, niſi ab extrinſeco ſeruetur. Hoc autem de cælo nullo modo intelligi debet, vt præter naturam, & violenter ei quies ineſſe poſſit, & ſic à Deo poſt diem iudicij ſeruetur, quia illa quies neque erit cælo violenta, neque naturalis, ſed ſupra naturam, communicata ſcilicet à ſupremo agente, & ſi mauultis dicere, à perpetuo agente, quod perpetuo illam conſeruabit. Ad hunc enim modum etiam ſe habituram eſſe nouam illam rerum diſpoſitionem, quam tunc res naturales conſequentur, putat D. Thomas lib. 4. Sent. diſt. 48. art. primo, quem auctorem vobis auctor ſum, vt conſulatis. Et de his hactenus, quæ attinent ad ſubſtantiam cæli, ſequitur, vt quæramus de quantitate, quot numero ſint, tum de qualitate, an ſint naturę igneę, & an figura cęli ſit ſphęrica.

Lectio Vigeſimaprima.

De quantitate cæli.

DIxi quam pauciſſimis poteram, de his, quæ pertinent ad eſſentiam cæli, ſequitur nunc dicendum de quantitate, quot numero ſint. Ariſt. qui ſequutus eſt antiquorum aſtronomiam, Eudoxi, & Calippi, dicentium omnes orbes eſſe concentricos, octo dixit eſſe cælorum ſubordinatas, & concentricas ſphęras, ſeptem planetarum, & octauam ſtellarum, eſſeque veluti in horologio, in quo multæ ſunt rotæ, ex quibus quædam velocius, quædam tardius mouentur; efficiunt tamen vnum motum tantum: ſic in cælo vnus tantum eſt motus, ad cuius motum mouentur partes ipſius, & dum primum mobile tricies circunuoluitur, Luna ſemel tantum proprium abſoluit orbem. Et licet octaua ſphæra in occaſum tendat, & planetę in orbem ferantur, quia tamen ille motus circularis lineæ vnitatem habet, ſecundum quam determinatur, nulla ibi poteſt eſſe contrarietas. Et ſi motui circulari nullus alius motus eſt contrarius,

vt do-

vt docet Arist. primo lib. de Cælo, multo minus circulares inter se pugnabunt. Sunt ergo octo sphæræ, quarum septem inferiorũ vnaquæque vnum ex planetis obtinet, octaua vero est stellarum. Neque enim audiendi sunt Ptolemæus,& recentiores astronomi, ponentes in eadem sphęra Solem, Venerem, & Mercurium, sola inuicem epicyclorum distinctione seiunctos: contra quos disputat Auerroes primo lib. de Cælo, comm. 10. Sed iuniores astronomi animaduertentes in octaua sphęra præter motum raptus, motum etiam ab occasu ad ortum, addidere nouum cælum. Et ante annos fere trecentos, quia deprehensus est ab alijs alius eiusdem sphęrę motus, quem illi motum trepidationis appellant, decimum quoque cælum ponere coacti sunt. Supra ergo octauam sphęram duas alias esse sphęras autumant; quæ nullum in se ex syderibus habeāt. Hæc illi. Præclare D. Thomas, vt solet, in sua summa, quam senior conscripsit, prima parte quæst. 68. art. 4. animaduertit cælum varijs modis sumi in diuinis scripturis,& apud sanctos patres. Primo proprie, pro corpore illo, quod super omnia quattuor elementa existit, & more Hebręorum cæli cælorum dicitur. Atque ita cælum triplex esse, empyreum, de quo alias ex me audiuistis, christallinum, seu aqueum,& cælum syderibus exornatum, quod in sphęram stellarum, & septem sphęras planetarum diuiditur. Altero modo dicitur cælum propter conuenientiam, & similitudinem in aliqua proprietate, videlicet, vel sublimitatis, vel luminositatis, non quod vere sit tale. Et sic Damascenum pręter cælum sydereum,& aliud cælum superius, ponere infimum cælum, quod appellat aerem, conuenienter Psalmo 8. Volucres cæli,& pisces maris. Tertio modo cælum dicitur secundum sensum mysticum,& metaphorice, quod a patribus cælum Sanctissimæ Trinitatis appellatur; & hoc fuisse illud, quod appetebat Lucifer: Ascendam in cælum. Esaię 14. Quarto,& postremo modo sumitur cælum pro triplici genere supernaturalium visionum, corporalis, imaginariæ,& intellectualis. ad quod tertium genus visionis raptum fuisse D. Paulum vsque ad tertium cælum 2. Cor. 12. arbitratur D. Aug. lib. 12. de Genesi ad lit. cap. 29. Hactenus D. Thomas. Sed quęret quis: An stellæ fixę in octaua sphęra (& dixi esse fixas, quia semper in eodem loco viderentur, nisi cælum moueretur) sint innumerabiles, ita vt earum numerus a quopiam iniri non possit, quod asserere videtur vetus diuina scriptura plerisque in locis,& præsertim Hierem. 33. vbi dicitur. *Sicut enumerari non possunt stellę cæli, & metiri arena maris sic multiplicabo semen Dauid serui mei*. Et numerum stellarum non alij a Deo, esse cognitum affirmat Dauid psal. 146.

qui

qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eius nomina vocat. Et astronomi, qui vniuersum stellarum numerum se comprehendisse, & descripsisse iactant, vt Aratus, vel Eudoxus ridentur à D. August. lib. 16. de Ciuit. Dei, cap. 23. Recens quidam auctor inquit, numerum stellarum non fuisse cognitum ante tempora astronomorum, qui dedita opera, ac consilio omnes stellas in certas quasdam imagines, & effigies digesserunt vt quot stellæ sint, sciri possit. Et propterea diuinam scripturam antea de stellis, vt de rebus innumerabilibus loquutam fuisse. Sed hoc si quid aliud, tanquam falsum reijci debet; neque enim veritas diuinæ scripturę pendet ex cognitione nostra; vt quia antea numerus stellarum ab hominibus non teneretur, eam ob causam incomprehensibilem dicat: esset enim scriptura vilis hominum imperitorum, quod dicere est impium. Secundo inquit, astronomos numerum dumtaxat stellarum visu insignium, & notabilium docere, non autem simpliciter omnium stellarum, quarum numerum ab hominibus sciri non posse, non ibunt inficias astronomi. Hæc animaduertere operę precium est. Primum stellas non posse esse numero infinitas, sunt enim stellæ partes concretiores, & (vt apertius, & pinguius dicam) pleniores, & magis densæ suorum orbium, & solum est discrimen, quod aliæ minores sint, aliæ maiores. Quod si essent infinitæ numero, octaua sphera esset infinita mole, & magnitudine, quod esse falsum ostendit Arist. 1. lib. de Cælo, non enim potest esse corpus infinitum, quod circulariter mouetur. Hoc primum volo à vobis memoriæ mandari. Sed hoc quoque, si libet, memoria tenete. Cur stellæ sint innumerabiles; non est quia sint numero infinitę, sed quia ab hominibus numerari non possunt. Neque enim omnes videri queunt, quales sunt ad axem huic nostro aduersum geminæ vrsę, & circumtriones, quemadmodum hę nostrę nunquam Antipodibus cernuntur. Mitto stellas lactei circuli, quas sensus prę multitudine distinguere, ac discernere nescit: quicquid sit de hoc, lacteus circulus constet ex stellis, nec ne. Et licet sit ingens illa multitudo stellarum, est tamen determinata, quia cum dico multitudinem, pręfigo terminum. Sed hęc sunt omittenda. Reliquum est, vt agamus de qualitate cęli, an cęlum sit naturę igneę: neque enim sequitur, cęlum non est neque graue, neque leue, ergo neque calidum, neque frigidum; quia diuersitas motuum arguit quidem diuersitatem quo ad principia mouentia ad esse graue, vel leue, non autem quo ad caliditatem, & frigiditatem. Et iccirco philosophus ex eo, quod motui circulari nihil est contrarium, docet cęlum esse expers omni contrarietate, caliditate, & frigiditate; & primo Me-

Stellę partes densiores sui orbis.

De qualitate cęli An cęlũ sit naturę ignis.

mo Meteororum, capit. 3. probat, cęlum non esse ignem contra Anaxagoram, & Platonem, quia si esset ignis, omnia iam fuissent consumpta, cum sint ipso cęlo valde minora. Terra siquidem respectu cęli est centrum, vt dicunt astronomi. Neque quemquam commoueat Ioannes Grammaticus, qui primo obijcit Arist. quod quamuis cęlum sit naturę ignis, non tamen illius calor comburit, sicuti calor ignis elementaris, qui est excessus caloris in subiecto alieno, sed potius viuificat; & ratio quoque Aristotelis labat, quia quamuis cęlum exuperet hęc inferiora quoad magnitudinem, non tamen sequitur excedere quoad virtutem: neque enim ex magnitudine corporis arguitur virtus; vt aqua exillēs in phiala potest esse frigidior, quam quę est in mari. Et deinde Ioannes Grammaticus probat cęlum esse naturę ignis, ratione sumpta à calore, quem generat, & stellas quasdam inquit esse ignei caloris, vt Martē, quod sydus ponunt esse calidum, & siccum. Ad Primum enim quod attinet, Aristoteles probat, cęlum non esse ignem, vt est hic ignis elementaris, quia tunc haberet contrarium; & de ratione contrariorum est, vt agant in se inuicem, & patiantur: sed cum terra respectu cęli habeat rationem centri, infert Arist. quod si cęlum esset ignis, omnia iam fuissent combusta. Et magnitudinem molis non inferre magnitudinem virtutis verum est quoad augumentum intensionis secundum gradus, non enim magis hęc pars aquę, quam illa frigida est, sed quoad efficaciam, & virtutem agentis in maiori magnitudine esse maiorem virtutem manifestum est. Maior enim ignis magis calefacit. Quod vero attinet ad calorem genitum, respondet Simplicius, ad eundem modum dici posse, cęlum frigidum, & humidum, quia Saturnus frigiditatem generat, & humiditatem. Et animaduertetis, calorem generari a cęlo, vt ab agente equiuoco, veluti vinum immoderate epotum inebriat, vt quid ęquiuocum. Et Sol calefacit, non quia sit calidus, sed quia imprimit alterationem, quę apud nos dicitur calor. Quomodo autem calor à cœlestibus communicetur his inferioribus, diligentissimè explicuit Alexander primo Meteor. Notat enim, duplicem esse alterationem, seu passionem. Et primam esse, vt loqui solent in Scholis, corruptiuam, cum mutatione scilicet formæ in substantia, sicut fit inter caliditatem, & frigiditatem. Et aliam esse alterationem, & passionem, impropriè dictam, quæ est potius perfectio, vt quando, exempli gratia, organa sensuum à sensibilibus immutantur. Et hoc secundum genus alterationis perfectiuę, inquit Alexander non esse negandum à cęlo. videmus enim, cęlum moueri, illustrari, recipere varias proprietates, habere qualitatem,

Ioannes Grammaticus.

Vel ratione gradus & qualitatis, vel rōne quātitatis. In maiori quāto maior virtus, quia magis alteratur.

P &con-

& contrarietatem, ita vt ex varijs aspectibus varia causet, pluuiam, nebulas, siccitatem, & caliditatem; quæ omnia sunt quoddam pati, quod cœlum non corrumpit, sed perfectum reddit: & subiecti orbes Soli, licet transmittant calorem Solis in hæc sublunaria, ipsi tamen non calefiunt, quia passio, quæ communicatur alicui extremo per medium, non semper est eiusdem rationis in extremo, & in medio; quod explanat Alexander exemplo piscis torpedinis afficientis manum piscatoris, & tamen rete non torpescere; ad eundem modum passio communicata his inferioribus, nõ est in orbibus; in inferioribus enim est disgregatio, & calor, in orbibus nõ est disgregatio, ad quam sequatur calor, sed est illuminatio motio, & calefieri est mutari. Hæc Alexander. Simplicius subiungit, celestia proprietatibus quibusdam incorporeis tribuere influxum corporis, sicuti anima cum obiectum aliquod turpe sibi proponit, timet, pallet, & per incorporea afficit corpus. Simplicius videtur fauere illorum opinioni, qui existimant præter lumen, & calorem, reperiri etiam influxum astrorum in hæc sublunaria. de qua re dicam infra opportune in sequenti Schola: Sed prius de figura cęli pauca dicenda erunt.

Lectio vigesima secunda.

Secundo Cœli, tex. 22. & in seq.

COELVM esse figuræ sphęricæ, scriptum reliquit Aristoteles, quia figura sphærica est prior, & corporis prioris simpliciter; deinde esse perfectam, incrementum enim non suscipit, & perfectum esse prius imperfecto natura, ratione, & tempore, nos docuit lib. 8. de Physica auscultat. particula 75. Neque obstat, naturam progredi ab eo, quod est imperfectius, quia hoc est verum in eodem, & via originis, non autem simpliciter; & perfectum est mensura, ex qua sumitur perfectio, & quia perfectio prodit à perfecto, perfectum esse prius tempore imperfecto necessum est, quæ tamen vera sunt, si ratio perfecti, & imperfecti inter se particulatim contendantur, & conferantur, seclusis alijs, quæ per accidens possunt esse coniuncta: sic enim facile omnes rationes in oppositum, & laquei eludentur. Nec quicquam officit, etiam figuram circularem posse augeri; possumus enim circulo circumponere alium circulum maiorem, reperiunturque in animalium corpore, partes figuræ sphæ-

ræ sphæricæ,quæ tamen augentur, vt caput, oculi, &c. & deinde etiam elementa sphærica esse, figura enim sphærica potest augeri per adueniens extrinsecum,& figuræ sphæricæ augentur, vt magnitudines sunt, sed non vt designant motum. Elementa autem non habere figuram sphęricam ex se, sed à cęlo existimat Simplicius; verum Aristoteles lib. 2. de Cęlo, docet, aquam ex sua natura sphæricam esse,quia fluit ad concauum, vt terra tendit ad cẽtrum. Sed hoc est discriminis inter cęlum,& elementa,quod figura illa in cęlo est incorruptibilis, & inseparabilis, ab elementis vero si separetur,non tollitur natura elementorum. Neque etiam ex sphærica figura corporis arguitur, cęlum moueri circulariter; elementa enim sunt spherica,& Aristoteles docet,aquam,quæ sua natura est sphærica,non habere motum circularem.Cęlum itaque est sphæricum.neque huic repugnat auctoritas diuinæ Scripturæ, vt falso quidam putant,quos mouet dictum Dauidis in Psal. 103. inquientis, Deum sicuti pellem extendisse cęlum;quia vti diximus alias,Hebręi vocant firmamentum,seu cęlum רקיע idest,extensum.& dicitur cęlum extensum vt pellis, similitudine quadam,idest,quasi culmen,& tentorium.olim enim fuerunt & tentoria scortea,quæ Iurisconsulti,& Cicero lib.4. Academic. Quæst.pelles vocant. hinc apud historiographos frequenter scriptum reperietis, sub pellibus esse,sub pellibus tectos hiemare,& similia. Iam ergo diximus de quantitate,& qualitate cęli,proximum est, vt de occulta quadam vi cęli dicamus, quæ pinguiori nomine,& voce,influẽtia dici solet,& in hac paulum hærendum est;alia enim,vt videtis, celerrime percurrimus. Cœlum agere in hæc sublunaria motu,& lumine, de quorum natura est calefacere, adeo est manifestum, vt opera mea,aut cuiusuis non egeat. & calor reperitur in cœlestibus corporibus in virtute actiua tantum,quod sufficit ad actionem agẽtium æquiuocorum,& cœlestia sunt causa frigiditatis per collationem,respectu scilicet maioris caloris:dum enim Sol per Zodiacum voluitur,quandoque suis radijs dicitur esse remotior, quandoque propinquior,& iccirco causat diuersos motus. Sed quoniam quælibet stella præter naturam lucis,quæ communis est omnibus corporibus cęlestibus, habet etiam determinatam virtutem (neque enim pro ornatu dumtaxat in cęlo stellæ positæ sunt) sicuti etiam præter motum communem, qui est diurnus, quilibet orbis habet motum proprium, merito quæret quispiam vestrum, quomodo hæ virtutes determinatæ syderum,quæ varię sunt,& admirabiles, nobisque occultę,cum non cadant sub sensum,vt motus,& lumen, hęc sublunaria attingant? Inferiores orbes cum sublunaribus vniũ

Text.31.

Figura mobilis nõ determinat naturam,& speciem motus.

De influẽtia Cœli.

tur caliditate, & tangendo aerem, sed non ita est in superioribus orbibus.orbis enim Lunę habet supra se alium orbem (siue Mercurij, siue Veneris orbem eum dicamus,iuxta aut antiquos,aut iuniores astronomos) sed Luna omnes omnium superiorum orbium virtutes respuit; nam cœlestes orbes nullam externam suscipiunt qualitatem. qui ergo hæ virtutes determinatæ superiorum orbiũ, hæc sublunaria attingere possunt? nullo alio modo Auditores nisi per lumen,quæ lumina,quia varia sunt,& diuersa pro vniuscuiusque orbis natura,a quibus manant, & proficiscuntur, varijs modis hæc inferiora afficiunt,inter se vero non miscentur,sed singula sua munera obeunt in natura, effectus autem impressi deinde miscentur,moderantur,& temperantur inter se. Et hic est influxus, qui prodit è cœlo in hæc inferiora, & non est quid distinctum à motu, & lumine. Sed vtrum influxus stellarum possit in humanis euentibus, qui à libero arbitrio pendent? Plerique omnes astronomi, qui profitentur ex stellis futurorum notitiam necessario se elicere,etiam ea,quæ ex libero hominis arbitrio pendent,necessitati astrorum subijciunt. Hos confutare,& refellere mihi consilium est: & vt stultam, & inanem opinionem pro viribus conuellam, quæri potest de fato, primum an sit, deinde quid sit, & postremo, an necessitatem imponat, ita vt liberum hominis arbitrium auferat; de quibus singulis, mihi dicendum esse statui. Fatum esse, multaque fato fieri omnes fere homines,tam vulgares,quam Poetæ,& Philosophi affirmant, & Aristoteles aliquando fato vsus est, vt patet lib. quinto de Physica auscultat. particula 57. vbi inquit, reperiri generationes violentas, & sine fato factas, quarum oppositæ erunt,quæ naturales dicuntur. & quia multiplex est huius verbi vis & notio, sicut notat D.Thomas in opusc. 28.artic.2.quandoque enim voce fati,significamus mortem, quandoque dispositionem rebus inhærentem ex diuina prouidentia, & quandoque formam ordinis vniuersi,penes modum corporis cęlestis; nunc non est sermo de morte. Mors enim est potius effectus fatalis,quam fatum. neque nunc statuendum est nomine fati, hoc, vel illud significari. in definitione fati dicturus sum,quomodo accipi debeat, An pro dispositione rerum,vel pro forma vniuersi,vel pro aliquo alio: sed voce fati significo aliquid,quod habeat rationem causæ. Compertum est ex effectibus, quosdam reperiri, qui semper eodem modo se habeant,quales sunt motus cœlestes,alij sunt effectus contingentes,qui bipartito diuiduntur. quidam enim ita sunt contingentes, vt nulla in his sit determinatio, sed referuntur in concursum contingentem causarum,& tales effectus, casuales, & fortuiti dici solent.

Fatum esse.

lent. Quidam alij sunt effectus, qui licet contingenter fint, in se ipsis tamen habent determinationem quandam, quæ determinatio potest esse duplex, prima naturalis, & vniuersalis, sicut oliuam generare oliuam, hominem generare hominem, quod contingit ex principijs naturæ, nisi quid impediat. Altera vero propria, & indiuidualis, vt quando dicimus, vnumquemque suo fato trahi, intelligimus enim quoddam particulare, & proprium alicui, tam in bonis, quam in malis euentibus. In bonis euentibus, vt sunt homines, qui operantur præter rationem, & vnusquisque putabat, hos non esse assequuturos aliquam dignitatem, & tamen videmus ipsos impulsu quodam ad dignitates illas extolli: & quia non videmus ex parte eorum causam aliquam, propter quam consequantur has dignitates, nec habemus causam nobis notam, sed abstrusam, solemus dicere, hoc eis contingere bono suo fato. In malis etiam euentibus, vt exempli gratia, submersionis. est aliquis, qui sæpe periculum subijt, ne submergeretur, & monitus fuit à pluribus, vt periculum vitet, quin etiam ipse hoc nouit, & tandem aliquando in aqua submergitur. hic effectus contingens in quam causam redigetur? non in mẽtem & consilium, quia hic potius studebat, ne submergeretur; non in naturam simpliciter, neque in casum, & fortunam, quia adest determinatio; sed in naturam indiuidualem, quæ refertur ad indiuiduales effectus. quare fatum determinatum quoddam significat eorum, quæ fato fieri dicuntur. Cicero in lib. de Fato sub initium fatum reijcit, vtens hoc exemplo: Saxum cecidit, & fregit crura Icadij, & tamen si Icadius ibi non fuisset, cecidisset saxum; quasi dicat, quæ contingenter eueniunt, ridicule referuntur in fatum, quoniam quæ semper fiunt, ad causas perpetuas referuntur, quæ frequenter ad naturam, & quæ raro ad fortunam, & casum, ergo non est fatum. Sed salua reuerentia (vt cum Iuuenale loquar) tãti viri, falli eũ, & alios in errorẽ inducere existimo: quia si nõ cõspiceretur aliqua determinatio, & vis determinãs effectus ex mero cõcursu accidẽtali cõtingeret. sed si sæpe huic accideret, vt lapis decideret, præsciretque ipsi cauendum, ne hoc pateretur, & tamen lapis cecidit, & crura fregit, tunc diceremus fato hoc cõtigisse. & vt vno verbo dicam, quæ contingenter fiunt, vel præseferunt aliquam determinationem ex parte causæ, vel nullam: si nullam, referũtur in casum, & fortunam, si præseferunt aliquam determinationem, in fatum. De primo iam diximus, An sit fatum, de secundo deinceps agendum, Quid sit. Plotinus, nobilis Philosophus è schola Platonis, primo lib. tertiæ Ennead. quattuor sententias Philosophorum refert, qui fatum admiserunt. prima fuit Demo-

Quidam quib⁹ omnia prospere, & fœliciter eueniunt.

Cicero.

Reijcitur.

Si esset fatum, tolleretur diuinus cult⁹ recta viuendi ratio. Hac inconuenientã...

contingūt ex fato simpliciter, sed quatenus fatum ponitur, tanquam quodā ponens necessitatem rebus cōcedo fatum hac ratione non esse ponēdum ut ineuitabile.

Secundū caput, quid sit fatum.

Opinio Democritaeorum.

Galenus.

Hippocrates quia homo dolet, non est vnū quid, sed est ex rebus diuersis constitutus.

Democriteorum, existimantium, fatum esse concursum atomorum; atomis enim pro causis vtebantur: vnde secundum ipsos, idē est dicere fatum esse concursum atomorum, atque esse concursum causarum. quam opinionem recte explicuit Galenus primo lib. de Elemētis, cap. 2. & 3. Statuerunt pro primis elementis, & principijs materialibus infinita corpuscula, quæ aliqui vocarunt atoma, idest insecabilia, alij minima, alij denique incompacta, non habentia commissuram aliquam, & hæc sola, quæ sensui non apparent, dixerunt esse vera. his vero delatis per vacuum infinitum, quod vocabant non ens, contingebat, vt varijs modis copularentur, secundum diuersas atomorum figuras, & secundum diuersum ordinem, positionemque prioris, & posterioris, superioris, vel inferioris: pro qua varia compositione, positione, & ordine, sicuti sensui varijs modis apparebant, ita videbantur esse alia, & alia, & efficiebant apparentias diuersas, & quandoque oppositas, ita vt omnia essent constituta in ad aliquid, & relatione ad sensus: docebantque nihil horum esse verum, firmum, solidum, fixum, sed omnia esse lege, seu opinione quadam. Hæc illi. & Galenus loco, quem recens dixi, contra hanc opinionem deducebat rationem Hippocratis, quæ habetur in lib. de Natura humana; si vnum esset homo, non doleret, & si doleret, medela esset vna. Ad hoc enim, quod aliquis dolorem sentiat, duo requiruntur, vnum, vt sit alterabile, alterum, vt sit sentiens; quod si sit totum sentiens, dolorem non percipiet. Sed si ponatur corpus compositum ex his atomis, destruetur hoc principium, quia atoma sunt impassibilia, nec sentiunt. itaque homo dolorem non percipiet; & si perciperet dolorem, medela esset vna. Si enim esset vnum tantum, non posset pati ab aliquo diuerso; quare à se ipso patietur. ergo patietur vnam transmutationem, ergo medela erit vna. Et declarabat exemplo: nam si accipiantur varij adamantes, simulque ponantur, & acu perforentur, vnus, duo, vel tres, quia non sunt passibiles, non continget alteratio, nec passio adinuicem; immo in digitis (neque enim vno solo exemplo Galenus est contentus) si in commissuris ponatur acus, non patientur. hactenus Galenus. sed fortasse hanc opinionem non conuellit, & labefactat; illi enim autumant non reperiri vere tale præter atoma; & vacuum vocant non ens, ex quo nihil aliud colligitur, nisi apparentia quædam, quæ contingit ex varia positione, & vario atomorum ordine. quamuis ergo atoma sint impassibilia, & dolorem non sentiant, ex diuersa tamen positione, & diuerso ordine atomorum, videtur contingere apparentia doloris, cum præsertim dolor non sit permanens, sed apparēs: neque etiam sequitur, quod

medela

medela esset vna, quia ex varia positione atomorum contingit, vt sint varij dolores. Et quando inquit Galenus, si est vnum, & dolorem patitur, ergo non ab alio, sed à sua natura patitur, & sic vnicam transmutationem, & restitutionem in naturam habebit, & medela erit vna. Sed si perciperet dolorem à se ipso, quomodocunque passio sequatur, esset idem quod prius, sed prius erat potentia, & nunc redactum est ad actum, & est actu, & postquam erit compositum, non amplius erit transmutatio. Sed missa fiat horum opinio. relinquuntur tres aliæ opiniones de fato expendendæ, & An fatum sit euitabile, vt extremam manum imponam his, quæ mihi dicenda proposui de fato.

Lectio vigesima tertia.

QVATTVOR summum reperietis antiquorum sententias de fato, & omissa illa, quæ fuit Democriteorum opinio, quam opinionem vt recte confutarit Galenus, audiuistis; est secunda opinio dicentium, fatum nihil aliud esse, nisi motus cœlestes, & virtutes syderum; tertia fuit opinio eorum, qui ad diuinam prouidentiam vsque ascenderunt, quibus est assensus D. Thomas in sua Summa, prima parte, quæstione 116. artic. 3. & subiungit etiam verba D. Augustini quinto de Ciuit. Dei, dicentis, si quispiam voce fati diuinam prouidentiam appellat, sententiam teneat, & linguam corrigat. Quarta fuit opinio Stoicorum, ponentium rationem fati in serie, & ordine causarum. nam dicebant, omnia, quæ fiunt, fieri à causis complexis, & ordinatis, hunc igitur complexum dixerunt esse fatum. & hæ sunt quattuor opiniones de fato, quæ extant, quas legetis apud Plotinum, loco, quem dixi in præcedenti Schola, lib. primo tertiæ Enneadis, qui liber est de fato. His postremo annectite quintam opinionem, quæ legitur apud Platonem in fine lib. 10. de Repub. quo in loco attexit fabellam, Erum è mortuis surrexisse, narrasseque ibi reperiri deam necessitatis, in cuius genibus est fusus, circa quam sunt tres eius filiæ, Lachesis, Clotho, & Atropos, quæ simul cum matre fusum sine intermissione temporis manibus circumagunt. quæ fabella ita interpretatur a Marsilio Ficino in eodem decimo de Repub. deam necessitatis esse animam mundi, & voce fusi significari volutiones cœlestes, & mundanas, & fusum poni in genibus, hoc est in vltima parte animæ mundi, quæ est vegetalis, tres eius filias (quæ etiam *Plato Fabellam attexit.*

Parcæ

Parcæ dici solent) esse tres virtutes eius animæ, Lachesim plenam sortibus, quibus res vnaquæque sortitur, Clotho has explicare in actu, & Atropon prebere immortalitatem, cōseruationemque. Hoc igitur fuit commentum Platonis. & aduersus hos omnes est vnica ratio, quia tunc sequeretur, quod effectus proficiscentes ab illis causis essent omnes redigendi in fatum: si fatum essent virtutes sydérum, & motus cœlestes, sequeretur, quod quicquid fit in sublimi, vt cometæ, & omnia inferiora, dicerentur fato esse. & si diuina prouidētia esset fatū, cū omnia sint à diuina prouidētia, omnia fato euenirent. item si esset series, & ordo causarum, vnitas mundi, quæ ab hac serie prouenit, esset fatum. & denique si esset anima mūdi, procedens ab ea fatale esset. Aristoteles lib. 5. de Physica auscultat. particula 57. generationes fatales contra distinguebat à violentis, vt ante pubertatem generare, vel ante septimammensem in lucem edi, quasi generationes fatales pertineant ad naturam. natura vero duplex est, prima vniuersalis, & hæc pertinet ad species, quibus non applicatur fatum: altera est particularis, & homines vtuntur fato pro hac natura particulari, ficut illud ostendit, vnumquemque proprio fato duci, quod est vis, & qualitas primo in ortu vnicuique impressa ex congressu causarum ad eius generationem concurrentium contracta: ita vt pro diuersitate talis naturæ diuersos homines in varia incumbere perspiciamus: quidam enim ad res malas sunt proni, & propensi, quidam ad operationes, ex quibus honores sequuntur, & quandoque etiam licet secundum rationem non operentur, vt ad tales dignitates perueniant, ex principio tamen indito, quędam aggrediuntur, ex quibus consequuntur bonum, & malum, quamuis non cognouerint. & fatalibus determinationem adesse videmus. & ex his constat, ad quod genus causę fatum redigi debeat, scilicet ad efficiens. Fatum enim significat causam aliquam eorū, quæ fato fiunt. neque enim efficientis nomē sumitur solum pro eo, quod separatur à patiente, & in ipsum agit, quod efficiens proprie dici solet, sed etiam pro omni eo, quod intrinsecus disponit, & quodammodo commouet, & flectit illud, cui inest, in aliquem euētum. Nunc tertio restat inquirendum de fato, an possit euitari (hāc enim ob causam hunc sermonem de fato sum exorsus) sententia Stoicorū est, fatum esse ineuitabile, & fatalia esse necessaria, quia vna est natura totius vniuersi, partesque omnes vniuersi sunt inuicem connexæ, & reperitur ordo determinatus priorum, & posteriorum: sed vbi est talis ordo, ibi datur certa lex, fatumque producēs necessario effectum, omniaque necessario eueniunt, iunctis simul omnibus causis, quæ sufficiunt ad productionem effectus. hæc

Definitio fati, quid sit.

Tertium caput, An fatum possit euitari.

Stoici.

Stoici,

Stoici, quorum sententiæ etiam astipulatur Pomponatius in suo libro, quem inscripsit de fato, inquiens; Eorum, quæ dicuntur fatalia, datur scientia. Aristoteles enim quarto de Generat. animal. cap. 4. docet causas, ex quibus monstra eueniunt, & Astronomi docent, quæ sunt futura: sed scientia est de necessarijs, igitur fatalia erunt necessaria: deinde monstra sunt portenta, quæ significant aliquod futurum, quod non esset, nisi reperiretur nexus causarum, vt quæ causæ sunt priores, posteriores præcedant, & posteriores sequãtur priores. Ad extremum datur potentia apta operari raro, ergo oportet dari effectus respondentes huic potentiæ, qui raro eueniant, & sint ab illa. Ad sentẽtiam Aristotelis quod attinet, Aristoteles mediam quandam viam secat: quidam enim penitus negauerunt fatum, quidam vero ita admiserunt, vt putent necessitatem afferre. Aristoteles fatum non negat, sed admittit, & iccirco quasdam generationes fatales appellat: neque tamen existimat, fatum necessitatem rebus imponere, quoniam nouit contingentiam, & libertatem animi humani, & in fine 6. Metaph. confutat, refellitque seriem necessariam, nexumque causarum imponentem necessitatem rebus; & fatum potest euitari, quia pertinet ad naturalia, quæ agunt quidem frequenter, ita tamen vt possint impediri, propterea non agunt necessario. & cum Stoici dicunt vniuersum esse vnum, & esse nexum causarum præcedentium, & subsequentium, & omnia necessario euenire; reperitur duplex nexus, alter necessarius, alter contingens, & nõ est necesse ex nexu necessario oĩa euenire. Sed obijciũt, si sit cã sufficiẽter agẽs, necessario erit effectus, & cã erit determinata ad hũc effectũ, quia si nõ esset magis determinata ad hũc effectũ q̃ ad oppositũ, daretur effectus sine causis. Respõdetur per distinctionẽ necessarij, aliud. n. est necessariũ simpliciter, aliud ex suppositione, quod suppositis omnib. & nisi impediatur, necessario producit effectum, potest tamen impediri, vt non producat; & hoc necessarium ex suppositione non tollit contingentiam. Similiter Pomponatio respondemus; fatalium esse scientiam in vniuersali, sciendo, quid sibi velint, sed particulares effectus per scientiam non haberi: & quamuis habeant determinationem, illam non esse necessariam, nam ratione extrinsecus aduenientis, impediri potest. Neque Astronomi prædicũt necessario ex dispositione causarum, sed solum conijciunt. neque semper monstra aliquid enunciant, vt sint portenta. & aliud est dicere, quod dentur in rerum natura contingentia, idest, potentia, quæ possit impediri, & aliud, quod necessario impediatur, vt eueniat effectus nunc, vel cras. primum licet sit verum, non tamen secundum: & ex

Pomponatius.

Vnio causarum contingens.

Q his

Aliud est dicere, quod in rerum natura sit contingentia, & aliud quod detur effectus particularis contingens.

his omnia fundamenta in oppositum conuellentur. Ioann. Scotus primo Sẽtentiarum, distinctione secunda, quæstione secunda, censuram exercet in Philosophos. Qui possunt, inquit, Philosophi ponere contingentiam, cum ponant primam causam non libere, sed necessario agere? nam isti effectus magis pendent à prima causa, quam à secunda, ergo magis debent sortiri necessitatem à prima causa, quàm contingentiam à secunda. Sed dicent Philosophi, (scio enim, plerosque Philosophos voluisse primam causam agere ex necessitate naturæ) non tolli contingentiam, quia prima causa non agit immediate, sed mediantibus corporibus cœlestibus, quibus euenit contingentia. & quando dicit Ioannes Scotus; magis pendent effectus à prima causa, quàm à secunda, si intelligat magis, idest, principalius pendere, verum est, si autem magis proxime, non est verum. Et scire vos oportet, quòd etiam secundæ causæ possunt attemperare vim primæ causæ, per instrumenta scilicet, quibus operantur. vt si quis velit virga debili, & flexili, grauem lapidem detrudere antrorsum, & ex flexione virgæ detrudit ad sinistram partem contingit hoc ex natura secundæ causæ concurrentis ad effectum, non solum ea ratione, qua mouetur à prima causa, sed ex quadam propria virtute. Et hæc de fato dicta sint satis. in sequenti veluti è diuerticulo, & semita, redeundum est in viam: verba enim Mosis explicare pergam.

Lectio Vigesima quarta.

OPVS QVINTAE DIEI.

PRODVCANT *aqua reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cœli.* De sex diebus conditi orbis mihi hoc anno dicendum fuit, & cum iam, fauente Deo, ad quintum diem peruenerim, qui dies ad ornatum mediorum elementorum, aquæ scilicet, & aeris per productionem animalium pertinet, velim, vt notetis ex D. Thoma secundo Sententiarum, distinctione 14. artic. 5. & distinctione 15. artic. primo, & prima parte Summæ, quæstione 70. artic. item primo discrimen formationis, distinctionis, & ornatus. Formatio enim fit per ea, quæ manent, & quiescunt in rebus, ornatus vero per ea, quæ mouentur, & præsertim motu locali, huiusmodi enim motu varijs aspectibus sensum oculorum oblectant; & iccirco prima die ornatus, quæ in ordine sex dierũ est quarta, producta fuisse luminaria memorat Moses ad decorem, & ornatum

cœli,

cœli, tamquam supremi corporis; secunda die, quæ est quinta, aues, & pisces, vnde ornantur aer, & aqua, quæ sunt corpora media, & tertia die ornatus, quæ est sexta, & postrema dies, animalia, quæ mouentur in terra. ex igne vero nullum potest esse animal; quia nihil generatur ex glacie, vel ex igne, vt testatum reliquit Aristoteles secundo lib. de Generat. & corrupt. particula 21. quare non fuit necesse, vt de ornatu ignis sermo haberetur. cæterum legetis apud Aristotelem lib. 5. de Hist. animal. cap. 19. & apud Plinium promum condum rerum omnium, vt quidam appellant lib. 11. histor. natur. cap. 36. in Cypro insula in fornacibus aerarijs, vbi chalcites lapis ingestus multis diebus crematur, è medio ignis nasci bestiolas pennatas, pyrauste dicta, paulo muscis grandibus maiores, quæ per ignem saliant, atque ambulent, quæque statim moriantur, ac ab igne deuorentur. ergo aliquid generatur ex igne. sed si ita res se hẽt, hac de re hoc habeo dicere Aud. quod è substantia ferri vi caloris educatur materia quædam tenax, ex qua illud animal formetur, non ex igne, & forte non est quid viuens, sed videtur, dum ab igne propellitur. Et quod de Salamandra dicitur, & refert Aristoteles loco, quem proxime commemoraui, viuere scilicet in igne, puto esse figmentum. congruo autem ordine in seriem historiæ Mosis ad hunc vsque diem ventum est, vt post ornatum cœli tamquam supremi corporis consequenter de ornatu mediorum elementorum, aquæ scilicet, & aeris ageretur, quæ veluti cognatione quadã, & sibi inuicem & cœlo copulantur. sibi quidem, quoniam natura aquarũ aeris qualitati proxima est: namq; & exhalationibus aqueis aer coalescit, & nubila contrahit, & imbres demittit, & per noctes serenas meat. Cœlo autem, quoniam aer illi propinquus est, ita vt in diuinis scripturis cœli nomine quandoque appelletur, vnde & illud Psalm. 8. volucres Cœli, idest, aeris, & Lucę 12. facies cœli aspectus eiusdem aeris nuncupatur. *dixit itaque Deus*, inquit Moses, *producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile sub firmamento cœli.* supplendum est in nostris codicibus verbum, volet, & maxime si sequamur Hebræam literam, quia pisces in aqua, & aues in aere mouentur; & pisces non mouentur in aqua, & aues in aere, quia in illis pręcellat elemẽtum aquæ; in his autem aqua, vt mixta est aeri; quia in mixto illud, quod primo mouetur, est mixtum, non elementum pręd ominans, vt quidam falso opinãtur; quia motus requirit subiectum actu, & in mixto nihil aliud est subiectum actu, nisi ipsum mixtum, elementum enim prædominans in mixto, vel non reperitur actu, vel si actu remanet, remanet adeo viribus refractis, vt potius dispositionem dicat, quam actum, & si alia miscibilia reluctarentur

Cur Moses de ornatu ignis loqui prætermit.

Obiectio.

Psalm. 8.

Lucæ 12.

Forma in mixto nō est e mētum prædominās.
Scotus.

tur, ille motus non esset simpliciter naturalis. neque forma in mixto est elementum prædominans, quia miscibilia in mixto habent rationem materiæ, & vna met res non potest habere rationem materiæ, & formæ. Et nectate obiter, Ioannem Scotum 4. Senten. distinctione 11. quæstione 3. necnon quodlibeto 3. putasse, hanc formam esse distinctam a mixtione, eique superaddi, in animatisque corporibus preter ipsam animam reperiri, ita vt cum animata corrumpuntur, si corruptio illa nondum completa sit, & facta dissolutio vsque ad materiam primam, hæc forma seruetur, vt contingit in cadauere, in quo non fit de nouo forma mixti, sed seruatur ea, quæ præerat. Sed quæro ego ex Io. Scoto, quando facta est corruptio, an in partibus sit illa mixtura eadem, per quam animal conseruabatur, an sit diuersa. si eadem, cum ad mixti partes complexio totius sequatur, animal non esset mortuum, sed viuum; si vero sit diuersa, etiam forma sequens hanc mixturam erit diuersa. Sed hæc in præsentia præterire libet. De piscibus hæc habentur in sacro contextu. primum in genere, iussisse Deum, vt aquæ producerent reptile animæ viuentis, secundo in specie, quod Deus creauit cete grandia: & quę anima viuens appellata est, mox eadem anima motabilis dicitur. tertio de volatilibus iussisse, vt volatile super terram sub firmamento cœli volet. & postremo de vniuersis, quod illis Deus benedixit, donans fœcunditatem, & vim multiplicandi, & propagandi. Non longa autem texitur historia de piscium nominibus, vel eorum generibus, vt de vitulis marinis, delphinis, torpedinibus, & alijs, quæ cartilaginea appellantur, quæ oua pariunt, quęque respersa semine maris fiunt habilia ad vitam, qualia sunt omnia ferme genera piscium, quę in alto versantur; quæ littoribus gaudent; quæ submersa viuunt; quæ ad saxa testis hærent, gregaria, solitaria, ingentis molis, aut paruæ; quæ silicum duritia teguntur, conchæ, pectines, limaces, & ostreorum discrimina numerosa; quæ crustis includuntur, locustę, cāmbari, cancri; quæ mollia nuncupantur, polypi, loligines, sepiæ; quæ figuræ, quæ species, quæ genera, in Indico mari, quæ in Aegyptio sinu capiuntur; quæ insularum incolæ, quæ Mauri nouerunt, quæ varia pabula, varij modi viuendi, variæ morum diuersitates, variæ vniuscuiusque generis differentiæ, conceptus, partus, peragrationes mansiones, stationes, & alia innumera, de quibus, vt inquit D. Basilius in Hexameron, diligenter, accurateque disserere, perinde esset, atque si quispiam maris fluctus enumeraret, & metiri exiguo vase ingentia flumina aggrederetur. Similiter neque de volucribus prolixior hic sermo habetur, in quibus sunt innumeræ differentiæ, & mira admodum

D. Basilius.

inter

inter ipsa, mole, formis, coloribus, vita, moribus, actionibus varietas, quarum alias fissipennes vocant, vt sunt aquilæ, alias cutipennes, vt vespertiliones, alias membranipennes, vt vespę, alias vaginipennes, vt scarabeos: quędam carnibus, quędam frugibus vescuntur; quędam solitarie viuunt, vt rapacium totum genus, quædam gregales, vt columbę, monedulę, sturni; alię, quę nullius parent imperio, alię, quę sub duce degere patiuntur, vt grues, & apes; alię certis temporibus mutāt, alię non mutant sedes: quędam loquaces, & multiloquę, quędam taciturnę: quędam oscines, quędam cantus expertes: quędam noctu, quędam interdiu volitant. hęc, & alia huiusmodi sermone persequi nimis esset operosum. Ergo tot de piscibus, & volucribus habentur, quot sufficiunt ad declarandum potentiam, & sapientiam Creatoris: huc enim Moses noster potissimum respexit. In piscibus est vnum, quod animaduersione dignum videatur. vt sensus est communis, sic somnus, & vigilia communes sunt omnibus animalibus. nam sensus vel est ligatus, vel solutus: si ligatus, erit somnus, si solutus, vigilia. Dixi animalibus, non plantis, quamuis non desint, qui existiment etiam plantas dormire, ratione scilicet immobilitatis; numquam enim loco mouentur: vigilare vero ratione nutritionis, quia semper sunt in actu secundo: quod mihi non probatur, plantæ enim iccirco non mouentur, quia moueri non possunt, & somnus dicitur ligamentum eius potentiæ, quæ adest, non autem quæ non adest, nec potest adesse, alioqui possemus etiam dicere, lapides dormire. Vigilare vero tribuitur plantis, quatenus nutriuntur, & quia semper nutriuntur, semper vigilant, quare nunquam dormient. Sed hæc omittamus. Somnus ergo & vigilia insunt omnibus animalibus, nisi forte, inquit Aristoteles in libello de Somno, & vigilia, cap. primo reperiantur quidam pisces, qui numquam dormiant. Se dubium, & medium præstitit Aristoteles, qui pisces si darentur, somnus, & vigilia non essent communes omnium animalium. & lib. 4. de Historia animal. cap. 10. meminit horum piscium, qui dicuntur ἄυπνοι idest, insomnes, non quia non dormiant, dormiunt enim aliquando, quia certo quodam tempore capiuntur, sed quia dicit Aristoteles solent infestari ab innumeris bestiolis, quæ tanta in profundo maris fœcunditate gignuntur, vt sæpe piscator escam dimissam glomeratis vndiq; his bestiolis perinde vt pilam recipiat. & deinde in libello de sensu, & sensili, cap. primo expirationem, inquit, & inspirationem non conuenire piscibus, quia conueniunt solis animalibus, quæ pulmonem habent. ex attractione enim, & emissione spiritus refrigerantur, pisces vero per branchias aquā recipiunt. &

Arist. 8. lib. de histor. anima. c. 16.

Ligamentū sensus, somnus, solutio vigilia.

Tribuunt plātis somnum respectu potētiæ, quā non habent.

cap. 5.

cap. 5. dicit, pisces percipere odores in aqua, quod etiam docuit lib. 4. de Historia animal. cap. 8. & 9. & hoc esse discrimen, quia quæ animalia respirant, habent sensorium olfactus contectum, quod per respirationem detegunt, ea vero, quæ non respirant, habent hoc sensorium detectum, vt quæ habent oculos palpebris detectos, & non detectos. Pisces nulli habent palpebras, secundo de part. cap. 13. & postremo lib. 8. de Hist. animal. cap. 2. non procul ab initio, dicit aquam præbere piscibus duplicem vsum, refrigerationem scilicet per branchias, & cibum, & dicit, quosdam pisces vti aqua cęnosa pro cibo, & hinc fortasse fieri, vt sint mali nutrimenti, sed partem maximam delectari aqua clarissima, & causam dicit esse, quia habent branchias tenues, quare si essent in aqua cęnosa, quã facillime suffocarentur. & hæc ex Aristotele hausta sunt. Vnde ex his opportune quærendum est, An sola aqua nutriat. Guilelmus enim Rondeletius lib. 2. de piscibus cap. 12. & 13. existimat, pisces nutriri sola aqua, non solũ quoad partes molles, sed etiã quoad solidiores: quin etiã putat, aerem posse nutrire, affertq; exemplũ duarũ puellarum, quarũ alterã dicit vixisse vsq; ad decimum annũ, alterã vero vsque ad maturam ętatem, cum tamen hę nihil comederint], & dicit, solum eas vixisse aere. de primo primum mihi dicendum est breuissime, & de secundo aliquid adiungam obiter, & quasi aliud agens. Aquam nutrire probatur autoritate Hippocratis tertio, de regimine victus in acutis 39. vbi inquit, in naturis biliosis, aquã vinescere, sed vinum nutrit, ergo & aqua. & Galenus in commento dicit, aquam difficulter digeri, ergo potest incrassari, ergo potest nutrire, quamuis difficulter, & modum explicat Galenus, quo aqua nutrit, quia ex aqua possunt deduci omnes formę elementorum in tali mensura, quæ necessaria est ad constituendum cibum. præterea Theophrastus secundo de causis plantarum, cap. 7. & 8. perpendens, quæ aqua sit conueniens plantis, primum locum tribuit frigidis, secundum dulcibus, quia nutriunt, & paulo post occupat id, quod aliquis obijcere poterat, cur reperiantur aquæ dulces, vt in agro Pyrei, & tamen non nutriant: & causam dicit non esse referendam in hanc imbecillitatem, quia etiam aer non solum aqua putatur posse nutrire. In contrarium est Aristoteles plerisque in locis, & præsertim lib. secundo de Generat. part. 50. vbi inquit, quod vnusquisque nutritur ex his, ex quibus constat, & quia constat ex quattuor elementis simul, ergo quattuor elementa separata non nutriunt. & iccirco dicebat, cum rustici arbores irrigant, solent miscere aquam cum terra, & 4. Meteororum cap. 4. dicit, nullum humidum ipsum secundum se maturatur sine sicco; & addit,

Vt sunt duo genera oculorum, quædam. n. habent oculos molles palpebrisque obtectos, vt melius videãt. Alia vero duros, & detectos, qui tamẽ oculi habent internas quasdam concauitates, in quas recipiuntur, cum non opus est exire, vt in somnis.] similiter duplex est sensorium olfactus. animalia enim, quæ respirant, habẽt sensoriũ olfactus intra nares mẽbranis tectũ, quod respiratione detegitur, sed quæ non

aqua enim sola humidorum non incrassatur. Similiter in libello de sensu, & sensili, cap. 4. de sapore, dicit, nec siccum sine humido, nec humidum sine sicco nutrit; nullum enim horum potest esse esca animalium, neque plantarum, sed mixtum. Galenus etiam tertio, de regimine victus cap. 17, dicit, aquam non nutrire; & quã do dicimus, aquam recreare vires, hoc non præstare, vt nutrimentum, sed vt refrigeramentum, quia natura declinauerat à recta via. & causa est, quia ad hoc, quod aliquid possit nutrire, oportet esse corpulentum, vt restauret id, quod perit, & ista crassities generatur opera caloris, sed aqua si per se assumatur, non potest acquirere hanc crassitiem, & consistentiam, quia statim euaporat, quando à calore transmutatur, & ideo aqua sola non potest esse nutrimentum conueniens, ergo neque aer solus. Quid tu, inquiet aliquis, dices de odoribus? si enim requiritur, vt nutrimentum sit compositum, & mixtum, odor non est simplex vt aqua, vel aer, sed dispersus per aerem, mixtum quid aeri, ergo poterit nutrire; quæ fuit opinio Pythagoreorum, vt scriptum reliquit Aristoteles in libello de sensu, & sensili, & Galenus secunda particula aphorismorum, aphoris. 11. dicente Hippocrate, facilius nos impleri potu, quam cibo, ponit quædam verba, quæ habentur in fine libri de alimento: qui egent cerebri alimento, per odoratum debere adhiberi. ferunt etiam Democritum odore mellis quattuor dies superuixisse. sed si aqua non potest incrassari, multo minus corpuscula illa, quæ sunt aerea, quæ licet dispersa sint per aerem, possunt dici simplicia in eo sensu, in quo dicit Aristoteles nec aquam, nec aerem posse nutrire, quia non possunt reddi crassa; & si acquirerent corpulentiam, acquirerent per frigiditatem, quæ non pertinet ad nutrimentum. Deinde in animali est pars constituta, in qua alimentum digeritur, distribuiturque per partes animalis, sed odor fertur ad olfactum, locum proximum cerebro, non destinatum concoctioni, ergo non potest nutrire. Conciliator differentia 155. (ne ambigua huius vocis vi, atque notione quis decipiatur) distinctione vtitur: nam voce odoris, vel significari potest qualitas, vel substantia odorabilis: primo modo odor non nutrit, nisi impropriè, per confortationem quandam: si verò sumamus odorem pro substantia odorabili, adhuc distinctione inquit, opus esse; nam vel loquimur de membris solidis, vel spiritualibus; primo modo odor non potest nutrire, secundo modo dicit nutrire spiritus per inspirationem aeris, sed certe hoc genus nutritionis est improprium: nam nec spiritus possunt dici propriè, & recte nutriri, cum præsertim nutritio fiat per corporis molem, & digestionem quandam,

respirãt derectum

De Odoribus, An nutriant.

Cap. 4.

quæ

quæ non contingit in spiritibus. quod si concedamus, spiritus nutriri, erit impropria nutritio, quatenus fit additio spirituum alijs spiritibus, vt animaduertit Galenus. neque ea, quæ in contrarium adducta sunt, ad probandum, aquam nutrire, admodum vrgent. Ad illud Hippocratis, verba Greca sunt, ἄλλως δὲ οὔτε δίψαν παύει, ἀλλ' ἐπιπικραίνει .i. neq; sitim sedat, sed addit amarũ, quia aqua est cõcẽtratur.n.calor,& fit bilis, quid amarũ,& biliosũ,& ex cõcẽtratione caloris, fit vegetior ad generãdũ vinũ. & qđ dicitur ex Galeno, aquã difficulter digeri, nõ intelligebat illã digestionẽ, per quã fit nutrimentum, sed distributionem per omnes partes; quasi dicat, aqua difficillime distribuitur per omnes partes corporis. quatenus vero attinet ad id, quod affertur ex Galeno, quod ex aqua deducantur omnes formę, vtrum hoc verum est, an minus? vel intelligit Galenus, quod aqua secundum diuersas partes pati possit varias transmutationes, vt alia pars in aerem, alia in ignem vertatur: sed sic nõ erit ex aqua solum, sed ex quattuor miscibilibus: vel intelligit respectu vnius partis ex aqua educi formam, quæ amplectatur omnes formas, quod est falsum; sic enim mixtio esset solum formarum non autem compositi, & tamen dicit Aristoteles in cap. de mixtione, mixtionem esse solum mutationem cum temperatura formarum. quamobrem simpliciter loquendo, non possumus dicere, neque simplex posse fieri mixtum, neq; aquam nutrire. & Theophrastus inquit, quòd aquæ dulces sunt aptæ ad nutrimentum, non autem quod sola aqua nutriat: & qualis sit hæc nutritio, explicat, quia dicit, quod aqua frigida est maxime apta ad concoctionem, quia sua frigiditate ad concentrationem caloris confert. Legite ipsum, si libet, cap. 4. eiusdem libri secundi de causis plantarum, vbi dicit, aliquas plantas delectari ventis, vt Fauonio, quæ infestantur ab Austro. igitur non erat vere alimentum, sed corroboratio tantum, quæ robur addebat. Quæ restant in sequenti.

Aqua revera non vertitur in vinum, sed si vino misceatur reddit vinum dilutum, remittitque suas qualitates.

Mixtio, vnio corporum, nõ formarũ.

Nutritio impropriè dicta, quia addit robur.

Lectio

AN aqua possit nutrire, vt paucissimis verbis intelligatis, hac distinctione munietur vobis via. Hoc enim potest bifariam intelligi; primo modo, an possit nutrire, ita vt sola aqua afferat totam rationē nutrimenti; & sic aqua non potest nutrire ratione iam dicta in præcedente Schola, quia non potest acquirere crassitiem, & corporis molem, cum à calore transmutatur, sed vapor ille in aquā soluitur: altero modo, an possit nutrire tanquam pars, iuncta scilicet cibo, & contemperando illam quantitatem; & ita aqua nutrit. nam etiam si aquam simplicē daremus, & iungeretur cum cibo, restauraretur, & id, quod pertinet ad sitim, & quod ad famem, & ideo vt pars potest nutrire. Ad auctoritatem autem Aristotelis quod attinet, non dicit Arist. pisces nutriri sola, vel simplici aqua, sed quod delectentur aqua dulci. si. n. est dulcis, ergo habet saporem, ergo composita; sed quamuis re vera non sit aqua pura, accedit tamen ad puritatem, & non potest incrassari, vt dixi, quare non vertitur in alimentum. & hæc de primo. Pisces scilicet sola aqua non nutriri, dicta sint satis: restat vt de secundo paucissima dicamus, de sententia Rondeletij, qui etiam affirmat, duas adolescentulas extitisse, quarum vna ad decimum vsque annum vitam produxerit absque vlla cibi assumptione, altera vero vsque ad maturam ętatem: quod mihi quidem videtur parodoxon, vt verbo Stoicorum vtar. Vita enim, quam omnes amamus, & tanti facimus, ex parte subiecti nihil aliud dicit, quàm calidū in accensum in humido, ex quo fit, vt intrinsecus semper adsit motus, ipsum subiectum semper agitans: quare necessarium est semper aliquid perire, & totum denique periret, nisi esset principium, per quod se ipsum reficeret: quare opus est nutritione, quę est substitutio calidi, frigidi, humidi, & sicci, loco caliditatis, frigiditatis, humiditatis, & siccitatis, quæ sunt subtractæ. & Gal. in quodā lib. cōtra eos, qui comparabant vitam cum flamma, non negat comparationem cum flamma depascente humidum, sed cum flamma, quæ vrit; oportet enim quod calor sit in certa mensura. Sed grauissimus quidam Philosophus, æque ac Medicus nostri tēporis, conatur hoc eludere, ac declinare. negat primo calorem semper absumere humidum, quia si quanta est actio caloris, tanta sit resistentia humoris, nulla sequetur actio. calorem autem hoc modo iungi posse cum humore in vita probat, quia potest esse excessus humoris supra calorem, vt quando humor sua quantitate suffocat, & extinguit calorem, & ē contra,

8. de hist. animal. cap. 2.

Vita calor depascens humidū.

Nutritio non conuenit animali, vt est animal, quia actiones animalis vt animalis, supposuiuit motum, in nutritione vero ligatur sensus, sed cō

uenit animali, vt habet calorem naturalē aptum digerere, quod est dictu, vt habet gradum vegetalē.

Fortunius Licetus in lib. de his, qui diu sine alimento viuunt, li. 2. c. 140.

Nutritio fit in sicco, & humido qualitatibus passiuis. quamuis .n. etiam actiua, vt sunt in mixto, habeant rationē materię passiuis tamen primo conuenit ratio materię, & alimenti. alimentum .n. respectu eius, qui nutritur, a quo transmu-

tra, datur excessus caloris supra humorem, ergo possunt esse calor, & humor in æquilibrio: vbi enim datur excedens, & excessum maius, & minus, ibi datur æquale. Hoc primum dicit, & deinde huc se recipit, vt dicat, etsi verum sit calore continenter humidum absumi, nihilominus humidum posse esse adeo in magna quantitate, vt non nisi longo tempore hoc fieri possit, & præsertim si contingat, calorem naturalem debilem esse, & exiguum, & sensim prorepere in humidum, vt si sit lucerna plena oleo, diu perdurat, absq; eo, quod nouum oleum illi infundamus. Notate Audit. ad hoc, vt dicatur calor naturalis, necesse esse, vt sit intrinsecus rei, cuius est calor, & sit in debita mensura; & iccirco calorem ambientis aeris non posse dici naturalem, sed præter naturam: & calorem naturalem egere humido, simpliciter loquendo, non esse verum, neque necessarium; calor enim ignis est naturalis, & tamen non eget humido; sed in mixto hoc esse verum. Eget autem humido dupliciter, vt subiecto substentante, & vt pabulo; & humidum his duobus modis est necessarium. Legite Galenum in lib. de Tuenda valetud. cap. 2. ni fallor, vbi inquit, quod cibus restaurat id, quod demptum est ratione sicci, & humidi. putatisne Aud. quādo per exhalationem aliquid perit, aliquam partem carnis auferri? nihil minus, sed est siccum, & humidum, quod fluit, & refluit, & nutritio fit in sicco, & humido: & quamuis humidum radicale sit tenue, viscosum, aptum seruare animal longo tempore, quia tamen caloris proprium est, vt semper pabulum absumat, fit, vt humidum semper dissoluatur, & vt veluti oleum in lucerna (vt eodem exemplo vtamur, quo ipse vtitur) oleo succedens, lumen continuum reddit, sic fiat, vt ego puto, applicatio nutrimenti. Et quamuis detur aliqua temperies excedēs, & aliqua deficiens, non tamen datur æqualis: in mixtione enim semper vnum dominatur: & Galenus etiam in primo de temperamentis scriptum reliquit, hoc æquale cogitatione quidem cognosci posse, non autem re ipsa dari. Sed huius rei vberior quæstio in aliud tempus reijciatur. neque enim omnia in vnum locum congerenda, & coaceruanda esse videntur. est alia quæstio obseruatione dignissima, vtrum quis fame, & siti simul premi possit. Is enim, de quo agimus, excellentissimus Philosophus hoc itidem negat. nam famelicus eget sicco, & calido, ergo non potest simul egere humido, & frigido, quia egeret cōtrarijs. est enim idem ac si diceremus, fieri motum a calido ad frigidum, & a sicco ad humidum, quod est impossibile. Sed si ageretur de simplici alteratione qualitatum circa idem subiectum, verum diceret: subiectum enim alteratum non diminuitur omni contrarietate, quia dum diminuitur una, alia intenditur;

tenditur; sed in præsentia est sermo de defectu, qui fit per resolutionem substantiæ, resoluitur enim continue à corde substantia sicca, calida, humida, & frigida, & ex subtractione huius substantiæ fit, vt subtrahatur omne pabulum, & ex vna parte perit siccum, & calidum, in partibus scilicet crassioribus, & consistentibus, & in alia humidum, & consequenter frigidum; & propterea in nobis nascitur appetitus reparandi hæc omnia. Et hæc pauca dicta velim de viri doctissimi, mihique amicissimi sentētia. Neque etiam existimo posse animal nutriri pituita, vel alio humore; quia humores vt excedunt, & superfluunt, non possunt alere, si vero non exsuperent, nutrient. Et quando dicit Arist. multis in locis solum sanguinem esse secundum alimentum, non est intelligendum, quod sanguis ita sit simplex, vt non habeat partes dissimilares; in sanguine enim, vt in lacte, fit aliqua separatio, sanguis ergo habet varias partes, ratione quarum transfertur ad naturam variarum partium. partes enim corporis variæ sunt, aliquæ ad naturam bilis, aliquæ ad alterius humoris naturam pertinent. quare vt alimentum sit simile, debet esse vel biliosum, vel alius humor. Et de piscibus satis multa.

tur, habet rationem materiæ.

Non est sermo de simplici alteratione, sed de subtractione substantia, in qua reperiuntur hæqualitates.

VOLATILIA autem etsi piscibus præstant, ratione tamen carent, vt etiam animalia terrestria: & quamuis Plinius in 8. de hist. cap. 11. tribuerit & elephantibus, & canibus, & alijs animantibus operationes, quæ rationem arguere videntur, vt quod elephantes significata vocum percipiant, cuius signum esse potest, quia cum trāsmittūtur in lōginquā partē, nolūt cōscēdere nauim, nisi prius facto iuramēto restituēdi in patriā. & similiter dicit de quodā elephāte, qui ita scripsit, Ipse ego hoc scripsi. subiungit etiam Plinius, cultum religionis horum animalium: licet inquam has operationes, & alia non pauca huiusmodi, figmentū esse putem, vos tamen moneo Audit. feras assuescere quidem, conficere operationes quasdā, ex quibus significata vocum intelligere videntur, cum re vera non intelligant, sed operentur specie iocundi, vel tristis, quia prospiciūt vel iocundum ad commodum suscipiendum per cibum, vel triste obiectum, idest, verbera. & affero vobis exemplum perspicuum canis constituti in biuio expectantis, dum Dominus diuerterit, quia non aderat obiectum, magis ad vnam, quam ad aliam partem determinans; idō hæc oīa cū discursu nō fiunt. Neq; tn̄ inficias iuerim datā esse feris aliquā non verā prudentiā, sed simulacrum quoddā, & imaginē prudentię. prudētia. n. proprie dicta, & respicit res, quæ possūt esse, & nō esse, & respicit futurū, & circa ea versatur, quę sūt in nostra potestate, eligēda ex nostra voluntate. prudentia verò ferarum non est posita in electione, immo neque proprie dicitur esse

Animalia ratione carere. Plinius.

Fides has in parte Plinio haberi non potest.

Prudētia proprie dicta.

in ipsarum potestate, tamquam in libera voluntate, & libertate, sed loco huius est quid spontaneum, ita vt dici possit, feras facere sponte, non autem libere; quia quamuis versentur circa ea, quæ sunt contingentia à natura, tamen ita determinantur ad vnam partem, vt non ad aliam. Similiter prudentia ferarum respicit futurum, vt quando hirundo nidum construit; non tamen est cum cognitione futuri, sed solum est præsens per sensum, & præteritum per memoriam, & sic est aliqua similitudo prudentiæ. Quidam tamen ęgerrime, & iniquissime ferunt operationibus factis instinctu naturæ attribui nomen prudentiæ; quia quamuis prudentia ferarum non sit prudentia proprie dicta, est tamen imago, & debet habere conuenientiam cum prudentia proprie dicta, quæ est de contingentibus, & ijs, quæ non sunt necessaria, ad quæ non sumus determinati. Quæ autem fiunt ex instinctu naturæ, semper eodem modo fiũt, nisi quid impediat; natura enim semper eodem modo operatur: quare operationes, quæ sunt ex instinctu naturæ, non merentur nomen prudentiæ, alioqui sequeretur, quod etiam Zoophyta haberent prudentiam, quia & ipsa habent, vt fugiant noxia, & iocunda amplexentur. Deinde etiam puer habet instinctum naturæ, & tamen non habet prudentiam, ex Aristotele 6. Ethicorum, cap. 8. qui prudentiam adimit non solum feris, sed etiam infantibus. Ad extremum argumentantur ex memoria seruata præteritorum fieri prudẽtiam, quare supponitur memoria; sed in feris nõ supponi aliquam memoriam, ergo non conuenire illis nomen prudentiæ. hactenus illi. sed ego sententia non mutor, & hæ rationes nihil me mouent, quia imago dicit aliquam similitudinem, sed nõ est omnino idem, & similitudo consistit in hoc, vt etiam prudentia ferarum sit circa ea, quę possunt aliter & aliter esse, vt q̃n hirũdo (vt stemus in exẽplo proposito) facit nidũ propter prolẽ; est de cõtingẽtibus circa finẽ, nõ tñ est posita in earũ ptãte, ita vt ferę liberę sint in operãdo, quẽadmodũ cõtingit in hominib. neq; in Zoophytis est similitudo, quæ mereatur nomen prudentiæ, quamuis restringantur propter triste, & dilatentur propter iocundum: illa n. est perleuis similitudo, quæ solum nomen prudentiæ nanciscitur: & pueri cum non possint exercere vsum rationis, non dicuntur prudentes, vt adulti. Et falsum est, prudentiam communiter dictam, quæ reperitur in feris, supponere memoriam, & reminiscentiam, ita vt sit aliqua operatio, quæ arguat vim illatiuam vnius ad alterum; quia feræ sunt animalia ἄλογα idest, rationis expertia. Stoici vero non solum auferebant rationem à feris, sed etiam irã, concupiscentiam, & omnino passiones animi, vt testatur Galenus

Per memoriam conseruãt obiectum.

2. de

2. de Placitis Hippocratis, & in 3. lib. refert, Chrysippum præcipue fuisse huius sententiæ, & in 4. ponit verba Chrysippi. nam dicit affectus animi esse, quando ratio præter naturam operatur, & in quinto exponit rationem, & fundamentum Chrysippi. Eum fefellit, quia existimauit, passiones animi nihil aliud esse, nisi auersiones ab ipsa ratione, ita vt rationi repugnent, & iccirco non reperiri, nisi in quibus etiam ratio reperitur: sed animi passiones pertinent ad partem sensitiuam, quæ reperitur in feris; neque est verum dicere repugnantiam rationis, sed negationem rationis, neque rationi in homine repugnant, nisi quando inordinate fiunt, & possunt etiam contingere sapienti. Quæret fortasse quispiam, cur memoria, & ira non insint omnibus animalibus, vt sensus, & phantasia. Legetis apud D. Thomam 1. Metaph. lectione 1. Zoophytis non fuisse cõcessam memoriam, & iram, quia in illis superuacanea fuissent, non enim egent memoria redeundi ad sua loca, cum loco non moueantur, neque ira ad expellendum lędentia. Hoc D. Thomas loco, quem dixi; quod tamen non videtur solide dictum, quia quamuis Zoophyta non moueantur loco, tamen cum meminerint occurrentium, ex quibus voluptate, vel tristitia afficiuntur, videntur indigere memoria, vt restringi, & claudi valeant. & licet insurgere nequeant aduersus lædentia, tamen possunt aliqua coarctatione illa excludere, quæ est aliqua operatio irę. igitur ira in illis videtur necessaria. idem D. Thomas in libello Arist. de sensu, & sensili cap. primo huius rei aliam causam attulit, quam vt intelligatis, volo vos obseruare, cum quæritur, cur memoria, & ira non sint data omnibus animalibus, hoc intelligi debere de imperfectioribus animalib. cuiusmodi sunt Zoophyta; & memoriam, & iram esse affectus perfectiores, quam sit sensus simplex: animalia enim per hæc magis accedere videntur ad virtutem intellectualem: intellectus enim proprium est ex D. Thoma, vt versetur circa vniuersalia, quæ nõ sunt coarctata ad aliquam differentiam temporis: ex aduerso sensus solum respicit obiecta præsentia. memoria autem excellit sensum, & accedit magis ad rationem, quia considerat singularia, non tamẽ eget præsentia obiectorum, sed potest etiam, si sint absentia, meminisse illorum; memoria igitur est altioris ordinis, quàm sensus simplex. Similiter ira magis accedit ad appetitum rationalem, quam concupiscentia, quia concupiscentia fertur in delectabile, quoad sensum solum, ira vero in laboriosa, non in iniocunda. laboriosũ.n. est pugnare, sed pugnare contra lędentia, & pericula subire, & hoc facere propter finẽ meliorẽ, videtur magis accedere ad rõnẽ, igitur ira magis accedit ad rõnẽ q̃ cõcupiscẽtia, & memoria magis, q̃ sẽsus simplex.

Passiones animi dicunt negationem rationis, non repugnantiam.

Lectione prima.

simplex. Quare quamuis sensus, & concupiscentia tribuantur infimo gradui animalium, vt sunt Zoophyta, ostrea, vermes, &c. non tamen illis tribuitur quod accedit ad virtutem intellectualem, id est memoria, & ira. & quod ira magis propinqua sit rationi, quàm concupiscentia, docuit Aristoteles 7. Ethic. cap. 6. sub initium, quo loco comparabat incontinentiam, quæ est ad voluptatem, cum illa, quæ est ad iram, & hanc dixit esse minus reprehensioni obnoxiam, quia magis accedere videtur ad rationē; vtebaturq; exemplo, & similitudine ministrorum, qui nimis festini sunt, ac diligentes, & nondum plane cognita domini voluntate, non expectantes dum omnia præcipiat, sed solum audito initio eius sermonis excurrunt ad opus. veluti etiam canes, cum audiūt aliquem pulsare ianuam, statim latrant, non expectādo videre an sit amicus. & ita dicit Arist. contingere in incontinentia circa iram, quia statim ac ira cognoscit, non expectat præcepta rationis, sed mouetur ad vindictam, & iccirco aliquo modo accedit ad rationem. & Plato etiam in 10. de Rep. comparans, & contendens inter se statum philosophicum, ambitiosum, & pecuniarium, inquit, ambitiosum pertinere ad gloriam, nam hunc gradum tribuebat iræ, & magis accedere ad philosophicum, quàm pecuniarium. igitur ira magis accedit ad rationē, quam concupiscentia. Hactenus illi Philosophorum principes, & quasi coryphei. sed vt ex his, quæ dicta sunt, breuiter verum eruatur, animaduertendum est Aud. hanc quæstionem, cur memoria, & ira nō insint omnibus animalibus, vt Zoophytis, esse persimilem illi, qua quæri solet, cur plantæ sensum non habeant, vt possint sentire ea, quæ lędunt: & causa est, quia oportet reperiri gradum rerum, qui solum sit præditus vegetali, alioqui ordo rerum fuisset interruptus, & vegetalis, & sentiens, non sunt adeo connexæ, vt illa non possit suum munus obire. Ad eūdem modum cum sermo sit de cognitione, quod cognoscitur, vel potest esse cum conseruatione, vel non, quæ non distinguuntur, immo possunt inuicem conuenire. oportet autem esse gradum rerum, sensu quidem præditum, carentem vero memoria. similiter in apprehensione, quando lędentia occurrunt, vel possunt occurrere, vt non admittantur, vt contingit in Zoophytis, quæ lędentia, & tristia fugiunt, non admittendo, vel vt reijciantur: & quia duo hæc distincta sunt, & vnum potest esse sine alio, necesse est dari gradum diuersum, habentem hanc vim, & facultatem, vel non admittendi, vel etiam repellendi. & primum est concupiscentia, secundum ira. igitur Zoophytis non est data memoria, neque ira. has enim si haberent, non essent infimi, sed altioris gradus. Partitio enim fit per gradus, & gradus faciunt

differentias

differentias animalium,& iccirco sunt diuersi gradus,quia sunt diuersæ differentiæ animalium. & verum est,iram deseruire vegetali,sed non in hoc gradu.& vt amplectamur iocunda, vel fugiamus tristia,non est opus semper adesse memoriam, quia possumus frui illis,quæ nobis offeruntur absque memoria, & tristia fugere negatione,scilicet,non reijciendo quidem,sed non admittendo. sensus autem inest omnibus animalibus, quia sensus manifestat esse animal, vel non, & animal etiam præsefert sensum; quare si sensus recedit,nõ est animal,& phantasia necessario est coniuncta cũ sensu: oportet enim quod sensorijs offertur,attingere intimum,quod est in propria sede, scilicet in phantasia; phantasia enim habet rationem centri. hæc igitur est vera causa,cur sensus, & phantasia in sint in omnibus animalibus,non autem memoria,& ira.Sed de hac re fuse agent Philosophi:nunc ad superiora,si libet, redeamus, idest,ad explicationem verborum. *Producant*, inquit Deus, *aquæ reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firmamento cœli.* inquit. *animę viuentis*, quia anima dat esse, & viuere.& hinc manifestum est discrimen inter essentiam,& esse.anima enim est essentia, & essentia est causa, esse vero effectus. & subiungit Moses. *Creauitque Deus cete grandia*, vt sunt delphini, vituli marini, balenæ, & aliæ grandium cetorum species. Dixit autem cete grandia,quia cum ad summa maris efferuntur, conspicientibus insulæ videntur,inquit Theodoretus. Hæc autem tantæ molis animantia, in illo mari Oceano habitant, quod Atlanticum appellant. & nullum genus exceptum esse ostendit, quando cum cetis creatam inquit fuisse omnem animam viuentem,& addit, *atque motabilem.* in Hebreo est הרמשת idest, repentem, aut mouentem se, quare sermo est de vita manifesta per sensum,& motum localem. Sed disputant hoc loco interpretes, qui dicat Moses, volatilia ex aquis fuisse producta, nam aues etiam ex terra fecit Deus, Geneseos 2. sed sensus est pisces,quos abunde aqua produxerat,vitam degant in aquis,& moueantur,& volatilia quoque super terram sub firmamẽto cœli,idest, sub inferiori parte cœli volitent. loquitur enim Moses de ornatu elementorum aquæ, & aeris; ad ornatum autem elementorum pertinent extrinseca,& quæ localiter mouentur,cuiusmodi sunt pisces, & aues, non autem quod factæ sint ex solo elemento aquæ,vel terræ, quia sunt mixta corpora, & mixtio est elementorum vnio.Sed notetis,velim, corporibus illis, quæ sunt priorum corporum effectus, locum naturalem esse partim terram, partim aquam, vel etiam aerem: quæ diuersa corpora, vt conueniunt in quodam communi locato, vnius loci rationem habent,

saltem

saltem secundum quid, si non simpliciter, vt nostri loquuntur; & dum locatum est in aliqua parte huius loci, dici potest esse proprie in loco, quatenus scilicet attinet ad speciem: de indiuiduis enim peculiares rationes afferri solent, ob quas vnus locus dicatur proprius vnius, & non alterius, veluti si ibi natus sit, vel si sit propria eius possessio, vt domus, vel quomodocunque aliter. & hinc facile soluitur ille nodus, quomodo res motæ dicantur in loco moueri; nam cũ mouentur, loco recedunt, nec in ipso sunt amplius, vt mouentur non sunt quidem in loco proprio, sunt tamen in loco communiter accepto. sed de hoc ne laboremus. postremo, *piscibus, & volatilibus*, inquit Moses, *benedixit Deus*, quam benedictionem ad fecunditatem prolis valere voluit, vt in sequenti Schola dicturus sum.

Lectio Vigesima sexta.

B*ENEDIXITQVE eis, dicens, crescite, & multiplicamini*. Non credo quenquam esse Audit. qui expectet, dum dicam, Deum animantia rationis expertia non alloqui, quod vt homines non solum audire queant, sed nec ea, quæ præcipiuntur, intelligere; hoc enim seiunctum à ratione esse non potest, vt dixi in præcedenti scholá: sed quia parent Deo, qui illis vim gignendi sibi simile inseuit. hoc munus cum obeunt beluæ, dicuntur audire Deum. & verbum *Crescite*, non incrementum ad magnitudinem, vt verbum, multiplicamini successum in multitudinem designat, quia in prima creatione, animalia integra, & perfecta in lucem prodierunt: sed perinde est ac si dixisset Deus, fœtificate, & multiplices fœtus procreate. aliud enim est fœtificare, aliud fœtus multiplicare. & multiplicatio quidem prolis non est causa perfectionis, quatenus spectat ad perfectionem essentialem, quia perfectio speciei potest esse, & seruari in vno indiuiduo, sed est perfectio accidentalis, idest, quia vnum indiuiduum non potest perpetuo manere, plura conduntur. mortalia enim genus suum nascendo custodiunt. & velim vos etiam animaduertere, falli, me iudice, Galenum, qui in libris de semine existimat, à plantis sumendam esse rationem generationis in animalibus, quia vis generatiua est in animali, non vt est animal, sed vt plãta; vis enim generatiua quamuis tribuatur facultati vegetali, non tamen est eadem in plantis, & in animalibus, quia in animali sequi-

tur

tur formam animalis, & est ipsamet anima sensitiua, quæ habet vim generãdi sibi similem.& hinc proficiscitur distinctio sexus, & Deus bina animalia condidit. plantæ verò distinctione sexus non indigent vt animalia,quę sunt perfectiora. Sed potest esse obiectio; quia successio prolis per generationem potius tollit esse: nam generare sibi simile in animali inducit siccitatem, quæ est causa interitus, cum vita sit constituta in humido, vt Aristoteles aiebat in libello,quem inscripsit de longitudine,& breuitate vitæ, cap.3.dicebat enim,quæ animalia sunt propensiora ad coitum, ea esse breuioris vitę,quia ex coitu exiccantur,vnde ad interitum perducuntur. Primum possum respondere, non omnem coitum tendere ad corruptionem,sed immoderatum: deinde hoc esse detrimentum respectu indiuidui,non autem respectu perpetuitatis,& conseruationis speciei. Sed hæc missa facio.Iam diu in opere quintæ diei uersati sumus,nunc ad maiora propero. peruenimus enim Audit. ad sextæ diei opus,quo mundanæ fabricæ moles concluditur, quo magnum,& admirabile totius visibilis creaturæ theatrum absoluitur.itaque huic operi eo solertiori cura,ac studio intenti esse debemus,quod ad nos pertinet,quod nostra hic res agitur.Genus,conditio,summa nobilitas,ac præstantia hominis describitur.hoc vltimum est,& supremum omnium operum diuinorum, hæc ipsa meta,hic terminus eius sermonis,qui de rerum exordio à Mose,& à nobis susceptus est. Quo fit,vt cum ad habendam diuino scriptori gratiam,tum ob rei grauitatem, de qua acturi sumus, tum nostra ipsorum causa,quę restant,attentius,quã alias vnquam audire debeamus. nam ad Mosem quod attinet, si magnam ab hospitibus gratiam init,qui eorum obsequutus desiderio,toto eos vrbis ambitu circunducit,& præstantiora quæque opera demonstrat; quantum erit id beneficium,quod apud mortales collocauit Moses, qui veluti manu per cœlũ,& terram,in qua peregrinamur,nos circum duxit, & singularum rerum species, generaque demonstrauit? & quod grauius est, non solum contemplatores tot, & tantarum rerum esse voluit,sed etiam earundem dominos, ac principes à Deo fuisse constitutos ostendit; in nostram gratiam eas esse factas, atque ideo nos illis omnibus antecellere, vt immenso interuallo is antecellit,qui omnia condidit, qui nos suæ diuinæ imaginis participes formauit, qui nos corpore, & anima constare iussit, vt commune haberemus cum corporeis corporeæ fragilitatis consortium, animo cum illis nihil commune haberemus. ergo post cœlum syderibus ornatum, post locupletatas piscibus aquas, & post impletum volucribus aerem,quid erat reliquum? nisi vt terra quoq; ipsa

OPVS SEXTAE DIEI.

suis animalibus ornaretur, atque homine ipso in primis, qui finis est, & dominus cunctorum animantium. Sed de homine postea, nunc de alijs animantibus, quæ terram implent, est dicendum. & antequam porro pergam, nolim quemquam commoueri, quia vt vere terra ab aquis distincta intelligeretur, quæ prius latebat, & inuisibilis erat, sufficiebat eam apparere: sed non solum aquis detecta est, verum etiam iussa germinare herbam virentem, & facientem semen, & lignum pomiferum faciens fructus secundum genus suum. hoc autem non solum ad distinctionem, sed etiam ad decorem, & ornatum terræ facere videtur. quare aut ibi illud erat omittendum, transferendumque ad diem sextam, vel quod hic dicitur de productione animalium terrestrium, erat in opere tertiæ diei commemorandum. ab his enim scrupulis, & laqueis facile se expedit D. Thomas secundo Sententiarum distinctione 14. artic. 5. & prima parte Summæ, quæstione 69. art. 2. quod ea ad cœlorum, & elementorum ornamenta pertinent, quæ in illis mouentur, aut per se, vt animalia, aut ad motum aliorum, vt sydera ad motum suorum orbium: plantæ vero carent sensu, & motu locali, & fixæ cum radicibus terræ connectuntur, & iccirco earum productio est quasi ipsius terræ productio, & ornatui terræ non adscribuntur. quod sumpsit D. Thomas, vt solet, ex D. Augustino secundo super Genesim ad lit. Animantia ergo ad ornatum terræ referuntur, quorum etiam generatio aliter describitur, quàm superius generatio plantarum. ibi enim dictum est; *germinet terra*, hic verò, *producat terra*: cuius discriminis rationem attulit Seuerianus, quia plantæ, & à principio è terra genitæ sunt, & deinceps eodem modo etiam generantur; ipsa etiam per se terra eas germinat: animantia vero è terra quidem producta sunt à principio, sed maior eorum pars ex illis è terra productis iam non ex terra, sed per propagationem nascendi facultatem sortita est. neque per hoc, quod dicitur; *producat terra animam viuentem*; intelligitur, quod terra sit animata, quod fuit commentum Manicheorum; aut quia, vel palmam, vel quercum, vel cupressum, vel quoduis animalium, quod quasi grauida in visceribus gestaret, foras proderet, ederetque in lucem: sed sicuti ex diuino verbo, & iussione, acceperat influxum, atque virtutem germinandi plantas, ita acciperet virtutem producendi animata sensitiua. Duo autem sunt, quæ breuiter, & perdiligenter explicat Moses circa productionem animalium terrestrium. primum productio in genere, quod genus est animæ viuentis, idest, animalis sensu viuentis. per animam enim viuentem, animam sentientem in piscibus interpretati sumus. deinde sub hoc genere tres species

Seuerianus.

Quædam animantia cum semel è terra manarint deinceps è coitu gigni.

cies

cies animalium enumerat, ac recenset, scilicet iumentorum, reptilium, & bestiarum, quæ & si quidam (referente D. Ambrosio) ad immanitatem criminum, ad stultitiam peccatorum, ad cogitationum nequitiam retulerunt, re vera tamen, vt verba sonant, animantia sunt intelligenda. Et hæc ita distribuunt Eucherius, & Hugo de Sancto Victore, quia iumenta dicuntur, quæcumque mansuescunt, & sunt in vsus hominum, vt boues, equi, asini, & cameli. reptilium vero tria genera sunt, trahentia, vt vermes, qui fixo ore telluri, se se trahunt; serpentia, ea, quæ extra cutem pedes non habent, sed intrinsecus habent partes, quibus innitentia tota simul feruntur, consule Aristotelem lib. de Incessu animal. cap. 5. & 5. de historia animal. cap. 29. & repentia, quæ extra cutem pedes habent, pedibusque gradiuntur, vt lacertæ, stelliones. bestiæ autem dicuntur, vt pardi, tigrides, vrsi, leones, & vno verbo, quicquid ore, vel vnguibus sæuit. Sed quoniam multa animantia terrestria reperiuntur, quæ sub hanc enumerationem cadere minime videntur, vt lepores, cerui, damæ, & huiusmodi, hæc dubitatio tollitur, inquit Iunilius in libello plane aureo, quem scripsit in Genesim; si stemus antiquæ translationi, quæ, referente Beda, citatur à D. Augustino. Loco enim eius, quod dicitur, iumēta, habetur, quadrupedia, Græce τετράποδα, quo nomine cuncta comprehenduntur, quæ terra edidit, exceptis bestijs, & reptilibus. Omnia enim talia, vel sunt ad ministerium hominum, vt ea, quæ dixi, equi, &c. vel ad escā, vt cerui, lepores, vel ad delitias etiam, & amores, vt canes, & similia. Illud autem maxime obseruabitis, animalium terrestrium imperfectiora quidem adhuc è terra generari, quia terra per se producit cicadas, sorices, ranas, & ex feculenta, & cœnosa materia generantur anguillæ, & bestiolæ plurimæ per aerem volitantes, quæ præ tenui ipsarum mole appellatione carent. & id efficit terra, non solum adiuta calore Solis, vel virtute cœlesti, vt falso quidam dixerunt, quia vt recte animaduersum est à Caietano in Commentarijs Summæ D. Thomæ, prima parte, quæstione 45. artic. 8. in his, quæ generantur ex putri, requiritur etiam agens proximum correspondens semini. & legetis apud D. Thomam, qui disputat alicubi contra ideas Platonis, non esse necessarias ad generationem. non in his, quæ fiunt ex semine, quia adest agens proximum, nec etiam in genitis ex putredine, quia licet non sit semen, est tamen aliquid proportione correspondens semini. & quamuis idem D. Thomas prima parte Summæ, quæstione 71. art. primo, dicat virtutem cœlestem correspondere semini, illa virtus non intelligitur de virtute, vt est in cœlo, sed de virtute impressa in materia, vt etiam dicit

Eucherius. Hugo.

Iunilius censet propter ferocitatē indomitæ mētis hac inter bestias esse referenda, quāuis nō noceant. Vel hæc dubitatio tollitur, si stādū sit antiquæ trāslationi.

In his, quæ generātur ex putri, requiritur agens proximum. D. Th. 7. Metaph. 28.

Aristoteles lib.2. de Genera. animal. cap.3. inesse seminibus calorem, quæ est virtus, & facultas cœlestis communicata materiæ, & in 3. lib. extremo dicit virtutem cœlestem, quæ est tanquam virtus animæ, esse dispersam, & diffusam per hæc inferiora: vnde dictum est, hęc inferiora esse plena Dijs: hac enim virtute cęlesti dicimus generari bullam quamdam spumosam, correspōdentem semini, in qua bulla erunt duæ partes, altera habens rationem materiæ, altera, quæ est magis spumosa, rationem agentis, & sic fiunt, quæ generantur ex putredine, quare adest etiam proximum agens intendens illam speciem. Sed quæret quispiam: si sunt intenta à natura, cur dicuntur casualia? nulla enim species fit à natura sponte, & casu, & quomodo dici possunt facta ab vniuoco, vel æquiuoco? de hac re ego ita sentio Audit. quantum attinet ad ea, quæ generantur ex putredine solum, nihil ambigendum esse, quin à natura sint intenta, quia sunt vna species: quod vero spectat ad ea, quæ ex semine, & ex putredine oriuntur, vtor hac distinctione; vel enim respicimus ad formam solum, vel ad priuationem etiam, & infęcunditatem annexam formæ. primo modo sunt intenta à natura, quia natura non semper intendit id, quod perfectum est, sed quod est possibile produci. in hac materia aderat hęc possibilitas, non potuit natura producere perfectum animal, producit igitur imperfectum, & infęcundum: sed secundo modo non sunt intenta à natura. Natura enim non intendit infęcunditatem, sed est quoddam consequens formam, & ex his facile intelligetis quomodo dici possint esse intenta, à natura, & quomodo non, quomodo casualia, & quomodo non. dicuntur vero producta à simili similitudine virtutis, ratione scilicet agentis virtualis, vt semper sit agens eiusdem generis, & excludantur ideæ Platonis: sed non est similitudo formalis, ita vt agens eandem formam habeat, quam habet effectus. & hæc annotasse superuacaneum non sit. Animalia igitur imperfecta, quæ modo ex terra ortum habent, in primis etiam rebus conditis ex terra producta fuerunt. terra antea maximis aquarum vorticibus madefacta, & in locis calidissimis, vbi creatio cœpit, scilicet in Mesopotamia, aut Armenia. vt etiam terrestria animalia naturæ perfectione prædita à principio ex terra genita sunt. quæ vero ex corporibus mortuorum animalium, vel ex liquorum putredine nascuntur, absurdum est dicere, cum animalibus creata fuisse, sed in eis dumtaxat seminis originem extitisse, vt consequenter ex eorum corruptionib. pro suo quæq; genere exorirētur. Neq; obscuri sunt modi generationis pluriū insectorū; qui modi sex numero describūtur. quidā n. ex ipsis exhalationib. hēnt esse, vt bibiones ex vino, quidam

Duo quæsita.

quidā ex corruptione humorū,vt vermes)quidā ex coruptione herbarū,vt tineę ex oleribus;quidā ex corruptione fructuū,vel frugū, vt curculiones ex fabis,quidam ex cadaueribus,vt scarabæi,vel crabrones ex iumentis, & quidam denique ex corruptione lignorum, vt teredines,ergo tot de piscibus, volatilibus, & bestijs terræ dicta sint. Sequitur vt de Homine ipso breuiter dicamus.

Lectio Vigesima septima.

FACTA, & ornata mundi habitatione,quid erat consequens Audit. nisi vt homo, propter quem omnia condita fuerunt, conderetur? Præclare D.Chrysostomus.Sicuti ingressuro in ciuitatem aliquam Rege, operæprecium est præmittere, & qui eius aduentum significet, & qui palatium exornent, & quæcumque opus sunt,præparent: ita quasi regem, ac principem aliquem rebus conditis præfecturus Deus prius hunc ornatum fabricauit,& tandem preficiendum hominem formauit, declarans hoc pacto quanto honore hoc diuinum animal prosequeretur. Neque ex hoc solum, verum etiam ex ipso modo sermonis,quo ipsius hominis creatio exprimitur,eius dignitas, atque præstantia declaratur. Namque reliqua omnia simplici verbo,ac iussione sunt facta. *Fiat lux, fiat firmamentum, congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, germinet terra, producat reptilia*: nullum in his creandis,inquit Gregorius Nissenus,præcedit consilium:at vero ad ipsius hominis conditionem cum consilio quodammodo conditor vniuersi accedit.& de solo homine dictum est,inquit D.Gregorius lib.9. Moral.cap.27. *Faciamus*,cum de alijs creaturis legatur;iussisse Deum,vt fierent. Decebat enim,quia rationabilis creatura condebatur,vt quasi consilio facta videretur,neque per iussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, qui ad conditoris imaginem creabatur. Sunt autem variæ sententiæ circa illa verba; *Faciamus hominem ad imaginem.* quidam enim Hebræorum) qui in eo sunt toti, vt nihil dicant, quo Christianorum dogmata probare videantur) inquiunt, Deum per hæc verba cum Angelis habuisse sermonem, sicuti principum moris est,vt seruos suos alloquantur,cum sunt aliquid facturi. huius sententiæ fuit Philo Iudeus in lib.de Operibus sex dierum,vbi assumptos à Deo fuisse Angelos in hominis creatione vult, vt reprehensibiles hominis actiones Angelis acceptæ referrentur,bonæ autem

DE HOMINE

Greg. Nissenus.

D. Gregorius.

De condendo homine quasi initur consilium.

Philo.

Deo,

Deo, quem non decebat esse causam malorum. & in lib. de Profugis in 16. cap. Genesis, inquit rationabilem dumtaxat primi parentis animam à Deo fuisse creatam, quæ est præcipua pars, & immortalis, eiusdem vero vegetabilem, atque sensibilem ab Angelis esse factam. & quia verus homo rationalis anima est, homo autem vulgaris, & mixtus est totum compositum ex anima & corpore, cum de hoc toto est sermo, tunc dicitur, *Faciamus, &c.* sed cum de vero homine loquimur, dicitur postea in singulari, *Fecit Deus hominem*. cui in Hebræo contextu additur pronomen *illum*, scilicet excellentem, mixtura carentem; cum autem de mixto, & vulgari, idest, bruta, irrationabiliq; anima composito, sermo fit, nulla est additio. hæc Philo Iudęus, Platonem sequutus in Timæo, qui inducit Deum supremum minores Deos alloquentem super animalium creatione; quam opinionem iure coarguit, atque refellit Theodoretus quæstione 19. in Genesim, quia non est vna Dei, & Angelorum imago, & nullibi in scriptura legitur, hominem factum fuisse ad imaginem Angelorum. alij Iudæi dixerunt, Deum sibi ipsi fuisse loquutum, quẽadmodum solent, qui summis magistratibus funguntur, vt prætores, & tribuni. nam sub numero plurium dicere solent, iubemus, scribimus, & id genus alia: quos etiam

Theodoretus.

reijcit idem Theodoretus quæstione 20. in Genesim, quia sic oporteret Deum de se pluraliter loqui, vel semper, vel vt plurimũ. quod tamen non fit, sed fere semper singulariter loquitur, *vt finis vniuersæ carnis venit coram me, & non erunt tibi alij Dij præter me*. & alia innumera, quæ afferri possent ex diuinis scripturis. Et

D. Basilius.

Diuus Basilius commentum, & figmentum esse inquit, aut herorum quempiam seipsum hortantem, aut fabrum etiam, vel sutorem solum præsentibus suæ artis instrumentis sibi dicere, conficiamus gladium, aut calciamentum; sed cum silentio suam, cum libuerit, accommodatam ad artem operationem exequitur. Plerique omnes Gręci, & Latini scriptores per hęc verba insinuari inquiũt, admirandum, & diuinissimum Trinitatis mysterium, vt in eo, quod dicitur; *faciamus*; intelligamus Trinitatem personarum, & in eo, quod dicitur; *ad imaginem nostram*; vnitas essentiæ intelligatur. si enim illa natura Patris, & Filij, & Spiritus Sancti esset vna persona, non dixisset, faciamus, sed faciam. & si in illis tribus personis essent intelligendæ, vel credendæ tres naturæ, non diceretur *ad imaginem nostram*, sed imagines nostras. & quia imago ideo imago dicitur, quia similitudinẽ habet cum illo, cuius est imago, merito quæret quispiam, in quo posita sit illa similitudo? videtur enim consistere in potestate dominandi. causa enim subiungitur, cum

Si Deus eēt tres essētiæ, sicut est tres personæ, esset Deus quidem Trinitas, sed nō esset vnitas: et si esset vna persona, sicut est vna essentia, esset

homo

homo factus sit ad imaginem Dei, *vt presit piscibus maris, & volatilibus cœli, &c.* obseruabitis Magistrum primo libro Sententiarum distinctione tertia, quem Theologi Scholastici sequuntur, dicere hominem esse imaginem propter mentem; & quia mens est in homine, sequitur, quod homo sit imago Dei, vt imago Herculis dicitur non solum pictura, sed tabella etiam, in qua est pictura. tabella autem dicitur imago propter picturam: ad eundem modum homo dicitur imago Dei propter mentem, quæ est in homine. neque est necesse, vt imago sit extrinseca, nisi respectu sui, vt ita dicam, imagati, & exemplaris; & imago, de qua loquimur, est extrinseca, non quia Deus non illabatur menti, sed quia mēs est alterius naturæ, quam sit Deus, & ideo ista imago, quæ est naturalis hominis, si comparetur Deo, est extrinseca, veluti artificiale est extrinsecum artifici. Deus namque omnium est artifex. Sapient. 7. in homine igitur est imago Dei, Trinitatis personarum, & vnitatis essentiæ, quia in homine est vna mens, vna vita, & tres vires, siue potentiæ; memoria, intelligentia, seu intellectus, & voluntas, quæ est imago proprie dicta. similitudo enim, vel dissimilitudo, magis attenditur penes intrinseca, & essentialia, quod etiā animaduertit D. Thomas secundo Sententiarum, distinctione 16. art. 3. Neque refert, quod dicitur, *faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, vt presit piscibus maris, &c.* quia illa est imago minus propria, & solum secundum proprietatem consequentem. homo enim cuncta animantia superat, quæ propter intelligentiam illi subijciūtur. Multa dicuntur à Theologis Scholasticis de imagine, & de potentijs, quæ imaginem constituunt, quæ mihi dicenda esse non arbitror, ne longior sim, quam par est, & fortasse vobis molestus. quædam solum adnotabo quasi canis Nilum bibens. disputant primo nostri Theologi, vtrum Angelus magis factus sit ad imaginem Dei, quam homo: & cæteris omissis respondet D. Thomas primo libro Sententiarum, distinctione 3. quæstione 3. art. primo, quod imago Trinitatis potest attendi tripliciter, vel quoad attributa, & cum ista magis fulgeant in Angelo, quam in homine, Angelus sic est expressior imago. vel secundo quoad distinctionem personarum, & sic est expressior similitudo in homine, quam in Angelo, quia tres potentiæ imaginis in Angelis non sunt ita distinctæ, vt in homine. vel tertio, & postremo quatenus Deus est principium rerum, & anima est tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis, sicuti Deus est totus in toto vniuerso, & totus in qualibet parte vniuersi, & hoc modo homo magis Deum repræsentat, quam Angelus. sed seruata omni reuerentia, non erat, meo iudicio, compa-

randus

qui dē vnitas, sed nō esset Trinitas.

De Imagine.

Magist. Sentent.

Sapien. 7.

D. Thomas.

Quæstio prima, an Angelus magis sit ad imaginem Dei, quam homo.

Ad imaginē quod attinet.

non erat homo cũ Angelo conferendus. randus in hoc homo cum Angelo, quia ex imagine procedere ad imagatum est discurrere, sed in Angelo non est imago, per quam possit homo, vel Angelus discurrere ad Sanctissimã Trinitatem; non quidem Angelus, quia non discurrit, neque homo, quia non nouit istas potentias in Angelo. Deinde disputant de intellectu, & voluntate, quæ imaginem constituũt, an sint distinctæ potentiæ. & voluntatem ab intellectu sola ratione distingui quidam dixerunt, quia voluntas immediate sequitur intellectum, & continetur sub obiecto intellectus, quare nõ opus est distinguere. At volũtas immediate sequitur intellectũ, nõ vt a principio, sed quia nõ est interiectum tempus. neque sequitur, hoc continetur sub illo, ergo non distinguitur: species enim licet sit sub genere, potest tamen considerari secundum suam rationem formalem, & sic distinguitur à genere. quamuis ergo voluntas sub intellectu contineatur, tamen secundum se potest habere rationem alterius potentiæ. intellectus ergo & voluntas differunt, saltem ratione formali. sed quo nam pacto? omnis enim ratio formalis, quæ est ex parte voluntatis, sub intellectu comprehenditur, igitur non erunt potentiæ distinctæ.

Quæstio 2. An voluntas distinguatur ab intellectu.

Herueus. Herueus quodlibeto primo, quæstione 12. inquit obiectum vtriusque potentiæ re, & formaliter esse idem, sed potentias esse diuersas, quia vario modo tẽdunt in obiectum. intellectus enim aliter tendit in obiectum, quàm voluntas. sed quod vna potentia in vnum obiectum diuerso modo tendat ab alia, vel contingit propter diuersitatem, quæ est in obiecto, vel non. si primum, ratio distinctionis erit in obiecto & illa ratio erit prior diuersis illis modis tendendi in obiectum. si vero ex parte obiecti non sit ratio distinctionis, ergo obiectum contingenter se haberet ad distinctionem potentiarum. ex parte enim obiecti nulla est causa, cur magis vno, quam alio modo tendant hæ potentiæ in illud obiectum, & hic modus distinguendi potentias, potius supponit potentias distinctas, quia si non est distinctio ex parte obiecti, igitur erit ex parte potentię.

Reijcitur.

Alij. Quidam alij dicunt esse distinctionem formalem ex parte obiecti. nam intellectus de obiecto oblato dicit esse bonum, respiciens solum ad formam, idest, ad ipsum obiectum, sed cum hęc forma à voluntate appetitur, non amplius est in abstracto, sed in concreto, ita vt ex parte intellectus sit id, quod est formale, ex parte vero voluntatis materiale. Quę etiam sententia refellenda, repudiandaque mihi esse videtur: quia ratio formalis vnita materię est cognoscibilis, igitur adhuc erit in intellectu. Addo deinde quando intellectus de obiecto nectit propositionem, hoc est bonum, nihil est formale, vel materiale, est enim hęc propositio, vt nostis, de

Refelluntur.

Ratio formalis deducta ad esse, cognoscibilis.

tertio

tertio adiacente,& in his propositionibus verbum,est, nihil superaddit. at Herueus loco, quem dixi, conatur ostendere esse distinctionem realem. in obiecto enim voluntatis duo sunt, bonum, & cognitum,& voluntas quando vult bonum, vult bonum sibi, non alij: sed bonum sibi est obiectum particulare. item ex parte cogniti. obiectum enim voluntatis est cognitum,intellectus vero cognoscendum,quare & ratione boni, & cogniti erit distinctio realis inter intellectum,& voluntatem.& illud quoque hanc sententiā confirmat,quia cum voluntas, exempli gratia, ebibit pharmacum, si posset minus facere,non ebiberet, effectus ergo voluntatis est particularis. hæc Herueus,quę neque mihi probātur:& primum,quod voluntas appetat sibi bonum, pertinet quidem ad vilissimam voluntatis partem, quæ dicitur vilis, si ratio amicitiæ habeatur. & quod propter se est expetendum,ex se ipso primo expetendum est, deinde vt vtile alijs.& verum est,quod voluntas respicit esse cognitum,sed hoc est conditio,non ratio formalis obiecti, igitur distinctionem non causat. & quamquam voluntas ad particularia se extendat,voluntatis tamen obiectum est bonum in vniuersum, & nō minus,quam intellectus. D. Thomas prima parte Summæ, quæstione 80. art. primo, inquit, vt ad formas naturales sequitur propria inclinatio,sic ad formas cognoscentes sequi inclinationem ad actum,sed præstantiori modo; quia forma naturalis inclinatur ad vnum solum, vt forma ignis sursum tendit, sed cognoscentes ad diuersa: & hinc efficit ponendum esse in anima talem appetitum rationalem,per quem possit animal appetere ea, quæ apprehendit. Sed hoc non docet quomodo hic appetitus rationalis ab intellectu distinguatur.Obseruo ego voluntatem, & intellectum per obiecta distingui; obiectum enim intellectus est verum,quod intellectui affert quietem,non motum;intellectus enim suscipit intra: sed obiectum voluntatis est bonum, & bonum est in re extra, vnde voluntas tendit extra in obiectum.igitur erunt potentiæ diuersæ,quia actus sunt diuersi.Sed forte obijciet quis,quia sic appetitus naturalis tendendi extra sursum, vel deorsum distingueretur à forma.minime vero;tendere enim extra est proprietas naturalis,quæ rem sequitur, vt est, & idcirco aliam rationem non supponit: voluntas vero educitur de potentia ad actū extra se in obiectum. Tertio & vltimo disputant speciatim de memoria,pertineat ad imaginem nec ne: qua de re breuiter dicam in sequenti Schola, ne vos diutius,quam vultis,detineam.

Appetere sibi bonū. vilissima voluntatis pars respectu amicitiæ.

D. Thomas.

Arist. 3. de anima inquit nō esse intellectū principiū motus, quia motus significat tēdere extra,& intellectus suscipit intra.

Quæst. 3. de Memoria.

Lectio Vigeſima octaua.

NOLO mendax videri; ea enim, quæ in præcedenti ſchola ſilentio inuolueram, ne vos diutius detinerem, quam par erat, & hodierno die me allaturum promiſeram, non prætermittam, eſt difficilis quæſtio; de memoria, an pertineat ad imaginem. Memoria enim eſt ſenſus, non intellectus, niſi per accidens, vt teſtatum reliquit Ariſtoteles in libello de Memoria, & reminiſcentia, non procul ab initio. *Memoria*, inquit, *intellectus quidem eſt ſecundum accidens, per ſe autem primi ſenſitiui*. Memoria eſt ſingularium, vt ſingularia ſunt: vt autem intellectus obiecta ſingularia percipiat, contingit per ſenſus, qui phantaſmata adminiſtrant; intellectus enim ſua natura fertur in vniuerſalia. quare per accidens memoria tribuitur intellectui; vnde non videtur pertinere ad imaginem. D. Thomas, Scholaſticæ Theologiæ magiſter, & anteſignanus, prima parte Summæ, quæſtione 79. artic. 6. diſtinctione vſus eſt; voce memoriæ duo ſignificari poſſe, primo conſeruationem ſpeciei, ſecundo conſeruationem ſub ratione temporis, aut particularis, & primo modo, memoriam intellectui conuenire, ſed ſecundo modo pertinere ad ſenſum; quare proprie memoria non eſt in intellectu. Ioannes vero Scotus, quarto Sentent. diſtinctione 45. quæſtione 3. ponit proprie in intellectu memoriam, vtiturque hac diſtinctione: cum loquimur de cognitione intellectus, vel loquimur de cognitione abſtractiua, vel intuitiua, & prima cognitione, inquit, intellectum vniuerſalia cognoſcere, nec opus eſſe memoria, ſecunda vero cognitione eadem cognoſcere, & habere memoriam. Res in hoc tota poſita eſt, num ceſſante actu intellectus aliquid impreſſum in intellectu maneat. Affirmat D. Thomas, quia relinquitur ſpecies, & memoria eſt ſpecierum. Sed ſi intelligere non fit per ſpecies (vt ego quidem exiſtimo) non poteſt eſſe ſpecies in intellectu, & ex conſequenti non erit memoria intellectiua. & hic modus loquendi, quod in anima ſint conceptus, eſt metaphoricus, & verum eſt in intellectu relinqui habilitatem ad actum ſecundum, ſcilicet ad obiectum. actus enim ſecūdus redditur familiaris, vt prompte, quod ſemel intelligimus, poſſimus repetere. Quod ſi per memoriam intellectiuam intelligat D. Thomas hanc habilitatem, non erit lis, & pugna, quæ non eſſet niſi de nomine. Albertus in Summa de Homine, quæſtione

Intelligimus ea, quæ meminimus, non meminimus autem ſpeciei.

ctione de partibus imaginis, sibi obijcit, quia si memoria esset sine differentia temporis, non distingueretur ab intelligentia; & dicit huius memoriæ esse retinere solum naturalem cognitionem veri, & boni, quæ Deus est. memoriæ enim non est aliquid agere, sed solum tenere præsentiam obiecti; intelligentiam vero illam esse, quę obiectum intuetur: & hæc duo esse simul tempore, sed vnum vt conseruans, & alterum vt agens, & ex memoria intelligentiam informari. Sed hæc acrius, & attentius à Theologis Scholasticis expēdenda sunt. Effectus est ergo homo ad Dei imaginem, & similitudinem, quæ duo pro vno, & eodem vsurpantur: infra enim, & cap. 9. Geneseos, solum repetitur, hominem factum fuisse ad imaginem Dei. vt præesset piscibus maris, idest, qui præesset piscibus maris, &c. in quibus verbis quoniam de dominio in creaturas homini à Deo tradito agitur, de hoc dominio hæc consideranda occurrunt. primo an conueniēter tale dominium homini tributum fuerit, secundo in quæ, & quatenus illud dominium se extendat, tertio & vltimo num idem dominium, quod à principio homini fuit traditum, perpetuum manserit, vel per peccatum sublatum fuerit: de quibus singulis pauca dicamus. Quod ad primū attinet, illud ante omnia veluti fundamentum iaciendum est, dominium esse propriā quandam vim, & potestatem, qua quisque rem aliquam legitime in vsum, & commodum suum potest conuertere. Dixi, legitime, vt vsum à lege non permissum excluderem. Dixi, quiuis, neque tamē eo verbo res omnes complecti volui, non bruta, non res animę expertes: etsi in his quoque nescio quæ imperij, & dominij ratio, vel potius similitudo, & species dumtaxat inesse videtur. Herbæ enim, vt Moses tradidit, sunt in pabulum brutis concessæ; & inter apes est quædam regiæ similis vnius in totum examen potestas; & inter grues non solum dux, verum etiam princeps illa esse videtur, quæ præit; & inter feras Leo regnat, quodammodo. quin etiam in res anima carentes imperium cadit, si Mosis verba spectemus, qui ait, Solem fuisse creatum, vt præesset diei, & Lunam, vt præesset nocti. Sed hæ omnes, & aliæ id genus, sunt rudes quædam, & vix adumbratę imperij imagines: illa autem vera, absoluta, & expressa, quæ in ijs est, qui præditi sunt vi intelligendi, & libere agendi. Dominium enim si voce abuti nolumus, ponendum est in eo tantum, qui re aliqua, vt libet, vti potest, eamque vertere in rem suam, vt suę rationes postulant, quod sine facultate intelligendi, & volendi præstare non potest. quo fit, vt hoc dominium, quo de agimus, Deo, Angelis, & hominibus tantum attribuamus. Et Deo quidem, vt rerum omnium conditori: quamobrem dixit Propheta. *Domini*

Hanc memoriam, inquit, esse obiecti intelligibilis pręsentiam penes intellectum

De dominio hominis in creaturas.

est terra. & alibi. *Dominus vniuersorum tu es.* Conuenit autem Deo, qua est rerum conditor, quoniam vt ante omnia sęcula potestate fuit rerum omnium dominus, ita re ipsa non fuit, nisi post orbem conditum: quare hoc dominium referendum est inter ea, quæ Deo temporaliter tribuuntur. qui enim dominum dicit, haud obscure significat etiam seruum: priusquam autem mundus conderetur, nihil erat, quod Deo obtemperaret. Neque enim existimare fas est, vllum esse dominium inter diuinas personas, aut hanc superiorem, illas vero inferiores, vt filium subijci patri, quem fides ei æqualem esse docet, qua Deus est: sed tota Trinitas par, idemque summum in omnes res creatas imperium obtinet, ita vt non solum ijs vti possit arbitratu suo, verumetiam subiectas habeat ipsas naturas, & possit eas creare, redigere in nihilum, & præter naturæ leges mutare, vt impedimēto esse igni, quominus calefaciat, atque vrat, cohibere fluxum aquarum, animantibus vitam largiri, & adimere. Angelos quoque dominos esse statuimus, quamquam ordinis longe inferioris. Cernitur autem hæc eorum potestas, cum in se ipsis, tum extra ipsos. In se ipsis, i. in suis naturalibus actionibus; extra ipsos in hoc mundo inferiori, quem, vt constat non esse conditum gratia ipsorum, cum eo non indigeant, quippe qui sint corporis expertes, ita dubitari nō potest, quin circa eū suas operationes exerceant, vt administratorij Spiritus. Quamquam ipsi quoque ita sunt distributi in certos ordines, principatus, potestates, dominationes, &c. vt alij alijs imperent, à quo sacro imperio Græcum Hierarchię nomen profluxit. Sed quoniam hoc alienum esse videtur à nostro instituto, ad homines nos conuertamus, quibus vnis ex omnibus animantibus ob insitam mentis vim mundi huius corpore præditi, & sub sensum cadentis dominium tribuitur. quo fit, vt ius herbarum penes homines sit, non penes bruta, quæ seruiunt hominibus, vtque eorum gratia condita, sic imperio subiecta sunt. Nec apum rex dicitur nisi translate, & per quandam similitudinem humanæ reipublicæ. Nec vllæ bestiæ dominantur cæteris, quamquam nonnullę sunt, quę alijs aluntur. Nec cœlo proprie tribui potest dominium, sed tantum quatenus eius influxu, quę infra illum sunt, alterantur, mutantur, coalescunt.

Quod autem attinet ad secundum caput, satis constabit, ad quę sit producendū hoc dominiū, si prius demōstrauero, cuius generis sit illud dñiū, qđ homini est attributū in cęteras creaturas. Cū ergo dominiū sit pręcipue triū generum, naturale, diuinum, & humanū, hoc quoque, quod postremo loco posui, i. humanum bipartito distinguitur. Aut enim ortum ducit à iure gentium, quo res sunt

diuisę,

diuisæ,& factæ propriè vniuscuiusque;aut manat à iure ciuili,quod est proprium singularum ciuitatum,regnorumque. Ex his omnibus generibus,naturale tantum ad rem nostram facit, quod licet diuinum possit appellari,vt cetera omnia, si auctoris ratio habeatur,quia teste Apostolo ad Rom.13.*omnis potestas à domino Deo est;* tamen proprio,& peculiari nomine dicitur naturale, quia debetur naturæ,& discernitur a dominio diuino positiuo,quod non est debitum,sed appositum, additumque naturæ, cuiusmodi est, quod nouis quibusdam nominibus appellatur originale,gratificum, & beatificum. Originale vt dominium ligni vitæ, cuius vsu opportuno supra naturæ vires poterat homo non mori.Gratificum,quo ornati sunt ecclesiæ ministri, quibus diuino munere sacramenta conferendi, & fidem docendi ius est: etsi, vt mihi quidem videtur, impropriè, ne dicam ineptè, hoc dominium dicatur, vt etiam beatificum, quod est positum in fruendo diuina visione, & gloria. Quis enim dicat beatos dominos gloriæ? nisi qui eadem ratione dominos ipsius Dei rectè dicendos putet. De his dominijs multa dici possent,ego vero vnum hoc dicam,falli hæreticos Vuiclefi sectatores, quibus persuasum est, neminem charitatis expertem,rerum spiritualium, aut corporalium, dominium posse retinere,ita vt sola charitas sit titulus dominij, & possessionis omnium rerum. quamquam enim est in diuinis literis: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.& amicis suis Deus vult omnia esse communia;* tamen constat,titulos temporalium bonorum esse in foro exteriori cognoscendos, vt sciat vnusquisque,quid à se iure, iniuriaue petatur: charitatem autem latere in pectore, nec raro vana specie fallere. Præterquam quod qui est Deo gratus, & prẹditus vera ac germana charitate, nihilo plus habet dominij, aut iuris vtendi re,quam qui in letalis peccati cœno hæret.Nam vterque,si magna ingruat necessitas, vti potest rebus alienis sibi necessarijs, cuiuscumque sint:quod tamen non licet, si nulla vrgeat necessitas: quo fit, vt quiuis quantauis charitate inflammatus, nullum ius nouum in has res fluxas,& caducas acquirat,sed in regnum cœlorum,de cuius hæreditate illa sunt apud Apostolum. *si filij,& hẹredes.* Nec vllo vmquam tempore receptum est moribus Christianæ Reipublicẹ,vt cuiuis liceat in aliena inuolare;id enim pugnat cum charitate. qui enim hoc faceret, tolleret è medio pacem, ac tranquillitatem Reipublicẹ,cum tamen *diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum.* sunt enim fortes, nec vllis tempestatibus se iactari sinunt. Porro amicis Dei communia sunt bona sempiterna, non hæc obnoxia temporis iniurijs:tametsi,vt ait Propheta, ne in

his

his quidem necessarijs bonis Deus iustos derelinquit, & licet iniqui, si spectetur eorum meritum, indigni sint cibo, quo vescuntur, & vi a, quam viuunt, vt ait D. Augustinus retinent tamen naturæ ius, & alia iura, quibus propria possident. Est ergo explodenda, atque adeò irridenda hæc hæreticorum insana, & stulta opinio. At naturale dominium iure hoc nomen sibi vindicauit. non enim est superadditum, sed debitum hominis naturæ: illaque dominij collatio fuit solum quædam explicatio iuris naturalis, posita hominis existentia, quam gratis ei Deus largitus erat. Datum est autem homini hoc dominium, non solum in omnes terræ fructus, atque animantia, verum etiam quodammodo in elementa, atque adeo in cœlos ipsos. Nec hoc mirum cuiquam videri debet. quamquam enim homo cœlum alterare non potest (hoc enim solius Dei proprium est, vt inquit D. Dionysius in Epistola ad Polycarpum) neque id consumere, vt terræ fructus, neque vti, vt animalibus: id tamen habet veluti domicilium, & maxima commoda capit ex eius luce & calore. In elementis hoc dominium multo clarius cernitur. Homines enim vtuntur aere ad respirandum, mari ad nauigationem, terra ad culturam, igni ad meteororum impressiones. quamobrem vno verbo absolui res potest, habere hominem naturale dominium in res omnes conditas, præterquam in Angelos. qui ad hos quoque hoc imperium proferre voluerit, quia factus est homo, vt præsit vniuersæ creaturæ, is falletur. Hoc enim dictum pertinet solum ad eas creaturas, quibus non est impressa Dei imago, in quarum numerum referri non possunt Angeli. Illa esse videtur multo grauior, & obscurior quæstio, quod cum homo peccando non amiserit naturalia, & sit naturale, quod perpetuo inest naturæ, videtur tamen homo amisisse hunc dominatum. Animalia enim aut fugiunt hominis imperium, aut eum veluti hostem inuadunt, & persequuntur dentibus, cornibus, vnguibus, veneno: quę omnia eueniunt peccati causa. ergo non est dominium naturale. quid respondendum sit, in sequenti Schola.

NIHIL augustius in hominis commendationem fingi poterat, nihil ab omnium ætatum doctissimis quibusque,& eloquentissimis oratoribus pronunciari, quam quod doctissime,& eloquentissime à diuino viro Mose proditum est; factum scilicet fuisse hominem ad imaginem, & similitudinem Dei. quæ verba ita nos sumus interpretati, vt ostenderimus, hominem sicuti nouissimus rerum corporearum est conditus, ita præstantissimum conditum fuisse, eiusque præstantiam in eo esse positam, quod ad imaginem Dei intellectualis naturæ sit factus, omniũq; creaturarum ditione,& imperio auctus, ita vt non solum præstaret rebus omnibus corporeis dignitate, sed etiam potestate.& hunc esse sensum illorum verborum dicebamus, *vt præesset piscibus maris, &c.* reiectaque primum hæreticorum sententia, in quam propendere etiam videntur Richardus, & Gerson, quia & ipsi titulum possessionis bonorum charitatem esse censuerunt, amissa enim per peccatum charitatẽ, retinuit tamẽ homo ius naturæ. Neque enim peccatum naturam hominis obruit) quo & sua iura possidet,& alia, siue ecclesiastica, siue ciuilia. neque enim est imago Dei per gratiam, sed per naturam, iccirco animantia,& cunctæ res corporeæ naturaliter illi sunt subiectæ. Sed notate ex Caietano in Commentarijs Summæ D. Thomæ, prima parte quęstione 96. artic. primo distingui subiectionem, & obedientiam, vtrumque enim animantia homini præstabant, sed alterum vt debitum naturæ, alterum gratiæ, ita vt subijcerentur sine resistentia. similiter idem contigit de viribus naturalibus obedientibus rationi. post peccatum vero remansit naturalis subiectio, & supernaturalis sublata est, idest, remansit cum pugna, sicuti etiam caro subiecta quidem est spiritui, pugnat tamen,& concupiscit aduersus spiritum. ita habet Caietanus: neque tunc homini terrori fuerunt vel maximæ bestiæ, vt leones, tigres,& huiusmodi: cuius rei argumento esse potest, quod his omnibus adductis ad Adam, non resilijt, neque metus illum incessit, sed illis nomina imposuit. neque ante peccatum mulier serpentem formidauit, sed alloquuta est. nec obstat primo quo minus dominio hominis omnia subderentur, quia suapte natura quædam discordia animantium existat, vt ouis, & lupi; hoc enim facile diluitur, non ea ratione, quia tunc essent mãsueta, quasi propter peccatum hominis natura animalium sit sui dissimilis, & quæ antea mitia erant, ferocia facta sint; sed veluti nunc posita eorum natura,& proprietate naturali, non subtrahuntur dominio Dei, sic nec subtrahebantur dominio hominis, qui diuinæ

Gerson tractatu de potestate ecclesiastica, & de vita spirituali lect. 3.

Sed vere imperiũ esse non potest sine obediẽtia.

uinæ prouidentię est executor. Nec obstat secundo quod in statu naturę integrę homines non indigerent animalibus; non ad tegumentum, quia nudi incedebant, cum nullus esset inordinatus concupiscentię motus; neque ad cibum, quia lignis Paradisi vescebantur; neque denique ad vehiculum, ob corporis robur. indigebant enim eis, vt experimentalem cognitionem adipiscerentur, cuius signum fuit illa nominum impositio iuxta eorum naturas, & proprietates. *& creauit Deus hominem ad imaginem Dei, ad imaginem Dei creauit illum, masculum, & feminam creauit eos*. de imagine tantum fit mentio, omissa similitudine, quia hęc duo idem significant, vt dixi. De industria autem facta est à Mose hęc repetitio, vt arctius infigeret animo hominis tanti beneficij magnitudinem, qui ad imaginem Dei sit factus. vt hinc facile possit esse perspicuum, quid Mosi consilij fuerit, scilicet, vt non tantum creationem maioris mundi, quàm ẽt minoris describeret, propter quẽ maior mundus conditus est. & ne in vno homine vterque sexus constitueretur, sicut in his, quos androgynos vocant, subiecit Moses; *masculum, & feminam creauit eos*. De androgynis Plato in Symposio retulit, principio tria hominum genera fuisse, non duo, vt nunc, masculum, & feminam, sed & tertium commune amborum: additque Deum ea diuisisse, vt multiplicarentur, fuisseque hoc tertium genus robustissimum, vt quod bellum Dijs inferre voluerit. sed ex antiquioribus Hebręis quidam etiam suspicati sunt à principio hominem creatum fuisse quasi geminum. quæ sane opinio est merum figmentum, vt notat Strabo. Hic notabitis ridiculum errorem nescio cuius auctoris, qui inquit hominem à principio geminum fuisse creatum in eo coniectis mare, & femina, per dorsum postea sectis, vt inde mulier esset in adiutoriũ viri ad prolem procreãdam. neque eum pudet dicere de hoc Platonem ab insigni Philosopho Mose fuisse edoctum, quia dixit Moses, quod de costa viri, vel latere viri (צלע enim, & latus, & costam significat) mulier formata fuerit. namque sexu vtroque humanum genus à principio Deus condidit, primum quia vt inquit D. Augustinus tertio de Genesi ad lit. masculum, & feminã creauit eos. deinde quia nefas est existimare, Deum humanum genus à monstris auspicatum fuisse; pręterea quia homine creato dicitur: *& homini non inueniebatur adiutorium simile sibi*: iccirco cum tale adiutorium non adesset, *immisit soporem in Adam, tulitque vnam ex costis eius, & repleuit carnem pro ea, costam autem aedificauit in mulierem, sicque masculum, & feminam creauit eos*. Sed hęc omittamus si illud vnum per occasionem addiderimus, vim producendi in animalibus diuisam esse in duo subiecta,

Franciscus Georgius tomo primo suorum problematũ problem. 39.

quorum

quorum alterum vocamus marem, alterum feminam. & quamuis dicat Auerroes in primo de Generat. animal. extremo, etiam in plantis quibusdam esse hanc diuisionem maris, & feminæ, vt in palmis, & ficubus, quicquid sit de plantis: supra enim dictum est, plantas hac distinctione non egere: certum est in animalibus reperiri. In semine enim maris non est vna pars, quæ habeat vim efficientis, & altera materiæ, & similiter semen feminæ non constat ex hac duplici parte, vt putat Galenus primo & secundo de semine, & quarto de vsu part. alioqui non fuisset opus distinctione sexus, in vno vno enim, & eodem subiecto vtrumque principium repetiretur. & licet dicat Galenus principium effectiuum in femina non sufficere, tamen tertio de facultatibus natural. cap. 7. inquit, quod non existente impedimento non potest non agere: producet igitur aliquid, quamuis imperfecte: et si principium effectiuũ mulieris agit in materiam maris, & è contra, si potest in illam materiam agere semen mulieris, cur non multo magis semen maris in ipsam aget? Sed feminæ quia suscipit in vtero, & frigidior est eius temperatura, competit solum ratio materiæ, non efficientis. sed obijcit Galenus in secundo de semine, quia aliquando feminæ habent filios similes sibi, vt maiorem virtutem videatur habere femina, quam mas, vt contingit in geminis, mulis, & huiusmodi. sed si pictor habeat tabulam, & optimum pennicillum, quempiam recte assimilabit, fieri tamen potest, vt gratia pennicilli, aut cartæ, alia sit assimilatio. Legite Aristotelem, si libet, libro 4. de Generat. animal. cap. 4. nolo enim diutius in hoc immorari. & cum nondum de mulieris creatione habitus sit sermo, sed in terrestri Paradiso eius productio facta sit, vt quid hic de masculo, & femina loquitur Moses? quod dicunt aliqui de mulieris productione per anticipationem esse sermonem; vel quia in viro esset potentia, de cuius substantia mox erat producenda in actu; non satisfacit: quia sumus in opere sextæ diei, in quo producta sunt omnia animantia, & ex consequenti etiam ipsa fęmina. sed quemadmodum hic non perfecte absoluitur descriptio productionis hominis, sed inferius additur, quomodo Deus illum formauit *De limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem:* eodem pacto inferius modus, quo femina producta est, fusius, & accuratius explicatur, sicuti etiam tertia die plantæ omnes productæ sunt etiam terrestris Paradisi, & tamen inferius eadem productio repetitur, vt terrestris Paradisi descriptio plene haberetur. neque ergo prætermissa est hic feminæ productio, quia pertinet ad opus sextæ diei; neque exacte describitur, quia modus, & locus, in

Tā in semine maris, quā femina, ponit Galenus rationem efficientis, & materia.

Probat Galenus feminam emittere semen, & cõcurrere actiue in productione fœtus.

Assimilatio conuenit etiam principio passiuo, et non est effectio.

Græci vocāt κατὰ πρόληψιν quæ figura familiaris est cũ sacris, tum profanis scriptorib. vt prænuntiarent, quæ posteriꝰ cõtigerunt

quo producta est, hoc sibi congruentius requirebat: & patres, quos numerare longum esset, annotant in productione maris, & feminæ significatam fuisse institutionem coniugij in specie humana in principio creationis: ex quo sequitur, quod si propagandi virtutem dederit Deus brutis animantibus, multo conuenientius elargitus fuit humanæ speciei per eius benedictionem, habetque hæc benedictio ampliorem prorogatiuam, quia quamuis superius etiam de aquatilibus dictum sit, *Crescite, & multiplicamini*, hoc tamen in loco iuxta Hebraicam literam relatiue dirigitur ad marem, & feminam humanæ speciei. *& dixit ad eos. Crescite, & multiplicamini.* Caietan⁹ Et notetis velim in productionibus cęterorum animantium non esse factam mentionem maris, & feminæ, sed solum in specie humana, vt hinc intelligeremus, hanc societatem maris, & feminæ esse per modum coniugij, idest, ad procreandam prolem, cuius signum est, quia de masculo, & femina statim fit mentio, postquam dictum est eos factos esse ad imaginem Dei, quia eorum societas debet esse, prout sunt ad imaginem Dei, scilicet secundum ordinē rectæ rationis, non communem appetitum brutorum animantium, scilicet ad indecentem voluptatem. Ergo duplici nomine illis fecunditas competit, & quia animantia sunt, & rationali vinculo colligata, sacroque connubio iuncta, vt crescere, multiplicari, & replere terram, non solum illis conueniat ratione creationis, sed dono nuptiarum, quas Deus ab initio constituit, vt inquit D. Augustinus, quem legetis quarto de Ciuit. Dei cap. 21. & 22. Operę precium est vos hic animaduertere Audit. hęreticos duobus extremis, vt solent, peccare. quidam enim, vt inquit Apostolus prima ad Timoth. quarto, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, damnāt nuptias, quas Deus sua benedictione instituit, & consecrauit. alij vero ita hæc verba interpretantur, vt præceptum sit omnibus coniugium; & virginitatem è medio tollere nituntur, eique ęqualis meriti faciunt cōiugium: vel etiam reijciunt omnem cœlibatum, quod recentiores hæretici fecerunt, vt Ioannes Caluinus, Philippus Melanchthon, & reliqui oēs. sed cōsiderate quo tpe hæc dicta sint; facile. n. ex tēporis circūstātia intelligere est sensum horum verborū: eo. s. tēpore, quo mūdus erat inanis, & vacuus hominib. dictū est; *Crescite, & multiplicamini*; & sensus est, *Crescite, & multiplicamini*; vt terra, quæ vestro vsui est exposita, impleatur, cuius & domini instituti estis. Est igitur generatio filiorum sancta, quia ex Dei benedictione profecta est, non ex effręni concupiscentia, sed honorabilis, cui tamen virginitas veluti centesimus fructus tricesimo præferri debet. nuptiæ enim terram implent, virginitas

Honorabile cōnubium Hebraer. 13

nitas cœlum, & si nobis nullum aliud esset præter esse corporeum, *Matth.*
non oporteret tueri, seruareque virginitatem: sed quia habemus *13.*
aliud esse longe præstantius, per quod sumus fęcundi, vnde dicebat D. Chrysostomus, virginitatem esse fęcundissimam, per eam enim reddimur patres, & matres Dei, cum ex præclarissimis nostris actionibuss efficimur iusti; at iustus est pater Dei, dicente Iesu; *qui iustus est, hic pater, & soror mea est.* Matth. 12. Certe negari non potest, quin hæretici hallucinentur. postremo mihi notabitis, aliud esse loqui de singulari homine, & aliud de tota specie. licet enim quilibet possit abstinere à generatione prolis, quia est sui iuris, & liber, non tamen tota species. hęc enim libertas animo concipi debet, vt sit veluti statera in æquilibrio posita, huc, illucque vertente se, flectatur autem ratione præponderantis, & in his, qui ratione potiuntur ad differentiam brutorum, opus est iudicio de obiecto, an eligi debeat; à natura verò videmus esse inditos stimulos speciebus, vt incumbant ad propagandam prolem, & pro maiori parte homines iudicium flectunt, vt hoc expediat: quo circa species non destruitur. & de his hæc dicta sint satis. quæ remanent, paucissimis expediam.

Vnaquaq; pars terra est corruptibilis, ergo tota terra non sequitur.

Lectio Trigesima.

VOLVIT Deus, vt homines, qui nascerentur, terram implerent, simulque eius dominatum capesserent, ita vt nulla esset pars terræ, quæ homini non subijceretur, vno, vel alio tempore, vti nouissimæ nauigationes ostenderunt contra antiquorum opinionem: similiter & vt animantia trium generum homini essent subiecta, scilicet aquatilia, volatilia, & terrestria. & homini & cunctis animantibus certum ciborum genus assignat: inquit enim, *ecce*, (dicit *ecce*, vt demonstret rem præsentem) *dedi omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ.* Sed quæritur, qua ratione herbæ, & fructus arborum hominibus, & bestijs in escam dentur, cum sint animalia carniuora, idest, quæ carnibus vescuntur, vt sunt leones, falcones, &c. & Aristoteles primo libro *Arist. 1.*
Politicorum distinguit tria genera animantium. Quædam, quibus *lib. Politi-*
naturale est vesci tantum herbis, vt pecudes, alia carnibus, vt leo- *corũ, c.5.*
nes, & alia vtrisque indifferenter, vt homines. quod autem natura-

le est, eodem modo semper sese habet: quo circa & in exordio mundi hęc animalia carnibus vescebantur, contra eos, qui opinantur in statu innocentiæ nullum fuisse inter animalia dissidium. consulite D. Thomam prima parte Summę, quæstione 96. art. 2. in responsione ad secundum argumentū, qui inquit neque herbas, neq; arborum fructus datos fuisse in escam omnibus animantibus, sed solum quibusdam. Caietanus licet fingat sentire cum D. Thoma, aliter sentit, nullum scilicet reperiri animal, quod non possit ex herbis, & arborum fructibus viuere: id, quod non leui coniectura assequitur, ni mea me fallit opinio. Tempore enim diluuij fuerunt in arca Noe omnia animalia per vnum annum, & tamen nullum eorum carnibus vescebatur, vt patet Geneseos sexto in fine. *Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandi possunt, & comportabis apud te, & erunt tam tibi, quam illis in escam.* Obseruabitis hæc verba, nam sunt contra eos, qui esum carnium vsque ad diluuij tempora vetitum fuisse negant. ergo etiam in primordio hæc animalia carnibus non vescebantur. deinde res est aperta, & explicata per se, quia dicit Deus hoc loco se dedisse herbas, & arborum fructus in cibos cunctis animantibus, nullum genus animalium excipiens, & de vsu carnium nulla fit mentio. Neque his animantibus simpliciter conuenit, vt sint carniuora, sed quia temperamentū horum animalium nō idem fuit antea, & post diluuium. & ex his intelligere est, tunc temporis nullam fuisse pugnam, nullumque dissidium inter animantia. hactenus Caietanus. sed redeo ad Mosem, qui dicit. *& factum est ita, viditque Deus cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona.* quæri hic solet, an Mundus possit esse perfectior. quidam vir eruditus, cuius nomini parcendum est, quia nunc viuit, in suis quæstionibus nuper editis inquit, ex parte Dei, qui est virtutis infinitæ, mundum posse fieri perfectiorem, non autem ex parte rerum, quia Deut. tertio legitur, Dei perfecta esse opera. videte ad quem lapidē impegerit; ex vna parte supponit Deum posse facere mundum perfectiorem, quia est virtutis infinitę, & ex alia parte accipit effectum esse impossibilem. sed obiectum potentiæ non est impossibile. potentia enim habet pro obiecto possibile, non impossibile. sed hæc quæstio missa fiat, non enim ago Theologum Scholasticum. *& factum est vespere, & mane dies sextus.* Sexto die Deus omnia opera perfecit, & ideo pro perfectione senarius numerus ponitur, & ita Moses coronidem imposuit primo capiti Geneseos. sequitur secundum caput. igitur *perfecti sunt cæli, & terra, & omnis ornatus eorum.* est peroratio superioris capitis. cœlum autem, & terra vniuersum mundum significant, *compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fe-*

Post diluuium facultatem vescendi carnib. datā fuisse.

Quidam in quæstionibus super libros Sentent.

Peroratio seu Conclusio.

ceatr

cerat,& requieuit die septimo ab vniuerso opere,quod patrarat. Septuaginta interpretes legunt die sexto,non septimo. Caietanus inquit, die sexto Deum perfecisse opus suum actione positiua,die vero septimo per negationem, seu mauultis dicere per cessationem ab vlteriori operatione,quia vacat ab agendo. certe in Exodo, cap. 20. & 31.scriptum est,Deum sex diebus compleuisse omnia, quæ sunt in mundo,die autem septimo vacasse ab operibus.quod enim aiunt quidam etiam septimum diem ad naturæ integritatem pertinere, quia septimo die formata fuit mulier,adeo falsum est,adeo pugnãs cum diuina scriptura, vt nec mihi hoc tempore refellendum esse existimem.Septimo igitur die perfectis operibus, ab omnibus illis quieuit Deus,& benedixit diei septimo,illumq; sibi dicauit.in hebræo est,*& sanctificauit eum.* non quod in exordio mundi obseruationem Sabbati præceperit: neque enim hoc præceptum homini in statu innocentiæ fuisset necessarium, vt spiritui inseruiret, quia tunc nihil fuisset, quod hominem à contemplatione, & cultu Dei auerteret; sed fuit illa sanctimonia, quam in populo notam fecit Moses, Deuter. quinto dicens, *obserua diem Sabbati, vt sanctifices eum,sicut pręcepit tibi dominus Deus tuus;quia in ipso cessauerat ab omni opere suo, quod creauit Deus,vt faceret.* in Hebræo est, *ad faciendum;* vt opus suum, quod Deus effecit, homo similiter faceret, ac sex diebus laboraret, quatenus & ipse exemplo domini sui Sabbato quiescere posset. sed cum Sabbati obseruantia tertium locum obtineat inter pręcepta Decalogi,quę nulli mortalium fas est abolere,immutare,& inuertere,qui potuit ecclesia, Sabbati celebritatem in diem dominicum transferre? notate ex D.Thoma, secunda secundæ quæstione 122.artic. quarto præceptum de sanctificatione Sabbati partim esse cerimoniale, & partim morale. cerimoniale quidem,quatenus in eo designatur certum tempus in signum creationis Mundi. quo circa peculiarem locum hoc præceptum sibi vendicat inter præcepta Decalogi, quod non contingit de alijs cerimonialibus,quæ signa particularium effectuum Dei extiterũt, hoc autem signum generalis beneficij,scilicet productionis vniuersæ creaturæ.& est etiam cerimoniale in signum sepulturæ Christi, & requietis mentis in Deo,& fruitionis beatificæ in patria,vbi iuxta Esaiæ vaticinium cap.32. *Dei populus sedebit in pulcritudine pacis,in tabernaculis fiduciæ,in requie opulenta.* morale vero præceptũ est quo ad hoc,vt homo deputaret sibi aliquod tempus, quo religionem cultu profiteretur: & vt ceremoniale vna cum alijs cerimonialibus ad legem veterem pertinentibus abrogatum est, sed quatenus morale adhuc est,perpetuoque erit, cur autem ecclesia celebritatem

Caietanus

Catharinus.

Sabbatum tempore legis scriptę obseruari cęptum est.

D. Thomas.

britatem Sabbati in diem dominicum transtulerit, in aliud tempus seruetur. concludit Moses. *istæ sunt generationes cæli, & terræ, quando creata fuerunt in die, quo fecit Deus cælum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret. non enim pluerat dominus Deus super terram, & homo non erat, sed fons ascendebat è terra irrigans vniuersam superficiem terræ*. Probat Moses, quod istæ fuerint generationes cœli, & terræ, quia quando natæ sunt herbæ virentes, & arbores fructificatæ sunt, tunc fuit prima herbarum, & arborum procreatio à solo Deo effecta, non per secundas causas, vt in natura fit, quia nōdum Deus pluerat super terram, neque homo erat, qui terram coleret. tertia enim die illa fecit Deus, & sexta hominem. Obseruaui alias, & loco tam opportuno nunc repetam, herbas, & plantas ad eundem diem pertinere, quo terra condita est, idest ad tertium diē. Terræ enim creationem, primam herbarum, & plantarum productionem hoc loco Moses vocat, quamuis herbæ, & plantæ à terrarum specie distinctæ sint. sed difficile est intelligere, quis fuerit ille fons, de quo meminit Moses, qui terræ superficiem irrigabat, Hebræi enim rident Latinum interpretem, qui Septuaginta imitans, fontem vertit. Sed Mosem inquiunt intelligere vaporem, qui è terra exhalat, quique cum in aerem ascenderit, calore Solis vertitur in nubem, qua vniuersa terra irrigatur, sed Hebrea vox est אֵד quæ pro vapore, & pro fonte etiam reddi potest. Attigit enim Moses modum generationis pluuiarum, quia vapores à terra exhalati in pluuias vertuntur, & continua illa exhalatio vaporum, qua fit imbrium generatio, quasi perennis fons dici potest, qui vicissim ad irrigandam terram ascenderit, ac redierit. vnde si quispiam quæreret, quomodo deinceps terra, quæ tunc imbribus non mouebatur, floreret, ac fructus produceret, huic respondebit Moses, vapor è terra ascendebat irrigans vniuersam terram, cæteras scilicet productiones præter primam factas esse naturaliter cum pluuiarum irrigatione. & hic est sensus verborum Mosis. reddit autem Moses ad ea, ad quæ interiunxit, idest ad Adami generationem, vt audietis in proxima Schola.

Lectio

F*ORMAVIT igitur dominus Deus hominem de limo terræ*. Facta digressione reuertitur Moses ad Adami, & Euæ procreationem, vt ostendit particula IGITVR, quæ rei iam dictæ notat ingressum. vel vt inquit Rupertus Abbas lib. secundo de Trinitate, cap. 20. supra dicebatur, quod Deus fecit hominem, nunc etiam quomodo fecit, scilicet de limo terræ, quod expressum est Esaiæ cap. 68. *Esaiç 68.*
nos lutum, & fictor noster tu. vt figulus format vas ex luto, ita Deus fecit hominem de limo terræ. & huc etiam allusit D. Paulus Romanorum nono, vt arrogantiam hominis retunderet. *Romanorum. 9.*
O homo, tu quis es, qui respondeas Deo? numquid dicet figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic? neque intelligendum est corpus Adæ ex terra solum, vel ex terra mixta cum aqua fuisse factum, in qua Deus qualitates aliorum elementorum, aeris scilicet & ignis produxerit, vt quidam prodiderunt, quia sic etiam vnum simplex posset fieri mixtum sine alijs miscibilibus: quia in vno elemento possunt contemperari qualitates aliorum elementorum, vt in aqua, exempli gratia, potest esse caliditas, frigiditas, & terreum quippiam, & tamen, vt mixtum sit, plura miscibilia requiruntur; & ordine naturæ forma mixti supponit formas miscibilium. Sed de hoc subtiliter, & anxie pertractant Philosophi. *Forma mixti supponit formas miscibiliũ, quia supervenit, & ab illis distinguitur.*
corpus autem Adæ factum ex terra dicitur, vel vt codex noster, de limo terræ, quia id, quod dominatur, terra est. sed notate. prædominium esse duplex; aliud molis, quod subit rationem materiæ, & sic omnia corpora mixta esse ex terra, vt ab elemento prædominante, vt testatum reliquit Aristoteles lib. 2. de ortu, & interitu, particula 49. & aliud formale, à quo operationes speciei manant. *Prædominium duplex.*
Quare quod animaduertit Caietanus in codice Hebrço haberi hominem esse factum ex puluere, vt significetur non ex crassa, impuraque terra, sed ex tenui, & pura fuisse factum, qualem nimirum nomen pulueris significat: tenuitate enim terræ opus fuit, ne vlla esset reluctantia, cum corpus hominis sit erectum, non ad terram pronum: hoc inquam, nihil est, quia qualitates motrices non sequuntur alteratrices: multa enim sunt naturæ calidæ, quæ tamen deorsum feruntur, & omnia corpora mixta quoad molem, vt dixi, sunt à prædominio terræ, sed non quo ad formam. *Caietanus.*
perfectam vero esse humani corporis temperaturam, optime exposuit Alexander in paruo libello Aristotelis, sed succipleno, de sensu, & sensili, cap. quarto, quia minime omnium animalium possumus tolerare æstus, hiemem, calidum, frigidum: & causa est, quia habemus

mus

mus meliorem tactum apprehendentem obiecta. & quamuis multæ sint feræ, quæ pluuias præsentiant, & signis externis illam manifestent, hoc non demonstrat exquisitiorem tactum, sed quia mutationibus aeris magis sunt expositæ. deinde quia ex temperatura symbolum quoddam habent cum humiditate, nil mirum videri debet, si ab illa afficiantur. in tactu autem fundantur omnes alij sensus. & licet quo ad olfactum nos ab alijs animantibus vinci videamur, obseruat tamen Aristoteles, acutissimus naturæ interpres lib. 5. de generat. animal. cap. 2. non procul ab initio, sensum dici posse meliorem dupliciter, vel quia longinquius, & citius obiectum percipiat, quod quidem arguit habitudinem quandam, vt facile moueri possit ab obiectis, vel quo ad iudicium ferendū de obiecto. & primo modo nos vinci à feris, quia in illis sensus ad patiendum sunt aptiores, sed secundo modo nos illas vincere. & causa est, cur hoc sensorium minus patiatur, quia, vti diximus, positum est intra nares, per quas spiritum attrahimus, & etiam à capite varia excrementa fluunt, & per contactum læditur, & iccirco nos difficilius sentimus. sed quoad vim iudicandi obiectum, habemus sensum olfactus meliorem. Philosophi quidam opinantur, simpliciter loquendo, sensorium olfactus in homine esse perfectius, quia percipit differentias per se delectabiles odorum, præter eas, quæ ad alimentum pertinent: potentia enim dicitur excellentior, quando ad plura se extendit: sed secundum quid esse deterius, quatenus scilicet pertinet ad nutrimentum; quia homo non cognoscit nutrimentum procul, vt faciunt feræ. videte quam temere multa effuderint, non veri Philosophi. si enim hæc, quæ ab illis afferuntur, essent alicuius ponderis, & momenti, concluderent magis oppositum, quia si vincimur à feris, quo ad odores pertinentes ad nutrimentum, cum hi odores sint proprij olfactus, obiectum illius, quod primo, & per se est constitutiuum huius sensorij, sensorium olfactus in homine erit simpliciter imperfectius. deinde quando rationem, & causam afferunt, vt ostendant sensorium olfactus esse peius in nobis, quam sit in feris, quia tunc potentia dicitur excellentior, quando perfectius cognoscit, sed sensorium olfactus in nobis non perfecte cognoscere, quia non cognoscit procul obiecta: confundunt manifeste sensorium olfactus procul cognoscens cum cognitione perfecta, quæ tamen debent distingui. dicit enim Aristoteles loco, quem dixi, quinto de Generat. animal. cap. 2. hominem pro magnitudine corporis minus à longe obiecta percipere, sed quo ad alios sensus, maxime omnium vigere; nam homo habet sensus perfectiores. igitur à longe non cognoscere obiectum, non arguit cognitionem

Quidam Philosophi.

Refelluntur.

gnitionem imperfectiorem. præterea hoc quoque videtur vitio affine, & reprehendendum, nos percipere differentias odorum. aliud enim est, quod cognoscantur differentiæ odorum, & aliud, quod sint in promptu. nos possumus quidem differentias odorum cognoscere, quamuis non sint adeo in promptu, quia quo ad vim iudicandi, habemus sensorium olfactus altius, vt dictum est. posita igitur exquisita temperie, effectus exquisiti producuntur: ergo etia quoad olfactum debemus esse exquisitiores feris. & quia exquisita temperies magis corruptioni est obnoxia, Deus corpus Adæ mortale condidit, ita tamen, vt posset non mori, si non peccaret, moreretur autem, si à delictis non declinaret. quantæ vero proceritatis fuerit corpus Adæ, ego diuinare nolo. subdit Moses. *Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* non quod corpus prius formatum sit ante animæ infusionem, quia vt optime notat D. Thomas prima parte Summæ, quæstione 71. artic. quarto, contra primæ institutionis rerum rationem existeret, vt Deus, aut corpus sine anima, aut animam sine corpore fecerit, cum vtrumque humanæ naturæ pars sit; sed est explicatio eius, quod dixerat Moses, *Formauit igitur dominus Deus hominem, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* quia anima est corporis forma. hæc Diuus Thomas. recentiores quidam sic exponunt, nihil prohibere corpus hominis secundum aliquas dispositiones prius tempore fuisse factum, sed tunc erat corpus hominis in potentia remota solum: statim enim ac habuit vltimam dispositionem, per quam vere, ac proprie est corpus hominis, Deum infundere illi animam rationalem, idemque seruari deinceps in generatione cuiuslibet hominis. sed corpus hominis prius in potentia remota fuisse formatum repugnat. non enim habet, vt sit corpus hominis, nisi prius efficiatur hoc corpus, & habeat vltimam dispositionem ad animam hominis suscipiendam. obseruabitis tamen duobus modis formam posse accipi. vel enim respicimus ad formam secundum se, vt scilicet est quod quid erat esse rei, & sic ratio formæ non nititur dispositionibus in materia repertis: vel secundo potest considerari, vt sola opera alicuius agentis naturalis aduenit ei, cuius est forma, & quia agens naturale disponendo materiam formam tradit. hoc modo forma è materia dicitur educi, & est terminus dispositionis materiæ. iccirco qui non nouerunt alium modum, quo possit forma aduenire subiecto præter hunc, dixerunt, formam, quæ dat esse, mediantibus dispositionibus aduenire subiecto, & esse eductam de

D. Thomas.

Recentiores.

X potentia

potentia materiæ. verum facta transmutatione materiæ ab agente particulari, anima rationalis ab ea forma, quæ est prima formarum forma, communicatur materię, vt coeat cum materia in vnum esse, & constituat vnam speciem. Sed video vos esse dicturos, hoc non videri conueniens, & consentaneum doctrinæ Aristotelis, qui libro septimo Metaph. part. 28. disputat contra ideas Platonis non esse necessarias propter generationem, quia sufficiens est agens particulare; homo enim generat hominem. nam dicerent Platonici, ideas extrinsecus perfectionem transmittere, disposita materia ab agente particulari. Possum primum vobis respondere, me non esse iturum in alicuius particularis philosophi sententiam: sed vt neque huius rationis impetum effugere videar, noto aliud esse loqui de forma, aliud de agente inducente formam. ideæ Platonis habebant quidem rationem formæ; putabant enim Platonici non has formas, quæ sunt in materia, sed ideas esse vere formas: sed si ideæ essent veræ formæ, vt Platonici volunt, generatio non esset generatio, sed potius compositio rerum, quæ per se existunt. ratio igitur Aristotelis est contra formas, non contra datorem formarum, quia in constitutione hominis concurrit & causa particularis, & vniuersalis. Sol, & homo generant hominem, & adaptatio materiæ facta ab agente particulari fuit occasio, cur forma extrinsecus adueniret. Sed obijciet præterea quis; si anima rationalis esset forma, esset inseparabilis. nam etiam Aristoteles part. 11. libri secundi de anima inquit, anima est actus, igitur inseparabilis. Vel loquimur de separatione à materia actu, vel aptitudine. primo modo, cum anima rationalis non pendeat à materia, sed à datore formarum, vt loquuntur in Scholis, scilicet ab eo, qui formas dat, actu sine materia esse poterit. tradita est enim, vt perficiat materiam, non vt sine ea esse non possit. sed aptitudine est inseparabilis; separata enim seruat adhuc aptitudinem ad materiam. sed hic obstrepit Petrus Pomponatius, secta Alexandreus, ex anima, & corpore fieri magis vnum, quam ex substantia, & accidente, ergo magis inseparabile. Minime vero, accidentia enim sunt entia, quia entis, & iccirco à substantia separari non possunt, anima vero rationalis, quia à datore formarum communicatur ipsi materiæ, non est talis, vt de potentia materiæ educatur. neque etiam sequitur, ergo erit creatio noua, sed forma noua. anima enim est forma corporis, non quid per se completum; & ex nouitate reperta in subiecto communicatur forma noua. Et ex his omnibus habetur, animam rationalem non solum esse immortalem, sed etiam esse

Obiectio.

Formas extrinsecus aduenire, non conuenire cū Aristotele.

Pomponatius.

veram

veram hominis formam, & numerari in singulis hominibus, & icc irco, inquit Moses. *Et inspirauit in eum spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.* De domicilio hominis deinceps breuiter erit agendum, id est, de Paradiso terrestri.

DE TERRESTRI PARADISO.

Lectio Trigesima secunda.

PLANTAVERAT *autem dominus Deus paradisum uoluptatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat.* Nolim vos existimare Audit. id mihi in primis animo insedisse, vt vestris auribus demulcendis hoc argumentum susceperim de preciosissimo omnium pomario dicendi, cui & Alcinoi horti, & Elysij poetarum campi, & Fortunatæ insulæ, & quicquid vel apud Arabas, vel apud Persas, vel vsque omnino terrarum visu delectabile, & cultu insigne à Græcis, aut Barbaris scriptoribus celebratum est, quam longissimo cedit interuallo. non enim gestit in re sacra, atque grauissima nostra lasciuire oratio: sed casta, & moderata est, quæ hinc vobis voluptas paratur, in qua ne maiori, quàm deceat, sensuum oblectatione, detineamur, neuè humano more diuinæ illius plantationis spectacula admiremur, duo potissimum efficient, alterum deperditi illius iocundissimi loci recordatio, alterum eiusdem loci obscura, & nimis difficilis contemplatio. ex quibus proculdubio fiet, vt quantum paradisi institutio voluptatis, tantum amissio mœroris, quantum contemplatio admirationis, tantum obscuritas laboris, atque molestiæ afferat, siquidem obscuritas tanta est, vt Latini, & Græci interpretes sudent, æstuent, & maxime laborent, ita vt vix progredi posse videantur. fuerunt enim, qui paradisum esse corporeum statuentes, eum in eminentissimo loco quouis etiam Olympo editiorem situm esse censuerunt, circa initium mediæ, vel circa infimam partem supremæ regionis aeris: immo vero altius quidam ausi, nixique conscendere, eundem Paradisum vsque ad globum Lunæ sustulerunt, ea nimirum ratione, vt loci altitudine eius amenitatem, atque delitias ab adurente reflexione radiorum Solis eximerent, neue illuc aquæ diluuij pertingerēt, neue imbres, & reliquę cęli pruinæ desęuirent; eo præsertim, quod Enoch, & Elias, necnon ex quorundam sententia Ioannes quoque, & Moses translati in eum locum viui adhuc & superstites

asseruentur.

asseruentur, quæ vtique sententia tametsi venerabilis Bedæ, ac Strabi fuerit, magnorum in ecclesia Dei, illustriumque virorum, quibus etiam assentitur Magister Scholasticæ historiæ lib. primo, cap. 13. tamen in tam excelso loco, neque primos homine conditos, aut ad habitandum collocatos, neque ibidem tot consitas arbores, neque inde tot ingentium fluminum, de quibus in Paradisi historia fit mentio, fontes erumpere, neque tot dicta, factaque fuisse, quot à Moses in eadem historia commemorantur, verisimile est. Aut igitur post habenda est hæc sententia, ne fabulari de terrestri paradiso, sicuti olim quidā, referente Plinio libro quinto, de iugis, & verticibus Atlantis ad Lunæ vicinia sese extollentibus, neue imperite certas mathematicorum demonstrationes de terre rotunditate, vti inanes, ac friuolas spernere videamur: aut exponi debet, quemadmodum eam exposuit Diuus Thomas prima parte, quæstione 102. articul. primo, ex Isidoro, ac Beda, scilicet tam altis sedibus Paradisum locatum fuisse, non quidem propter situs eminentiam, sed propter similitudinem quandam, ob perpetuam aeris temperiem, quæ in Paradiso esse credatur. *Alij* autem ad captum humanæ mentis, & ad rationem accommodatius, ac probabilius multo existimant Paradisum humiliore loco positum fuisse, scilicet in terra, vt qui reliquæ terræ pars fuerit, sed ampliori à Deo fauore plantatum, atque excultum; inter quos tamen de eiusdem paradisi situ non conuenit. *alij* enim sub æquatore locant, alij sub tropico Cancri, quidam ad mundi positionem respicientes sub sydere Capricorni, quod ea terræ pars præstantius influenti cœlo subsit, alij pertrahunt ad insulas Fortunatas, & ex recentioribus quidam prope Hierosolymam situm esse coniectarunt: vsque adeo nulla est omissa terræ pars, in qua paradisi delitiæ exquisitæ non fuerint; multis tamen anxie contendentibus, ne credamus vllo in loco Arctici lateris situm esse; etiam si sint, qui clementissimi cœli auram Hyperboreis quoque tribuant. Atque inter has quidem tam varias de regione Paradisi sententias complures sibi consuluisse visi sunt, qui in vniuersum certos sese de loci existentia propter scripturarum auctoritatem, incertos autem de eius definito situ esse dixerunt. Hac cautione omnes ferè Theologi Scholastici vsi sunt, qui sententiarum magistrum interpretantes locū de situ Paradisi quasi fossam transiliunt, aut leuiter attingunt. Quòd autem difinita, ac certa loci Paradisi ratio à Theologis non habeatur, duorum maximorum, (vt arbitror) Patrum fecit auctoritas, Augustini scilicet, & Ambrosij. si quidem Diuus Augustinus esse quidem Paradisum putat, locum tamen eius ab hominum cognitione remotissimum:

2. Senten. dist. 17. D. Th. 1. par. q. 102 art. 2. in resp. ad 3. nō propter hoc locus

&

& D. Ambros. rem periculo obnoxiam est arbitratus, si quis profiteretur se scire vias, cursusque de Paradiso indicaret; quod perinde est, ac si nulla de eo certitudo haberetur: coercentque Patres nimiam huiusce rei inuestigationem siue in decliui, siue in edito loco, siue angusto, siue amplo, siue sub vno, siue sub alio cœli aspectu paradisus sit; sed contentos inquiunt nos esse debere Sacræ Scripturæ testimonio, quicquid tandem de eo diuina oracula profe-runt. Peripateticum videri institutum nihil præterire, omnia excutere, & ad normam rationis exigere, vt nihil prorsus videatur ignotum, cum tamen non turpe sit fateri nescire, quod nescias, & sciri non possit citra reuelationem. Summæ vanitatis, & arrogantiæ esse persuasione doctrinæ, scripturæ maiestatem vrgere, quod & veteres sanctissimi patres, & publicorum studiorum consensus vetant. Denique in scripturæ sanctæ mysterijs pertractandis non altius quàm decet sapere oportere; sed iuxta Apostoli doctrinam sapere ad sobrietatem.

est frustra, quia nō est ibi hominum habitatio post peccatū, sicuti et non frustra fuit homini attributa īmortalitas quędā quam conseruatur? non erat. per hmōi .n. ostenditur benignitas Dei ad hominem, et quid homo peccādo amiserit: quamuis, vt dicitur, nūc Enoch, et Elias in illo Paradiso habitēt

His atque huiuscemodi alijs, quidam perterriti cum se à terrestris Paradisi inuestigatione arceri animaduertissent, vel cum nulla ratione se illum deprehensuros esse putarent, solis innitentes allegoris, quæ de terrestri Paradiso à Mose dicuntur, ea ad spiritualem Paradisum, & intelligibilem transtulerunt: qua in re aliqui modestius sese habuerunt, vt supposita historię veritate, nihilominus allegorias sectarentur, quidam modestiæ terminos prætergressi, eo dementiæ venerunt, vt nulla habita historiæ ratione, spiritualem tantum Paradisum astruerent, terrestrem omnino negarent. Is fuit error Chaldeorum Cabalistarum, & quorundam Platonicorum, quibus nihil fuit antiquius, quàm nullum in fingendis allegorijs modum tenere, nihil terrenum, sed omnia νοητά (vt inquit Eugubinus) idealia, & archetipa excogitare. Hi hortum sibi fabulosissimum construxerunt plenum somnijs, magicisque portentis, pro arboribus ideas, pro fluminibus naturæ visa inania reponētes, pro homine vero ex corpore, animaque constante hominem idealem. Huc Paradisum retulerunt, huc lapsum Adæ, i. animæ humanæ à gaudijs æternis deturbatæ à cęlo in mundum hunc, veluti in exilium relegatæ in corpus veluti carcerem detrusæ; quod & carmine expressit Empedocles inquiens,

His suppono it d. Th. paradisū terrestrē manere et non ab aquis dilunij euersū esse.

Exul ab æterno uenit delapsus Olympo.

Quod scilicet, in amicitia Dei non perstiterit, quod in diuina caritate refrixerit: Vnde & allusione vocabuli notauerunt, quod ψυχὴ grece anima dicta sit, quasi refrigeratio; atque hisce frigidis, ridiculisque commentis totam terrestris paradisi historiam retulerunt.

Vt olim D. Ambros. & ex recētioribus Ioannes Picus.

runt. Ijsdem ineptijs insanierunt etiam inter hæreticos Manichei, teste D. Aug. qui solam allegoriā cōplexi, corporeū Paradisū prorsus neglexerunt. Sed & Origenem Adamantium in eundem errorem impegisse auctor est Methodius in Aglaophone, & Epiphanius in Anchorato, & in epistola ad Ioannem Hierosolymorum Episcopum. collocatumque fuisse Paradisum in tertio cœlo, atque ibidem arbores, & fluuios extitisse: arbores virtutes angelicas, fluuios aquas, quæ sunt supra dorsum firmamenti. Visus est autem Origenes Philonem secutus in calce libri de Opificio sex dierum, & in primo libro allegoriarum legis, vbi ita ea pertractat, quę Moses de Paradiso scripsit, vt appareat eum omnem veritatem historiæ demoliri, & ad solam allegoriam hortum illum, & plantas, ac cętera, quæ in eo describuntur, transferre voluisse. quē errorem iampridem extinctum, paulo ante nostram ætatem Franciscus Georgius tomo primo suorum problematum reuocauit in lucem à problemate primo vsque ad 48. omnem Paradisi historiam longis allegoriarum ambagibus destruere, ac labefactare contendens: quem virum Platonicæ Philosophię cultorem, & varia multorum auctorum lectione exercitatum fuisse non negarim, sed eius libros ob Platonicas, Thalmudicasque opiniones, quibus hinc inde referti sunt, merito censura graui ac diligenti indiguisse, atque hac in re præsertim, in qua genio suo magis, quàm intentioni sacræ scripturæ videtur obsecutus. etenim constanti assertione tenendum est, quod omnes catholici, & probatissimi patres concordi doctrina asseruerunt, non mysticum tantum, & allegoricum paradisum, qualem isti sibi somniarunt, sed re vera sensibilem, atque corporeum extitisse. Habemus huiusce rei non obscura testimonia patrum. siquidem D. Chrysostom. præter multa, quæ longum esset, ac operosum proferre, *eam*, inquit, *ob causam Moses nomen loci apposuit, vbi situs esset Paradisus, scilicet in edem ad orientem, ut nugantibus, aurésque simplicium fallere cupientibus præriperetur occasio asserendi, quem Mosaica perhibet historia, non in terra, sed in cælo esse Paradisum*. Quin etiam Epiphanius pluribus rationibus reijcit paradisum symbolicum, maximum fore periculum arbitratus, ne, si paradisum quaqua versus sęptum allegoriis imaginemur, tota de homine creato historia fiat fabulosa, atque inter alia, *si paradisus*, ait, *non est sensibilis, & corporeus, non esset fons, non quattuor flumina, Phison, Geon, Tigris, & Eufrates, non ficus, non folia, non comedit Eua ex arbore, non est Adam idest terrigena, non sunt homines: sed ueritas in fabulam uertitur, & ad allegorias omnia reuocantur*. Hippolytus quoque eodem, quo Epiphanius vtitur argumento, vt demonstret vere

terrestrem

terrestrem paradisum fuisse, propterea quod ea flumina non sint in cœlo, sed in terra manifesta, in confesso cunctis propemodum mortalibus; quod confirmat Dionysius Alexandreus, conuincitq; solidis rationibus. *Si in Cœlo esset Paradisus, de quo Moses disseruit, quomodo terrenum hominem Deus illuc introduxisset? quomodo ibi animantes è terra, volucresque creasset? vbi vir, & mulier? vbi lignum letiferum, & serpens deceptor?* quæ quidem in cœlo esse non possunt. cęterum etiam Gregorius Nazianzenus, cognomento Theologus in oratione de patientia de corporeo Paradiso ita loquebatur. *Lignum*, inquiens, *aduersus lignum, Crucis lignum aduersus lignum scientiæ boni & mali.* nimirum significans vtrunque lignum aut corporatum fuisse, aut corporis expers, cum pari modo ligni vocabulo ambo denotentur. Hæc, & id genus multa à doctissimis, & sanctissimis viris adducuntur, quorum dicta etiam ex diuinis scripturis mirifice confirmantur. Si enim paradisus dumtaxat locus esset mysticus, & spiritali intelligentia comprehensus, non vtique terrena loca cum eo compararentur: sicuti Esaiæ cap. 51. Hierusalem à Deo in pristinum decorem restituenda, postquàm à Chaldæis fuisset euersa, horto Dei comparatur. *consolabitur*, inquit propheta, *Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius; & ponet desertum eius quasi delitias, & solitudinem eius, quasi hortum domini.* Atque in eandem sententiam vaticinatus est Ezechiel. cap. 36. de terra Israel, postquam eam Babylonij euertissent, ita immutandam fore, vt populi admirabundi essent dicturi. *Terra illa inculta facta est quasi hortus voluptatis.* & cap. 31. Libani pulchritudo arboribus paradisi iterum ac tertio comparatur. *Cedri*, inquit, *non fuerunt altiores illo in Paradiso Dei. Abietes nō adæquarunt summitatem eius, & platani non fuerunt æque frondibus illius. omne lignum paradisi Dei non est assimilatum illi, & pulchritudini eius, quoniam speciosum feci eum, & multis, condensisque frondibus, & æmulata sunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in Paradiso Dei.* Immo & ipse Moses Gen. 13. conferens paradisum cum regione Iordanis hanc doctrinam clarissime confirmauit, *& sustulit*, inquit, *Lot oculos suos, & vidit omnem terram Iordanis, quod vniuersa esset irrigua, priusquam subuerteretur Deum Sodomam, & Gomorram, quasi paradisus Dei.* Hæc omnis comparatio Audit. proculdubio incongrua esset, ac nimium distorta, nisi paradisus vere terrestris fuisset, terrestremque habuisset naturam. vt ex his propterea magnorum virorum, quos commemoraui, dicta verissima esse comprobetur, cunctęque, ac violentæ allegori, sicuti admonebat Diuus Chrysostomus, reijciantur, quæ ex humana ignorantia veritatem, quam non percipit,

pit, deprauante nascuntur. Asylum enim imperitiæ plerunque allegoria esse solet. Non ignoro autem Audit. quosdam huic doctrinæ aduersantes dubitauisse aliquando, miratosque fuisse non parum: si corporeum paradisum describere Moisi in animo fuit, quid sit, quod ex nostris catholicis scriptoribus plerique mystice illum sint interpretati, vt Diuus Ambrosius in primis, qui librum à se de paradiso editum, totum in allegorica explanatione consumpsit, duoque contra omnem Theologorum consensum asseruit: primum cum Origene, quod paradisus in terra non sit, sed in tertio cœlo, & iccirco inquisitione difficillimus, vt is, in quem Paulus raptus negauit se reminisci posse, vtrum in corpore, an extra corpus illum viderit; addens etiã se in eo audiuisse, & vidisse, quæ homini eloqui non licet: alterum, quod cum Philone videtur paradisum, & quæcunque in eo descripta sunt, iuxta solam allegoriam relicto historico sensu intelligere; hoc est, per paradisum animam, per hominem mentem, per feminam sensum, per serpentem delectationem, per lignum scientiæ boni, & mali, sapientiam, & per cæteras arbores, virtutes animæ insitas. quam assertionem apertioribus etiam verbis expressisse visus est in Epistola ad Sabinum, in qua sententiam suam plane expressit, *Paradisum, inquit, ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & viuificatur, animæ virtutibus, & infusione spiritus Dei*. vt ex his colligi possit talem illum paradisum existimasse, qui spiritu magis cerneretur, quã qui in terris deprehenderetur: & Diuo etiam Hieronymo terrestrem paradisum non arrisisse ex eo colligitur, quod in principio fere quæstionum Hebraicarum scriptum reliquit, *Paradisum non in terra, neque cum terra, sed ante cælum, & terram fuisse creatum*: quam sententiam iuxta propriam mentem Hieronymum tulisse auctor est Albinus, & Eucherius Lugdunensis Episcopus, ille in quæstionibus, hic in Commentarijs suis super Genesim cap. 2. Verum neque Ambrosius, neque Hieronymus, vt isti opinantur, in hanc suspicionem trahẽdi sunt, vt terrestrem paradisum sustulerint, solumque mysticum, & spiritualem admiserint: nam & Ambrosius in expositione sexti capitis prioris Epistolæ ad Corinthios constanter asseuerauit, sicuti gemina est Hierusalem inferior terrestris, & superior illa in cœlo, quam matrem nostram vocat Apostolus, ita geminum esse paradisum, terrenum alterum, in quo Adam conditus mandatum, vt ibi operaretur, eumque custodiret, accepit; alterum cœlestem, in quem raptus Apostolus audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Itaque si quis mentem eximij illius doctoris recte perceperit,

Epist. 42. sub initium.

rit, non negauit Diuus Ambrosius terrestrem extare paradisum, sed omisso historico sensu, quem historiographis reliquit, vti Iosepho, & alijs, qui paradisum in oriente locum lectissimum, atque præcipuum, fructuosis nemoribus opacum, totius terræ sedem formosissimam esse dixerunt; refertum arboribus, virgultisque pluribus, & perennibus fontibus irrigatum; mysticum sensum sequi maluit. Et Diuum Hieronymum fateor quidem secundum sensum mysticum intelligere potuisse Paradisum esse felicem rationalium creaturarum statum, quem Deus ante hunc visibilem mundum creauit, quia scilicet ipsum ante omnem sensibilem creaturam diuinæ suæ mentis consilio fore instituit: secundum tamen sensum historicum tantum abest, vt terrestrem paradisum conuellere voluerit, vt eos potius seuere coarguat, qui illum negauerunt, solumque allegoricum paradisum commenti sunt. Ita enim habet ipse cap. 10. commentariorum suorum in Danielem. *Conticescant eorum deliramenta, qui vmbras, & imagines in veritate sequentes, ipsam conantur euertere veritatem, vt Paradisum, & flumina, & arbores putent allegoriæ legibus se debere subuertere.* Agnouerunt ergo in eodem paradiso vtrumque sensum, neque altero recepto alterum respuerunt, quia historia patitur allegoriam: allegoria vero vti minus efficax ad stabiliendum fidei veritatem, auctoritatem sibi præfert, & supponit historiæ; siquidem hoc peculiare est diuinæ scripturæ præ omnibus generibus scripturarum, vt sit vndequaque plena mysterijs, & veluti abundat typis, atque figuris factorum, ita flectatur facile ad allegorias documentorum. In sequenti Lectione, quam habebo die crastina audietis per occasionem de allegoria quid sit, nec non de eius vsu, & erit finis Lectionum huius anni.

*Frãciscus Georgius Tomo primo probl*e*mate 31.*

Lectio Trigesima tertia.

PERVENIMVS Audit. ad finem Lectionum huius anni. & veluti in circo, aut stadio, multis confectis spatijs, hodierno die ad calcem decurremus. Dictum est, iuxta vtrunque sensum historiam de terrestri paradiso à Mose descriptam exponi posse. ex quo enim multiplici sensu diuina scriptura contexitur, quidam historicè, quidam allegoricè eundem paradisum interpretati sunt. Est autem allegoria (vt hoc obiter attingam) siue latius sumatur, quemadmodum ab Augustino 15. de Trinitate, cap. nono, tropus, vbi aliud ex alio intelligitur; quæ denominatio etiam ad collationes, imagines, ęnigmata, parabolas, apologos, ironias accommodatur; siue proprie accipiatur, interpretatio scripturarum longius aliquando petita, quæ post interpretationem literæ opportune adiungitur, non nihil a verborum sententia remota, aptam tamen rerum, quæ conferuntur, retinens similitudinem, doctrinæque fidei, & morum institutioni accommodata. siue autem primo, siue altero modo sumatur, ea certe familiarissima est, & iure quidem optimo, diuinis scripturis. Nam si obseruatum est in carminibus poetarum, qui Theologi gentium extiterunt, narrationes tametsi fabulosas, ita explicari, vt sub figmentorum inuolucris ostendatur rerum maximarum latere cognitionem, indeque de rerum naturis, de vitæ institutione, de placitis religionis insignem doctrinam decerpi posse, vt testatur Fulgentius in Mythologijs, & D. Basilius in Epistola de legendis cum fructu scriptoribus gentilibus, quanto magis, ac fructuosius id ipsum fieri posse censendum est in diuinis scripturis, in quibus tanta est mysteriorum fęcunditas, tanta spiritalium bonorum vbertas, quantam ad omnem vitæ, & cognitionis vsum expetere possumus? Eo genere doctrinæ omnium ætatum sapientes vsi sunt, id omnia fere antiquitatis redolent monumenta, atque Apostolus ipse illud non est aspernatus, qui reuelata etiã veritate per Christum, videre tamen eam per speculum in ęnigmate dicebat; & Christus ipse multa in parabolis disseruit, admonuitque Apostolos, non omnia eos esse percepturos, antequam cœlesti flamine inspirati ad sacra intelligenda mysteria diuinitus formarentur. Licuit ergo patribus ab historia ad allegoriam transire, &

per

per corporalem paradiſum traducere animos ad ſpiritualis,& myſtici paradiſi contemplationem. Nam cur id non liceret in rebus à ſenſibus vſque adeo remotis, cum experiamur etiam ea, quæ non longe abſunt à ſenſibus, ſi rerum corporearum figuris veſtiantur,& perſpicacioribus ingenijs, & rudioribus facilius multo inſinuari? ea ratione non ſolum exemplo ouiculæ Nathan Propheta Dauidem ad perpetrati adulterij pœnitentiam leniter excitauit, ſed & apud Romanos plebi, quæ à patribus ſeceſſerat, facili apologo citius Menenius Agrippa reditum perſuaſit, quam vllis Numæ legibus effeciſſet. Et populum Athenienſem nouas res molientem fabella ſitibundæ vulpeculæ citius deterruit Themiſtocles, quam vllis Academiæ placitis potuiſſet. & Sertorius ferocem militem melius cohibuit duobus equis in contrarium productis, quam ſi Catonis præcepta militaria produxiſſet; adeo ad mouendum efficacia ſunt, quæ corporeis tegumentis operta à ſenſibus proficiſcuntur. Quid? quod nõ ſolũ ſacra hiſtoria plerunque ad allegoriam flecti commode poteſt, verum & eidem ita interdum annexa eſt, vt etiam ſi velis, nequaquam tibi alteram ab altera ſeiungere fas ſit? quia ipſamet hiſtoria includit allegoriam. Namque & in hoc ipſo paradiſo, de quo agimus, occurrit inter cætera etiam ſerpentis hiſtoria, in qua nõ anguem tantum, ſed etiam dęmonem intelligimus, qui re vera in paradiſo poſitus primis hominibus peccati occaſionem præbuit: ſerpens enim erat corpus, dęmon ſpiritus incorporeus, nec fefellit ſerpens, ſed in ſerpente dęmon. Igitur in hac hiſtoria, corporalia, & ſpiritualia ſimul intelligere oportet, ſiue myſticum paradiſum cœleſtem intelligamus, ad cuius felicitatem delineandam à ſummo opifice Deo inſtitutus primum, deinde à Moſe deſcriptus eſt, qui cœleſtem illum referret, terreſtris paradiſus, vt non minus in Adæ anima paradiſi delicias plantaſſe Deum exiſtimemus, quam amœniſſimum illum locum, quem incoleret, inſtituiſſe. Neque enim dubium eſt maiorem in ſpiritualis, quam corporei paradiſi delicijs voluptatem fuiſſe. Sed quamuis fas ſit à terreſtri paradiſo ad myſticum per allegoriam philoſophando conſcendere, nequaquam tamen licet, aut hiſtoriam inficiari, aut negligere propter allegorias; de quibus allegorijs non poſſum facere, quin vos meos auditores commonefaciam. Nam ſicuti improbandum conſilium eſt eorum, qui nolunt vſquequaque vltra ſenſum hiſtoriæ progredi, ita etiam multo amplius improbandum eorum, qui volunt vbique, & quauis occaſione ad allegoricas interpretationes confugere, quaſi ludus ſit allegorias fingere, & ſcripturam vice pilæ palmariæ habere, cum ſenſa

Liu. libro ſecundo Decadis primæ.

Plutar.

allegoriç

allegoriæ non semper, ac temere, sed opportune sint adhibenda. Non enim vacat temeritatis nota, qui putat, quouis loco fas esse allegorias condere, in mediumque proferre: ac mirum in modum labefactat ea audacia scripturarum auctoritatem. confestim enim suspicantur Audit. nihil certi, aut solidi scripturam in se habere, integrumque esse cuique iuxta veterem Priscillianistarum morem refellere argumento, quod vult Deus, & recentiorum Anabaptistarum, ad quemuis locum quamlibet assumere interpretationem, vnde & infirmi offendantur, & boni, ac periti habeant, quod contemnant; imperiti, aut maleuoli, quod derideant. Quam ob causam Porphyrius acerrimus, ac inuidentissimus Christiani nominis hostis, & Iulianus impius apostata religionis nostræ doctrinam vniuersam coacti sunt per calumniam, & contemptum adulterare; vt apud doctos passim male audit Origenes, quamuis in figurandis allegorijs minime durus, & obliquus. Hieronymus eodem nomine perstrinxit Ambrosium, qui in Commentarijs suis super Lucam Petri negationem per allegoriam excusare studuerit, immo & semet idem Hieronymus carpit, qui olim iuuenis feruore ætatis interpretatus fuisset Abdiam Prophetam allegorice, cuius historiam non prius intellexisset. Danda est igitur opera, vt non nisi parce, & maturo consilio allegoriæ adhibeantur, scilicet vbi exigit occasionis necessitas, vel suadet audientium vtilitas. Exigit necessitas, si vel falsitatem præsefert scriptura, quam tollere non possis, nisi tropum subesse intelligas, vt cum psalmus canit de Christo, eum super aspidem, & basiliscum ambulasse, quæ ille, vt sonat litera, non fecit, allegorice fecit, immanibus feris, ac virulentis serpentibus, Diabolo, Mundo, Peccato, Morte oppressis, atque deuictis: vel cum verba scripturæ prima facie absurdi aliquid parere videntur, vt cum affectus humanos nonnunquam etiam culpabiles, iram, pœnitentiam, tędium, dubitationem, ignorantiam, carnem, vel humana membra Deo attribuit, quæ sunt allegorice interpretanda, vt error Anthropomorphitarum arceatur iuxta literam non tropum locutiones illas interpretantium in scripturis: vel cum videtur pugnare sonus literæ cum bonis moribus, aut sana doctrina, vt cum præcipit Christus Matth. quinto oculum, aut pedem, qui sit offendiculi causa, eruendum esse, aut præcidendum; & Paulus Roman. nono, carbones ignis super caput inimici esse congerendos: quorum alterum non de membrorum dissoluenda compage, sed de voluptate fugienda, improborumque vitanda consuetudine interpretatur Chrysostomus homilia 17. in Matth. alterum de beneficentia, & commiserationis gemitibus,

quibus

quibus veluti carbonibus sanatur inimici hominis superbia interpretatur August. tertio de Doctrina Christiana cap. 16. atque id genus allegorijs respersa sunt in vniuersum Cantica Canticorum, & quam plura Prophetarum dicta, quæ ne litera occidente offendant, sensu allegorico sunt temperanda.

Iam vero & vtilitas suadet interseri quandoque, & connumerari allegorias, cum nimirum, vel in historijs, vel in concionibus, atque præceptis, tam in lege, quam in Euangelio obuijs verba ipsa per se nullam videantur afferre vtilem doctrinam, aut institutionem; vel si aliqua apparet, longe tamen proueniat vberior, vbi interpretatio allegorica annectatur, atque è duro literæ cortice suauis melius spiritus, & non iniocunda mysteria eruerentur. quo sanè modo, ex abrogatis iam legalibus cœrimonijs, nulloque modo amplius ad nos pertinentibus ad vitæ institutionem Cyrillus, Eucherius, alijque cum Græci, tum Latini quamplurimi, documenta saluberrima decerpserunt, necnon & idem nobis adhuc facere licet, modo id non superstitiose, non superflue, sed dextere, commodeque faciamus, hoc est, modo allegoriæ nostræ analogiæ fidei respondeant, & ad amussim, ac normam diuini Verbi, & Catholicæ doctrinæ, atque Ecclesiæ fabricentur. Hæc sunt sæpta, hi cancelli, extra quos egredi nobis non licet.

F I N I S.

D. Marco Antonio Cornacchino Correctore.